T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI
TÜRK VE İSLAM SANATLARI BİLİM DALI

OSMANLI MİMARLIĞINDA BİR BANİ: ÇORLULU ALİ PAŞA ve ESERLERİ

Selin ÖZHASTA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Mustafa ÇETİNASLAN

Konya-2019

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI
TÜRK VE İSLAM SANATLARI BİLİM DALI

OSMANLI MİMARLIĞINDA BİR BANİ: ÇORLULU ALİ PAŞA ve ESERLERİ

Selin ÖZHASTA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Mustafa ÇETİNASLAN

Konya-2019

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin

Adı Soyadı	Selin ÖZHASTA
Numarası	134204011004
Ana Bilim / Bilim Dalı	Sanat Tarihi / Türk ve İslam Sanatları Tarihi
Programı	Yüksek Lisans
Tezin Adı	Osmanlı Mimarlığında Bir Bani: Çorlulu Ali Paşa ve Eserleri

Bu tezin sonuçlanmasına kadar geçen bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Selin ÖZHASTA

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Yüksek Lisans Tezi Kabul Formu

Öğrencinin		
	Adı Soyadı	Selin ÖZHASTA
	Numarası	13420401004
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Sanat Tarihi / Türk ve İslam Sanatları Tarihi
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ■ Doktora □
	Tez Danışmanı	Doç Dr. Mustafa ÇETİNASLAN
	Tezin Adı	Osmanlı Mimarlığında Bir Bani: Çorlulu Ali Paşa ve Eserleri

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan **Osmanlı Mimarlığında Bir Bani Portresi Çorlulu Ali Paşa ve Eserleri** başlıklı bu çalışma 24/01/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Danışman ve Üyeler	İmza
Doç. Dr. Mustafa ÇETİNASLAN	Danışman	
Prof. Dr. Remzi DURAN	Üye	
Dr. Öğr. Üyesi Erkan AYGÖR	Üye	

Alâaddin Keykubat Kampüsü Selçuklu 42079
KONYA Telefon : (0 332) 241 05 21-22 Faks : (0 332) 241 05 24
e-posta : sosbilens@selcuk.edu.tr Elektronik Ağ : www.sosyalbil.selcuk.edu.tr

ÖN SÖZ

Osmanlı devlet teşkilatı içerisinde çok önemli bir yere sahip olan sadrazamlık aslında birçok Türk-İslam devletinde farklı isimlerle de olsa bulunan bir mevkiidir. Bu mevkide ki isimler padişahtan sonra saray erkânı içerisinde en çok vakıf eseri veren kimselerdir.

Bu mevkie layık görülen pek çok sadrazam gibi Çorlulu Ali Paşa da gerek adının devamı için gerekse İslami inanışın hayır eseri yaptırmasında ki rolü ile Osmanlı toplumuna faydalı mimari eserler bırakmıştır. Meydana getirilmiş olan mimari yapı topluluğu çağın akımlarından elbette ki etkilenmiştir ancak yine de bu eserlerle Çorlulu Ali Paşa'nın şahsi zevkine dair bir fikir oluşturmak da mümkündür.

Geç Osmanlı döneminin başı için önemli olan bu eserleri banileri üzerinden inceleyebilmek ayrı bir memnuniyet kaynağıdır.

Bu yüzdendir ki konu seçim aşamasından dipnotlarına kadar her süreçte yanımda olan, yol gösteren, beni destekleyen danışmanım Doç. Dr. Mustafa Çetinaslan'a teşekkürü en baştan etmem gerektiğine inancım tamdır.

Maddi manevi her zaman arkamda olan ailem bu çalışmam esnasında da destek gösterdiği için teşekkür ederim.

Özellikle fotoğraf çekiminde desteğini aldığım sevgili arkadaşlarım Selin Duman ve Ahmet Ağar'a, çalışmanın Tekirdağ Çorlu ayağı için desteğini esirgemeyen dostlarım Saadet Acar ve Büşra Özkaynar'a teşekkürü bir borç bilirim.

SELİN ÖZHASTA

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin		
	Adı Soyadı	Selin ÖZHASTA
	Numarası	134204011004
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Sanat Tarihi / Türk ve İslam Sanatları Tarihi
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Mustafa Çetinaslan
	Tezin Adı	Osmanlı Mimarlığında Bir Bani: Çorlulu Ali Paşa ve Eserleri

ÖZET

Bu yüksek lisans tezinde ele alınan mimari yapı grubunun banisi XVIII. yüzyıl Osmanlı Devlet adamlarından Çorlulu Ali Paşa (1670-1711)'dır. Devletin çeşitli kademelerinde önemli görevler üstlenen Ali Paşa'nın son görevi sadrazamlık olmuştur. Bir sanat tarihi çalışması olarak hazırlanan bu tezde Çorlulu Ali Paşa'nın Osmanlı Devletindeki yeri ve siyasi kimliği hakkında da bilgilere yer verilmiştir. Ancak konu ağırlığını onun tarafından inşa ettirilen ve geç dönem Osmanlı mimarisi ve sosyal yaşantısı için büyük bir öneme sahip olan yapılar oluşturmaktadır.

Çorlulu Ali Paşa, İstanbul Eminönü'nde cami, tekke, medrese, iki şadırvan ve iki ayrı hazire alanından oluşan bir külliye, yine Eminönü'nde bir han ve Beyoğlu Kasımpaşa'da bir cami ve bir hamam ile İstanbul'un çeşitli semtlerinde çok sayıda çeşme inşa ettirmiştir. Bu yapılar yalnızca geçmişte değil, günümüzde de şehir yaşamına dokunmakta ve bulundukları semtlere de ayrı birer değer katmaktadır.

Bu yüksek lisans tezinde Çorlulu Ali Paşa'nın banisi olduğu yapılar sanat tarihi yöntemlerine göre ayrıntılı olarak tanıtılmış, bu yapıların estetik değerleri, uğradıkları değişiklikler kronolojik bir sırayla ele alınmış ve bu yapıların Osmanlı sanatı içerisindeki yerleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bugün Eminönü'nde çok işlek bir caddede yer alan külliye cadde için ticari ve tarihi bir öneme sahiptir. Eminönü Çorlulu Ali Paşa Külliyesi iki ayrı avlu çevresine

yerleştirilen mekânlardan oluşmaktadır. Tek kubbeli kare planlı cami, bu caminin şadırvanı ve kare planlı tekke hücreleri bir avluda yer alırken; diğer avluyu yine kare planlı medrese hücreleri, bu medresenin şadırvanı ve çokgen planlı dershane yer almaktadır. Külliyenin önünde ise iki ayrı hazire alanı oluşmuştur. Külliyeden bağımsız olarak yine Eminönü'nde yapılmış olan han çift katlı, tek avlulu bir şehir hanıdır.

Beyoğlu'nda eski bir tersane içerisinde kalan Çorlulu Ali Paşa Camii, eski tersane binaları arasına cemaat çekecek kadar görkemli ve hala hayat doludur. Beyoğlu'nda yer alan cami ise kare planlı bir sahil camisidir ve küçük bir mahalle hamamı ile birlikte inşa edilmiştir.

Çeşmeler sokak aralarında kullanılmaz halde bulunsalar da gerek kitabeleriyle gerek kırık sekileriyle hala kendi hikâyelerini, tarihlerini ziyaretçileriyle paylaşabilecek durumdadır. İstanbul'un çeşitli semtlerine dağılan beş adet çeşme mahalle meydan çeşmesi tipolojisi içerisinde yöre halkının istifadesine sunulmuştur.

Bu çalışmamızda Çorlulu Ali Paşa'nın Arnavutköy'de ikamet ettiği yalı, İstanbul da inşa ettirdiği düşünülen ancak günümüze ulaşamamış 13 adet çeşme de ayrı bir başlık altında incelenmiştir. Mevcut belgelerden yararlanılarak bu yapılar hakkında da bilgi verilmiştir.

Bir Osmanlı devlet adamının edindiği serveti halk katmanlarına dağıtmak için inşa ettirdiği yapıların tanıtılması aynı zamanda dönemin tarihi ve sosyo-ekonomik yapısına da ışık tutmaktadır. Böylece toplumu oluşturan birliktelik bilincinin de anlaşılabilmesine imkân sağlanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Çorlulu Ali Paşa, Osmanlı Mimarisi, Osmanlı Sanatı, Külliye, Çeşme

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin		
	Adı Soyadı	Selin ÖZHASTA
	Numarası	134204011004
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Sanat Tarihi / Türk ve İslam Sanatları Tarihi
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Mustafa Çetinaslan
	Tezin İngilizce Adı	A Constructor İn Ottoman Architecture Ali Pasha Of Çorlu and His Works

SUMMARY

The constructor of the architectural building group introduced in this higher education thesis is Çorlulu Ali Pasha, a state personage of 18. Century Ottoman Empire. Having assumed important duties in different state positions, Çorlulu Ali Pasha's final duty was the viziership. In this thesis prepared as a study of Art History information about Çorlulu Ali Pasha's value in the Ottoman Empire and his political identity is shared. However, the buildings which were constructed by him and which bear great impotance for final era Ottoman architecture and social life form the core of the subject. Çorlulu Ali Pasha constructed a mosque, a temple, a madrasa (religion school) , two shadarvans (fountains for taking ablution) and a site with two separate graveyards in Eminönü and also an inn in Eminönü, a mosque and a Turkish bath in Kasımpaşa Beyoğlu and different types of fountains in several districts of İstanbul. As well as maintaining their lives not only in the past but also at present, these building also add value to the districts where they are.

In this higher education thesis, the buildings the constructor of which is Çorlulu Ali Paşha are introduced in details according to the methods of Art History choronologically and the position of these buildings in Ottoman art has been tried to be put forward. They have been examined in terms of the value of their constructor to Ottoman and Islam.

The Site and the construction elements inside are, now, in a high street in Eminonu and bear financial and historical importance for the street. Çorlulu Ali Pasha Mosque in an old shipyard in Beyoglu is gorgeous enough to attract the congregation among the old shipyard buildings and still, full of life. Though being unusable in the streets, the fountains, yet, exist in a state to be able to share their own stories and histories with the visitors both through their scripts and broken stone bases.

Eminönü Çorlulu Ali Pasha site is made up of places positioned around two separate yards. One is a square-planned, single domed mosque. While Its ablution place and square-planned lodge cells are in a court, a square-planned madrasa, the ablution place of this madrasa, and a polygonal classroom are in the other court. There are two graveyards in the front side of the Site. Another place in Eminonu like the Site is the Inn which is a single-courted, two storey city inn The mosque in Beyoğlu is a square planned coast mosque and was constructed together with a small neighborhood bath. five fountains constructed in different districts of Istanbul are assessed within the classification of neighborhood square fountain.

In this research, the mansion in Arnavutkoy in which Çorlulu Ali Paşa resided and 13 fountains which are thought to have been constructed in Istanbul but, could not exist to our time are studied under separate titles. Information about these buildings has been provided by benefiting from the present documents.

The introduction of the buildings an Ottoman state personage constructed in order to donate the fortune he earned to the layers of public, also enlightens the historical and socio-economic structure of the era. So, an opportunity will be rendered for the unity-awareness builging a society to be understood.

Key Word: Çorlulu Ali Paşa, Ottoman Architecture, Ottoman Art, Site, Fountains

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI i
YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU ii
ÖN SÖZ iii
ÖZET iv
SUMMARY vi
KISALTMALAR xi
ÇİZİM LİSTESİ xii
RESİM LİSTESİ xiii
HARİTA LİSTESİ xiv
FOTOĞRAF LİSTESİ xv
1. GİRİŞ 1
1.1. Konunun Tanımı, Sınırları ve Önemi: 1
1.2. Konu Hakkındaki Yayın ve Araştırmalar: 2
1.3. Metot ve Düzen: 5
1.4. Bir Devlet Adamı Olarak Çorlulu Ali Paşa 6
2. SADRAZAM ÇORLULU ALİ PAŞA'NIN ESERLERİ 11
2.1. Eminönü Çorlulu Ali Paşa Külliyesi 11
2.1.1. Cami 15
2.1.2. Dershane 22
2.1.3. Medrese Hücreleri 24
2.1.4. Tekke 29
2.1.5. Kütüphane 35
2.1.6. Şadırvanlar 37
2.1.6.1. Cami Şadırvanı 37
2.1.6.2. Medrese Şadırvanı 39
2.1.6. Hazire ve Çorlulu Ali Paşa'nın Mezar Taşı 40
2.2. Beyoğlu (Kasımpaşa) Çorlulu Ali Paşa Camii 44
2.3. Eminönü Çorlulu Ali Paşa Hanı 54
2.4. Çorlulu Ali Paşa Hamamı (Küçük Hamam) 62
2.5. Çeşmeler 63
2.5.1. Eyüp Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi 63
2.5.2. Fatih Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi 65
2.5.3. Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi / Halil Hamit Paşa Çeşmesi 67
2.5.4. Hırka-i Şerif Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi 69
2.5.5. Mevlanakapı Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi (Yeni Çeşme) 72
2.6. ÇORLULU ALİ PAŞA'NIN GÜNÜMÜZE ULAŞAMAYAN YAPILARI 76
2.6.1. Çeşmeler 76
2.6.1.1. Çorlulu Ali Paşa'nın Vakfiyesinde Adı Geçen Çeşmeler 76

2.6.1.1.1. Tersane Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi 76
2.6.1.1.2. Şehremini Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi 79
2.6.1.1.3. Çarşamba Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi 81
2.6.1.1.4. Karaman Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi 83
2.6.1.1.5. Takyeci Çeşmesi 85
2.6.1.1.6. Çorlu Gaziler Çeşmesi 86
2.6.1.1.7. Çorlu Kumyolu Çeşmesi 87
2.6.1.2. Çorlulu Ali Paşa Vakfiyesinde Adı Geçmeyen Çeşmeler 88
2.6.2. Çorlulu Ali Paşa Yalısı 91
2.6.3. Çorlulu Ali Paşa Mektebi 94
3. DEĞERLENDİRME 95
3.1. Malzeme ve Teknik 95
3.1.1. Taş ve Mermer: 95
3.1.2. Tuğla: 97
3.1.3. Ahşap: 97
3.1.4. Metal: 98
3.2 Plan Tipleri ve Mimari Elemanlar 100
3.2.1. Plan Tipleri: 100
3.2.2. Mimari Elemanlar 104
3.2.2.1. Üst Örtüler: 104
3.2.2.2. Taşıyıcılar: 106
3.3. Yapı Elemanları 109
3.3.1. Kapılar: 109
3.3.2. Pencereler: 111
3.3.3. Mahfiller: 112
3.3.4. Mihraplar: 112
3.3.5. Minberler: 113
3.3.6. Vaaz Kürsüleri: 113
3.3.7. Minareler: 114
3.3.8. Ocak ve Nişler: 114
3.3.9. Merdivenler: 115
3.4. Süsleme 117
3.4.1. Taş: 117
3.4.2. Mermer: 118

3.4.3. Kalemişi: 119
3.4.4. Ahşap: 121
3.5. Kitabeler 122
3.5.1. İnşa Kitabeleri: 122
3.5.2. Onarım Kitabeleri: 123
3.5.3. Usta Kitabeleri: 124
4. SONUÇ 125
KAYNAKÇA 128
ÇİZİMLER 137
RESİMLER 151
HARİTALAR 155
FOTOĞRAFLAR 159

KISALTMALAR

A.Ü Atatürk Üniversitesi

BOA Başbakanlık Osmanlı Arşivi

TDV Türkiye Diyanet Vakfı

vd. ve diğerleri

VGM Vakıflar Genel Müdürlüğü

ÇİZİM LİSTESİ

Çizim-1: Çorlulu Ali Paşa (kuzeydeki), Merzifonlu Kara Mustafa Paşa (güneydoğudaki) ve Koca Sinan Paşa (doğudaki) Külliyeleri Planı (Cesari'den)

Çizim-2: Çorlulu Ali Paşa (kuzeydeki), Merzifonlu Kara Mustafa Paşa (güneydoğudaki) ve Koca Sinan Paşa (doğudaki) Külliyeleri Perspektifi (Cesari'den)

Çizim-3: Çorlulu Ali Paşa Külliye Planı (Kınaylı'dan işlenerek)

Çizim-4: Çorlulu Ali Paşa Külliye Planı (Köşklü'den işlenerek)

Çizim-5: Çorlulu Ali Paşa Cami Şadırvanı (Tali'den işlenerek)

Çizim-6: Çorlulu Ali Paşa Külliyesi A Haziresi (VGM)

Çizim-7: Çorlulu Ali Paşa Külliyesi B Haziresi (VGM)

Çizim-8: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Cami Bodrum Kat Planı (VGM)

Çizim-9: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Cami Giriş Kat Planı (VGM)

Çizim-10: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Cami Mahfil Kat Planı (VGM)

Çizim-11: Çorlulu Ali Paşa Hanı Plan (Güran'dan)

Çizim-12: Çorlulu Ali Paşa Hanının 1930 tarihli tapu-kadastro haritasına göre zemin kat parselasyon planı

Çizim-13: Çorlulu Ali Paşa Hanının 1930 tarihli tapu-kadastro haritasına göre 1. kat mülkiyet planı (kapı numarasına göre)

Çizim-14: Eyüp Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi

Çizim-15: Fatih Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi

Çizim-16: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa/Halil Hamit Paşa Çeşmesi

Çizim-17: Hırka-i Şerif Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi

Çizim-18: Mevlanakapı Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi

RESİM LİSTESİ

Resim-1: Çorlulu Ali Paşa (Mustafa Ceza'dan)

Resim-2: Çorlulu Ali Paşa'nın İdamı (Temsili) (Anonim)

Resim-3: Çorlulu Ali Paşa Külliyesi Gravür (Zaide Aytaçoğlu'ndan)

Resim-4: XIX. Yüzyıl Başları Kasımpaşa (Hatice Aynur-Hakan Karateke'den)

Resim-5: XVIII. Yüzyıl Sonları Kasımpaşa (Hatice Aynur-Hakan Karateke'den)

Resim-6: Arnavutköy Gravür (Sercan Ö. Yıldırım'dan)

HARİTA LİSTESİ

Harita-1: Çorlulu Ali Paşa Külliyesi/Divanyolu (Jacques Pervititch'den)

Harita-2: Beyoğlu/Kasımpaşa (Jacques Pervititch'den)

Harita-3: Eminönü-Çorlulu Ali Paşa Hanı (Jacques Pervititch'den)

Harita-4: Arnavutköy/Çorlulu Ali Paşa Yalısı (AK 8 olarak gösterilmiş) (Sedat Hakkı Eldem'den)

FOTOĞRAF LİSTESİ

Fotoğraf-1: Çorlulu Ali Paşa Külliyesi Kitabe

Fotoğraf-2: Çorlulu Ali Paşa Külliyesi Giriş Cephesi

Fotoğraf-3: Çorlulu Ali Paşa Külliyesi Arka Cephesi (Medrese Çıkmazı)

Fotoğraf-4: Çorlulu Ali Paşa Külliyesi Camii-Tekke Avlu Kapısı

Fotoğraf-5: Çorlulu Ali Paşa Medrese-Dershane Avlu Giriş Kapısı

Fotoğraf-6: Çorlulu Ali Paşa Külliyesi Yan Cephe

Fotoğraf-7: Çorlulu Ali Paşa Külliyesi Medrese Çıkmazı Avlu Kapısına Çıkan Merdivenler

Fotoğraf-8: Çorlulu Ali Paşa Külliyesi Medrese Çıkmazı Avlu Kapısı

Fotoğraf-9: Çorlulu Ali Paşa Külliyesi Avlu İçindeki İşlevsiz Kemerler

Fotoğraf-10: Çorlulu Ali Paşa Giriş Koridoru/İç Kapı

Fotoğraf-11: Çorlulu Ali Paşa Külliyesi Giriş Cephesi Sütun Başlığı

Fotoğraf-12: Çorlulu Ali Paşa Külliyesi Kilit Taşı Süsleme Detayı

Fotoğraf-13: Çorlulu Ali Paşa Camii Kitabesi

Fotoğraf-14: Çorlulu Ali Paşa Camii Kitabe (Medrese Çıkmazı)

Fotoğraf-15: Çorlulu Ali Paşa Camii Son Cemaat Yeri

Fotoğraf-16: Çorlulu Ali Paşa Camii Kubbesi

Fotoğraf-17: Çorlulu Ali Paşa Camii Doğu Cephesi

Fotoğraf-18: Çorlulu Ali Paşa Camii Batı Cephesi

Fotoğraf-19: Çorlulu Ali Paşa Camii Güney Cephesi

Fotoğraf-20: Çorlulu Ali Paşa Camii Son Cemaat Yeri Üst Örtü

Fotoğraf-21: Çorlulu Ali Paşa Camii Son Cemaat Yerindeki Odacık

Fotoğraf-22: Çorlulu Ali Paşa Camii Sütun Başlığı

Fotoğraf-23: Çorlulu Ali Paşa Camii Giriş Kapısı

Fotoğraf-24: Çorlulu Ali Paşa Camii Giriş Kapısındaki Lale Motifleri

Fotoğraf-25: Çorlulu Ali Paşa Camii Kubbesi

Fotoğraf-26: Çorlulu Ali Paşa Camii Müezzin Mahfilleri

Fotoğraf-27: Çorlulu Ali Paşa Camii Mihrap Cephesi (Güney Cephe)

Fotoğraf-28: Çorlulu Ali Paşa Camii Harimden Batı Cephesi

Fotoğraf-29: Çorlulu Ali Paşa Camii Harimden Doğu Cephesi

Fotoğraf-30: Çorlulu Ali Paşa Camii Harimden Giriş Cephesi

Fotoğraf-31: Çorlulu Ali Paşa Camii Kadınlar Mahfili
Fotoğraf-32: Çorlulu Ali Paşa Camii Mihrabı
Fotoğraf-33: Çorlulu Ali Paşa Camii Minberi
Fotoğraf-34: Çorlulu Ali Paşa Camii Vaaz Kürsüsü
Fotoğraf-35: Çorlulu Ali Paşa Camii Minaresi
Fotoğraf-36: Çorlulu Ali Paşa Külliyesi Camii/Tekke 1983 (Oğuz Topoğlu'ndan)
Fotoğraf-37: Çorlulu Ali Paşa Camii Doğu Cephesi/Minare/Şadırvan 1968 (VGM'den)
Fotoğraf-38: Çorlulu Ali Paşa Camii Doğu Cephesi 1968 (VGM'den)
Fotoğraf-39: Çorlulu Ali Paşa Camii Son Cemaat Yeri Onarım Öncesi 1968 (VGM'den)
Fotoğraf-40: Çorlulu Ali Paşa Camii Son Cemaat Yeri Onarım Sonrası 1968 (VGM'den)
Fotoğraf-41: Çorlulu Ali Paşa Camii Harim İçinden Batı Cephesi 1968 (VGM'den)
Fotoğraf-42: Çorlulu Al Paşa Camii mihrabı 1968 (VGM'den)
Fotoğraf-43: Çorlulu Ali Paşa Dershane Kubbesi Dışardan
Fotoğraf-44: Çorlulu Ali Paşa Dershane Kubbesi İçerden
Fotoğraf-45: Çorlulu Ali Paşa Dershane Revakı
Fotoğraf-46: Çorlulu Ali Paşa Dershanesi Giriş Merdivenleri
Fotoğraf-47: Çorlulu Ali Paşa Dershanesi Kapı/Boş Kitabelik
Fotoğraf-48: Çorlulu Ali Paşa Dershanesi Pencere Düzeni
Fotoğraf-49: Çorlulu Ali Paşa Dershane Mihrabı
Fotoğraf-50: Çorlulu Ali Paşa Dershanesi Mukarnaslı Sütun Başlıkları
Fotoğraf-51: Çorlulu Ali Paşa Medrese Revakı
Fotoğraf-52: Çorlulu Ali Paşa Medresesi Arka Cephesi
Fotoğraf-53: Çorlulu Ali Paşa Medrese Bacaları
Fotoğraf-54: Çorlulu Ali Paşa Medrese/Tekke Ortak Kullanım Mekanları
Fotoğraf-54: Çorlulu Ali Paşa Medresesi Kapı/Pencereler
Fotoğraf-55: Çorlulu Ali Paşa Medresesi Niş/Ocak
Fotoğraf-56: Çorlulu Ali Paşa Medresesi Asma Kat Bulunan Hücre
Fotoğraf-57: Çorlulu Ali Paşa Medresesi Tavan Süslemesi

Fotoğraf-58: Çorlulu Ali Paşa Medrese Hücresi Kubbesinde Yer Alan Kalemişi Süsleme
Fotoğraf-59: Çorlulu Ali Paşa Medrese Revakı Tonozdaki Kalemişi Süsleme
Fotoğraf-60: Çorlulu Ali Paşa Medrese Revakı Mukarnaslı Sütun Başlığı
Fotoğraf-61: Çorlulu Ali Paşa Külliyesi Medrese-Tekke Ortak mekanların Revakı
Fotoğraf-62: Çorlulu Ali Paşa Tekke Revakı
Fotoğraf-63: Çorlulu Ali Paşa Tekke Revakı/Duvar Örgüsü
Fotoğraf-64: Çorlulu Ali Paşa Tekkesi Sütun/Sütun Başlığı
Fotoğraf-65: Çorlulu Ali Paşa Tekkesi Kapı/Pencere
Fotoğraf-66: Çorlulu Ali Paşa Tekkesi Son Hücre (Cami Karşısı)
Fotoğraf-67: Çorlulu Ali Paşa Tekkesi Sonradan Eklenen Camekanlı Mekan
Fotoğraf-68: Çorlulu Ali Paşa Tekkesi Ocak/Niş
Fotoğraf-69: Çorlulu Ali Paşa Tekkesi Bacalar
Fotoğraf-70: Çorlulu Ali Paşa Tekkesi Sütun Başlığı
Fotoğraf-71: Çorlulu Ali Paşa Kütüphanesi Giriş Kapısı
Fotoğraf-72: Çorlulu Ali Paşa Kütüphanesi Üst Örtü
Fotoğraf-73: Çorlulu Ali Paşa Kütüphanesi Taş Konsollar
Fotoğraf-74: Çorlulu Ali Paşa Cami Şadırvanı Genel Görünüm
Fotoğraf-75: Çorlulu Ali Paşa Cami Şadırvan Havuzu
Fotoğraf-76: Çorlulu Ali Paşa Cami Şadırvan Havuzu Detay
Fotoğraf-77: Çorlulu Ali Paşa Cami Şadırvan Oturma Yerleri ve Yalak
Fotoğraf-78: Çorlulu Ali Paşa Cami Şadırvanı Çatıdaki Alem/Sütun Başlıkları
Fotoğraf-79: Çorlulu Ali Paşa Medrese Şadırvanı
Fotoğraf-80: Çorlulu Ali Paşa Külliyesi A Haziresi
Fotoğraf-81: Çorlulu Ali Paşa Külliyesi B Haziresi
Fotoğraf-82: Çorlulu Ali Paşa Külliyesi B Haziresi Giriş
Fotoğraf-83: Çorlulu Ali Paşa Külliyesi A Haziresi Girişi
Fotoğraf-84: Çorlulu Ali Paşa Külliyesi A Haziresi Mezar Taşlarına Örnekler
Fotoğraf-85: Çorlulu Ali Paşa Külliyesi B Haziresi Mezar Taşlarına Örnek
Fotoğraf-86: Çorlulu Ali Paşa Külliyesi B Haziresi Mezar Taşları Süsleme Detayı
Fotoğraf-87: Çorlulu Ali Paşa Külliyesi B Haziresi Mezar Taşları Geometrik Süsleme Detayı

Fotoğraf-88: Çorlulu Ali Paşa'nın Mezar Taşı/Kitabe
Fotoğraf-89: Çorlulu Ali Paşa'nın Mezarı Baş Taşı
Fotoğraf-90: Çorlulu Ali Paşa'nın Mezarı Ayak Taşı
Fotoğraf-91: Çorlulu Ali Paşa'nın Mezar Sandukası
Fotoğraf-92: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Onarım Kitabesi (Giriş Kapısı, II. Abdülhamit Dönemi)
Fotoğraf-93: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Kitabesi (Doğu Cephesi)
Fotoğraf-94: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Onarım Kitabesi (Doğu Cephesi, II. Mahmud Dönemi)
Fotoğraf-95: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Onarım Kitabesi 2. Metin (Doğu Cephesi, II. Mahmud Dönemi)
Fotoğraf-96: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Onarım Kitabesi 3. Metin (Doğu Cephesi, II. Mahmud Dönemi)
Fotoğraf-97: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Onarım Kitabesi 4. Metin (Doğu Cephesi, II. Mahmud Dönemi)
Fotoğraf-98: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Avlu Girişi
Fotoğraf-99: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Kuzey (Giriş) Cephesi
Fotoğraf-100: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Doğu Cephesi
Fotoğraf-101: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Güney Cephesi
Fotoğraf-102: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Batı Cephesi/Minare Kaidesi
Fotoğraf-103: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Batı Cephesi
Fotoğraf-104: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Son Cemaat Yeri Çatısı
Fotoğraf-105: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Son Cemaat Yeri
Fotoğraf-106: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Son Cemaat Yerinden Harime Çıkan Merdivenler/Harim Kapısı
Fotoğraf-107: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Harim Kapısı
Fotoğraf-108: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Harim
Fotoğraf-109: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Harim/Batı Cephesi
Fotoğraf-110: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Harim/Doğu Cephesi
Fotoğraf-111: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Harim/Güney Cephesi
Fotoğraf-112: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Kuzey Cephesi/Kadınlar Mahfili
Fotoğraf-113: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Mihrap

Fotoğraf-114: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Minberi
Fotoğraf-115: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Vaaz Kürsüsü
Fotoğraf-116: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Müezzin Mahfili/Kadınlar Mahfiline Çıkan Merdivenler
Fotoğraf-117: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Kadınlar Mahfili Genişletilen Alana Girişler
Fotoğraf-118: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Kadınlar Mahfili Doğudaki Mekan
Fotoğraf-119: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Kadınlar Mahfili Batıdaki Mekan
Fotoğraf-120: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Kadınlar Mahfili İmam Odası
Fotoğraf-121: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Kadınlar Mahfili Alt Kata İnen Merdivenler
Fotoğraf-122: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii 2. Kat Batı Taraftaki Mekan
Fotoğraf-123: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Zemin Kat Batı Taraftaki Mekan
Fotoğraf-124: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Kadınlar Mahfiline Açılan Kapı
Fotoğraf-125: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Minaresi
Fotoğraf-126: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Minare Şerefesi
Fotoğraf-127: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Şadırvan Kitabesi
Fotoğraf-128: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Şadırvan Kitabesi (Türkçe)
Fotoğraf-129: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Şadırvanı
Fotoğraf-130: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Şadırvan Sütunları
Fotoğraf-131: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Şadırvan Havuzu
Fotoğraf-132: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Şadırvan Üst Örtüsü
Fotoğraf-133: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Şadırvan Alemi
Fotoğraf-134: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Çatıda Yer Alan Alem
Fotoğraf-135: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Tavan Süslemesi
Fotoğraf-136: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Merdiven Korkuluklarındaki İmameler
Fotoğraf-137: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Kemerler
Fotoğraf-138: Çorlulu Ali Paşa Hanı Boş Kitabelik
Fotoğraf-139: Çorlulu Ali Paşa Hanı Giriş
Fotoğraf-140: Çorlulu Ali Paşa Hanı Girişin Üstü 2. ve 3. Kat
Fotoğraf-141: Çorlulu Ali Paşa Hanı Girişin Girişin Doğusu

Fotoğraf-142: Çorlulu Ali Paşa Hanı Girişin Girişin Batısı
Fotoğraf-143: Çorlulu Ali Paşa Hanı Girişin Girişin Doğusu Pencere Düzeni
Fotoğraf-144: Çorlulu Ali Paşa Hanı Girişin Girişin Batısı Pencere Düzeni
Fotoğraf-145: Çorlulu Ali Paşa Hanı Giriş Cephesi Çörten
Fotoğraf-146: Çorlulu Ali Paşa Hanı Kuzey Cephesi
Fotoğraf-147: Çorlulu Ali Paşa Hanı Kuzey Cephesi Pencere Düzeni
Fotoğraf-148: Çorlulu Ali Paşa Hanı Kuzey Cephesi Çörten
Fotoğraf-149: Çorlulu Ali Paşa Hanı Avlu Kapısı, Ahşap Kanatlar
Fotoğraf-150: Çorlulu Ali Paşa Hanı Giriş Holü
Fotoğraf-151: Çorlulu Ali Paşa Hanı Avlu
Fotoğraf-152: Çorlulu Ali Paşa Hanı Avlu Kuzey Cephe
Fotoğraf-153: Çorlulu Ali Paşa Hanı Avlu Batı Cephe
Fotoğraf-154: Çorlulu Ali Paşa Hanı Avlu Güney Cephe
Fotoğraf-155: Çorlulu Ali Paşa Hanı Avlu Doğu Cephe
Fotoğraf-156: Çorlulu Ali Paşa Hanı Kuzey Cephede En Batıdaki Mekan
Fotoğraf-157: Çorlulu Ali Paşa Hanı Batı Cephede En Kuzeydeki Mekan
Fotoğraf-158: Çorlulu Ali Paşa Hanı Kuzeybatıdaki Mekan Ocak/Niş
Fotoğraf-159: Çorlulu Ali Paşa Hanı Kuzeybatıdaki Mekan Bodrum kata İnen Merdivenler
Fotoğraf-160: Çorlulu Ali Paşa Hanı Üst Kat Galeri/Demir Gergiler
Fotoğraf-161: Çorlulu Ali Paşa Hanı Üst Kata Çıkan Merdivenler
Fotoğraf-162: Çorlulu Ali Paşa Hanı Üst Kat Doğu Cephedeki Koridor
Fotoğraf-163: Çorlulu Ali Paşa Hanı Üst Kat Doğu Cephe Koridorda Yer Alan Mekanlar
Fotoğraf-164: Çorlulu Ali Paşa Hanı Üst Kat 43 Kapı Numaralı Mekan
Fotoğraf-165: Çorlulu Ali Paşa Hanı Üst Kat Mekanlara Örnek (Batı Cephe)
Fotoğraf-166: Çorlulu Ali Paşa Hanı Üst Kat Mekanlara Örnek Kuzey Cephe)
Fotoğraf-167: Çorlulu Ali Paşa Hanı Çatıya Çıkan Merdivenler
Fotoğraf-168: Çorlulu Ali Paşa Hanı Çatıdaki Ek Mekan
Fotoğraf-169: Çorlulu Ali Paşa Hanı Çatıdaki Ek Mekanın İçi
Fotoğraf-170: Çorlulu Ali Paşa Hanı Bacalar
Fotoğraf-171: Eyüp Çorlulu Ali Paşa Çeşme Kitabesi

Fotoğraf-172: Eyüp Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi Ön Cephe
Fotoğraf-173: Eyüp Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi
Fotoğraf-174: Eyüp Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi Yan Cephe/Gözetleme Açıklığı
Fotoğraf-175: Eyüp Çorlulu Ali Paşa Çeşme Nişi
Fotoğraf-176: Fatih Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi Kırık Kitabelik
Fotoğraf-177: Fatih Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi
Fotoğraf-178: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa/Halil Hamit Paşa Çeşme Kitabesi
Fotoğraf-179: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa/Halil Hamit Paşa Çeşmesi
Fotoğraf-180: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa/Halil Hamit Paşa Çeşme Nişi
Fotoğraf-181: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa/Halil Hamit Paşa Çeşmesi Taslıklar
Fotoğraf-182: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa /Halil Hamit Paşa Çeşmesi Aynalık
Fotoğraf-183: Hırkaı-i Şertif Çorlulu Ali Paşa Çeşme Kitabesi
Fotoğraf-184: Hırkaı-i Şertif Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi
Fotoğraf-185: Hırkaı-i Şertif Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi Aynalık
Fotoğraf-186: Mevlanakapı Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi 1. Kitabe
Fotoğraf-187: Mevlanakapı Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi 2. Kitabe
Fotoğraf-188: Mevlanakapı Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi 3. Kitabe
Fotoğraf-189: Mevlanakapı Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi
Fotoğraf-190: Mevlanakapı Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi Kuzeydoğu Cephesi
Fotoğraf-191: Mevlanakapı Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi Kuzeybatı Cephesi
Fotoğraf-192: Mevlanakapı Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi Üst Örtüsü
Fotoğraf-193: Mevlanakapı Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi Aynalık
Fotoğraf-194: Mevlanakapı Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi Kalemişi Süslemeler
Fotoğraf-195: Mevlanakapı Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi Ön Cephe (Eski Hali)
Fotoğraf-196: Mevlanakapı Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi Ön/Yan Cephe (Eski Hali)
Fotoğraf-197: Mevlanakapı Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi Yan Cephe (Eski Hali)

1. GİRİŞ

1.1. Konunun Tanımı, Sınırları ve Önemi:

Bu yüksek lisans tezi Osmanlı Devleti'nde Sadrazamlık görevinde bulunmuş önemli devlet adamlarından olan Çorlulu Ali Paşa'nın (1670-1711) hayatını ve kendisinin yaptırmış olduğu vakıf eserlerini konu almaktadır. Çorlulu Ali Paşa İstanbul'un Beyoğlu ilçesinde bir cami, hamam ile İstanbul'un Eminönü ilçesinde cami, medrese, tekke, kütüphane, şadırvan, meşruta ve hazireden oluşan bir külliye ve aynı ilçede bir han inşa ettirmiştir. Çorlulu Ali Paşa'ya ait Samsun'da bulunan bir vakıf arazisine de Rum mektebi inşasına müsaade edilip arsa bu şekilde elden çıkarılmıştır (BOA, 1328:39). Ali Paşa, ikisi Tekirdağ Çorlu'da diğerleri İstanbul'un çeşitli ilçelerinde toplam 18 çeşme yaptırmış, ancak bu çeşmelerden sadece beş adeti günümüze ulaşabilmiştir. Bu tez çalışmasında Çorlulu Ali Paşa tarafından kendi adına inşa ettirilen vakıf eserleri bilimsel yöntemlerle tanıtılacak ve bu eserlerin Osmanlı mimari ve sanatındaki etkileri üzerinde durulacaktır.

Türk milleti maddi zenginliğin toplumun tüm kesimlerine yayılması için erken dönemlerden itibaren geniş bir vakıf sistemi oluşturmuş ender toplumlardandır (Köprülü, 1951: 490-497). Uygurcadan çevrilmiş vakıf kurmanın önemini vurgulayan metinler Türklerin İslamiyet'i kabul etmeden önce de vakıf eserleri yapmış bir toplum olduğunu ortaya koymaktadır. Sonrasında İslamiyet'i kabul ettiklerinde hem İslami inançla hem de geleneksel bir uygulama olarak vakıf geleneklerini sürdürdüler (Kunter, 1938: 117; Köprülü, 1951: 490-497). Selçuklu devamında da Osmanlı Türkleri vakıf geleneğini geliştirerek devam ettirmiştir. Öyle ki batılı toplumlar Osmanlı toplumu için "Vakıflar Cenneti" tabirini uygun görmüştür (Ertem, 1999: 34). Osmanlıda başta Sultanlar olmak üzere, hanım sultanlar, devlet ve ilim adamları ile zenginler kendi imkânlarına göre çeşitli hayır eserleri yaptırmışlar ve bunların devamlılığını sağlamak için akarlar-gelir kaynakları vakfetmişlerdir.

Osmanlı Devleti'nde Sultan II. Mustafa (1695-1703) ve III. Ahmed (1703-1730) dönemlerinde devlet adamı olarak görev yapmış olan Ali Paşa'nın inşa ettirmiş olduğu Eminönü'ndeki külliye, Klasik Osmanlı mimarlığının özelliklerini gösteren son külliyelerdendir. Bu külliye içerisindeki yapılar inşa edildikleri dönemin plan, mimari ve süsleme üslubuna zengin katkılar sunmaktadır. Beyoğlu'nda inşa ettirilen

iki katlı, kare planlı cami ise sahil camileri arasında büyük bir önem taşımaktadır. Eminönü'ndeki tek avlulu çift katlı han, İstanbul şehir hanları içerisinde günümüze sağlam ulaşabilen örneklerdendir. Tekirdağ Çorlu, İstanbul Fatih, Eyüp ve Kasımpaşa'da yer alan farklı tipolojilerdeki çeşmeler ile İstanbul'un çeşitli semtlerinde yer aldığı bilinen ancak bugüne ulaşamayan çeşmeler Ali Paşa'nın halkına verdiği değeri ortaya koymaktadır. İkamet ettiği tarihi yapılar arasında bulunan bir yalı da günümüze ulaşamamıştır. Tüm bu eserler yapıldıkları Osmanlı mimari ve sanatının geç dönem üslup özellikleri ile dikkat çekmekte hem de klasik dönem mimari üslubundan izler taşımaktadırlar.

Mimari ve süsleme özellikleri ile öne çıkan ve dikkat çeken yapıların banisi olarak Çorlulu Ali Paşa devlet adamlığı vizyonunu, mimari ve sanata bakışı ile de güçlendirmiş bir Osmanlı aydınıdır.

Bu tez çalışması XVII. yüzyılın sonu ile XVIII. yüzyılın başında yaşamış bir devlet adamının banilik sürecini aydınlatmanın yanı sıra, Osmanlı sanatının geçiş aşaması kabul edilebilecek bir zaman diliminin de anlaşılmasına katkı sağlamayı hedeflemektedir.

1.2. Konu Hakkındaki Yayın ve Araştırmalar:

Bu yüksek lisans tezinde kullanılan yayın ve araştırmaları Çorlulu Ali Paşa'nın hayatını konu alanlar ve onun yaptırdığı eserleri inceleyenler olmak üzere iki grup içerisinde ele almak mümkündür:

İlk grupta Çorlulu Ali Paşa'nın hayatı ile ilgili bilgileri bulabildiğimiz en erken tarihli yayın Reşad Ekrem Koçu'nun makalesidir (Koçu, 1959: 680-681). Daha sonra ise İsmail Hamdi Danişmend'in İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi kitabı ve Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi'nde yer alan Ali Paşa (Çorlulu) makalelerinden yararlanılmıştır (Danişmend, 1972: 2-3; Anonim, 1983: 251-251). İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı kitabı, Münir Aktepe'nin Çorlulu Ali Paşa adıyla yayınladığı makale, Mehmed Süreyya'nın Sicil-i Osmani kitabında yer alan bölüm bu teze kaynaklık eden eserler arasındadır (Uzunçarşılı, 1984: 341; Aktepe, 1993: 370-371; Süreyya, 1996:273). Son olarak Dilek Cenez'in 2017 yılında kabul edilen yüksek lisans tezi Çorlulu Ali Paşa'nın Osmanlı Devletindeki faaliyetlerini

anlamamız açısından oldukça önemli bir kaynak olmuştur (Cenez, 2017: 5-52). Bu kaynakların tümünde Çorlulu Ali Paşa'nın hayatını ve Osmanlı devleti içindeki yerini incelemek mümkündür.

İkinci grup olan Çorlulu Ali Paşa'nın yaptırmış olduğu eserler için ise ana kaynak olan Çorlulu Ali Paşa'nın Vakfiyesinin bir örneği de İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesinde 1125 envanter No ile korunmaktadır. Diğer bir kopyası ise Başbakanlık Osmanlı Arşivinde 12-47 yer numarasında bulunmaktadır. Vakfiyenin günümüz Türkçesine çevirisi M. Mehmet Abuşoğlu'nun tezinde yapılmıştır (Abuşoğlu, 1995: 7-74). Vakfiyenin kısa bir değerlendirmesi ise Dilek S. Cenez tarafından yüksek lisans tezi içerisinde yapılmıştır (Cenez, 2017: 59-66).

Çorlulu Ali Paşa'nın inşa ettirmiş olduğu yapıların tamamımın ele alındığı bir çalışma bulunmamaktadır. Ancak söz konusu yapılar çeşitli yayınlarda ayrı ayrı ele alınmıştır.

Çorlulu Ali Paşa'nın Eminönü'nde inşa ettirdiği külliye içerisindeki cami ya tek başına anlatılmış ya da külliye ile bir bütün olarak incelenmiştir. Külliyenin geneli için; Hüsnü Kınaylı'nın Çorlulu Ali Paşa Camisi, Medresesi, Kütüphanesi isimli makalesi en erken tarihli kaynaktır (Kınaylı, 1966: 4105-4108). Daha sonra külliye içerinde bulunan camiye kaynak olarak T.D.V.'nin Eminönü Camileri kitabı, tekke içinse Baha Tanman'ın, doktora tezi kaynaklarımız arasına girmiştir. Kınaylı'nın makalesinde külliye bir bütün olarak anlatılırken, Tanman'ın tezinde tekke mimari ve süsleme açısından incelenmiştir (Anonim, 1987: 56-57; Tanman, 1990: 62-71). Hepsi 1993 yılında yayınlanmış Nisa Argıt'ın yüksek lisans tezi mimari açıdan, L. Zayide Aytaçoğlu'nun yüksek lisans tezi süsleme açısından ve Baha Tanman'ın Çorlulu Ali Paşa Külliyesi makalesi de genel bilgiler vermesi açısından tezimizdeki önemli kaynaklar arasında yer alır (Argıt, 1993: 116-124; Aytaçoğlu, 1993: 28-32; Tanman, 1993: 371-373). Süsleme için ayrıca Aytül Papila'nın yüksek lisans tezi medrese ve tekkenin geçirdiği tamirler için ise Mübahat S. Kütükoğlu'nun kaleme almış olduğu 20. Asra Erişen İstanbul Medreseleri kitabı bizim için önemli kaynaklar arasındadır (Papila, 2000: 120-124; Kütükoğlu, 2000: 96-100). Külliye içirişinde yer alan cami için son olarak verebileceğimiz önemli kaynak ise Sudi Yenigün'ün İstanbul'un İncileri Sur İçi Camileri kitabıdır (Yenigün, 2013: 110-111).

Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Cami incelenirken kullanılan kaynaklar arasında da makale ve kitaplar bulunaktadır. Başta Nuran İnci'nin 18. Yüzyılda İstanbul Camilerine Batı Etkisiyle Gelen Yenilikler makalesi kaynaklarımız arasındadır (İnci, 1985: 223-236). Ayrıca Tahsin Öz'ün İstanbul Camileri kitabı Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii hakkında kısıtlı da olsa bilgiler içerdiği için tezimizde bu kaynaktan yararlanılmıştır (Öz, 1987: 18). Ergün Eğin'in Çorlulu Ali Paşa Camii makalesi ve Sema Sak tarafından kaleme alınan Çorlulu Ali Paşa Camii makalesi de bize temel bilgiler vermesi açısından önemlidir (Eğin, 1994: 527; Sak, 2010: 44-53). Sudi Yenigün'ün yazmış olduğu İstanbul'un İncileri Sur Dışı Camileri kitabında da Çorlulu Ali Paşa Camii'ne yer verilmiştir (Yenigün, 2014: 135).

Çorlulu Ali Paşa'nın Eminönü'ndeki hanının 1970'li yıllardaki durumu Ceyhan Güran'ın Türk Hanlarının Gelişimi ve İstanbul Hanları Mimarisi kitabında ele alınmıştır (Güran, 1976: 105-107). Demet Aksu'nun hazırladığı yüksek lisans tezi yapı hakkında ayrıntılı bilgiler içermektedir (Aksu, 1999: 8-53). Bunların dışında Fatih Belediyesinin yayınlamış olduğu İstanbul'un Kitabı Fatih 2'nin Eminönü bölümünde de tarihi han için genel bilgiler yer almaktadır (Anonim, 2013: 279).

Çorlulu Ali Paşa'nın Beyoğlu'nda Tersane içerisinde inşa ettirmiş olduğu hamam da uzun süredir askeri arazi içerinde yer aldığı ve aslına uygun kullanılmadığı için adına çok az kaynakta rastlamaktayız. Yapılan bu çalışmada Mehmet Nermi Haskan'ın İstanbul Hamamları kitabından ve Arif Kuruçay'ın İstanbul'un 100 Hamamı kitabından yararlanılmıştır (Haskan, 1995: 113-115; Kuruçay, 2012:74).

Çeşmeler için; İbrahim H. Tanışık'ın İstanbul Çeşmeleri İstanbul Ciheti kitabı, İstanbul Çeşmeleri Beyoğlu ve Üsküdar Cihetleri kitabı, Affan Egemen'in İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri kitabı ilk sırada gelmektedirler (Tanışık, 1943: 106-324; Tanışık, 1945: 137-139; Egemen, 1993: 124-134). Bu kaynaklarda çeşmelerin kısa tanımlarına yer verilmiştir. Ayrıca Hatice Aynur ve Hakan Karateke'nin ortak çalışması olan III. Ahmet Devri İstanbul Çeşmeleri kitabı çeşmeler için başvurulan ana kaynaklardandır (Aynur-Karateke, 1995: 97-234). Bu yayın özellikle çeşmelerin kitabe metinlerini içermesi ve başka kaynaklarda rastlamadığımız yalnızca Divanlarda yer alan çeşmelere de yer vermesi açısından tezimiz için önemli bir kaynak oluşturmuştur (Aynur-Karateke, 1995: 97-234). Daha sonra sırası ile İ.S.K.İ.'nin yayınlamış olduğu

İstanbul Tarihi Çeşmeler Külliyatı kitabı, Mehmet N. Haksan'ın Eyüp Sultan Tarihi kitapları da çeşmeleri mimari anlamda tanımlayan kaynaklar arasında yer alır (Anonim, 2006: 90; Haksan, 2008: 384).

Bunlar dışında bugün var olmayan çeşmelerin anlatıldığı bölümde de günümüze ulaşabilen çeşmeler ile aynı kaynaklara başvurulmuştur. Ayrıca günümüze ulaşamayan yalı hakkında Reşat Ekrem Koçu'nun İstanbul Ansiklopedisinde yayınlamış olduğu Çorlulu Ali Paşa Yalısı maddesi, İstanbul III numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nda yer alan ilgili dosya ve Başbakanlık Osmanlı Arşivi kayıtlarından faydalanılmıştır (Koçu, 1966: 4108-4109). Günümüze ulaşamayan mektep için de ayrıca Başbakanlık Osmanlı Arşivinde bulunulmuş ve buradaki kaynaklardan yararlanılmıştır.

1.3. Metot ve Düzen:

Bir bani çerçevesinde belirlenen tez konusunun ardından ilk olarak kaynak araştırması yapılmıştır. Tezimizde yararlanılan birçok kaynak sırasıyla; Selçuk Üniversitesi Kütüphanesi, İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi Sistemindeki kaynaklardan yararlanılmıştır.

İkinci aşamada ise tez konumuzu oluşturan eserlerin yeri tespit edilmiş ve bu yapılar yerlerinde incelenerek gerekli ölçüm ve fotoğraflama çalışmaları yapılmıştır. İstanbul'da yer alan Çorlulu Ali Paşa Külliyesi ve Kasımpaşa Çorlulu Ali Paşa Camii'ne ait planlar, külliyeye ait eski fotoğraflar İstanbul Vakıflar 1. Bölge Müdürlüğü'nden alınmıştır. Günümüze ulaşamayan mektep ve yalı içinse Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve İstanbul III Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nden gerekli izin ve belgeler alınarak tezde kullanılmıştır. Yazılı kaynaklarda ve Vakıflarda bulunamayan çeşme çizimleri Mimar Bekir Can İzmir tarafından yapılmıştır. Kaynaklardan elde edilen çizimler yapılarla karşılaştırılmış, gerekli yerler düzenlenerek kullanılmıştır.

Varlıklarını yazılı kaynaklardaki birer cümle ile öğrendiğimiz Tekirdağ Çorlu'da yer alan çeşmeler için Çorlu'nun bağlı bulunduğu Edirne Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu ve Tekirdağ Müzesi Müdürlüğü'nden destek alınmış ve Çorlu'da

günümüze ulaşan tüm çeşmeler yerinde incelenmiştir. Ancak hiç birinin Çorlulu Ali Paşa'ya ait olmadığı tespit edilmiştir.

Son aşamada ise tüm bu çalışmalarda elde edilen bilgiler bir araya getirilerek bilim ve sanat etiğine uygun bir biçimde tezin yazım aşamasına geçilmiştir.

Bu yüksek lisans tezi dört ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde konunun tanımı, sınırları çizildikten sonra konu ile ilgili doğrudan ve dolaylı kaynaklar verilmiştir. Tezin hangi metotlar ile meydana geldiği belirtildikten sonra Çorlulu Ali Paşa'nın hayatı ve Osmanlı Devleti'nde yaptığı hizmetler anlatılmıştır. İkinci bölümde Çorlulu Ali Paşa'nın yaptırmış olduğu yapılar Eminönü'ndeki külliyeden başlanarak ele alınmış ve günümüze ulaşan yapılar mimari ve süsleme özellikleri açısından çizim ve fotoğraf ile desteklenerek anlatılmaya çalışılmıştır. Yapıların genel özellikleri, zaman içinde uğradıkları değişiklikleri yine yapıların gravür ve eski fotoğrafları ile desteklenerek anlatılmaya çalışılmıştır. Günümüze ulaşamayan eserler ise farklı bir başlık altında ele alınmış ve çeşitli yayınlardan elde edilen bilgilerden yararlanılarak derlenmiştir. Üçüncü bölümde ise Çorlulu Ali Paşa'nın inşa ettirmiş olduğu eserlerin tümü plan, malzeme ve süsleme özellikleri ile birlikte değerlendirilmiştir. Sonuç bölümünün sonuna yararlanılan kaynaklar, çizim, resim, harita ve fotoğraflar eklenmiştir.

1.4. Bir Devlet Adamı Olarak Çorlulu Ali Paşa

Çorlulu Ali Paşa'nın babası aslen Moralı'dır (Mora Yarımadası, Güney Yunanistan) ve Mora'nın Venedikliler tarafından işgal edilmesinden sonra Çorlu'ya göçerek orada ziraat işi ile ilgilenmiştir. Silahdar lakabı ile anılan Çorlulu Ali Paşa yaklaşık olarak 1080-1081/1670 yılında Çorlu'da dünyaya gelmiştir. Çocukluk yıllarında berber dükkanlarında çıraklık yapmıştır (Anonim, 1983: 665) (Resim-1-2).

II. Ahmet (1691-1695) dönemi devlet adamlarından Kapıcıbaşı Türkmen Kara Bayram Ağa, Ali Paşa'yı zekasından dolayı evlatlık olarak almış önce Galata Sarayı'na, daha sonra Enderun-ı Hümayun'daki Seferli Koğuşu'na, buradan da Hane-i Hassa'ya yerleştirmiştir (Aktepe, 1990: 370).

Eğitimlerini tamamladıktan sonra Çorlulu Ali Paşa Recep-Şaban 1110/Şubat 1699 tarihinde rikabdar olarak göreve başlamıştır (Cenez, 2017: 6). Ali Paşa rikabdar

olduktan çok kısa bir süre sonra Münir Aktepe'ye göre 2 Cemazeyilevvel 1112/15 Ekim 1700 tarihinde Reşad Ekrem Koçu'ya göre 1113/1701 yılında silahdarlığa yükselmiştir (Aktepe, 1990: 370, Koçu, 1959: 680). Aslında Çorlulu Ali Paşa Silahadarlığa bizzat kendisi aday olmuş, bu isteği padişah tarafından kabul edilmiştir (Cenez, 2017: 8). Ali Paşa silahdar olduktan sonra bütün saray memuriyetlerinin rütbe ve derecelerini tayin eden yeni bir nizamname hazırlamıştır. Bu yıllarda Enderun amirliği Ak Ağalardan alınıp Silahdar Ağalara verilmiş, padişah ve sadrazam arasındaki haberleşmenin sorumluluğu gibi birçok üst düzey görev silahdarlığa aktarılarak artık silahdarlık XVIII. yüzyılın ilk yarısından itibaren has odanın ve diğer odaların en büyük amiri mevkiine yükselmiştir (Uzunçarşılı, 1984: 341).

Şam valisi ve Hac Emiri olan Çerkes Hasan'ın 23 Safer 1113/30 Temmuz 1701'de hacı adaylarının çoğunun öldürülmesiyle sonuçlanan saldırıdan bizzat sorumlu tutulup, gözden düşmesi ile II. Mustafa'nın (1695-1703) kızı ile nişanlanmasına olumlu bakılmamıştır. II. Mustafa'nın (1695-1703) bu olaydan sonra kızı Emine Sultan için Çorlulu Ali Paşa'yı damat adayı olarak belirlediği düşünülmektedir. 7 Şevval 1113/7 Mart 1702'de de Emine Sultan ile Çorlulu Ali Paşa'nın nişanları Hasoda Köşkü'nde padişahın huzurunda yapılmıştır (Cenez, 2017: 10).

Gerçekleştirdiği bu yenilikler ve de II. Mustafa'nın (1695-1703) kendisini takdir ederek kızı Emine Sultana damat adayı olarak Çorlulu Ali Paşa'yı göstermesi yüzünden tehlike arz ettiği düşünülerek Sadrazam Rami Mehmet Paşa ve Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi'nin çabalarıyla vezir olarak Edirne'ye gönderilmiştir. Edirne'deki görevini tamamladıktan sonra Halep valiliğine gönderilmek üzere İstanbul'a geri dönmüş ancak Halep Valiliğine Çerkez Mehmet Paşa getirilince Ali Paşa 24 Cemazeyilevvel 1115/5 Ekim 1703'te kubbe vezirliğine tayin edilmiştir (Koçu, 1959: 680).

Ali Paşa 1115/1703'te Kasım ayı sonlarına doğru rikab-ı hümayun kaymakamı oldu ve Ahmet Paşa'nın sadareti sırasında gözden düşerek 8 Cemazeyilahir 1116/8 Ekim 1704'te Trablus Şam Valiliğiyle İstanbul'dan uzaklaştırıldı. Ancak aynı yıl Aralık ayı sonlarına doğru dördüncü vezirlik için tekrar kubbe altına çağırıldı. Muharrem 1118/Mayıs 1705'te ikinci kez rikab kaymakamı oldu (Aktepe, 1990: 371).

Çorlulu Ali Paşa 19 Muharrem 1118/3 Mayıs 1706 Pazartesi Baltacı Mehmet Paşa'nın azliyle sadarete getirilmiştir (Danişmend, 1972: 2). Sadarete getirilmesinden iki yıl sonra da 18 Muharrem 1120/ 9 Nisan 1708 Perşembe günü, yaklaşık yedi yıl nişanlı kaldığı II. Mustafa'nın (1695-1703) kızı Emine Sultan ile evlendi (Aktepe, 1990: 371). Danişment'in anlatımına göre III. Ahmet (1703-1730) düğün alayını sadrazam sarayında seyretti ve Çorlulu Ali Paşa'ya iltifat olması için iki gün orada misafir kaldı (Danişmend, 1972: 2; Cenez: 2017: 25).

Çorlulu Ali Paşa devlet işlerinde yıllar boyunca pek çok farklı mevkide çalıştığı için oldukça tecrübelidir. Ali Paşa'nın öncelikli işi Devletin mali işlerini düzene sokmak olmuştur ki; zaten gelirleri arttıracak, giderleri azaltacak tasarruf politikaları icraatlarının temelini oluşturmaktadır. Öyle ki Yeniçeri ve Cebeci Ocağında finansal bir kısıtlamaya gitmiştir. Buralardan elde edilen paralarla ordu ve donanmanın eksikleriyle ilgilenmiştir (Anonim, 1983: 252; Cenez: 2017: 26).

Tersane ve donanmaya önem veren Ali Paşa gemilerin sayısını arttırmak için İngiltere'den gemi satın aldı ve bu gemiler için dökülen büyük çapa ve topların bazılarını İstanbul'da yaptırdı. Sadareti döneminde, 1112/1700 tarihli İstanbul Anlaşması ile yetinmeyen Rusya'nın kuzey sınırlarındaki faaliyetleriyle Avusturya İmparatorluğu'nun baskısına maruz kalan Macar asilzadelerinin Osmanlı'dan yardım istemeleri en önemli mesele olarak ortaya çıktı. Bu olay sebebiyle Çorlulu Ali Paşa ileride ortaya çıkabilecek Osmanlı-Rus anlaşmazlığında Osmanlıya avantaj sağlamak adına İsveç-Rusya savaşında İsveç Kralı 13. Şarl'ı Kırım Hanlarından yardım geleceği vaadinde bulunarak savaşa teşvik etti ve İsveç kralına büyük yakınlık gösterdi. Ancak Ali Paşa'nın uyguladığı bu politikaya III. Ahmet (1703-1730), Rusya ile aralarındaki anlaşmaya ters düştüğü için onay vermedi. 13. Şarl Portova'da Ruslara yenilince Osmanlıya baskı yapmaya başladı bundan yararlanan rakipleri Ali Paşa'nın rüşvet aldığı dedikodusunu yaydılar. M. Aktepe'ye göre Rusya'dan rüşvet aldığı iddia edilmiş, ancak İ.H. Danişmend'e göre Kırım hanından gizlice emir aldığı yönünde iftiraya uğramıştır (Aktepe, 1990: 371, Danişmend, 1972: 2). 1112/1700 yılında Rusya ile yapılan anlaşmayı 1120-1121/1709 yılında yenileyerek Osmanlıya sığınmış olan Demirbaş Şarl'ın Rusya denetiminde ülkesine iade edilmesi maddesini ekleyince Şarl, Çorlulu Ali Paşa'yı azlettirmek istemiştir (Anonim, 1983: 252). Bu olayların tümü

Paşanın gözden düşmesine sebep oldu. III. Ahmet (1703-1730) 18 Rebiulahir 1122/16 Haziran 1710 Pazartesi dört yıl bir ay 14 gün sadrazamlık görevini yerine getiren Çorlulu Ali Paşa'yı yerine Köprülüzade Numan Paşa'yı getirerek sadaretten azletmiştir. Ali Paşa azlinden hemen sonra Kefe eyaletine gönderilmiş ancak tutuklanması emredilince yoldan çevrilerek Gelibolu'ya ve oradan da bir gemi ile Midilli'ye sürgün edilmiştir (Aktepe, 1990: 371; Çevik, 1949:153). İdam edilmesi için fetva veren Şeyhülislam Paşmakçızade Seyyid Ali Efendi, Ali Paşa'ya kendisini Sinop'a sürdürdüğünden beri düşmanlık beslemekteydi. Çorlulu Ali Paşa 16 Zilkade 1123/26 Aralık 1711 de, Midilli'ye sürgününden yaklaşık bir buçuk yıl sonra 40'lı yaşlarında idam edilmiştir. İstanbul'a getirilerek teşhir edilen Ali Paşa'nın başı daha sonra Divanyolu'nda yaptırdığı caminin haziresine, söylenene göre gövdesi ise Halep'te Ulu Cami'nin yanındaki türbeye defnedilmiştir (Aktepe, 1990: 371; Çevik, 1949:153). Süreyya'ya göre Çorlulu Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Bey de 1134/1722 yılında vefat etmiş ve babası Çorlulu Ali Paşa'nın inşa ettirmiş olduğu külliyede kütüphane önüne defnedilmiştir (Süreyya, 1996: 273). Ancak kütüphane önünde bir hazire alanı yer almamaktadır. Muhtemelen kütüphanenin yanında bulunan dershane önündeki hazire alanı kastedilmiştir.

Çorlulu Ali Paşa Osmanlı Devleti'nde XVIII. yüzyılın önemli bir tarihi figürü olup, kısa süreli de olsa birçok devlet işinde çalışan ve yaptığı her görevle kendisini II. Mustafa (1695-1703) ve kardeşi III. Ahmet'e (1703-1730) biraz daha sevdirmiş böylelikle yükselişi hızlı olmuştur. Ancak elbette ki bu hızlı yükselişten haz etmeyen birçok devlet adamı ile belli bir süre baş edebilmiştir. Özellikle sadareti döneminde çokça düşman edinen Çorlulu Ali Paşa'nın sonunun gelmesinde uyguladığı sert politikalar da etkili olmuştur.

İstanbul'dan sonra Tekirdağ Çorlu'da da birçok hayratı olan Çorlulu Ali Paşa neredeyse tüm servetini hayır eserlerine harcamıştır. Hatta kendisinin Halep'te bulunan Zekeriya Peygamberin Türbesini de tekrar yaptırdığı söylenmektedir (Anonim, 1983: 668). Söylenene göre Şair Nabi bu türbeye 108 mısralık manzum bir tarihçe yazmıştır (Anonim, 1983: 668). Bazı kaynaklarda Safayi'nin tezkiresinde yer alan metinlerden yola çıkılarak şair Nabi'nin Çorlulu Ali Paşa hakkında olumsuz dizeler yazdığı iddia edilse de Nabi'nin divanında yer alan şiirin Çorlulu Ali Paşa'yı

onurlandırmak için yazıldığı açıktır. Safayi'nin dizeleri yanlış yorumlaması ya da olayın başkaları tarafından Safayi'ye aktarılması muhtemeldir (Cenez, 2017: 51).

Bu hırs ve azmi elbette ki yaptırdığı eserlere de yansıyan Çorlulu Ali Paşa çoğu devlet adamının aksine erken yaşlarda vakıf kuruluşlarını tamamlamıştır. İlk vakıf senedinin tarihi 1119/1707-1708 iken ikicinsin tarihi de 1120/1708-1709'dur (Abuşoğlu, 1995: 6-7). Çorlulu Ali Paşa ve Emine Sultan'ın İbrahim, Ahmed ve Ayşe isimli üç çocuğu olmuştur (Cenez, 2017: 52). Kaptan-ı derya Kel Ahmed Paşa, Ali Paşa'nın kızından olan torunudur (Aktepe, 1990: 371)

2. SADRAZAM ÇORLULU ALİ PAŞA'NIN ESERLERİ

2.1. Eminönü Çorlulu Ali Paşa Külliyesi

Çizim No: 1-4,6-7 / **Fotoğraf No:** 1-12

Resim No: 3 / **Harita No:** 1

İnceleme Tarihi: 26.12.2016

Yeri: Bugün Eminönü'nün Çarşıkapı olarak bilinen mevkiinde Mollafenari Mahallesi, Yeniçeriler Caddesi, numara 38'de yer almaktadır. Çorlulu Ali Paşa Külliyesi'nin doğusunda Koca Sinan Paşa Külliyesi, güneybatısında ise Merzifonlu Kara Mustafa Paşa medresesi bulunmaktadır (Çizim- 1) (Harita-1) (Resim-3).

İnşa Tarihi ve Kitabeler: Cami-tekke girişiyle aynı olan medrese-dershane girişi üzerinde 1120/1708 tarihli ta'lik, kitabenin manzum metni şair Dürri'ye aittir (Kınaylı, 1966: 4106). Şair cami yapıldığı esnada kamil bir kişinin rüyasında Hz. Ali'yi gördüğünü ve bizzat Hz. Ali tarafından caminin yapılış tarihini içeren mısraının söylendiğini anlatmıştır. Ana inşa kitabesinin metni;

Destüri kerem perver sadri nasfet küster

Serdarı hayr yaver yani Ali Paşa

Ol asafi derya dil hayrata olub mail

Koydu bu cihan içre nice eseri vala

Bu buk'ai garibanı bünyada kılub himmet

Hülasa say eyledi yapdırdı güzel hakka

Sükana hitamında bir kamili rüşen dil

Tarihi içün görmüş bir vakiai gerra

İbni ammi Peygamber yani Ali Hayder

İtmiş ol rüyade bu kavli ana inha

Kim gaayete yittikde bu medresei ali

Tarihini itsünler bir mısra ile inşa

Zira adedi anın nu sale muvafikdır

Vakide güzel düşdü (yekparevü müstesna)

Güyaki keramettir Dürri ana bu tarih

"Men allemeni harfen fekad sayyereni abden"

1120/1708 şeklinde yazılmıştır (Kınaylı, 1966: 4108; Hafız Hüseyin Ayvansarayi, 1985; 122) (Fotoğraf 1).

Külliyenin Dershane-Medrese tarafında 1202/1787-1788 tarihli bir kitabeye sahip kuyu bileziği olduğu söylenmektedir (Tanman, 1993: 373). Günümüzde bu avluda birçok değişiklik olmuştur ve böyle bir kuyu bileziği yoktur. Argıt kuyu ağızlığının tek parça mermerden yapıldığını ve dışında;

"*Haremi Humayun kullanından ("kullarından" yazım hatası olabilir)*

Saibai (sahib'ül-sahibi) hayrat vel Hasanat

Merhume ve mahfuze Hüsniye Sultan

Ruhuna el Fatiha" yazdığını belirtmiştir (Argıt, 1993: 122).

Usta/Sanatçı: Külliyenin mimarı bilinmemektedir. Medrese-dershane avlu girişindeki kitabe şair Durri'ye aittir (Kınaylı, 1966: 4106).

Malzeme ve Teknik: Külliyenin ön cephesinde tamamen taş kullanılmıştır (Fotoğraf-2). Giriş kapısı çift kanatlı ve ahşaptandır Çorlulu Ali Paşa Külliyesinin Medrese Çıkmazında yer alan arka cephesi ise taş-tuğla almaşık duvar örgüsü olarak inşa edilmiştir (Fotoğraf-3). Hazire alanı, giriş holünden demir parmaklıklar kullanılmıştır.

Mimari: Külliye cami, tekke, medrese (darülhadis), kütüphane, hazire ve şadırvanlardan oluşmaktadır. Asıl inşasında yer alan meşrutalar 1960-1970 yılları arasında ortadan kalkmıştır (Tanman, 1990: 62).

En son 2005 yılında İstanbul Vakıflar 1. Bölge Müdürlüğü tarafından tescilenen külliye arazi şartlarına uygun inşasından dolayı yamuk bir plana sahiptir. Aslında ön cepheden caminin bulunduğu yere kadar düzdün dikdörtgen devam eden

dış duvarlar camiden sonra üçgene benzer sivrilerek arka cephede birleşirler (Çizim-1-4).

Etrafında Külliyenin avlu duvarı üç cepheden oluşmaktadır. Külliyeye giriş, iki adedi Yeniçeriler Caddesinde, biri de Medrese Çıkmazı'nda yer alan üç ayrı kapıdan yapılır. Tamamen taş malzemeden yapılan giriş cephesindeki ilk kapı cami-tekke avlu kapısıdır. Cephenin en batısına yerleştirilen bu kapı, iki kanatlı olarak gürgen ağacından yapılmıştır. Yarım yuvarlak kemerli 1.87x2.15 m. ölçülerindeki bu kapı açıklığının üzerinde yer alan dikdörtgen, mermer kitabeliğin içi boş bırakılmıştır (Fotoğraf-4). Kapının sağında cephe sonuna kadar kapıdan daha yüksek olan sivri kemerler yer alır. Bu kemerlerin arasına uzun ince, yuvarlak formlu, iki adet niş açılmıştır. Bu yedi adet kemerden sonra cephenin doğusunda medrese-dershane avlu kapısı gelmektedir (Fotoğraf-5). 1.77x2.55 m. ölçülerindeki bu kapı da diğeri ile aynı şekilde yarım yuvarlak kemerlidir. Külliyenin 1.90x0.70 m. ölçülerindeki kitabesi bu kemer üzerindeki kitabelikte yer alır (Fotoğraf-1). Bu kapının sağında genişçe dikdörtgen bir açılıktan sonra kuzeye doğru kıvrılan beş kemer daha yer almaktadır (Fotoğraf-6). Bu kemerlerle ufak bir yan cephe oluşmuştur ancak kemer düzeni giriş cephesi boyunca hep aynıdır. Alçak bir duvar üzerinde yer alan kemerleri, kaidesiz, çokgen sütunlar taşımaktadır. Mukarnaslı sütun başlıklarının hemen üzerlerinde ters lale motifleri vardır. Kemerlerin kilit taşlarında ise kabartma şeklinde, yuvarlak çiçek motifleri kullanılmıştır. Bu kemerlerin içleri karelere bölünmüş demir parmaklıklarla örülüdür. Bu demir parmaklıklarda kabaralar kullanılmıştır. Bu cephenin arasında medrese-dershane avlu kapısının böldüğü hazire bölümü yer almaktadır.

Külliyenin arka cephesi taş-tuğla karışımı almaşık duvar tekniğinde örülmüştür. Bu cepheye kot farkından dolayı avludan merdivenler ile yükseltilmiş kapıdan ulaşılır (Fotoğraf-7). Bu cephedeki kare formlu kapının solunda mermer bir küçük kitabe yer alırken kapı etrafında daha düzgün kesme taş ve tuğla örgülü alanlar vardır (Fotoğraf-8). Yapılan yenilemelerde bu kısmın düzeltilmiş olması muhtemeldir. Kare kapının üzerinde neredeyse ortasından kırılmış, taş bir söve yer almaktadır. Sövenin üzerine tuğladan bir kemer örülmüştür. Arka cepheye avlu içinden bakıldığında tam merdiven başlangıcında üç adet tuğla, işlevsiz, yarım daire kemer duvardan çıkıntı yapmıştır (Fotoğraf-9).

Çorlulu Ali Paşa Külliyesi kuzey-güney doğrultusunda iki kısımdan oluşur. Her iki kısımda caminin arkasından avlunun devamı olarak dar bir koridorla birbirine bağlanır. Bu dar koridorda sonradan eklenmiş, kare bir kapı yer almaktadır. Bu demir kapı cami avlusunu medrese avlusundan tamamen ayırmaktadır. Caminin arka tarafında tuvaletler yer alır. Batıda cami ile tekke, doğuda medrese ile kütüphane bulunur. Cami-tekke avlusunun merkezine şadırvan, kuzeyine cami yerleştirilmiştir. Medrese avlusunun merkezinde yine şadırvan, güneydoğu köşesinde dershane ve batı sınırında medrese hücreleri vardır. Külliyenin içinde bulunan bu yapılar güneyde caddeden içeriye doğru inşa edilmiş ve avluya girişler kısa bir koridor şeklinde oluşturulmuştur (Fotoğraf-10). Bu koridor mesafesi kadar olan iki bölüm, girişlerin yanlarına doğru hazireye ayrılmıştır. (Tanman, 1993: 372-373) (Çizim-6-7).

26.01.2005 yılında tescillenen külliye ve içindeki yapılar 250 ada 10-11 parseller içinde 85 numaralı paftada kayıtlıdır[1].

Süsleme Özellikleri: Süsleme olarak özellikle Külliye giriş cephesinde (Yeniçeriler Caddesi) kullanılan çiçek motifleri ve mukarnaslı sütun başlıkları göze çarpmaktadır (Fotoğraf-11). Ayrıca bu cephede yer alan kemer kilit taşlarında kabartma ve oyma tekniğinde işlenmiş rozetlere yer verilmiştir. (Fotoğraf-12). Süslemelerin geneli bitkisel içeriklidir.

Medrese-dershane giriş kapısında yer alan ve Çorlulu Ali Paşa'nın kişiliğinden ve çeşitli hayır eserleri gibi bu eseri de kendisinin yaptırdığında bahseden kitabe de çiçek motifleri kullanılmıştır. Alçak kabartma tekniğiyle başak, nergis çiçeği, yonca, yıldız çiçeği gibi çiçek motifleri kartuş aralarına yerleştirilmiştir (Aytaçoğlu, 1993: 31) (Fotoğraf-1).

[1] https://parselsorgu.tkgm.gov.tr/#149440/250/10/1544996890716, Erişim Tarihi: 03.12.2018

2.1.1. Cami

Çizim No: 1-4 **/ Fotoğraf No**: 13-42

İnceleme Tarihi: 26.12.2016

Yeri: Cami, cami-tekke avlusunun kuzeyinde yer alır.

İnşa Tarihi ve Kitabeler: Cami giriş kapısının üzerinde mermer levha içine Arapça inşa kitabesinde; "*Selamün aleyküm bima sebestüm fenime ukbeddar*" yazmaktadır (Kınaylı, 1966: 4108). Türkçe; "*Gelen her tür bela ve cefaya sabrederseniz (ahiret) dediğiniz o dünyada sizin için güzel olur*" anlamına gelen Ra'd suresi 24. ayettir (Argıt, 1993: 116, Toptaş, 2011: 158). (Fotoğraf-13)

Bir de külliyenin medrese çıkmazına açılan cami tarafındaki kapısının sol yanında mermer, dikdörtgen bir levha üzerine Türkçe olarak "*Çorlulu Ali Paşa Camii Hicri 1119*" yazılmıştır (Fotoğraf -14).

Bunlar dışında bu cami için tarih veren diğer metin külliye veya caminin herhangi bir yerinde tespit edilememiştir. Bu tarih düşen metin;

"Sabit Efendi tarih demiştir;

"Yapıldı ehl-i aşka camii-i pak-i Ali Paşa

1119/1707-08)" diyerek cami yapılış tarihini vermiştir ve bu metnin "*Tanrı için Ali Paşa bu camiyi yaptırdı*" anlamına gelmektedir (Argıt, 1993: 116; Ayvansarayi Hüseyin Efendi vd., 2001, 120).

Usta/Sanatçı: Sabit Efendi tarih veren bir metin yazmıştır. Giriş kapısındaki kitabe Seyyid Muhammed Hami tarafından yazılmıştır (Argıt, 1993: 119).

Malzeme ve Teknik: Taş-tuğla malzeme ile yapılan almaşık bir duvar örgüsüyle inşa edilen yapı külliyedeki diğer yapılara bu bakımdan benzer, ancak diğer yapılara nazaran camide kullanılan taş daha düzgündür. Bir sıra taş bir sıra tuğla kullanılan duvardaki taşın cinsi Bakırköy kalkeri, tuğla ise lime tuğla olarak kullanılmıştır. Aralarda da horasan harcı kullanılmıştır (Argıt, 1993: 120).

Caminin duvarlarında üç sıra tuğla bir sıra kesme küfeki taşıyla almaşık duvar örgü sistemi kullanılmıştır. Hem üstteki hem alttaki pencereler sivri kemerlerin içine

açılmışken alttaki pencerelerin dört tarafı mermer sövelerle kuşatılmıştır. Üstteki pencerelerde alçı, alt kat pencerelerinde demir şebekeler kullanılmıştır (Fotoğraf-17).

Kubbe, son cemaat yeri tonozları ve minare külahı kurşun kaplamadır (Fotoğraf-16-20). Kubbe üstünde ve minare külahında yer alan alemlerde altın renkli metal malzemeye yer verilmiştir (Fotoğraf-16).

İçerde kadınlar mahfili, bu mahfili taşıyan ayaklar, müezzin mahfillerini çevreleyen korkuluklar, minber ve vaaz kürsüsünde malzeme olarak ahşap tercih edilmiştir (Fotoğraf-26-31-33-34).

Sonradan kapatılan son cemaat yerinde plastik doğrama kapı-pencere kullanılmıştır (Fotoğraf-13).

Mimari: Cami 9,50x9,50 m. ölçülerinde üzeri kubbe ile örtülü kare planlı harim, beş bölümlü bir son cemaat yeri ve tek şerefeli bir minareden oluşmaktadır (Çizim-1-4).

Cami bulunduğu külliyenin ilk yapılan eseridir. Önceleri Simkeşhane binasının bulunduğu yerde inşa edilen cami hem tekkenin tevhidhanesi olarak kullanılmış hem de bir çeşit darülkurra olarak hizmet vermiştir (Köşklü, 2000: 278; Yenigün, 2013: 110). Külliyenin ana yapılarından biri olan cami, külliye gibi zaman içinde birçok değişiklik geçirmiş, özellikle 1766 yılındaki depremden sonra harim girişiyle minaresinin kaidesinden yukarısı onarımdan geçirilerek yenilenmiştir (Tanman, 1993: 56).

Cami giriş cephesinde (kuzey cephe) alt katta beş bölümden oluşan son cemaat yeri görülür (Fotoğraf-15). Bu bölüm avludan bir basamak yükseltilmiştir. Son cemaat yeri beş ayrı bölüme bu basamak üzerine yerleştirilen, silindirik kaideli, mermer sütunlar ile ayrılır. Bu altı adet sütun sivri kemerleri taşımaktadır. Sütunlardan mermer bilezikle ayrılan sütun başlıklarında da silindirik şekil devam ettirilmiş, başlık köşelerine sarkıtlar yerleştirilmiştir. Sütunlar kaide ve başlıklarıyla beraber 2,75 m. uzunluğa sahiptir. Kuzey cephede son cemaat yerinden geride kalan harim duvarı iki kademeli olarak devam eder. İkinci kat hizasında iki ayrı yarım daire kemerli pencere varken, üst kat hizasında kubbe kasnağında yalnızca bir adet yarım daire kemerli pencere vardır. Bu cephede son cemaat yerine bakan iki adet, alt kat penceresi,

dışardan gözükmez ancak diğer cephelerdeki pencerelerle aynı karakterdedirler. Pencere sövelerinde taş kullanılırken, pencere içlerinde yuvarlak bölümlere ayrılmış alçı şebekeler kullanılmıştır. Giriş ve diğer cephelerden baktığımızda kubbeye kademeli bir geçiş söz konusudur. Kubbe kenarları pahlanmış, yüksek kare bir kasnağa oturtulmuştur (Fotoğraf-16).

Caminin doğu cephesi son cemaat yerinin yan cephesini de içinde barındırır. Camekanlı son cemaat yeri burada tek bir kemer içerisine yerleştirilmiştir. Hemen yanında da ikinci kat penceresine kadar uzanan kare bir kaide üzerinde minare yükselir . Doğu cephesinde alt katta üç adet dikdörtgen formlu, taş söveli pencere vardır. Bu pencerelerin üzerlerinde hafifletme kemerleri kullanılmıştır. Pencereler ahşap görünümlü plastik doğramadır ve külliye giriş cephesinde yer alan demir parmaklıklarla aynı karakterde demir şebekeler ile kapatılmıştır. İkinci katta aynı şekilde üç adet pencere vardır. Bu pencerelerde demir ve alçı şebekeler kullanılmıştır. En üstte kubbe kasnağında tam ortada yarım daire kemerli, taş söveli, alçı şebekeye sahip bir pencere daha yer almaktadır (Fotoğraf -17).

Çorlulu Ali Paşa Külliye Camii batı cephede doğu cephe ile aynı pencere dizisine sahiptir. Alt katta dikdörtgen formlu, ikinci katta sivri kemerli üçer adet, kubbe kasnağında, ortada yarım daire kemerli bir adet pencere yer almaktadır. Bu cephede de pencerelerde demir ve alçı şebekeler kullanılmıştır (Fotoğraf -18).

Cami güney cephesinde mihrap arkasında bir pencere olmasa da diğer pencerelerde bulunan hafifletme kemeri burada cephe düzenini korumak için kullanılmıştır. Kısacası alt katta iki adet dikdörtgen formlu pencere üç adet sivri kemer formlu hafifletme kemeri vardır. İkinci kat hizasında sivri kemerli üç pencere ve kubbe kasnağında yarım daire kemerli bir pencere daha yer almaktadır (Fotoğraf-19). Tüm cephelerde pencereler 1,15x1,90 m. ölçülerinde, demir ye da alçı şebekeli olarak kullanılmıştır.

Camiye girişe yerleştirilen son cemaat yeri son yapılan yenilemelerde ahşap görünümlü plastik doğrama ile kapatılmıştır. Sütun ve kemerlerinde beyaz mermer kullanılan son cemaat yerinin harim girişine denk gelen kare bölümünde üst örtü olarak kubbe kullanılmıştır. Yanlarda yer alan dikdörtgen alanlar ise aynalı tonoz ile

örtülmüştür (Fotoğraf-20). Tonoz örtülü bu alanlar plastik doğrama kapılarla kapatılıp, namaz kılmak veya seccade, tespih gibi ibadet malzemeleri koymak amaçlı küçük odalara çevrilmiştir (Fotoğraf-21). Üst yapıdaki üç örtü biriminin aşağıdaki beş açıklığa tekabül etmesi bazı erken dönem Osmanlı binalarında karşılaşılan, ancak XVIII. yüzyıl başları için pek alışılmış olmayan bir durumdur. Lale devrinden sonra Osmanlı mimarisinde çokça kullanılacak olan barok üslubun ilk etkileri niteliğinde olan sivri kemerlerin oturduğu köşeleri püsküllü sütun başlıkları da ayrıca dikkat çekmektedir (Tanman, 1993: 372) (Fotoğraf -22).

Camiye son cemaat yerinden iki kanatlı, plastik doğrama kapıyla girilir. Buradan da mermer, yarım daire kemerli, ahşap çift kanatlı bir kapı ile harime geçilir (Fotoğraf-23). Cami giriş kapısının üzerinde mermer bir plaka içerisine Ra'd suresi 24. Ayet yerleştirilmiştir (Toptaş, 2011: 158). Bu kapı üzerindeki kemerin köşelerinde altlı üstlü yerleştirilmiş ikişer adet lale motifi yer almaktadır (Fotoğraf-24).

9,50x9,50 m. ölçülerindeki harim kare planlı, kubbe örtülüdür. Kubbeye içeriden basık kemerli tromplar, dışardan ise kare bir pandantifle geçiş sağlanır (Tanman, 1993: 372). Kubbe çapı 9,30 m. iken yüksekliği 4,65 m. ölçülerinde tutulmuştur (Argıt, 1993: 118). Kubbe ve tromplarda bitkisel kompozisyonu kalemişi süslemeler mevcuttur (Fotoğraf-25). Harim girişinin sağ ve soluna ahşap korkuluklarla çevrili müezzin mahfilleri yerleştirilmiştir (Fotoğraf-26). Bu mahfillerden doğudakinden kadınlar mahfiline, batıdakinden minareye çıkış vardır.

Mihrabın bulunduğu güney cephede alt kat hizasında iki adet, dikdörtgen, mermer söveli pencere açılmıştır. İkinci kat hizasında üç adet yarım daire formlu, mermer söveli pencere yer alırken kubbe kasnağına ise bir adet, yarım daire kemerli pencere mekanı aydınlatmaktadır (Fotoğraf-27).

Harim içinde doğu ve batı cepheler aynı pencere düzenine sahiptir. Alt kat hizasında dikdörtgen, ikinci kat hizasında yarım daire formlu üçer adet mermer söveli pencere yer alır. Aynı şekilde her iki cephede de kubbe kasnağına yarım daire formlu bir adet pencere açılmıştır (Fotoğraf-28-29).

Kuzeyde yer alan giriş cephesinde harim kapısının iki yanına birer dikdörtgen formlu pencere açılırken, ikinci kat hizasına (kadınlar mahfiline bakacak şekilde)

yarım daire formlu iki adet pencere açılmıştır (Fotoğraf-30). Tüm cephelerde pencerelerde mermer söve kullanılmıştır. Aynı şekilde tüm cephelerde pencere kenarlarında bitkisel bezemeli motif kuşakları vardır.

Camide kadınlar mahfili giriş/ kuzey cephede doğu-batı yönüne uzanmaktadır (Fotoğraf-31). Ahşap iki direk ile harime çıkma yapan bu mahfile, harimin doğu duvarına bitişik olarak yapılmış ahşap merdivenlerle çıkış sağlanır

Mihrap 1,30x3,05 m. ölçülerindedir. Yarım daire kemerli bir niş şeklinde tasarlanan mihrap oldukça sadedir. Mihrabın etrafına çiçek desenli bir şerit geçilmiş ve aynı çiçek desenleri ile mihrabın üzerinde bir taç oluşturulmuştur. Mihrap iç duvarı ise beyaza boyanmış ortasına bir mihrap ayeti yerleştirilmiştir. Ayet "Her nereden çıkarsan çık, (namazda) yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir. Şüphesiz bu Rabbi'nden bir gerçektir. Allah yaptıklarınızdan gafil değildir." anlamına gelen "Fevelli vecheke şatral mescidil haram" şeklinde Bakara suresi 149. Ayettir (Toptaş, 2011: 22) (Fotoğraf-32)

Mihrabın doğusuna gelecek şekilde ahşap bir vaaz kürsüsü ile mihrabın batı tarafına yine ahşap malzemeden bir minber yerleştirilmiştir. Sonradan yerleştirilen minber süslemesiz olarak, açık renk cilalı ahşaptan yapılmıştır. Köşk bölümü kare kasnağa oturan, dilimli külah ile sonlanan bu minberde herhangi bir süsleme mevcut değildir. Sadece külah tepesinde yukarıya bakan yarım ay formlu, metal bir aleme yer verilmiştir. Dikdörtgen formlu bir girişi bulunan minberin yan aynalığına korkuluk altından itibaren üçgen bölümler oyulmuştur. Köşk bölümünün altına yarım daire formlu bir açıklık yerleştirilmiştir (Fotoğraf-33). Cami minberi ile pencere arasına cam kapaklı, ahşap bir kitaplık duvara monte edilecek şekilde yerleştirilmiştir.

Vaaz kürsüsü de aynı şekilde özgün değildir. Koyu renk, cilalı ahşaptan yapılan kürsü dikdörtgen ve üçgen bölümlere ayrılarak hareketlendirilmiştir. Bu bölümlerin içine bitkisel motifler oyma tekniği ile işlenmiştir (Fotoğraf-34). Eski fotoğraflarda rastlanılan vaaz kürsüsü balkona andırır bir forma sahiptir (Fotoğraf-38).

Harim içinde batıda kalan müezzin mahfili içindeki, 1x1,60 m. ölçülerindeki giriş kapısı ile cami minaresine çıkış sağlanır. Caminin minare kaidesi doğu cephede ikinci kat penceresinin ortasına kadar yükselmektedir. Kesme taştan yapılan minare

kaidesi 5,25 m. yüksekliğe sahiptir. 1,50 m. çapındaki minare tamamen kesme taştan yapılmıştır. Tek şerefeli minarenin şerefe etrafını çeviren korkuluk duvarı 16 köşelidir. Şerefede yer alan panolar 1,00 m. yüksekliğinde olup, geometrik oymalarla oluşturulan kompozisyonlara sahiplerdir (Argıt, 1993: 120) (Fotoğraf -35).

İstanbul Vakıflar 1. Bölge Müdürlüğü çalışanları tarafından Çorlulu Ali Paşa Külliyesi Camii'nin 1968 yılında fotoğraflarını çekmiştir. 1960'lardan günümüze kadar olan süreçte camide gerçekleşen değişiklikleri gözlemlemek adına bu fotoğraflar oldukça önemlidir. Bu fotoğraflarda caminin son cemaat yerinin özgün halini görebiliriz. O dönem için son cemaat yeri henüz plastik doğrama ile kapatılmamıştır. Cami içinde yer alan kalemişi süslemeler olduğu gibi durmaktayken (mihrap etrafı ve pencere kenarları) cami mihrabının içinde herhangi bir metin yoktur. Bugün gördüğümüz mihrap ayeti son yıllarda yapılan restorasyonda eklenmiştir. Ayrıca bu fotoğraflarda vaaz kürsüsünün de o dönem için farklı olduğunu görmek mümkündür (Fotoğraf -37-42). Ayrıca Külliyenin özellikle cami ve tekke tarafını görebileceğimiz, Oğuz Topoğlu'na ait, 1983 tarihli fotoğraf da son cemaat yerinin bir süre için alçak demir parmaklıklarla çevrelendiğini görmekteyiz[2] (Fotoğraf-36).

Süsleme Özellikleri: Camide süsleme yoğun olarak kubbe ve tromplarda kullanılmıştır. Kubbenin ve trompların yüzeyi, içleri rumilerle doldurulmuş salbekli palmetlerden ve şemslerden oluşan klasik Osmanlı üslubunda kalem işleriyle süslenmiştir (Tanman, 1993: 372). Bu süslemelerde baskın olarak mavi ve altın sarısı ara ara da kiremit kırmızısı kullanılmıştır. Kubbe eteğinde üç bordür şeklinde sıralanırken ortadaki bordür kalın kenardaki ikisi daha incedir. Bunlarda şemalar ters ve düz olarak birbirini takip eder. Bu bordürlerde yapraklar ince ve kısa dallarla birbirlerine bağlanarak grift bir görünüm elde edilmiştir. Bu motiflerin aralarına da stilize hatayi ve palmet motifleri yerleştirilmiştir. Kubbe içinde de en dışında tıpkı tromplardaki gibi taç motifleri kendine yer bulurken orta kısımda rumiler ve lotus palmet birleşimi motifler vardır (Aytaçoğlu, 1993: 30) (Fotoğraf-25). Harim içinde üst pencerelerin dört tarafı kalemişi süslemelerle çerçevelenirken alt pencerelerin ise sadece üst kısımlarına yine mavi renk çiçek motiflerinden bir şerit geçilmiştir

[2] https://www.oguztopoglu.com/2014/02/corlulu-ali-pasa-kulliyesi-1983.html, Erişim Tarihi: 03.12.2018

(Fotoğraf-28-29). Mihrabın üst kısımda alt pencerelerdeki çiçekli şerit ile sağ ve sol kısmında ise uzun yapraklı küçük çiçekli motifler süsleme için kullanılmıştır. Mihrap iç duvarında dikdörtgen çerçeve içinde bir mihrap ayeti yer almaktadır ve geri kalan kısmı beyaz sıvayla kaplıdır (Fotoğraf-32).

Özgün olmayan minberde hilal tepelikli alemi hariç bir süsleme unsuruna rastlanmamaktadır (Fotoğraf-33).

Cami minaresi gövdesinde herhangi bir süsleme taşımamaktadır. Ancak minare şerefesine üçgene yakın geometrik oymalarla, altıgen formlar oluşturularak hareket katılmıştır (Fotoğraf-35).

Günümüzdeki Durumu: Yukarıda da bahsedildiği üzere yapıda köklü değişiklik son cemaat yerinde gerçekleştirilmiştir. Son cemaat yeri yapılan onarımlarla plastik doğrama kapı-pencerelerle kapatılmıştır. Oluşturulan bu yeni mekanın içine ayakkabılık, dolap gibi malzemeler eklenmiştir. Ayrıca harim içinde yer alan, ahşap minber ve vaaz kürsüsü camiye sonradan eklenmiştir. Mihrap içinde yer alan mihrap ayeti mihraba sonradan eklenmiştir. Bunlar dışında yapıda belirgin değişiklikler gözlenmemiştir. Cami kullanımda olduğu için günümüze bakımlı olarak ulaşmıştır.

2.1.2. Dershane

Çizim No: 1-4 / **Fotoğraf No:** 43-50

İnceleme Tarihi: 26.12.2016

Yeri: Çorlulu Ali Paşa Külliyesinde kütüphanenin yanında yer alır.

İnşa Tarihi ve Kitabeler: Dershane üzerinde herhangi bir inşa kitabesi bulunmamaktadır. Külliye içerisine önce cami daha sonra diğer yapılar inşa edildiğine göre külliyenin girişindeki kitabeye göre dershane 1120/1708-09 yıllarında inşa edilmiş olmalıdır.

Usta/Sanatçı: Dershanenin yapımında görev almış bir sanatçı ya da usta ismi bilinmemektedir.

Malzeme ve Teknik: Dershane duvarlarında kesme taş malzeme kullanılmıştır. Kurşun kaplı kubbe üzerine metal bir alem yerleştirilmiştir. Dershane pencerelerinde dışta metal, içte ahşap aksan kullanılmıştır (Fotoğraf-43-48). Çorlulu Ali Paşa Külliyesi Dershanesi'nin mezarlığa bakan tek bir alt kat penceresinin kemerinde tuğla malzeme kullanılmıştır. Bugün kapatılan revağın içinde kalan taç kapı renkli mermerden olmak üzere, sütunlarda da mermer malzeme kullanılmıştır (Fotoğraf-47-50).

Mimari: Çorlulu Ali Paşa Külliyesi'nin güneydoğu köşesine yerleştirilmiş olan medrese dershanesi sekizgen planlı olup, üzeri kubbe örtülüdür. Dershane önünde yer alan revak üç bölümden oluşur ve girişe denk gelen kısım kubbe, yanlar aynalı tonoz ile örtülmüştür (Çizim-1-4).

Çorlulu Ali Paşa Külliyesi'nin dershanesi basamaklarla öğrenci hücrelerinin düzleminden yükseğe kaldırılmıştır (Şengül, 2005: 81). 8,30x8,30 m. ölçülerindeki sekizgen planlı dershanenin üzeri, basık kasnaklı bir kubbe ile örtülmüştür (Fotoğraf-43). Kubbe kasnağı da sekizgen tercih edilip, kubbeye geçişlerde tromp kullanılmıştır (Fotoğraf-44). Dershanenin batı tarafında sivri kemerlerle üç bölüme ayrılmış bir giriş revakı vardır. Revakın ortasındaki giriş bölümü de sivri kemerlidir. Revakı taşıyan dört mermer sütun mukarnaslı sütun başlıklarına sahiptir (Tanman, 1993: 373; Papila, 2000: 137) (Fotoğraf-45). Giriş revakının orta kısmından üç adet merdiven vardır

(Fotoğraf-46), merdivenlerden sonra yarım daire kemerli, kitabeliği boş bir kapıya ulaşılır. 1,45x2,40 m. ölçülerindeki bu kapıyla içeriye geçiş sağlanır (Fotoğraf- 47).

Yapının hemen her cephesinde bulunan altlı üstlü ikişer pencere içeriyi aydınlatmaktadır. İçerde üst pencereler yarım daire kemerliyken alt pencereler dikdörtgen taş sövelidir (Fotoğraf-48). Dışarıdan bakıldığında üst pencereler sivri kemerli alt pencereler yarım daire kemerlidir. Pencereler içerde ahşap kanatlara ve şebekelere sahipken dışarıda metal şebekeler kullanılmıştır. Bu pencereler 1,35x2,25 m. ölçülerindedir. Alt katta yer alan pencerelerden bazıları ahşap kapaklarla tamamen kapatılmıştır. Bazıları ise içlerine raf yerleştirilerek kullanılmaktadır. Girişin tam karşısında yer alan duvarda 0,34x2.25 m. ebatlarında iki adet dikdörtgen formlu pencere yer almaktadır. Bu pencerelerin arasında kalan nişe ahşap bir kitaplık yerleştirilmiştir. Burada dershane cephelerinde yer alan pencere düzeninin bozulmuş olması ve bu nişin kıble yönünde olması dershanenin de bir mihraba sahip olabileceğini göstermektedir (Fotoğraf -49).

Süsleme Özellikleri: Boş bir kitabeliği bulunan taç kapı renkli mermerdendir ve kitabeliğin altında bir gülçe motifi vardır (Fotoğraf-47). Bu motif ve mukarnaslı sütun başlıkları dışında dershanede çok fazla süsleme elemanı bulunmamaktadır (Fotoğraf-50).

Günümüzdeki Durumu: Plastik doğrama eklemeler, külliye giriş holünün devamında kullanılan plastik çatının dershaneye oturtulması, hazire tarafındaki pencere ve duvar örgüsünün bakımsızlığı, mihrap duvarına ahşap kitaplık eklenmiş olması gibi sorunları bulunan yapı, günümüzde kahvehane olarak kullanılmaktadır.

2.1.3. Medrese Hücreleri

Çizim No: 1-4 / **Fotoğraf No:** 51-60

İnceleme Tarihi: 26.12.2016

Yeri: Medrese Hücreleri, külliye içinde avluyu ikiye bölecek şekilde caminin doğu ve güney cephelerinin kesiştiği noktadan itibaren başlar ve külliye giriş cephesine kadar uzanır.

İnşa Tarihi ve Kitabeler: Medreseye ait hücrelerde kitabe bulunmamaktadır. Ancak Dershane-Medrese avlu girişinde yer alan kitabenin metni içeriği bakımından özellikle medreseye ait olarak düşünülmektedir. Bu kitabe *1120/1708* tarihini vermektedir (Hafız Hüseyin Ayvansarayi, 1985; 122).

Usta/Sanatçı: Yukarıda da belirttiğimiz kitabe metni Şair Durri'ye aittir (Kınaylı, 1966: 4106). Ancak medrese hücrelerinin yapımında çalışmış bir usta ya da sanatçı ismi bilinmemektedir.

Malzeme ve Teknik: Medrese hücrelerinin duvarlarında da külliyenin genelinde hakim olan almaşık duvar örgüsü kullanılmıştır (Fotoğraf-52). Ancak medrese hücrelerinde düzensiz taş-tuğla almaşık duvar örgüsü görülmektedir.

Medrese önünde uzanan revakta mermer sütun ve sütun başlıkları kullanılmıştır. Mermer malzeme aynı zamanda pencere sövelerinde karşımıza çıkar (Fotoğraf-52-54-60). Ancak pencere üstlerinde tuğladan, yarım daire formlu hafifletme kemerleri yer alır.

Medrese hücrelerinde mekan üstlerinde ve revaklarda yer alan kubbeler kuşun kaplamadır (Fotoğraf-52). Aynı şekilde revakın sonunda yer alan tonoz örtü de kurşunla kaplanmıştır.

Medrese hücrelerinde iç mekanlarda yer alan ocaklarda tuğla malzeme tercih edilirken nişlerde genel olarak ahşap malzeme kullanılmıştır (Fotoğraf-55). Tuğla ayrıca medrese bacalarında karşımıza çıkar (Fotoğraf-53).

Mimari: Dershane, öğrenci hücreleri, müderris ve mürit odaları olarak üç bölümden oluşan medrese Çorlulu Ali Paşa Külliyesi içinde avluyu ortadan bölen iki ana bölümden birini oluşturur.

Dokuz adet olan medrese hücreleri plan bakımından tekke hücreleriyle aynı şekilde kare planlı, kubbe örtülüdür. Öğrenciler için olan yedi adet odanın cami tarafında bitimine farklı büyüklüklerde iki ayrı mekan daha eklenmiştir. Bu mekanlar öğrenci odalarından farklı olarak dikdörtgen planlıdır ve aynalı tonoz ile örtülüdürler. Bu mekanların müderris ve mürit odaları olarak öğrenci odalarının bitimine eklendiği düşünülmektedir (Tanman, 1993: 373) (Çizim-1,3-4).

Medresenin tamamı "L" ve "U" plan özellikleri sergilemektedir (Şengül, 2005: 80). Çorlulu Ali Paşa Vakfiyesinde bu külliyede bir medrese ve bir de tekkeden bahsedilmiş medrese on, tekke 16 odalı olarak kayıt edilmiştir. Fakat 1792'deki kayıtlara göre medreseye ait on oda ve dört baraka bulunmaktadır (Kütükoğlu, 2000: 96). Yukarıda da belirttiğimiz gibi günümüzde medrese cami arkasında/güney cephede yer alan mekanlarla birlikte dokuz ayrı hücreden oluşmaktadır.

Medrese hücreleri cephesel olarak incelendiğinde tıpkı tekke hücrelerinde olduğu gibi önlerinde revaklar yer almaktadır(Fotoğraf-51). Tekke hücrelerinden farklı olarak revak kemerleri sivri formdadır. Mermer sütunların başlıkları mukarnaslıdır. Kornişlerde de kirpi saçak ve taş saçak kornişi bir arada kullanılmıştır (Şengül, 2005: 79-88).

Medrese hücrelerinin kuzey/arka cephesi cami-tekke avlusuna bakmaktadır (Fotoğraf-52). Bu cephede her odanın birer penceresi bulunmaktadır. Pencereler düşey dikdörtgen biçimli, mermer söve ve lentoludur. Pencere üstlerinde tuğladan, yarım daire formlu hafifletme kemerleri yer alır. Bu cephe üst tarafta tuğla ile oluşturulmuş kirpi saçak ile sonlanır. Aynı şekilde arka cepheden avlu girişine doğru kıvrılan iki ayrı mekanın (tekke ile ortak mekanlar) cephesinde de revak vardır. Bu revak da aynı şekilde sivri kemerli mermer sütunlu ve sütun başlıkları mukarnaslıdır. Bu odaların ön cephelerinde revağa açılan birer kapısı mevcuttur.

Medrese hücrelerinin önünde mermer sütunların taşıdığı kubbelerle örtülü geniş bir revak vardır. Bu sütunlar başlıkları hariç 2.88 uzunluğa sahiptir. Ayrıca medrese hücrelerinin her birini cami avlusuna bakan iki adet pencere aydınlatmaktadır (Fotoğraf 52). Medrese hücrelerinin caddeye bakan tarafında hazire yer almaktadır. Yalnızca doğu tarafta yer alan, en baştaki hücrenin hazireye açılan bir penceresi daha

vardır. Bu odaların her birinde birer ocak mevcuttur (Kınaylı, 1966: 4108). Bu ocakların bacaları 18. yüzyıl medreselerinde yaygın bir şekilde görülen çokgen gövde üzerine piramidal külah şeklinde tasarlanmıştır ve tuğla malzemeden örülmüştür (Köşklü, 2001: 212) (Fotoğraf -53).

Daha önce de belirttiğimiz medrese hücrelerine bitişik tekke avlusuna bakan üç oda daha vardır ki bunlar da tonoz örtülüdür. Hepsinin kapısı tekke avlusuna açıldığı için tekkeye ait oldukları düşünülse de yüksek olasılıkla üç mekanda ortak kullanılmış olmalıdır. Çünkü tekke de 18. yüzyıldan sonra medrese olarak kullanılmaya başlanmıştır. Medresenin yedi adet ana odasının doğu tarafına cami-tekke avlusuna dönecek şekilde eklenen bu yapı tekke odalarıyla aynı avluya açılır ve tıpkı tekke odaları gibi bugün hediyelik eşya satılan dükkanlar olarak kullanılır. Tanman bu bölümün tekkenin selamlığı olduğunu düşünmektedir (Tanman, 1993: 373) (Fotoğraf-54).

Zaman içerisinde elbette ki medrese ve tekke onarımlardan geçirilmiş, eklemeler, yenilemeler yapılmıştır. Külliye için belgelere yansıdığı tespit edilen ilk onarım 1259 /1843 yılında yapılmış, su boruları, su hazneleri gibi bazı elemanların tamir edildiği onarımdır. Daha sonra medrese ve tekke 1260/1844, 1264 /1848 ve en büyüğü yine 1266-67/1850'li yıllara denk gelen çeşitli onarımlar geçirmişlerdir (Kütükoğlu, 2000: 96-98).

Medrese ve tekkenin son bilinen tamirleri 1960'lardadır ki bunlar biraz daha geniş çaplıdır neredeyse külliye tekrar elden geçirilmiştir. 1961 de başlayıp 1962 de tamamlanan onarımda medrese, tekke, revaklar, şadırvanlar, kırık camlar tamir edilmiştir. 1964'deki tamirde de yıkık revak, duvarlar, kemerler, kornişler tamamlanmış, avlu duvarı küfeki taşı ile kaplanmış, şadırvan yağlı boya ile boyanmış ve üstüne bakır alem konulmuştur. 1965'ten sonra da tamiratlar bitince medrese hücreleri Arabgir Talebe Yurdu ve İlim Yayma Cemiyeti'nin kullanımına tahsis edilmiştir (Kütükoğlu, 2000: 100).

Medrese ve tekke 1900 ve 1994 yıllarında tamire ihtiyaç duymuş, tamirler için bütçeler belirlenmiş ancak bu tamirlerin tamamlanıp tamamlanmadığı belirtilmemiştir (Kütükoğlu, 2000: 98-99).

Medrese hücrelerinin günümüzdeki durumlarına gelecek olursak. Bazı odalarda dolap nişlerini etrafı ve içi ahşap kaplanmış, raflar eklenmiştir. Medrese hücrelerinde ortalama kapı ölçüleri 0,80x1,75 m., pencere ölçüleri de 0,80x1,35 metredir (Fotoğraf-54). Hücrelerin hepsinde birer tuğla ocak varken niş sayısı iki ya da üç olarak değişmektedir (Fotoğraf-55). Bazı hücrelere sonradan asma kat eklenmiştir (Fotoğraf-56). Ayrıca hücre kapılarının hepsi yarım daire kemerli, metal aksanlıdır.

Necati Aktaş'ın incelediği 1206/1792 tarihli İstanbul Medreseleri Tahrir Defterine göre Çorlulu Ali Paşa Medresesi'nin ders vekili müderris Sultan Ahmed Şeyhi Bozoki Mehmed Efendi'dir. Yine bu tahrir defterine göre bu külliyenin zaviyesi (muhtemelen tekke odalarını da medrese odalarına ekleyerek hesaplıyor) 19 odadır ve o tarihte 20 adet öğrenci vardır. Bu defter Çorlulu Ali Paşa Darülhadis'i olarak tekkeden bahsederek on adet öğrenci odası için 15 öğrencinin varlığını kayıt altına almıştır (Aktaş, 1986: 50-147). Kütükoğlu'na göre ise Medresede 1792 de toplam 15 kişi kalmaktayken, 1869 da iki müderris iki mezun 22 öğrenci bulunduğu belirtilmiştir (Kütükoğlu, 2000: 97).

Kütükoğlu'nun da incelediği, medresenin kurulmuş olduğu Çorlulu Ali Paşa Külliyesi'ne ait olan vakfiyeye göre medresenin on odasından sekizinde öğrenci diğer iki odasında da fakir, ihtiyaç sahibi insanlar yerleştirilecektir (Kütükoğlu, 2000: 96). Vakfiye ve kayıtlardan anlaşıldığı üzere medrese ve tekkeye zaman içinde, ihtiyaca göre barakalarla takviye mekanlar eklenmiş ve çıkarılmıştır.

Süsleme Özellikleri: Girişten sonraki ilk medrese hücresinde kubbenin altı ahşap bir tavanla kapatılmış ve bu tavana yuvarlak metal bir ??aksesuar, tavan süsü?? eklenmiştir (Fotoğraf-57). Bu tavan şekli başka hiçbir hücrede kullanılmamıştır. Bunun dışında aşınmışta olsa revak kubbe içleri, en sondaki tonoz ve bazı hücrelerin kubbeleri kalem işi süslemelerle renklendirilmiştir (Fotoğraf-58-59). Kubbe içinde, kenarlarında ve kubbeye geçişlerde yaprak ve lale gibi bitkisel süslemelere yer verilmiştir. Revaklarda yer alan genel kompozisyon da kubbe eteğine lale ve yapraklardan bir şerit geçilmiştir. Ayrıca kubbe içinde ve kubbeye geçişlerde yaprak, dal ve lalelerden oluşan yuvarlak bir kompozisyon yer almaktadır. Cami arka cephesine yerleştirilen iki mekanın revak kubbeleri boştur. Bunlar dışında revak sütun

başlarında kullanılan mukarnaslar da süsleme sayılabilecek unsurlardandır (Fotoğraf-60).

Günümüzdeki Durumu: Halil Ethem 1930'larda medresenin İdare-i Hususiye tarafından kundura üretip satanlara kiraya verildiği için hor kullanıldığını yazmıştır (Ethem, 1932: 92). Medreseye ait olan hücrelerin her biri bugün özellikle nargile satışı yapan mekanlar olarak kullanılmaktadır. Çoğu oda müşterilerin oturabileceği şekilde tasarlanırken iki adedi mutfak olarak kullanılmaktadır.

Günümüzde bu medrese hücrelerinin revakına asılan pek çok süs eşyası dolayısı ile özgün duvar örgüsü görülmemekte ayrıca revak sütunlarına gereksiz yük binmektedir. Medrese hücrelerinin içinde kullanılmasa da ocak ve nişler özgün halleri ile muhafaza edilmeye çalışılmıştır.

2.1.4. Tekke

Çizim No: 1-4 **/ Fotoğraf No:** 61-70

İnceleme Tarihi: 26.12.2016

Yeri: Tekke hücreleri külliyenin batı sınırında yer almaktadır.

İnşa Tarihi ve Kitabeler: Cami-tekke tarafındaki giriş kapısı üzerinde yer alan ve Dürri'ye ait olan "*zikredin la ilahe illallah 1120/1708*" metinli kitabe bugün yoktur (Kınaylı, 1966: 4106). Bu kitabenin olması gereken yerde üzerinde yazı bulunmayan düz mermer bir plaka vardır. Bu inşa kitabesi yerine kapıya, boş kitabeliğin aşağısına yerleştirilmiş "*Çorlulu Ali Paşa Cami-i Şerifi Hicri 1119*"/M.1707 yazan dikdörtgen, mermer bir kitabe konulmuştur (Fotoğraf-4).

Özcan'a göre yukarıda verdiğimiz esas kitabenin (dershane-medrese avlu kapısında) sonunda yer alan ve Duri'nin Hz. Ali'ye ait olduğunu söylediği "*Men allemeni harfen kad sayrani abden (Bana bir harf öğretenin kölesi olurum)* kısmını eğitim-öğretim yapıları olan medrese ve tekkeye ithafen verdiği açıktır (Özcan, 2011: 64) (Fotoğraf-1).

Usta/Sanatçı: Tekkenin yapımında özel olarak çalışmış bir usta-sanatçı ismine rastlanmamıştır. Cami-Tekke tarafında bugün bulunmayan kitabenin şairi de Dershane-Medrese tarafında yer alan kitabenin şairi Durri'dir (Kınaylı, 1966: 4106).

Malzeme ve Teknik: Taş-tuğla almaşık duvar örgüsü ile inşa edilen tekke hücrelerinin pencere söve ve lentoları mermerdendir. Almaşık duvar örgüsünde bir sıra kesme küfeki taşına üç sıra tuğla kullanılmıştır (Tanman, 1990: 67) (Fotoğraf-62-63)

Aynı zamanda revakta kullanılan sütun ve sütun başlıklarında mermer kullanılırken tekke pencere ve kapılarında metal aksamlar tercih edilmiştir (Fotoğraf-64-65).

Revak sütunlarında ve sütun başlıklarında beyaz mermer kullanılıp, tunç bilezikler sütun ile başlık arasına yerleştirilmiştir. Üst örtüde kullanılan aynalı tonoz ve kubbeler dışarıdan kurşun ile kaplanmıştır (Tanman, 1990: 67)

Hücre içlerinde yer alan nişlerin bazılarına yapının özgün halinde bulunmayan ahşap raflar yerleştirilirken, medrese hücrelerinde olduğu gibi özgün kalan ocaklarda

tuğla kemerler kullanılmıştır (Fotoğraf-68). Tuğla malzeme medrese bacalarında olduğu gibi tekke bacalarında da kullanılmıştır (Fotoğraf-69).

Mimari: Tekke avlusunun batı sınırı boyunca tekke hücreleri 44,00x6,00 m. ölçülerinde bir alana oturmaktadır. Bu hücreler toplam 13 adettir ve 12 adedi birbiri ardına 3,00x3,00 m. ölçülerimde kare planda inşa edilmiştir. Kare planlı hücrelerin avluya açılan yarım daire kemerli birer kapıları ve bir avluya bir de batı tarafına açılan pencereleri vardır. Avlunun güney-batı köşesinde yer alan ve aynalı tonoz örtülü olan tek bir hücre dışında diğer 12 hücrede kubbe ile örtülüdür (Tanman, 1990: 67) (Çizim-1-4).

Çorlulu Ali Paşa Külliyesi'nin avlusu iki ana bölüme ayrılmaktadır ve tekke bu plan sistemi içinde cami ile aynı avluyu paylaşmaktadır. Avlunun kuzeydoğu tarafında, girişte medrese-dershane avlu kapısıyla eş bir kapı yer almaktadır. Ancak medrese kapısının kitabesi günümüze ulaşmışken cami-tekke girişi üzerinde yer aldığı bilinen *1120/1708* tarihli metin günümüze ulaşamamıştır. Bu kitabe 1925 yılında tekkelerin kapatılmasından sonra kaldırılmış olabilir (Tanman, 1990: 63-71).

Daha öncede belirttiğimiz gibi bu tekkenin tevhidhanesi külliye içerisine ayrıca inşa edilmiş olan camidir. Ancak bu cami mimari açıdan külliye ile olan bağlantısını belirten her hangi bir işarete sahip değildir. Tekkeler tevhidhane haricinde bir de meşruta içerir ki bu da tekke şeyhinin ailesiyle birlikte yaşadığı evdir. Gerekli olursa tekke için başka görevlerde de kullanılır (İşli, 1998: 173). Ancak bu külliyenin kuruluşunda yer aldığı bilinen meşrutalar 1960-1970 yılları arasında ortadan kalkmıştır (Tanman, 1990: 62).

Dışarıdan tamamen mermer kaplı cami-tekke kapısından girilerek küçük bir koridora, bu koridordan yine mermer kaplı kemerli bir kapıya ulaşılır (Fotoğraf-4,10). Bu iki açıklıktan avluya ulaşıldığında hemen karşımıza Baha Tanman'ın tekkeye ait bir selamlık olduğunu düşündüğü yapı çıkar (Tanman, 1993: 373). Ancak bu yapı medrese hücrelerinin duvarına bitişik inşa edilmiştir, kapısı tekke avlusuna açılmaktadır. İnşa tekniği açısında tekke hücreleriyle eş almaşık duvar örgü sisteminde inşa edilmiş olan yapı 9,00x7,00 m ölçülerinde dikdörtgen bir alanı kaplar. Bu yapının önünde biri dikdörtgen diğeri kare revak bölümü vardır. Kare olan bölümü kubbe

örterken dikdörtgen bölümde üst örtü olarak aynalı tonoz kullanılmıştır. Revaktan geriye kalan kısımda üç ayrı mekan "L" şeklinde kare planlı kubbe örtülü olarak yer alırlar. Tekke hücreleriyle aynı büyüklükte olan bu üç yapının da kapısı önlerindeki revak bölümüne açılır. İkisinde revaka ve diğer tarafa açılan ikişer pencere bulunurken birinde sadece dışarı açılan bir adet pencere vardır. Bu mekanda revak tarafına pencere açılmamıştır. Bu pencereler sivri kemerlerin içine dikdörtgen olarak yerleştirilmiş ve giriş kapıları yarım daire kemerlidir. Bugün revak tarafındaki pencereler duvarla beraber cam raflara bölünmüş ve esnaf tarafından vitrin olarak kullanılmaktadır. Bu mekanlarda da tekke hücrelerinde gördüğümüz ocaklardan ve dolap nişlerinden vardır. Bu mekanlar tekkelerde yaygın bir şekilde görülen kahve ocağı olarak kullanılmış olabilir veya gerektiğinde misafir odası, yemek odası, şeyh veya meydan odası olarak kullanılmış olabilecekleri de düşünülmektedir (Tanman, 1990: 68) (Fotoğraf-61).

Külliyenin cami-tekke girişinin hemen sağında yer alan bu mekanlar bazen medresenin bazen tekkenin yapısı olarak değerlendirilse de ortak kullanıldıkları daha mantıklı bir düşünce olacaktır. Çünkü bunlar tekke ya da medrese hücreleri gibi kubbe örtülü değildir. Ayrıca medrese hücrelerine bitişik inşa edilmiş ancak girişleri tekke-cami avlusuna açılmıştır. Tarih içerisinde öğrenciler dışında görev yapan müritlerin, şeyhlerin de kalacak yer olarak ortak kullandığı odalar olduğu bilinmektedir. Zaten bir süre sonra tekke de medrese olarak kullanılmaya başlanınca ortak alan kaçınılmaz olmuştur. Örneğin Kütükoğlu'nun incelediği 1914 teftiş heyeti raporuna göre abdesthaneler ortak kullanılmaktaydı (Kütükoğlu, 2000: 96).

12 adet tekke hücresinin önünde 13. hücreye saplanan bir revak uzanmaktadır (Fotoğraf-62). Bu revakta 12 adet hücreyi karşılayacak şekilde konumlandırılmış ve aynalı tonozlarla örtülmüştür. Revak sütunlarında mermer sütunlar kullanılırken sütun başlıklarından hemen önce tunç bileziklere yer verilmiştir. Sütun başlıklarının bitiminde başlıkları birbirlerine ve hücre duvarlarına bağlayan demir gergiler vardır. Sütunların arasında 3,30 m. boşluk vardır (Tanman, 1990: 67-68). Bu revakta taş-tuğla dizilişinden oluşan duvarlar kullanılmıştır (Fotoğraf-63). Revak sütunları baklavalı başlıklara sahip, silindirik sütunlarla kemerleri taşımaktadır. Tekke sütunları başlık ve kaideleriyle 2,70 m. uzunluğundadır(Fotoğraf-64). Tekke hücrelerinin dikdörtgen

pencerelerinin her biri mermer söve ve lentolu, demir şebekelidir. Pencereler 0,76x1,32 m. ölçülerinde iken kapılar 0,78x1,68 m. ölçülerindedir (Fotoğraf-65).

Bugün caminin karşısında en sonda yer alan hücrede revak kapatılarak bir mekan haline getirilmiş hatta madeni bir merdivenle, oluşturulan asma kata, avludan giriş imkanı sağlanmıştır (Fotoğraf-66). Bu mekanın yanında camekanlı, ahşap saçaklı büyükçe bir mekan daha oluşturulmuştur. Muhtemelen bu bina son yapılan onarımlarda buraya eklenmiştir. Tekke hücrelerinin özgün hali ile herhangi bir ilişkisi yoktur (Fotoğraf -67).

Tekke hücrelerinin hepsinde dolap nişleri ve ocak vardır (Fotoğraf-68). Köşelere yerleştirilen ocaklar yarım daire formlu nişlerin içine oturtulmuştur. Medrese hücrelerinde olduğu gibi tekke hücrelerinin bacalarında da tuğla kullanılmıştır ancak tekke hücrelerindeki bacalar kare formludur. Konik külahlarla kapatılmışlardır (Fotoğraf-69). Yarım daire bir kemerin içine yerleştirilen dikdörtgen pencerelerde hücrelerin tamamı dükkanlar tarafından kullanıldığı için avlu tarafına bakan pencereler kullanıma kapanmıştır (Tanman, 1990: 67).

Tekkede bugün ayakta olmayan iki adet meşrutahane bulunmaktaydı. Müezzine ait olan meşrutahane tekke hücrelerinin bitiminde ahşap bir bina olarak inşa edilmiş. Tekkenin şeyhinin, caminin imamıyla aynı kişi olduğu farz edilerek şeyh-imama tahsis edilen meşruthane ise medrese çıkmazı tarafına yerleştirilmiştir. Plan özellikleri tam olarak bilinmese de kagir bir bodrum katı üzerine duvarları içerden bağdadi sıvayla, dışarıdan ahşap kaplamayla donatılmış ahşap bir iskelet üzerine iki kat çıkılmış olduğu bilinmektedir. "Konak yavrusu" olarak tasvir edilen türden bir İstanbul evi olduğu tahmin edilmektedir (Tanman, 1990: 68-69).

Tekke 1120/1707-1708 yılında inşa edilen camiden yaklaşık bir yıl sonra inşa edilmiştir. Külliye girişinde (medrese-dershane tarafındaki ana giriş) gördüğümüz bu kitabede Hz. Ali aslında tekkenin tarikatını anlamamızda bir anahtar görevi taşımaktadır. Çünkü Çorlulu Ali Paşa külliyesi içinde yer alan bu kagir tekke bir Halvetiyye Tekkesidir (İşli, 1998: 51).

Genel anlamda "tenha bir yerde tamamen yalnız kalmak" anlamına gelen halvet kelimesi tasavvufta "çile" anlamında kullanılmaktadır (Aşkar, 1999: 536).

Halvetiyye İstanbul'da faaliyet gösteren başka coğrafyalarda da özellikle Türklerin ilgi gösterdiği önemli tarikatlardan biridir (Aşkar, 1999: 554). Ancak Halvetiyye tarikatı tarih içerisinde bir çok kola ayrılmıştır hatta "tarikat fabrikası" deyimi bu tarikat için kullanılmıştır (Aşkar, 1999: 535). Belki de bu yüzden Çorlulu Ali Paşa Külliyesi içerisinde inşa edilen tekkenin daha sonraları hangi tarikata bağlı olduğu tespit edilememiştir. Tekkenin mensup olduğu tarikatın net olarak bulunamamasının bir sebebi de 19. yüzyıldan sonra faaliyet göstermeyip medreseye tahsis edilmiş olmasıdır.

15. yüzyılda inşa edilen Koca Mustafa Paşa Dergahı ile birlikte İstanbul'da hem ilk Halvettiye Tekkesi kurulmuş hem de bu dönemden sonra İstanbul'da da bu tarikat yayılmaya başlamıştır (Aşkar, 1999: 545-546). Çorlulu Ali Paşa Külliyesi içerisinde yer alan tekke de bu tarikatın 18. yüzyılın başlarında faaliyet gösterdiği yapılardan biri olarak kayda değer bir yapıdır.

Mübahat S. Kütükoğlunun incelediği Çorlulu Ali Paşa Vakfiyesine göre tekke 16 odalıdır. Ancak zaman içerinde eklemeler, onarımlar geçirmiş değişikliklere uğramıştır. Örneğin 1792 yılına ait defterde tekkeden zaviye olarak bahsedilip, 19 odası olduğu söylenirken 1914 yılının teftiş hey'eyti raporunda 16 oda beş baraka bu tekkeye ait olarak kayda geçmiştir. Ayrıca yukarıda medrese bölümü içerisinde belirttiğimiz 1843 yılından 1960'lı yıllara kadar yapılan tüm tamiratlar tekke içinde geçerlidir (Kütükoğlu, 2000: 96-100).

Gönül Cantay tekke bölümden ikinci bir medrese olarak bahsetmektedir ve 18. yüzyıl başından itibaren İstanbul tekke listelerinde bu tekkenin adına rastlanmamaktadır (Tanman, 1990: 62). Bunların sebebi tekkenin 18. yüzyıldan itibaren külliyenin medresesine tahsis edilmesi olabilir. Ancak külliyenin vakfiyesinde bir medrese ve bir tekkeden bahsedilir. 18. yüzyıldan sonra tekkeye "Evvel", medreseye "Sani" denilmiştir (Kütükoğlu, 2000: 96; Tanman, 1993: 372).

19. yüzyılda Şeyh Mehmed Efendi geçici bir süreliğine Çorlulun Ali Paşa tekkesinde ikamet etmiş ve bu süre içerisinde bu tekkeye bir matbaa açmak için başvuruda bulunmuştur ancak isteği matbaa açması için gerekli olan bazı şartlara uymadığı için geri çevrilmiştir (Varol, 2013: 332).

Süsleme Özellikleri: Çorlulu Ali Paşa Külliyesi içinde yer alan bu tekkede ne iç cephelerde ne de dış cephelerde her hangi bir süsleme öğesine rastlanılmamıştır. Süsleme olarak yalnızca sütun başlıklarında kullanılan baklava dilimleri gösterilebilir (Fotoğraf-70). Tanman'a göre süslemenin az olmasının sebebi tekke yapılarında mütevazı bir duruş sergilenmek istenmesi ve masraftan kaçınmak olabilir (Tanman, 1990: 67).

Günümüzdeki Durumu: Tekke hücreleri bugün tek tek hediyelik eşya satan dükkanlara çevrilmiştir. Bu dükkanlarda özellikle yöresel etkili halı, kilim, seramik işleri satılmaktadır.

Tekke hücreleri kullanımda olduğu için bakımlı halde günümüze ulaşmışlardır. Ancak hücre içlerine duvarlara ahşap veya fayans döşenerek özgün duvar örgüsünden uzaklaşılmıştır. Ayrıca medrese hücrelerinde olduğu gibi niş ve ocaklar kapatılmamış ya boş bırakılmış ya da raf konularak kullanılmıştır. Yine medrese revakında olduğu gibi revaka ve duvarlara süs eşyaları asılarak taşıyıcılara gereksiz yük binmesine sebep olunmaktadır.

2.1.5. Kütüphane

Çizim No: 1-4 **/ Fotoğraf No:** 71-73

İnceleme Tarihi: 30.07.2017

Yeri: Kütüphane, dershane-Tekke tarafındaki avluda dershane binasının yanında yer almaktadır.

İnşa Tarihi ve Kitabeler: Özellikle binanın kendisine ait bir kitabesi yoktur ancak külliye bir bütün halinde inşa edildiği için yukarıda verdiğimiz avlu girişinde yer alan kitabe verdiği "*1120/1708"* tarihi açısından kütüphane için de geçerlidir.

Usta/Sanatçı: Kütüphanenin yapımında çalışmış bir usta ya da sanatçı ismi bilinmemektedir.

Malzeme ve Teknik: Çorlulu Ali Paşa Külliye Kütüphanesi tamamen kesme taştan inşa edilmiştir. Kütüphane tek kanatlı demir bir kapı ile giriş sağlanmaktadır (Fotoğraf-71).

Mimari: Bu yapı külliye içerisinde bağımsız inşa edilen kütüphaneler plan tipolojisinin bir örneğidir (Ünsal, 1984: 102; Köşklü, 2000: 16). Dikdörtgen planlı ve iki katlı olarak inşa edilen kütüphane kesme taştan oluşturulmuş duvarlara sahiptir. Dershane yanında yer alan taşlıktaki merdiven ile geniş ön sahanlığa ulaşılarak kütüphaneye girilir (Ünsal, 1984: 102; Kubilay, 1998: 63) (Çizim-1-4).

Dikdörtgen planlı mekan aynalı tonozla örtülmüş 3,50x4,50 m. ölçülerinde bir alandır ve üst kat dört adet, kesme taştan konsol ile dışa taşırılarak genişletilmiştir (Fotoğraf-72-73). Cephelerinde yer alan pencereler dikdörtgen nişlerin içine oturtulmuş, dışarıdan demir şebekelerle çevrilidir (Kubilay, 1998: 63).

Bugün külliye içine özellikle de kütüphane önüne yerleştirilen plastik branda ve arka cepheye inşa edilen binalar dolayısı ile kütüphaneyi incelemek hele ki üst katını görmek olanaksızdır. Ancak Ayşe Yetişkin Kubilay'ın çektiği fotoğraf sayesinde (1998) külliye bahçesine bakan iki adet dikdörtgen kesitli penceresi olduğunu bilmekteyiz (Kubilay, 1998: 66).

Çorlulu Ali Paşa'nın Külliye için oluşturduğu vakfiyede kütüphanenin bir hafız-ı küttab tarafından Pazar ve Salı günleri açılacağı yazılmıştır. Vakfiyedeki

kurallardan anlaşıldığı üzere dışarıya kesin suretle emanet kitap verilmeyen kütüphanelerden olduğu söylenebilir. (Kubilay, 1998: 60-61).

385 yazma iki basma kitaba ev sahipliği yapan kütüphanenin kitap koleksiyonu 1918 yılında Süleymaniye Kütüphanesine taşınmış orada tekrar okuyucuyla buluşmuştur (Serezli, 1949: 18; Kubilay, 1998: 63).

Mimar Cahide Tamer başkanlığında 1959 ve 1964 yıllarında iki onarım geçiren kütüphane daha sonra 1960-1961 yılları arasında da Vakıflar İdaresi tarafında onarımdan geçirilmiştir (Kubilay, 1998: 63).

Çorlulu Ali Paşa Külliye Kütüphanesi içerisinde yer alan kitapların Süleymaniye Kütüphanesine taşınmış olmasından dolayı bugün imam meşrutası olarak kullanılmaktadır diyen Muzaffer Gökman'ın, yapıyı 1939 da incelemesinden sonra bu durum değişmiştir (Gökman, 1939: 21). Günümüzde Çorlulu Ali Paşa adında bir vakıf açılmak istenmiş ancak henüz faaliyete geçmemiştir.

Süsleme Özellikleri: Günümüzde kütüphanenin dış duvarı taş konsollar dışarıda kalacak şekilde ahşap kaplanmış ve bahçe duvarıyla birleştirilmiştir (. Dikdörtgen kapı bugün demir bir kanatla örtülüdür ve kapı üzerine oval bir taş saçak yerleştirilmiştir (Fotoğraf-71). Bunlar dışında kütüphaneye hareket katacak unsurlar gözlemlenememiştir.

Günümüzdeki Durumu: Günümüzde kapısı üzerinde Çorlulu Ali Paşa Vakfı yazılı eski bir tabela bulunmaktadır ancak esnaftan öğrendiğimiz kadarıyla vakıf faaliyette geçmemiştir. İçine girip inceleme yapmamıza müsaade edilmemiştir.

2.1.6. Şadırvanlar

Külliye içerisinde birisi caminin yanında, birisi de medrese hücrelerinin karşısında olmak üzere iki ayrı şadırvan bulunmaktadır.

2.1.6.1. Cami Şadırvanı

Çizim No: 4-5 / Fotoğraf No: 74-78

İnceleme Tarihi: 26.12.2016

Yeri: Şadırvan, Cami-Tekke avlusu tarafında hemen caminin doğusunda yer alır.

İnşa Tarihi ve Kitabeler: Kendine ait kitabesi olmayan şadırvanın cami ile birlikte 1119/1707-08 tarihlerinde inşa edildiğini varsayabiliriz.

Usta/Sanatçı: Bilinmemektedir.

Malzeme ve Teknik: Şadırvan ahşap bir çatı ile örtülüdür bu çatı üzeri tamamen kurşun ile kaplanmıştır. Şadırvan çatısında kurşun bir alem de yer almaktadır (Fotoğraf-74-78).

Şadırvan havuzu, örtüyü taşıyan sütun ve sütun başlıkları mermer olarak kullanılmıştır (Fotoğraf-75-78).

Havuzun etrafındaki oturma bölümlerinde de ahşap malzeme kullanıldığı görülmektedir (Fotoğraf-77).

Ayrıca kış mevsiminde kullanılmak üzere çatı altına plastik brandalar yerleştirilmiştir (Fotoğraf-74-78).

Mimari: Sekizgen planlı cami şadırvanı bulunduğu avludan kendi planına uygun sekizgen, tek basamaklı bir kaide ile yükseltilmiş ancak günümüzde avlu zemini döşendiği için bu yükseklik kaybolmuştur. Üst örtü olarak da içte derin bir kubbe ve dışta da kuşun kaplı piramidal bir külah kullanılmıştır (Tali, 2009: 185) (Çizim-5).

Cami Şadırvanında sütunlar yuvarlak formdadır ve altlarında kendileri gibi yuvarlak kaideleri vardır. Sütun başlıkları baklavalı Osmanlı başlığı şeklinde tasarlanmıştır. Bu sütunların kaide ve başlıklarıyla beraber boyu 1.90 cm.'dir. Havuz

ile dış örtü arasında 1,50 m. kadar bir aralık vardır ve bu üst örtü birbirlerine lentolarla bağlıdır (Tali, 2009: 185) (Fotoğraf -74).

Şadırvanda havuz, yalağın içine yerleştirilmiş dikdörtgen panolar ile sekizgen olarak şekillenir. Muslukları barındıran bu panolar mermer malzeme kullanılarak yapılmıştır. Bu havuz renkli camlı demir şebekeli bir külah ile örtülüdür (Fotoğraf-75).

Bu mermer panolar, yani havuz musluk altlarından itibaren taş malzemeye sahiptir. Muslukların bulunduğu mermer panoların bazılarında kemer motifi kullanılmıştır (Fotoğraf-76). Bu taş kısım yalağın içine oturur bugün akan suyun etkisiyle yer yer yosun tutmuş ve bazı kısımlarında çatlaklar açılmıştır. Her musluğun karşına mermer kaideli ahşap oturma yerleri yerleştirilmiş, oturma yerlerinin altına dikdörtgen şekilde mermer levhalar yalağa eğim yapacak şekilde oturtulmuştur (Tali, 2009: 185) (Fotoğraf -77).

1963 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilen şadırvanın suyunun yanında bulunan beton kapaklı kuyudan geldiği düşünülmektedir (Tali, 2009: 185).

Süsleme Özellikleri: Şadırvan çatısı üzerinde kurşun malzemeden, ortadaki daha büyük olmak üzere yukarıya doğru üç adet boğumdan oluşan ve hilal tepelikli bir alem yerleştirilmiştir (Fotoğraf-78). Ve bazı musluk panolarında hafif oyma olarak kemere benzer desenler bulunmaktadır (Fotoğraf-76). Bunlar dışında şadırvan genel itibariyle baklavalı sütun başlıkları ve havuzun tepesinde bulunan renkli cam külah da dahil olmak üzere süsleme açısından oldukça sadedir (Fotoğraf-75-78).

Günümüzdeki Durumu: Cami-Tekke avlusunda yer alan şadırvan bugün aslına uygun olarak abdest almak için kullanılmaktadır. Akan suyun etkisi ile yer yer çatlama ve yosun tutma görülse de kullanımda olduğu ve restore edildiği için fazla hasar görmeden günümüze ulaşmıştır.

2.1.6.2. Medrese Şadırvanı

Çizim No: 3-4 / **Fotoğraf No:** 79 **İnceleme Tarihi:** 19.04.2017

Yeri: Çorlulu Ali Paşa'nın Eminönü'nde inşa ettirdiği külliyenin Dershane-Medrese tarafındaki avlusunda yer alır.

İnşa Tarihi ve Kitabeler: Şadırvanın külliyenin tamamı ile birlikte 1120/1708 tarihinde inşa edildiğini varsayabiliriz.

Usta/Sanatçı: Bilinmemektedir.

Malzeme ve Teknik: Çorlulu Ali Paşa Külliyesinin Medrese Şadırvanında ahşap bir çatı, ahşap direkler ve mermer bir şadırvan havuzu kullanılmıştır.

Mimari: Tanman'a göre bu şadırvanın özgün hali mimari ve süsleme olarak cami şadırvanının daha basit bir kopyasıdır. (Tanman, 1993: 373). Tek farkı sütunlarının ahşap olmasıdır (Argıt, 1993: 122) (Çizim-3-4,5).

Ahşap sekizgen bir çatı altında yer alan şadırvanın havuzu da sekizgen planlıdır (Çizim-3-4)). Çeşmeler yerinde yoktur. Ahşap sütunlar 1,90 m. boyundadır. Havuz kısmının üzerine akvaryum yerleştirilmiş. Çokgen havuzun her cephesine yaslanacak şekilde avluya dönük ahşap oturma yerleri yerleştirilmiştir. Üzerinde büyük, çokgen cam bir fanus içerisinde balıklar bulunmaktadır (Fotoğraf-79).

Süsleme Özellikleri: Şadırvanda bugün tespit edilebilecek herhangi bir süsleme yoktur.

Günümüzdeki Durumu: Şadırvan günümüzde çay bahçesi durumuna gelmiş olan avlu içerisinde adeta bir dekor durumundadır. Özgün halinden oldukça uzaklaşmıştır.

2.1.6. Hazire ve Çorlulu Ali Paşa'nın Mezar Taşı

Çizim No: 6-7 / **Fotoğraf No:** 80-91

İnceleme Tarihi: 30.07.2017

Yeri: Külliyenin giriş cephesinde iki bölüm halinde yer alır. Hazire alanlarının biri dershane biri tekke önünde konumlandırılmıştır.

Malzeme ve Teknik: Mezarlık dış cepheden taş sütun ve duvarlarla desteklenerek caddeden ayrılmıştır. Külliyenin içine bakan taraflarda demir kapı ve parmaklıklar kullanılmıştır. Mezar taşlarında mermer ve taş kullanılmıştır.

Mimari: Hazire iki bölümden oluşmaktadır. Külliyenin giriş cephesinde yer alan bu iki bölümün arasına medrese-dershane avlu giriş kapısı girer. Plan olarak iki bölümde enine dikdörtgen bir şekilde giriş cephesi boyunca uzanır. Bir bölümü tekke tarafından başlar ve medrese-dershane avlu kapısına kadar devam eder (Çizim-6) (Fotoğraf-80). Diğer bölüm ise medrese-dershane avlu kapısının sağında dershanenin önünde yer alır (Çizim-7) (Fotoğraf-81).

Dershane önündeki hazire alanına, medrese-dershane giriş koridorunun sağında bulunan iki adet sütuncenin yanına yerleştirilen metal bir kapıdan giriş sağlanır. Sütun başlıkları sade olarak tasarlanmış korint sütun başlıklarını anımsatır. Silindirik sütunceler kenarları dışa doğru bombeli, kare ayaklara oturmaktadır (Fotoğraf-82).

Cami-tekke girişinde yine sağ tarafta kalan bir açıklıktan tekke tarafındaki hazireye giriş sağlanır. Bu açıklık yaklaşık 1,50x1,50 m. ölçülerinde kare bir bölüme ayrılmıştır (Fotoğraf-83).

İstanbul Vakıflar 1. Bölge Müdürlüğünden elde edilen çizimlerden, toplamda 44 adet mezardan oluşan hazirede tekke tarafında 31, dershane tarafında 13 adet mezar bulunduğu tespit edilmiştir (Çizim-6-7).

Bu hazirede Külliyenin banisi Sadrazam Çorlulu Ali Paşa'nın da mezarı bulunmaktadır. Çorlulu Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Bey de 1134/1722 yılında vefat etmiş ve babası Sadrazam Çorlulu Ali Paşa'nın inşa ettirmiş olduğu külliyede kütüphane önüne defnedilmiştir (Süreyya, 1996: 273). Ancak kütüphane binası

hazireye göre içerde kalmaktadır. Kütüphane olarak dershane kısmı tarif edilmiş olmalıdır. Mezarlığa girmek mümkün olmadığı için bu mezar tespit edilememiştir.

Giriş hollerinde yer alan demir parmaklıklar arasından incelendiği kadarı ile; her iki mezarlık bölümünde de benzer süsleme özelliklerine sahip farklı mezar taşları ve sandukaları olduğu gözlemlenmiştir.

Mezar taşları çoğunlukla dikdörtgen formdadır. Sarık şeklinde başlıklar ile biten mezar taşlarının yanı sıra az sayıda ucu sivrileştirilmiş üçgen olarak biten mezar taşları da vardır. Her iki hazirede de dikdörtgen formdaki mezar taşlarının yanı sıra silindirik formda baş ve ayak taşları mevcuttur. Ayrıca bazı mezar sandukaları birer basamak yükseltilmiş ve oldukça gösterişli iken bazıları sadece toprak zemin üzerine mermer bir plaka halinde oturtulmuştur (Fotoğraf-.80-81,84-85).

Süsleme Özellikleri: Mezar taşlarında özellikle üzüm motifi, meyve tabağı dikkat çeken süsleme detaylarındandır. Değişik ebat ve formlardaki saksı içine yerleştirilmiş, bitkisel motifler, gülçe, küçük ebatlı ağaç motifleri (özellikle çam), yapraklar, lotus çiçeği kullanılan bitkisel süslemelerde ağır basan motiflerdir (Fotoğraf-85-86). Çok az geometrik süslemeli mezar taşı mevcuttur (Fotoğraf-87).

Günümüzdeki Durumu: Bugün bu hazireye giriş yapmak ne yazık ki mümkün değildir. Tez çalışması esnasında demir parmaklıklar arasından fotoğraflama yapılmaya çalışılmıştır. Hazire etrafı demir parmaklıklarla çevrili olarak günümüze ulaşabilmiştir. Tekke tarafındaki hazire alanında mezar taşları, toprak mezar alanları ve demir şebekeler yağmur gibi dış etkenlerden etkilenmiş ancak çok büyük bozulmalar gerçekleşmemiştir. Bazı mezar taşları yerlerinden kaymış, kırılmıştır ancak bazıları oldukça sağlam günümüze ulaşmıştır. Dershane tarafındaki küçük hazire alanı daha bakımsız bir durumdadır Çorlulu Ali Paşa'nın da aralarında bulunduğu birkaç mezar taşı ve sandukası hariç diğer mezar taşlarında oldukça büyük hasarlar vardır. Bazı mezarların yerleri tespit edilemez hale gelmiştir. Ağaç köklerinin taşları çatlatması, iklim koşulları bu tarafta yer alan hazire alanını da olumsuz etkilemiştir. Hazirenin durumundan anlaşıldığı üzere zaman içinde yapılan restorasyonlardan hazire alanı nasibini alamamıştır.

Çorlulu Ali Paşa'nın Mezar Taşı:

Yeri: Çorlulu Ali Paşa Külliyesi dershane önünde yer alan hazire alanında yer almaktadır.

Mezar Tipi: Kapak taşlı sandık mezar.

Tarihi: *1122/1710*

Malzeme ve Teknik: Taş/Zemin oyma

Türü: Erkek mezarı.

Formu:

-Baş Taşı: Kallavi baş taşı.

-Ayak Taşı: Sekizgen kesitli, piramidal tepelikli ayak taşı.

Ölçüsü: -

Yazı Türü: Talik.

Kitabe Metni:

"*Müşir-i muhterem düstür-vekrem asaf-ı efham*

Ali Paşa vezir-i azam-ı Han-ı Ahmed-i yekta

Olub dört sal üç ay sadr-ı vala-yı vezaretde

Güzel hidmetler itdi işbu din ü devlete hakka

Veli ber- mukteza-yı hükm-i takdir-i ukba

Hemişe karı çün hayrat idid bu dar-ı dünyada

Budur ümmid-i ferda ecrini ihsan ide Mevla

Olanlar za'ir kabri disünler Dürriya tarih

Kıla me'va saray-ı-ı adn-i a'layı Ali Paşa"

1122/1710 (Ayvansarayi Hüseyin Efendi vd., 2001: 120).

Tanım ve Kompozisyon: Çorlulu Ali Paşa'nın mezar taşını etrafındaki metal korkuluklar ve diğer mezarlar yüzünden ölçmek mümkün olmamıştır. Toprak mezarlık

alanına yerleştirilen dikdörtgen bir kaide üzerine kapak taşlı mezar sandukası konulmuştur.

Kallavi baş taşı bir kavukla sonlanmaktadır. Baş mezar taşında yer alan kitabe metini düzgün dikdörtgen kartuşlarla on bölüme ayrılmıştır. Metin kısmının hemen altında rozet şeklinde bir çiçek motifi vardır. Bu motifin ortasına 14 kollu bir yıldız yerleştirilmiştir (Fotoğraf-88-89).

Ayaktaşı mezar sandukası üzerinden sekizgen kesitli olarak yükselir ve piramidal bir tepelikle sonlanır (Fotoğraf-90).

Kapaklı mezar sandukasının yanlarında ikişer adet rozet şeklinde çiçek motifleri yer almaktadır (Fotoğraf-91). Bu sandukanın baş ve sonuna eklenen taşlardan baş mezar taşı hafifçe kırılıp sandukadan ayrılmıştır.

2.2. Beyoğlu (Kasımpaşa) Çorlulu Ali Paşa Camii

Çizim No: 8-10/ **Fotoğraf No:** 92-137

Harita No: 2

İnceleme Tarihi: 17.04.2017

Yeri: Cami Kasımpaşa ve Kulaksız semtleri arasındaki Camialtı olarak bilinen bölgede Cami-i Kebir Mahallesi Taşkızak Tersanesi Caddesinde yer almaktadır (Harita-2).

İnşa Tarihi ve Kitabeler: Günümüzde cami kapısı üzerinde 1314/1896-97 tarihli tamir kitabesi yer alır. Sülüs hatlı bu kitabe II. Abdülhamit (1876-1909) zamanında yapılan onarımlarda eklenmiştir. Yaklaşık 1,40x0,50 m. ölçülerindeki kitabe ikişerli kartuşlar içerisinde dört satırdan meydana gelir. Kitabenin son satırında usta kitabesi ile tarih yer almaktadır (Fotoğraf-92).

"*Çorlulu Ali Paşa'nın inşa eylediği iş bu*

Cami-i şerifi hareket-i arzdan (deprem) münhedim (yıkılmış) olmasıyla

Zinet-i akranı makam-ı mualla hilafet-i İslamiye

……. piran-ı saltanatı seniye-i Osmaniye

Es-sultab ibn-i es-Sultan es-sultan

El-gazi Abdülhamit Han sani hazretlerinin

Ahd-i celil-i hilafeti binahilerinde bin üç yüz

Ondört sene-i hicrisinde inşa olunmuştur

Sevvedehü (yazdı) Cemil fi matbaat-i

Hattat …….

1314/1896-97 (Okuyan: Nurhan Arslan).

Cami doğu cephesine ikinci kat hizasına mermer bir kitabelik daha yerleştirilmiştir. Bu mermer kitabelikte rastgele yerleştirilerek işlenmiş dört ayrı metin bulunmaktadır. Bu metinlerden yalnızca birinde tarih belirtilmiştir. Sağ alt köşede yer

alan bu onarım kitabesi üç satırdan meydana gelir. II. Mahmud dönemine ait bu kitabe metni 1219/1804-05 olarak tarih verir (Fotoğraf -94).

"*Resmü'l-fakir es-seyyid Osman el-muallim*

Fi mühenned sehane fi Tersane-i Amire (Haliç Tersanesi)

Sene 1219/1804-05 (Okuyan: Nurhan Arslan) olarak yazılan kitabe rika hattıyla yazılmıştır.

Aynı mermer kitabelikte yer alan diğer bir metin ise düzgünce çerçevelenmemiş ve üç satırlık tamir kitabesinin sol üst köşesine yerleştirilmiştir. Bu metin de rika hatla işlenmiştir (Fotoğraf-95).

"*el-maziyet minez-zeval"* (Okuyan: Nurhan Arslan)

Mermer kitabeliğin en üst kısmına köşeleri pahlanmış bir dikdörtgen içerisine yerleştirilen diğer metin sülüs hatla işlenmiştir (Fotoğraf-96).

"*el-maziyet mine's- saati'l-müstaimele*" (Okuyan: Nurhan Arslan)

Mermer kitabelikte rika hattına benzer bir hat ile hakolunan küçük bir metin daha yer alsa da bu metin okunmaz haldedir (Fotoğraf-97). Mermer kitabelikte ayrıca sol alt köşeden sağ üst köşeye doğru, çapraz bir şekilde beşten on ikiye kadar sırasıyla sayılar yazılmıştır. Yazıların altında ve boş kalan yerlerde sayılar bazen beş-beş-altı-altı gibi rakamla ikişerli ardışık olarak verilirken bazen de 10-11-12 gibi sırası ile yazılmıştır.

Aşağıda tek tek sayacağımız Hadikatü'l Cevami'de yer alan kitabeler Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii'nin herhangi bir yerinde tespit edilememiştir.

Eskinden cami giriş kapısı üzerinde yer alan Arapça inşa kitabesi Kami Mehmed Efendi tarafından hazırlanmıştır:

"*Kad kile fi tarihi itmamihi*

Üssise haza'l-ma bedü'l-cami" (Ayvansarayi Hüseyin Efendi vd., 2001: 409).

Hadikatü'l Cevami'de bu cami için verilen diğer kitabe metinleri, tarih içeren şiirler de sırası ile şunlardır:

Hadikatül Cevami'ye göre bu caminin mihrabında Kabe-i Mükerreme'nin duvarından getirilmiş bir taş kullanılmıştır. Mihrap kemerinde kullanılan bu taşın üzerine altın yaldızla Sabit'in şu beyitti yazılmıştır;

"*Bu seng'i la'l-kıymet rükn-i pak-i Ka'bedir tahkik*

Teberrük vechi üzre zib-i mihrab eyledi paşa" (Ayvansarayi Hüseyin Efendi vd., 2001: 409).

Ayvansarayi Tershane'de yer alan Ali Paşa Cami için;

"Lafzen ve ma'nen oldu tarihi

İki mısra'da Sabitü'l-fehva

Oldu bin yüz on dokuzda bina

Pür cila cami-i Ali Paşa

1119/1707" tarihini vermiş ayrıca Çorlulu Camii için Seyyid Sadri Şeyh Mehemmed'in tarih olarak;

Bin on dokuzda itham oldu dedim Sadriya

Ma'bed-i pak-i Ali Paşa zehi cennet-nüma

1119/1707 tarihini verdiğini belirtmiştir (Hafız Hüseyin Ayvansarayi, 1985: 196-305). Ancak Tersanedeki cami mi yoksa Divanyolu'nda külliye içindeki cami mi belirtmemiştir.

Sabit Efendi ise Türkçe olarak bu camiye tarih vermiştir;

Kapusun beklesün ecr isteyen tarih veş Sabit

"Yapıldı elhl-i aşka cami-i pak-i Ali Paşa"

1119/1707-08 (Ayvansarayi Hüseyin Efendi vd., 2001: 409).

Usta/Sanatçı: Cami kitabeleri ile ilişkili olarak üç isim tespit edilebilmektedir. 1119/1707-08 olarak verilen inşa kitabesinin (bugün yerinde yok) sanatçısı Kami Mehmed Efendi'dir. Ayrıca Sabit'te hem cami için hem de camide mihrapta yer aldığı söylenen taş için tarih vermiştir (Hafız Hüseyin Ayvansarayi, 1985: 305). Ve yapıya sonradan eklenen *1314*/1896-97 tarihli kitabede hattat okunamamıştır.

Malzeme ve Teknik: Tamamen kesme taştan inşa edilen yapıda, minare kaidesinde olduğu gibi zaman zaman betonarme onarımlar gerçekleştirilmiştir (Fotoğraf-102). Cami duvarlarında köşe ve pencerelerde dışa taşkın taşlar kullanılarak bosajlı duvar uygulamasına gidilmiştir (Fotoğraf-99-101). Bosajlı kısımlar hariç cami duvarları açık yeşil-turkuaz arası bir renge boyanmıştır. Caminin çatısı ise kiremit kaplıdır. Yapı içerisinde ahşap malzeme yoğun olarak kullanılmıştır. Merdivenlerde, kadınlar mahfilinde, kadınlar mahfilinin taşıyıcılarında ve üst örtüyü destekleyen direklerde ahşap malzeme kullanılmıştır (Fotoğraf-108). Bunun dışında cami içinde de harimi ahşap tavan örtmektedir. Sonradan yapılan son cemaat yerinde plastik doğrama pencereler kullanılmıştır (Fotoğraf-105). Bu bölümün çatısı metal gergilerle desteklenmiştir. Ayrıca minare külahında ve şadırvan üst örtüsünde kurşun kaplama kullanılmıştır (Fotoğraf-126-129).

Mimari: Derinlemesine dikdörtgen planlı cami harimi, alttan çakmalı kırma çatı ile örtülmüştür. Cami harim gibi dikdörtgen planlı bir son cemaat yeri ile tek şerefeli bir minareye sahiptir (Çizim-8-10).

Aslında cami ilk inşasında tek kubbe örtülü olarak inşa edilmiş, ancak sonradan yapılan tamiratlarda kubbe kaldırılmıştır. XIX. yüzyılda II. Mahmut'un (1808-1839) emriyle onarıma alınan camiye bu dönemde bir hünkâr mahfili eklenmiş, yine XIX. yüzyılın sonlarına doğru Sultan II. Abdülhamit (1876-1909) döneminde bir onarım daha geçiren yapının kubbesi kaldırılıp harimin üzeri ahşap bir tavan ile örtülmüştür. Bu onarım esnasında II. Mahmut (1808-1839) döneminde eklenen hünkâr mahfili de kaldırılıp yapının son cemaat yerinin üstüne denk gelen kısmı bir kat daha yükseltilmiştir. Sonradan eklenen çatısı kiremit kaplamalı ve geniş saçaklıdır (Sak, 2010: 49).

Kışla Camii olarak da bilinen yapı 1119/1707-08 yılında tersane ve çevresinin kullanımına uygun olarak inşa edilmiştir (Öz, 1987: 18). Sahil camilerinin bir çoğunda olduğu gibi cami su basması riskine karşı zeminden yükseltilerek çift katlı olarak inşa edilmiştir. Alt katının kaptanların kullanımına ait olduğu düşünülmektedir (Sak, 2010: 47). Caminin fevkanî olarak inşa edilmesinin bir diğer sebebi de XVIII. yüzyılda inşa edilen çoğu cami (Nuru Osmaniye, Laleli, Hekimoğlu Ali Paşa camileri gibi) gibi batı

etkisiyle gelen bir takım yeniliklerden Çorlulu Ali Paşa Camii'nin de etkilenmesidir (İnci, 1985: 228).

31.07.2009 tarihinde 2903 sayılı karar ile tescillenen yapı 3585 ada 1 nolu parselde F21c25a1c-1d-4b-4a-3a paftada yer almaktadır[3]. Bugün askeri bir arazi içerisinde yer alan cami geniş bahçe duvarlarıyla eski tersane binalarından ayrılmıştır (Fotoğraf-98). Caminin arka avlusu caminin doğu ve batı taraflarından demir kapılarla sınırlandırılmıştır. Caminin ön tarafında bulunan avluda caminin şadırvanı, cami ile alakası olmayan eski bir sütun başlığı, bir kaide ve bir çeşme kalıntısı yer almaktadır.

Cami girişi ve son cemaat yeri kuzey cephede yer almaktadır. Bu cephede alt kat tamamen son cemaat yerine ayrılmıştır. Merdivenlerle bahçeden yükseltilen son cemaat yerinin ortasına metal malzemeden yapılmış çift kanatlı bir kapı açılmıştır. Cami kuzey cephesinde ikinci katın ortasında taç kapının kitabelik kısmı vardır. Bu kitabeliğin iki yanında da düşey dikdörtgen formlu ikişer pencere yer alır. Bu cephede üçüncü katta yedi adet pencere vardır ki bunlardan ortada yer alan geniş dikdörtgen şekilli pencere hariç hepsi oldukça dar düşey dikdörtgen pencerelerdir. Ayrıca bu cephede iki ve üçüncü katı birbirinden bir kat silmesi ayırmaktadır (Fotoğraf-99).

Caminin doğu cephesi duvarı dikine yerleştirilmiş beyaz kesme taş sırası ile ikiye ayrılır. İlk kısımda alt katta demir kapı ve bir adet pencere, ikinci katta mermer onarım kitabesi ve iki adet pencere, üçüncü katta ise iki adet dikdörtgen pencere yer almaktadır. Doğu cephesinin arka cepheye yakın (güneyde kalan) olan ikinci bölümünde alt katta dikdörtgen formlu dört adet pencere üst katta ise sivri kemerli dört adet pencere vardır. Burada katlar birbirinden taş silme kuşağı ile ayrılmıştır (Fotoğraf-100).

Güney cephede alt katta ortada demir bir kapı üstünde enine dikdörtgen pencere bulunurken; kapının iki yanında da birer dikdörtgen pencere daha vardır. Bu cephede ikinci kat seviyesine üç adet sivri kemerli pencere açılmıştır (Fotoğraf-101).

Batı cephenin ortasında binaya bitişik minare kaidesi yükselmektedir (Fotoğraf-102). Bu kaidenin sol ve sağına denk gelen pencere açıklıkları kapıya çevrilmiştir. Bunun dışında pencere düzeni doğu cephesiyle aynı devam etmektedir.

[3] https://parselsorgu.tkgm.gov.tr/#28644/3585/1/1544996940236, Erişim Tarihi: 03.12.2018

İkinci kat hizasında dört adet sivri kemerli, alt kat hizasında dört adet düşey dikdörtgen formlu pencere yer almaktadır (Fotoğraf-103).

1980'li yıllarda cami girişine eklenen 5,81x12,75 m. ölçülerinde enine dikdörtgen planlı son cemaat yerinin üzeri tek yöne eğimli çatı ile örtülmüştür (Fotoğraf-104). Demir çift kanatlı kapının üstünde yer alan cam bölümler, ok şeklindeki demir parmaklıklarla hareketlendirilmiştir. Tam giriş kapısı karşısında cami harim kapısına çıkan 17 basamaklı merdivenin iki yanında da metal tırabzanlar vardır. Son cemaat yeri içerisinde ayakkabılık ve emanet dolapları bulunmaktadır. Son cemaat yeri pencereleri tüm cepheyi çevreler ve hepsi plastik doğramadır. Pencere altlarında duvar harim girişine çıkan merdivenlere kadar mavi fayans ile kaplanmıştır (Fotoğraf 105-106).

Yarım daire kemerli harim girişi 1,47 x 2,88 m. ölçülerinde ve çift kanatlı ahşap bir kapıya sahiptir (Fotoğraf-107). Harim kapısı üzerinde cami kitabesi yer alır. Harim 12,55x14,55 m. ölçülerinde derinlemesine dikdörtgen bir alanı kaplamaktadır. Harimin üst örtüsü ikisi kadınlar mahfilini taşıyan dört adet ahşap direkle desteklenmektedir. Bu destekler 0,33 m. çapında ve 4,62 m. boyundadır. Bu desteklerin kuzeydeki ikisi ile güneydeki ikisi arasında dilimli kaş kemerlere yer verilmiştir. İçeri girildiğinde harim giriş kapısını sağ ve soluna müezzin mahfilleri yerleştirilmiş ve harimde de, son cemaat yerinde olduğu gibi, tüm duvarlar yerden pencere altlarına kadar 1,30 m. yüksekliğinde mavi renkli fayanslarla kaplanmıştır.(Fotoğraf-108)

Doğu ve batı duvarlarında yer alan dörder adet pencere sivri kemerlidir. Mihrap duvarında ise alt ve üst olarak ikişerli bir pencere dizilişi vardır. İki adet üst pencere doğu ve batı cephesindeki pencerelerle aynı kemerli özellikleri gösterirken, alt kat pencereleri düşey dikdörtgen formdadır. Pencerelerin kemer kısımlarında revzene benzer, renkli cam kullanılmış olup, camlar alçı yerine ahşap kayıtlara yerleştirilmiştir. Bu sivri kemerli pencereler 2,00x4,37 m. boyutlarındadır. Bu büyük pencereler sayesinde harim oldukça aydınlık ve ferahtır (Fotoğraf-109-112).

4,05x2,32 m. ölçülerindeki mihrap harim düzleminden tek basamakla yukarı kaldırılmış ve ters "U" şeklinde biçimlendirilmiştir. Yarım daire şeklindeki mihrap nişi

etrafında ahşap malzeme ile adeta bir taç kapı görüntüsü oluşturulmuştur. Mihrabın yanlarında yer alan ikili sütunceler yüksekçe bir kaide üzerine oturtulmuştur. Bu ikili sütuncelere boya ile renkli mermer görüntüsü verilmeye çalışılmıştır. Mihrapta kullanılan kaş kemerin üzerine taç oturtulmuş ve bu taç içinde, rumi ve yaprak motifleri kullanılmıştır (Fotoğraf-113)

Mihrabın solunda güneydoğu köşede yer alan vaaz kürsüsü ve mihrabın sağına yerleştirilen minber ahşap malzeme kullanılarak yapılmış olup, özgün değillerdir. Minber daha koyu kahverengi ve yine ahşap olarak tercih edilmiştir. Köşk bölümü dilimli külah ile sonlanan bu minberde alem yarım ay şeklindedir. Minber girişi yine dikdörtgen olarak şekillenmektedir. Köşk altındaki bölümde köşeleri bitkisel bezemeli dikdörtgen kabartmalar, dikdörtgen formlu açıklığı çevreler. Aynalık bölümünde ise bitkisel içerikli, üçgen bir çerçeve kullanılmıştır. Bu üçgenin ortasına bir adet rozet yerleştirilmiştir (Fotoğraf-114).

Vaaz kürsüsü ise kare formdadır ve yüksekçe dört adet ayak üzerine oturur. Dört basamaklı ahşap bir merdivenle vaaz kürsüsüne çıkış sağlanır. Bu kürsü yan yüzeylerinde, köşeleri bitkisel bezeli dikdörtgen ve kare formlu çerçevelere sahiptir (Fotoğraf-115).

Harimin ahşap direklerle desteklenen alttan çakmalı tavanı dokuz parçaya bölünmüştür. Tavanın mihrap ve kadınlar mahfilinin üzerine gelen kısımları kare, arada kalan diğer üç kısım eşit dikdörtgen parçalara ayrılmıştır. Bu ahşap tavan tıpkı duvarlar gibi açık mavi renktedir ve beyaz ahşap çubuklar ile kare, dikdörtgen, yıldız gibi basit geometrik motiflerle süslenmiştir (Eğin, 1994: 527) (Fotoğraf-108)

Girişin sağında kalan müezzin mahfilinden merdivenlerle, harime çıkma yapan kadınlar mahfiline geçilmektedir (Fotoğraf-116). Kadınlar mahfilini harimde yer alan iki adet kare kesitli ahşap direk ve beden duvarları taşır (Fotoğraf 112). Ahşap malzemeden yapılan mahfil katı son cemaat yerinin üzerine doğru genişletilmiştir. Kadınlar mahfiline sonradan yapılan bu ek bölüme ikisi yarım daire kemerli, biri dikdörtgen olmak üzere toplam üç adet açıklıktan girilmektedir (Yenigün, 2014: 135) (Fotoğraf-117). Son cemaat mahfilinin üzerine doğru yapılanan bu bölüm kendi içinde iki adet oda ve ortalarında geçişi sağlayan bir holden oluşur (Fotoğraf-118-119). Holün

içerisine camekânlı ufak bir oda yerleştirilmiştir. Ön taraftaki avluya bakan tek pencere ile aydınlanan bu oda imam için bir çalışma mekânına dönüştürülmüştür (Fotoğraf-120). Holün iki yanında yer alan diğer odalar ise ön ve yan cephelere bakan dörder pencere ile aydınlatılmaktadır. Bu pencerelerden çift kanatlı olanlar 1,16x1,95 m. boyutlarında tek kanatlı olanlar ise 0,77x1,95 m. boyutlarındadır (Fotoğraf-).

Kadınlar mahfiline sonradan eklenen odalardan doğu taraftakinin içerisine yerleştirilen merdivenlerle alt katlara inilir (Fotoğraf-121). Aşağıya indiğimizde ikinci katta 0,34x0,62 m. ölçülerinde minare kapısı vardır. Bu kapı sonradan yapılan kat ilavesinden dolayı oldukça alçak hale gelmiştir. Bu dar minare kapısı yarım daire kemerli ve demir kanatlıdır (Fotoğraf-122). Minare kapısı karşısına konumlandırılmış pencere ise 0,96x1,67 m. ölçülerindedir. İkinci kattan inilen ve zemin katta yer alan küçük mekân da kadınların kullanımına ayrılmıştır. İçerisine ayakkabılık konulmuş olan bu odaya caminin batı cephesine sonradan açılan ahşap çift kanatlı 1,20x2,80 m. ölçülerinde bir kapı ile de ulaşılmaktadır. Bu kapı cephede yer alan pencere kemeri içerisine yerleştirilmiştir (Fotoğraf-123-124). Ayrıca bu katta 0,92x1,43 m. boyutlarında küçük bir pencere vardır.

Caminin sol köşesinde yer alan tek şerefeli minarenin kaidesi 1970'li yıllarda tamamen yenilenmiştir (Eğin, 1994: 527). Çatıya kadar yükselen kaide kısmında kullanılan beton sıvaya kesme taş görüntüsü verilmiş, külahında ise kurşun kaplama kullanılmıştır (Yenigün, 2014: 135). Minarenin kare kesitli kaidesi ortadan bir silme ile ayrılır. Bu silmenin üzerinde başlayan kısım minare gövdesine doğru giderek daralır. Minarenin gövdesi dilimlidir ve alt kısmında hafif bir boğum olan, metal külahı da dilimli şekilde sonlanır. Minare gövdesinde tam külahın altına denk gelen kısımda yarım daire kemerli, derin olmayan nişler açılmıştır. Bu ufak nişlerle minareye hareket katılmıştır (Fotoğraf-125-126).

Bahçede, caminin tam karşısında yer alan cami şadırvanı "H.*1177 / M.1761 tarihinde Kapdan-ı Derya bulunan Süleyman Paşa'nın inşa ettirdiği çeşme hasbelicab hadmettirilerek bu şadırvan bina olunmuşdur, merhumun ruhu şad ola, sene H.1333 / M.1914-15*" şeklinde celi-rik'a yazılmış kitabesinden anladığımız üzere Çorlulu Ali Paşa tarafından yaptırılmamıştır (Kınaylı, 1966: 4105) (Fotoğraf-127-128). Şadırvan avluda, etrafı duvarlarla çevrili ve avludan yükseltilmiş sekizgen bir alan üzerinde inşa

edilmiştir. Sekizgen planlı şadırvana avludan iki farklı yerden girilebilir (Fotoğraf-129).

Şadırvan ahşap sekiz direkle taşınan kurşun kaplı bir üst örtüye sahiptir. Üst örtüyü ayakta tutan direkler yuvarlak kesitli silindirik sütunlardır ve sütun başlıkları da sarkıtlı mukarnas olarak tercih edilmiştir (Tali, 2009: 184) (Fotoğraf-130). 16 adet mermer panodan oluşan şadırvan havuzunun, üstüne gelen çatı kısmının, etrafı yine çokgen çerçeveye alınmış bir kubbe şeklinde oyulmuştur (Fotoğraf-131-132). Şadırvanın kendine has özelliklerinden biri alemidir. Şadırvan aleminde bulunan iki adet top namlusu tasvirinin bir tersane binası olan camide donanmanın gücünü simgelemek için kullanıldığı düşünülmektedir (Sak, 2010: 52) (Fotoğraf-133).

Süsleme Özellikleri: Genel anlamda sade haldeki camide süsleme birkaç noktada toplanmaktadır. Dış cephede bosajlı taş uygulaması ve sivri kemerler ile cepheler hareketlendirilmiştir (Fotoğraf-99-101). Kiremit çatıda bacanın üzerine bir adet alem yerleştirilmiştir (Fotoğraf-134). Cami içinde ise süsleme adına tavanda kullanılan yıldız, dikdörtgen, üçgen gibi basit geometrik şekillere yer verilmiştir (Fotoğraf-135). Mihrap etrafında yer alan ahşap kısımda ise başlıkta yaprak ve çiçek motifleri, kenarlarda kaide üzerine oturulmuş çifte sütunceler bulunmaktadır (Fotoğraf-113). Harimde girişte yer alan müezzin mahfillerinin ahşap çerçevelerinde iç içe geçmiş çemberler, kadınlar mahfilinin ahşap korkuluklarında ise imameler kullanılmıştır (Fotoğraf-112-136). Mihrabın önünde yer alan ve kadınlar mahfilini taşıyan direkler ikişerli olarak birbirlerine dilimli kemerlerle bağlanmıştır. Bu çıkıntıların ucu karanfil şeklinde bitirilmiştir (Fotoğraf-137).

Günümüzdeki Durumu: Tersanenin Gölcük'e taşınmasında sonra bir süre kullanıma kapanan cami, Devlet Deniz Yolları İdaresi tarafından tamir ettirilerek tekrar ibadete açılmış, hatta 1960'lı yıllarda alt kattaki kaptan odaları gümrüğün idaresine tahsis edilmiştir (Kınaylı, 1966: 4105).

Sema Sak'a göre 1999 yılında Taşıkızak Tersanesinin Pendik'e taşınması, caminin cemaatinin azalmasına sebep olmuştur.

Askeri arazi içerisinde olması ve değişen semt içerisinde sapa bir yerde bulunması sebebi ile Cuma namazları haricinde pek ziyaretçisi olmayan yapı ve

çevresi için tekrar bir restorasyon projesi hazırlanmaktadır. Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii kendi tarihi içerisinde oldukça köklü değişiklikler geçirerek günümüze ulaşmıştır. Ancak günümüze yakın gerçekleştirilen betonarme onarımlar, plastik doğrama cam eklemeler ile yapı özgün halinden uzaklaştırılmıştır. İstanbul II numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'ndan alınan bilgiye göre tekrar bir onarım geçirecek olan yapıya son tescil kararı 2009 yılında verilmiştir.

2.3. Eminönü Çorlulu Ali Paşa Hanı

Çizim No: 11-13 / **Fotoğraf No:** 138-170

Harita No: 3

İnceleme Tarihi: 17.04.2017

Yeri: Fatih, Sarıdemir Mahallesi Gümüşçeşme sokağı numara üçte yer almaktadır (Harita-3).

İnşa Tarihi: Hanın giriş kapısı üzerindeki kitabelik bölümünün içi boş olup herhangi bir ibare bulunmamaktadır (Fotoğraf-138). Ancak Genco Erkal'a göre Sadrazam Çorlulu Ali Paşa'nın Midilli'de idamı gerçekleşince Çorlulu Ali Paşa Hanı'nın da inşaatı yarım kalmıştır. O tarihlerde Erkal'ın dedelerinden biri hanı devralmış ve inşaatı devam ettirmiştir[4]. Bu bilgilere göre 1123/1711 yılında han inşaatı başlamış olmalıdır.

Usta/Sanatçı: Yapının mimarı ve yapıda çalışan ustalar hakkında bir bilgi bulunmamaktadır.

Malzeme ve Teknik: Çorlulu Ali Paşa Hanında duvarlar genel olarak taş-tuğla almaşık duvar örgüsü ile inşa edilmiştir. Ancak yapılan bazı yenilemeler, onarımlar bu örgünün yer yer bozulmasına, değişmesine sebep olmuştur. Bu duvarlarda kullanılan taşın cinsi küfeki ve od taşıdır. Od taşı çoğunlukla pencere-kapı söveleri, konsol ve ayaklarda kullanılmıştır. Üst ve alt kat revaklarda taş sütunlar, tuğla kemerler bulunmaktadır (Aksu, 1999: 41). Tuğla malzeme hatıl şeklinde tıpkı şehir hanlarının geleneksel görüntüsünde olduğu gibi kullanılmıştır (Güran, 1976: 105) (Fotoğraf-146).

Ayrıca üst ve alt kat mekanlarda metal aksanlı kapı ve pencereler bulunmaktadır (Fotoğraf-155-156,163). Çatıda kiremit, çatıda yer alan mekanda da briket kullanılmıştır (Fotoğraf-168,170)

Mimari: Han tek avlulu iki katlı şehir hanlarındandır (Güran, 1976: 105) (Çizim-11-13). Kiremit çatılı han arsa şekline göre yamuk dikdörtgen planlı olarak

[4] http://www.mimarizm.com/hobi/genco-erkal-ile-tarihi-ali-pasa-han-uzerine_124760 (Erişim Tarihi: 06.01.2018).

şekillenmiştir. Bu yüzden iki yanı bitişik düzendeki hanın kuzeydoğu cephesi yola göre kırılarak girişin de yer aldığı Gümüşçeşme sokağı boyunca dışbükey bir şekilde bükülerek devam etmiştir. Hanın alt kat kuzeydoğu cephesindeki yola bağlı kırılma üst katta konsollar yardımıyla dışa taşırılarak düzeltilmeye çalışılmıştır (Aksu, 1999: 16). Ayrıca güney cephede tam girişin üstü taş konsollarla dışarı taşırılmıştır. İç mekanların her biri düzgün olmayan dikdörtgen şekillidir. Yapıda farklı örtü sistemleri bir arada görülmektedir. Zemin kat revaklarında beşik tonoz, alt kat mekanları, üst kat revak ve mekanlarında ise çapraz tonoz örtü kullanılmıştır (Güran, 1976: 107).

Hanın güney cephesinde yer alan girişin solundaki kemerle arasına bir silme yer alır (Aksu, 1999: 33; Güran, 1976: 106). Girişin sol ve sağında toplam sekiz adet dükkan bulunmaktadır. Giriş kısmı yapıdaki eğimden dolayı bu cephede dışa taşkın olarak şekillenmiştir. Girişin üzerinde konsollar, konsolların üzerinde basık kemerli iki pencere ve üçüncü kat hizasında iki adet basık kemerli pencere yer alır. Giriş kapısı üzerinde başta ve sonda yer alan ikişer çıkma birleşik toplam on adet taş çıkma/konsol vardır. Bu çıkmalarla üst kat biraz daha genişletilmiştir. Kirpi saçak ile ana cepheden ayrılan üçüncü ek kat tek tuğlalık harpuşta/duvar semeri ile sonlanır ve tam olarak girişin üzerindeki kata oturtulmuştur (Aksu, 1999: 33) (Fotoğraf-139-140).

Güney cephede giriş kapısının batı tarafında üç adet sivri kemer içine yerleştirilmiş mekan vardır. Bu kemerlerin her birinin üzerine iki adet denk gelecek şekilde toplam altı adet pencere bulunmaktadır. Düşey dikdörtgen biçimli pencereler, taştan söve ve lentolarla sınırlandırılmış ve tuğladan örülmüş basık kemerler içerisine yerleştirilmiştir. Ayrıca bu cephede en doğuda, sonda yer alan ikinci kat pencerelerinin arasında basit dikdörtgen yapılı bir çörten vardır ki; bu çörten plastik bir boru ile birleşerek suyu caddeye akıtmaktadır. Güney cephede giriş kapısının doğusunda ise beş adet mekan yer alır ki bu mekanlardan dördü yatay dikdörtgen, biri basık kemer içinde yer almaktadır. Yine her mekanın üzerine ikişer adet denk gelecek şekilde toplam on adet tuğla basık kemerli pencere ikinci kat hizasında yerini almıştır. Bu cephede kullanımda olan dükkanlar camekanla kapatılırken, kullanılmayanlar demir kepenk ile örtülmüştür (Fotoğraf-141-142-143-145)

Ragıp Gümüşpala Caddesi cephesinde (kuzey cephesi) alt katta altı kemer içerisinde camekanlı dükkanlar yer alır. Üst kata ise aşağıda yer alan her kemerin

üzerine iki adet denk gelecek şekilde toplam 12 adet pencere açılmıştır. En soldaki (doğu tarafı) iki adet pencerede kemer bulunmamaktadır. Diğer pencereler taş dikdörtgen söve ve lentolar içerisine yerleştirilmiş ve tuğladan örülmüş sağır yarım daire kemerler içine alınmıştır. Cephenin doğusunda ve batısında konsollar vardır. Cepheye caddeden bakıldığında en solda kalan konsollar yedi adettir ve kademeli bir şekilde kısalırlar aynı şekilde sağda kalan konsollarda yedi adet sayılmaktadır. Ayrıca bu cephede pencere kemerlerinin üst kısmına yerleştirilmiş beş adet basit dikdörtgen formlu çörten vardır. Ragıp Gümüşpala caddesine bakan bu cephe yine caddeden bakıldığında güneye doğru kıvrılan küçük bir yan cephe oluşmuştur. Bu ufak yan cephede alt kata denk gelen kısım taş-tuğla örgülü duvarken üst katta taş söveli, tuğladan basık hafifletme kemerli, bir adet pencere yer almaktadır (Fotoğraf-146-147-148).

Gümüşçeşme Caddesi üzerindeki cephede yer alan giriş kapısı kesme taştan yaklaşık 1,40x1,90 m. ölçülerinde yarım daire kemerli olarak inşa edilmiştir. Kemerin içine çift kanatlı ahşap bir kapı yerleştirilmiş ve bu kapıya Doğu Karadeniz Bölgesinde bulunan bir köy evinden sökülen bir kilit takılmıştır (Aksu, 1999: 42). Giriş açıklığının, basık kemerinin kilit taşında, yuvarlak çiçek desenli bir rozet yer alır. Kemer üzerinde yer alan kitabelikte iki adet dikdörtgen bölüm kenarları pahlanarak kullanılırken, ortada birbirleriyle birleşirler. Yaklaşık 1,40x0,85 cm. ölçülerindeki boş kitabelikte yer alan kartuşların iki yanlarına yuvarlak çiçekli rozetler yerleştirilmiştir (Fotoğraf-139-149).

Girişten birkaç merdiven ile tonoz örtülü bir koridora inilir ve buradan avluya geçiş sağlanır (Fotoğraf-150). Hanın içerisinde yer alan avlu yamuk planlı 15,00x17,00 m. ölçülerindedir (Anonim, 2013: 279). Hem zemin hem de üst katta bu avlunun etrafını revaklı bir galeri sarar. Avlunun güneybatı yönündeki revakları üst kata çıkan merdivenleri de içerisinde barındırır (Aksu, 1999: 16) (Fotoğraf-151).

Avlu içerisinden bakıldığında giriş cephesi beş kemerli, diğer tüm cepheler üçer kemerli revaklara sahiptir. Kemerler sivri ve yarım daire kemer olarak şekillenirken malzeme olarak tuğla kullanılmıştır. Her kemer kendisinden sonra gelen kemerle ortak bir sütuna oturur. Bugün avlu içerisinde kuzey ve doğu cephesi revakları

betonarme duvarla kapatılarak oda haline getirilmiştir. Zemin kat sütunların kaideleri yok iken üst kat sütunlar kare kesitli taş kaidelere oturmaktadır.

Avlu içerisinde tam girişin karşısında yer alan kuzey cephesinde alt ve üst katta üç adet sivri kemerle revak oluşturulmuştur. Alt katta yer alan revaklar beton duvarla kapatılmıştır. Sonradan oluşturulan bu mekanların avluya bakan yaklaşık 0,80x1,60 m. ebatlarında basık kemerli kapıları vardır. Ancak ortada yer alan odacık sadece küçük ebatlı yatay dikdörtgen bir pencereye sahiptir. Üst kat revakında yarım yuvarlak formlu kemerler varken alt katta sivri kemerler kullanılmıştır. Bu cephede tuğla kemerler taş sütunlara oturtulmuştur (Fotoğraf-152).

Giriş holünün sağında kalan batı cephede yer alan alt kat revakı kuzey cephedeki gibi beton duvar ile kapatılıp odaya dönüştürülmüştür. Bu cephede alt ve üst katta üçer adet tuğla kemer taş sütunlara oturtulmuştur. Üst katta yarım yuvarlak kemerler, alt katta ise sivri kemerler tercih edilmiştir. Alt katta revak içine sonradan oluşturulan mekanlara ortadaki hariç düşey dikdörtgen kapılar açılmıştır. Ortada yer alan mekanda yarım yuvarlak formlu bir kapı tercih edilmiştir. Bu mekanların hepsinde kemer bitimine tepe pencereleri açılmıştır (Fotoğraf-153).

Avlu içinde giriş holünün de yer aldığı güney cephede alt ve üst katta beşer adet kemer yer almaktadır. Bu cephede alt katta da üst katta da sivri tuğla kemerler taş sütunlara oturur. Alt kat revağında en batıda yer alan kemer, beton duvar örülerek, yarım daire formlu bir kapı ve dikdörtgen formlu penceresi olan bir mekana çevrilmiştir. Bu mekanın pencere ve kapısının üzerine alaturka kiremit bir saçak yerleştirilmiştir. Bu mekanın yanında yer alan kemerin içine üst kata çıkan merdivenler eklenmiştir. Giriş holünün doğusunda kalan iki kemerde yine beton duvar ile oda haline getirilmiştir. Bu iki mekanında avluya bakan dikdörtgen pencereleri vardır. Bu cephede revak içine eklenen üst kat merdivenlerinde konum olarak ne alt ne de üst kata dahil olmayan bir oda vardır. Bu odanın kapı ve penceresi direk merdivenlere açılmaktadır (Fotoğraf -154).

Avlu içinde girişin solunda kalan, doğu cephe revakların özgün halini bize göstermesi açısından önemlidir. Alt ve üst katta üçer adet tuğla kemer taş sütunlara oturur. Ancak bu cephede üst katta yarım yuvarlak, alt katta ise sivri kemer tercih

edilmiştir. Alt kat revakında sadece güneyde kalan bölüm kapatılmıştır. Bu mekana avluya açılan dikdörtgen kapı ve pencere eklenmiştir (Fotoğraf-155). Hanın içinde, dışında ve üst katta kullanılan bütün sütunlar ortalama 1,90 m. boyundadır. Sütunların oturduğu kare ayakların eni 0,40 metredir. Ayrıca her cephede üst kat revak kemerlerinin üzerinde taş bir silme yer almaktadır.

Hanın tapu-kadastroda yer alan zemin kat planına bakıldığında alt katta toplam 24 ayrı mekan vardır (Aksu, Demet, 1999: 89) (Çizim-12). Alt katta dışarıya açılan altı adet kuzey (Ragıp Gümüşpala Caddesi üzerinde) cephede, sekiz adet güney (giriş cephesi) cephede toplam 14 mekan bulunmaktadır. Dış cephelerde yer alan dükkanların hemen hepsi kullanımdadır. Bazılarında yukarıda da bahsedildiği üzere kemer formlarında değişikliğe gidilmiştir. Ragıp Gümüşpala Caddesine bakan alt kat dükkanlarda aynı şekilde içine yerleştikleri kemeri kaplayacak şekilde camekanla kapatılmıştır. Kullanım durumlarına göre bazı mekanlarda niş ve ocaklar halen bulunmaktayken, bazılarında kapatılmış ya da sadece nişler dolap olarak kullanılmaktadır.

Alt kat avlu içinde yer alan mekanlara geçilecek olursa daha öncede belirtildiği gibi bugün birçoğu kullanılmayan bu mekanlardan hemen giriş koridorunda solda ve sağda yer alanlar çay ocağı olarak kullanılmakta ve girişleri bu koridora sonradan açılan kapılardan sağlanmaktadır (Fotoğraf-150).

Alt kat avlu içinde özgün durumda, üst kat merdiveninde yer alan mekan dahil 11 adet mekan bulunmaktaydı. Ancak alt kat revakın bir bölümü kapatılıp oda haline getirildiği için bu sayı günümüzde artmıştır. Oluşturulan yeni mekanlarla, dış cepheye açılan dükkanlar arasında, bazı mekanlarda, geçitler açılmıştır. Ayrıca bugün avlu içinde bulunan ve kiraya verilmemiş olan mekanlarda Dostlar Tiyatrosunun dekorları bulunmaktadır. Alt katta avlu içinde doğu ve kuzey cephede birkaç dükkan hariç kullanılan mekan yoktur. Bazı avlu içi mekanlardan Ragıp Gümüşpala Caddesine açılan dış dükkanlara bir kemerle geçiş sağlanmıştır (Fotoğraf-156). Girişin sağında yer alan batı cephede sonradan oluşturulan mekandan da arkada yer alan özgün mekana açılan bir geçit açılmıştır (Fotoğraf-157). Burada yer alan özgün mekanın ocak ve nişi halen durmaktadır (Fotoğraf-158). Buradaki mekana yerleştirilen bir merdivenle bodruma geçiş sağlanır (Fotoğraf-159). Bodrumda iki ayrı hela

bulunmaktadır, ancak bugün kullanıma kapatılmış vaziyettedirler. Batı cephede ortada ve sağda bulunan dükkanlar demir atölyesi olarak kullanılmaktadır. Kullanımda olan bu mekanların dışında yer alan odalar ya depo olarak kullanımda ya da boş bırakılmış durumdadır. Ayrıca alt kat avlu içinde, batı cephede revak içinde bir koridor yer almaktadır. Bu koridorda kapı ve pencereleri revaka açılan iki ayrı mekan daha bulunmaktadır.

Zemin katta bulunan revak içerisindeki mekanlar depo olarak kullanıldığından ve ayrıca giriş cephesinde ve arka cephesinde dışa açılan dükkanlar olduğundan dışarıya açılan pencereleri yoktur. Ancak bu mekanların bazılarında ocak ve nişler halen bulunmaktadır. Avlu içine revakta sonradan oluşturulan mekanlarda ise avluya açılan, değişik ebatlarda dikdörtgen pencereler kullanılmıştır.

Çorlulu Ali Paşa Hanında üst kata çıkış için güney cephe revakına yerleştirilmiş merdivenlerde, ne alt kata ne de üst kata dahil olmayan, bir mekan bulunmaktadır. Bu mekanın kapı-penceresi merdivenlere açılmaktadır. Üst kata çıkan merdivenin ikinci katta etrafı demir bir tırabzan ile çevrelenerek güvenlik sağlanırken üst kat revaklarının sütunlarına kemer başlangıcından demir gergiler sağlamlaştırma için saplanmıştır (Fotoğraf-160-161). Üst katta hala kapı numarasına sahip olan mekanlar sırasıyla şöyledir. 21, 23, 24 (Bu üçü doğu cephedeki koridor içinde yer alır.), 28, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 36, 41, 42, 43 numaralı odalardır. Üst katta yer alan mekanların hiçbiri (tuvaletler hariç) kullanılmamaktadır.

Bugün handa 11 alt katta avlu içinde, 14 adet de caddelere bakan mekan varken üst katta toplam 23 mekan yer almaktadır (Aksu, Demet, 1999: 89) (Çizim-13). Üst kat mekanlarının 19 adedinin girişi revak içerisine yerleştirilmiş olan dikdörtgen yarım yuvarlak kemerli ve demir aksanlı kapılardan sağlanır. Alt kattan yukarıya çıkış için kullanılan merdivenlerin tam karşısında, doğu cephenin ortasında bir koridor bulunur. Bu koridor içerisine dört ayrı mekan yerleştirilmiştir ki bu mekanlardan biri tuvalet olarak kullanılmaktadır (Fotoğraf-162-163). Üst katta yer alan bu mekanların cadde cephelerine bakanların dikdörtgen nişlere yerleştirilmiş tuğla kemerli pencereleri vardır. Bu mekanların revak içerisine açılan dikdörtgen pencerelerinde ise kemer kullanılmamıştır. Üst kat koridor içerisinde yer alan mekanlardan birinin koridora

açılan bir adet penceresi hemen tuvalet girişinin yanına yerleştirilirken diğerlerinin hanın içine açılan pencereleri bulunmamaktadır (Fotoğraf -164-166).

Üst katlarda mekanların revak içerisine açılan yarım yuvarlak kemerli kapıları ve dikdörtgen formlu pencereleri yanı sıra dışa açılan pencereleri de vardır. Üst kat odalarda ocak ve nişler bulunmaktadır. Ancak bugün bu ocakların bazıları halen yerindeyken bazıları ya yok edilmiş ya da nişe çevrilmiştir. Nişler ise her odada farklılık göstermektedir. Bazıları halen bulunmaktayken, kapatılan, dolaba çevrilenleri de vardır ve genellikle her odaya iki niş açılmıştır. (Güran, 1976: 107; Aksu, 1999: 42-43) (Fotoğraf-164-166). Ayrıca üst kat doğu ve batı cephelerdeki dükkanların dışa açılan pencereleri yanlara inşa edilen binalar yüzünden kapanmıştır.

Handa özgün olarak kalan üst ve alt kat yarım daire kemerli kapıların ölçüleri 0,76x1,60 m. ile 0,80x1,70 m. arasında değişmektedir. Pencereler ise 0,75x1,12 m. ile 0,82x1,34 m. ölçüleri arasında kullanılmıştır.

Son olarak hanın özgün halinde bulunmayan, çatıya sonradan inşa edilen mekana, giriş cephesi ikinci kat revakında yer alan bir döner merdiven ile çıkılır (Fotoğraf-167). Bu ek mekan tamamen briket ile inşa edilmiştir ve giriş cephesine yani Gümüş Çeşme caddesine bakan iki adet dikdörtgen pencere ile aydınlatılmaktadır. Aynı zamanda bu odacığın çatıya açılan, yarım daire kemerli bir kapısı ve dikdörtgen formlu, etrafı tuğla kaplı bir penceresi vardır (Fotoğraf-168-169). Çatıda yer alan bacalar özgün değildir. 1968 yılında yapılan yenilemede altıgen biçimli bacalar eklenmiştir (Aksu, 1999: 43) (Fotoğraf-170).

Süsleme Özellikleri: Yapıda süsleme olarak taç kapı üzerinde kitabeliğin kenarlarında ve kemerde kilit taşında gülçe motifleri vardır. Taç kapının kitabeliği kenarları yuvarlatılmış iki ayrı dikdörtgen bölüme ayrılır (Fotoğraf-138). Ayrıca avlu içerinde kirpi saçak kullanılarak cepheler hareketlendirilmiştir (Güran, 1976: 107).

Günümüzdeki Durumu: 15.03.1980 yılında tescillenen yapı 250 ada 9-36 parselde 154 numaralı paftada yer almaktadır[5]. Çorlulu Ali Paşa Hanı Perşembe

[5] https://parselsorgu.tkgm.gov.tr/#125052/250/36/1544997560500, Erişim Tarihi: 03.12.2018

Pazarının açılması ve İstanbul Hali'nin han civarına taşınması ile işlevini kaybetmiştir[6] . Genco Erkal önderliğinde Çorlulu Ali Paşa Hanı kısa süreli olarak Dostlar Tiyatrosuna ve Dostlar Tiyatrosunun oyunlarına ev sahipliği yapmıştır. Ancak tiyatro için tüm dükkan sahipleri anlaşma sağlayamayınca oyunlara devam edilmemiştir.

Günümüzde avlu bir çay bahçesi olarak kullanılırken girişin batısında yer alan mekanlar cay ocağı olarak kullanılmaktadır. Yine alt katta girişten doğuda yer alan mekanlar demir atölyesi olarak kullanılmaktayken girişin karşısındaki kuzey cephede tek bir dükkan kullanıma açılmıştır. Günümüzde hanın çoğu odası ki üst katta tuvalet olarak kullanılan bir mekan hariç tamamen işlevsizdir. İçlerinde çeşitli eşyalar doldurularak depo olarak kullanılmaktadırlar. Handaki görevlilerden öğrendiğimiz kadarıyla önümüzdeki dönemlerde tekrar bakım yapılıp kiraya verilecek bazı dükkanlar vardır.

Hanın bugün giriş cephesinde dışa bakan mekanları ve Ragıp Gümüş Pala Caddesindeki cephede yine dışa bakan mekanları çeşitli ürünler satan dükkanlar bulunmaktadır.

Hanın ön cephesi boya yapılarak iki ayrı bina görüntüsüne büründürülmüştür. Burada girişin solunda kalan ve sarı renge boyanan taraftaki duvar örgüsünde belirgin hasarlar gözlenmektedir. Han alt kattaki revakların bir kısmı beton ile kapatılarak ardiyelere çevrilmiştir. Handa kullanıma açılan veya kullanıma daha önce açılmış her bir oda kullanan şahısların inisiyatifinde değişikliklere maruz kalmıştır. Çorlulu Ali Paşa Hanı için bütüncül bir onarım yapılıp mekanlar arasındaki farkların giderilmesi gerekmektedir. Çatı ve Ragıp Gümüşpala Caddesine bakan cephe sağlamlığını ve özgünlüğünü korumaktadır. Giriş cephesi ve iç mekanlar (özellikle alt kat mekanlar) için temizlik ve onarım yakın tarihte mecburi olacak gibi görünmektedir. Çalışanlardan aldığımız bilgiye göre zaten Çorlulu Ali Paşa Hanı içi büyük çaplı bir onarım projesi hazırlanan yapı 1980 yılında tescille koruma altına alınmıştır.

[6] http://www.mimarizm.com/hobi/genco-erkal-ile-tarihi-ali-pasa-han-uzerine_124760). Erişim Tarihi: 06.01.2018,

2.4. Çorlulu Ali Paşa Hamamı (Küçük Hamam)

Yeri: Kasımpaşa'da, Tersane içinde askeri bölge sınırları içinde kalan arazide yer alır.

İnşa Tarihi: Çorlulu Ali Paşa'nın Beyoğlu'nda tersanede inşa ettirdiği cami 1707-08 yılında, yine aynı tersanede inşa ettirdiği bilinen çeşmede 1707 yılında inşa edildiğine göre bu hamamda diğer yapılarla beraber bu tarihler de inşa edilmiş olmalıdır (Cenez, 2017: 60-63; Ayvansarayi Hüseyin Efendi vd., 2001: 305-409). Zaten Çorlulu Ali Paşa Vakfiyesinde de Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii ile birlikte aynı civarda bir hamam inşa ettirildiği yazmaktadır (Cenez, 2017: 58; Vakfıye-i Çorlulu Ali Paşa, nr. 1125)

Mimari Özellikler: Geçmişten günümüze Beyoğlu kitabında bu hamam bir mahalle hamamı olarak değerlendirilmiştir (Karakaya, 2004: 245). Bu kısıtlı değerlendirmeler dışında yapının mimarisi hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

1165/1752 tarihli bir müteferrik defterinde Küçük Hamam ismi ile kayıtlı bu yapı için o tarihlerde hala faaliyette olduğu belirtilmiştir. Ancak 1180/1766 tarihli bir başka kayıtta faaliyette olan hamamlar listesinde ismi bulunmamaktadır (BOA, 1752: 7437; BOA, 1766: 2706; Yaşar, 2014: 553-585). Bu kaynaklara göre Çorlulu Ali Paşa'nın inşa ettirmiş olduğu hamam 1750'lerin başında hala faaliyette iken, 1760'larda ne yazık ki işlevini kaybetmiştir.

Günümüzdeki Durumu: Günümüzde askeri bir alanda yer alan hamam, askeri bir birim olarak kullanılmaktadır (Kuruçay, 2012: 74). Askeriyeden gerekli izinler verilmediği için yapıda herhangi bir inceleme yapılamamıştır.

2.5. Çeşmeler

2.5.1. Eyüp Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi

Çizim No: 14 **/ Fotoğraf No:** 171-174

İnceleme Tarihi: 06.02.2017

Yeri: Çeşme Eyüp'te Evlicebaba Camii karşısında, Tekke Sokağı ile Arif Ağa sokağının arasında eğimli bir arazide yer almaktadır.

İnşa Tarihi ve Kitabeler: Çeşmenin 0,70x0,50 m. ölçülerinde yatay dikdörtgen çerçeveli inşa kitabesi, celi sülüs hatlı üç satırdan oluşmaktadır (Aynur-Karateke, 1995: 103) (Fotoğraf-171).

"*Sahib'ül-hayrat vel-hasenat*

Çorlulu Veziria'zam Ali Paşa

1119/1707 (Tanışık, 1943: 324).

Usta/Sanatçı: Bilinmemektedir.

Malzeme ve Teknik: Su haznesine üç sıra kesme taş iki sıra tuğla ile almaşık duvar örgü sistemi görüntüsü verilen çeşmenin, sade kesme taştan inşa edildiği bilinmektedir (Haksan, 2008: 384; Tanışık, 1943: 324; Egemen, 1993: 132). Bugün yapının tamamı boyandığı için özgün duvar yapısı görülmemektedir. Yapının duvar örgüsü boyanmadan önceki halini Aynur/Karateke'nin çalışmasından incelemek mümkündür (Aynur-Karateke, 1995: 103) (Fotoğraf-172)

Mimari: Mahalle-meydan çeşmesi olarak inşa edilen çeşme 3,60x3,60 m. ölçülerinde kare planlı bir su haznesinin önünde düşey dikdörtgen formludur (Aynur-Karateke, 1995: 103) (Çizim-14). Kare kütleye sahip çeşme bağımsız olarak, tek cepheli ve yarım daire nişli şekilde inşa edilmiştir.

Su haznesinin her cephesini çevreleyen bir saçağı vardır, ancak bu saçak ön cephede teknenin bitiş hizasına gelecek şekilde geniş tutulmuştur. Su haznesinin üst örtüsünde bir adet taş kapak ve bu kapağın yanında metal kırma çatıyla örtülü bir açıklık vardır (Fotoğraf-173). Su haznesinin Evlicebaba Camii'ne bakan cephesinde

0,72x0,82 m. ölçülerinde metal kapaklı bir gözetleme açıklığı daha bulunmaktadır (Fotoğraf-174).

Çeşme ön cephesinde dikdörtgen 0,70x0,50 m. ölçülerinde bir niş içine kitabe yerleştirilmiştir (Fotoğraf-171). Kitabe yeşil zemin üzerine altın yaldızla hak edilmiştir. Kitabenin altına yarım daire kemerli 1,66x 1,70 m ölçülerinde bir niş açılmış ve niş içerisine musluk yerleştirilmiştir. Niş önünde çıkıntı yapan teknenin iki yanında 0,49 m. genişliğinde sekiler bulunmaktadır (Fotoğraf-175).

Süsleme Özellikleri: Eyüp Çorlulu Ali Paşa Çeşmesinin günümüzdeki halinde bir süsleme özelliğine rastlanılmamıştır.

Günümüzdeki Durumu: 1940'lı yıllarda Hilmi Tanışık tarafından incelenen yapının o tarihte suyu akmaktadır (Tanışık, 1943: 324). Ancak günümüzde çeşme boyanmış, teknesinin önü kırılmış ve musluğu sökülmüştür. Çok kalabalık ve sıkışık bir sokakta yer aldığı için günün her saati her cephesinde bir araba park edilmiş vaziyettedir. Muhtemelen teknesinin önü bu şekilde hasar görmüştür. Tüm bunlardan dolayı ne yazık ki çeşme kullanılmamaktadır.

2.5.2. Fatih Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi

Çizim No: 15 / **Fotoğraf No:** 176-177

İnceleme Tarihi: 27.04.2017

Yeri: Çeşmenin yeri kaynaklarda Koruk Mahmud Mescidi yakınında inşa edilmiş bilgisi verilse de mescid bugüne ulaşamadığı için Affan Egemen, çeşmenin yerini tespit edemediğini belirtmiştir (Egemen, 1993: 132). Çeşme bugün Fatih'te harap kiremit çatılı bir binanın hemen yanında, Seyyid Ömer Mahallesi, Ondalıkçı Sokağın sonundadır.

İnşa Tarihi ve Kitabeler: Günümüzde yerinde olmayan inşa kitabesi şöyledir:

"*Hızrı ferruhdem temaşa eyleyüp tarihini*

"Dedi ilcu çeşmei abıhayat oldu revan"

1122/1710" (Tanışık, 1943: 108). Bugün boş olan kitabelik ise yaklaşık 0,80x0,44 cm. ölçülerindedir (Fotoğraf-176).

Usta/Sanatçı: Aslında iki beyitlik olan ve ilk beyitti bulunamayan kitabe şiirinin Osmanzade Taib tarafından yazılmış olabileceğine ihtimal verilmektedir (Aynur-Karateke, 1995: 118-119).

Malzeme ve Teknik: Sivri kemerli çeşme, büyük kesme taş bloklardan inşa edilmiştir (Fotoğraf-177).

Mimari: Çeşmenin ilk halini dikkate alacak olursak çeşme bir mahalle-meydan çeşmesidir (Aynur-Karateke, 1995: 118-119) (Çizim-15).

Kitabesi olmayan ve harap bir vaziyette bulunan bu çeşmenin Çorlulu Ali Paşa tarafından yaptırıldığını Çorlulu Ali Paşa'nın vakfiyesinden öğreniyoruz (Cenez, 2017: 68). Kitabe taşı, musluğu ve yalağı kırık olan çeşmeden geriye sadece sivri kemerinin üst kısmı kalmıştır. Kırık kitabe taşı yaklaşık 0,80x0,44 cm. boyutlarındadır. Çeşmenin bugün geriye kalan bölümü 1,63x2,26 m. ölçülerindedir. (Fotoğraf 203-204). 0,24x1,20 m. ölçülerindeki çeşme nişi, sivri kemer olarak tasarlanmıştır. Kalıntılarından ölçebildiğimiz kadarıyla çeşme sekileri yaklaşık 0,42x0,20 m. ölçülerindedir (Fotoğraf-177).

Süsleme Özellikleri: Kemerin üzerinde bulunan oyma rozet, tahrip olmuş belirsiz bir şekildedir.

Günümüzdeki Durumu: Günümüzde çeşmenin yarısı aşağıdan kaldırımın altında kalmıştır. Musluğu yoktur ve çeşme olarak kullanılmamaktadır. Çorlulu Ali Paşa'nın yaptırmış olduğu günümüze ulaşan çeşmeler içinde en harap vaziyette olanı bu çeşmedir. Onarım ile kullanılır hale getirilmesi imkan dahilinde değildir.

2.5.3. Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi / Halil Hamit Paşa Çeşmesi

Çizim No: 16 / **Fotoğraf No:** 178-183

İnceleme Tarihi: 04.05.2017

Yeri: Beyoğlu, İstiklal Mahallesi, Sebilci Sokakta yer alan çeşme, Hacı Hüsrev Cami yakınlarındadır.

İnşa Tarihi ve Kitabeler: İlk inşa kitabesi yerinde bulunmayan çeşmenin sülüs hatla yazılan 0,68x0,43 m. ölçülerindeki tamir kitabesi üç satır olarak dikdörtgen bir kitabeliğe hakkolunmuştur (Aynur-Karateke, 1995: 120) (Fotoğraf-178).

"*Çorlulu Ali Paşa'nın çeşmesini müahharan tamir ve ihya*

Eden Sadrazam-ı esbak Halil Hamit Paşa

1198/1783" (Tanışık, 1945: 137). Çorlulu Ali Paşa tarafından yaptırılan çeşme, tamir kitabesine göre Burdurlu Halil Hamit Paşa tarafından tamir ettirilmiştir.

Usta/Sanatçı: Bilinmemektedir.

Malzeme ve Teknik: Çeşmenin su haznesine ait duvarı tuğla ve taş ile almaşık örgü tekniğinde örülmüştür. Çeşme ön yüzü taş bloklardan oluşmaktadır. Su haznesine etrafı tuğla çevrili bir gözetleme açıklığı yerleştirilmiştir (Fotoğraf-179).

Mimari: Çeşme doğu-batı yönünde eğimli bir araziye inşa edilmiştir. Mahalle-cephe çeşmesi türünde inceleyeceğimiz çeşmenin suyu Taksim sularına ait olup, Kasımpaşa'ya inen kollardan birinden geldiği gibi başlarda da kendi suyu olabileceği de düşünülmektedir (Aynur-Karateke, 1995: 120-121). Bağımsız çeşme dikdörtgen bir su haznesi önüne, tek cepheli olarak inşa edilmiştir (Fotoğraf- 179).

Dikdörtgen planlı, üzeri kırma çatı ile örtülü su haznesinin önünde dikdörtgen olarak inşa edilen çeşmenin nişi ise yaklaşık 1,04x1,60 m. ölçülerinde sivri kemer formludur (Fotoğraf-180). Su haznesinin üç tarafı da yapılarla çevrili olduğu için ölçüm yapmak mümkün olmamıştır. Bu haznenin çatı altında başlayan saçağında tuğlaların dar kenarları cepheye göre çapraz konumlandırılmıştır. Su haznesinin çatısı tek yöne eğimli kırma çatı şekilde tasarlanmıştır (Fotoğraf-179). Su haznesi üzerinde

yaklaşık 0,80x1,00 ölçülerinde etrafı tuğla çevrili bir gözetleme açıklığı yerleştirilmiştir (Fotoğraf-179).

Bu duvarın batı köşesine kesme taştan dikdörtgen bir şekilde çeşme yapılmıştır. Çeşme ön yüzü yaklaşık 1,70x2,52 ölçülerindedir (Fotoğraf-180).

Saçak altına yerleştirilen 0,68 x 0,43 m. ölçülerindeki tamir kitabesi kare bir taş üzerine zemin oyma tekniği ile işlenmiştir. Tamir kitabesinin hemen altında 0,58x0,26 m. ölçülerindeki kitabelik boştur, bu yüzden ilk yapım tarihi net olarak bilinmemektedir (Fotoğraf-178,180).

Çeşme köşeliklerinde ve sivri kemerli çeşme nişinde rozet şeklinde bitkisel içerikli süslemeler kullanılmıştır. Kitabeliğin hemen altında yer alan sivri kemerli nişin içine 0,22x0,18 cm. ölçülerinde iki adet taslık yerleştirilmiştir (Fotoğraf-181). Bu taslıkların altında yaklaşık 0,55x0,32 ölçülerinde bir aynalık oyulmuştur (Fotoğraf-182).

Süsleme Özellikleri: Eski kitabe taşının iki yanına bugün okunamayan yazılar, oval çerçeveler içine yerleştirilmiştir. Bu yazılar muhtemelen dua metinleridir. Çeşme taslıklarının altına ortalanmış aynalık taşı içine, ince bir kemer ve bu kemerin içine rozet şeklinde bir çiçek motifi oyulmuştur. Ayrıca sivri kemerin iki yanındaki köşeliklerde rozet şeklinde oyulmuş çiçek motifleri vardır (Fotoğraf-180).

Günümüzdeki Durumu: Çeşmeyi 1990'lı yıllarda inceleyen Hatice Aynur ve Hakan Karateke teneke bir saçağı olduğunu fakat çürüdüğünü yazmıştır (Aynur-Karateke, 1995: 120). Bu saçaktan günümüzde herhangi bir iz yoktur. Çeşmenin tekne kısmı yol kotunun altında kalmıştır. Musluğu yoktur ve suyu akmaz. Su haznesinin içi çöp dolmuştur ve harap vaziyettedir.

2.5.4. Hırka-i Şerif Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi

Çizim No: 17 / **Fotoğraf No:** 183-185

İnceleme Tarihi: 25.12.2016

Yeri: Hırka-i Şerif'te Akseki Mescidinin karşısında yer alan çeşme, bugün Hırka-i Şerif Caminin genişletilen avlu duvarının, avlu dışına bakacak şekilde, içinde bırakılmıştır.

İnşa Tarihi ve Kitabeler: Çeşmenin talik hatlı tamir kitabesi ikili kartuşlar halinde düzenlenmiş olup, iki satırdan oluşmaktadır. Kitabe bir kitabelik olmaksızın oval kartuşlar içine yerleştirilmiş metin ve dikdörtgen kartuş içindeki tarih bölümünden meydana gelmiştir. Metin kısımları 0,47x0,11 cm. ölçülerindeyken tarih kısmı 0,13x0,7 cm ölçülerinde tutulmuştur.

"*Çorlulu Ali Paşa vezir-i azam*

Yaptı bu aynı çu selsali irem

Abı kevserden içüp teşneler olsun siyrap

Suyu aktıkça bula hazret-i banisi kere

1307/1889" (Anonim, 1983: 1515) (Fotoğraf-183).

Usta/Sanatçı: Kitabe metni Bosnalı Sabit veya Durri'ye ait olmalıdır (Aynur-Karateke, 1995: 97).

Malzeme ve Teknik: Bütünüyle kesme taştan inşa edilen çeşmenin yalnızca dikdörtgen aynalığında mermer malzeme kullanılmıştır (Fotoğraf-184-185).

Mimari: Birlikte inşa edildiği söylenen kagir hücre yerinde bulunmasa da bugün bir cami duvarı içinde yer aldığı için bağımlı bir çeşme olarak kabul edilebilir. Hatta Aynur/Karateke günümüzdeki durumunu baz alarak çeşmeyi Mahalle-cami/cephe çeşmesi olarak değerlendirmiştir (Aynur-Karateke, 1995: 97).

Su haznesi bulunmayan çeşme Hırka-i Şerif Caminin avlu duvarına düşey dikdörtgen formda, tek cepheli, dikdörtgen nişli olarak yerleştirilmiştir (Çizim-17). Bu niş yaklaşık 1,26x1,38 m ölçülerindedir.

10 Zilkade 1119/2 Şubat 1708 tarihli ilk vakfiyede bahsedilen bu çeşme (Cenez, 2017: 63) dikdörtgen kesitli, üzeri sıvalı örme ayaklar üzerine oturan, düz saçaklı bir çeşmedir. Saçak altına kitabelik olmaksızın kitabe metni yerleştirilmiştir. Taş saçağın altına kenarları ovalleştirilmiş zemini yeşil renge boyanmış dört çerçeve içine kitabe metni yerleştirilirken tarih kısmı metnin altına ortalanmış ve dikdörtgen şekilde çevrelenmiştir. Tarih metninin hemen altına da çeşme nişi açılmış ve içine aynalık konulmuştur.

Dikdörtgen bir niş içine yerleştirilmiş olan çeşmenin ayna taşı, dikdörtgen şekilde mermerden yapılmıştır. İç ve dışa eğimli çizgilerle hareketlendirilmiş ufak bir saçağı olan mermer aynalık 0,58x0,96 m. boyutlarındadır (Fotoğraf-185). Bu ayna taşının alt kısmına musluk koyulmuştur. Kırıkta olsa geniş tutulduğu belli olan teknenin iki yanına yaklaşık 0,50x0,25 cm. ölçülerinde sekiler yerleştirilmiştir (Fotoğraf-184).

Çeşmenin inşa ettirilmesine dair Tanışık'ın yayınladığı bir hikaye vardır, Bu hikayeye göre Hattat, Seyit Mehmet Seyid Bin Osman (Bu hattatın dedesi Veyselkarani neslinden geldiği için meşhurdur.) Akseki Mescidi'nin karşısında hırkayı parenin bulunduğu evi ziyaret ederken (bu hırkayı paye şu an restorasyonda olan Hırka-i Şerif Camii'nde sergilenmektedir) Çorlulu Ali Paşa ile tanıştığı söylenmektedir. Çorlulu Ali Paşa'nın hırkayı parenin bulunduğu bu ev için kagir bir hücre inşa ettirip kapısına da bu çeşmeyi yaptırdığı, hatta bitişiğine de bir imaret daha yaptırdığı söylenmektedir (Tanışık, 1943: 296). Ancak günümüzde çeşme etrafında bahsedilen bu yapılardan bir iz yoktur.

Süsleme Özellikleri: Eğimli çizgilerle çerçevelenmiş mermer aynalığın dört köşesinde de yuvarlak taç yapraklı çiçek motifleri bulunmaktadır. Bu aynalığın üzerine iç ve dış bükey çizgilerle süslenmiş ufak bir saçak görüntüsü verilmiştir (Fotoğraf-185).

Günümüzdeki Durumu: Çeşme günümüzde Hırka-i Şerif Camii'nin avlu duvarı içine, avlunun dışına bakacak şekilde yerleştirilmiştir. 1993'te Affan Egemen incelediğinde teknesi kırılmış ancak suyu akmaktaydı (Egemen, 1993: 133). 1995'te H. Aynur ve H. Karatepe tarafından incelendiğinde suyu olmayan ancak kırıkta olsa

teknesi yerinde duran çeşmenin bugün ne teknesi ne de musluğu yerinde durmamaktadır (Aynur-Karateke, 1995: 97). Çeşme günümüzde ne yazık ki kullanılmamaktadır.

2.5.5. Mevlanakapı Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi (Yeni Çeşme)

Çizim No: 18 **/ Fotoğraf No:** 186-197

İnceleme Tarihi: 27.04.2017

Yeri: Fatih Mevlanakapı Mahallesinde, Çorlulu Ali Paşa Sokağı'nın Karabaş Akarcası Sokağı ile birleştiği köşede yer alan çeşmenin yakınlarında Arakiyeci Mehmet Ağa Camii bulunmaktadır. III. Ahmet Devri İstanbul Çeşmeleri Kitabında çeşmenin Emin Ali Cami'ne yakın olduğu söylenmiştir ancak çevrede o isimde bir cami bulunmamaktadır (Aynur-Karateke., 1995: 117).

Yaptıranı: Sadrazam Çorlulu Ali Paşa'nın yaptırdığı çeşme, Hanife Hatun (Evliya Camii'ni tamir ettiren Tevfik Efendinin eşi) tarafından tamir ettirilmiştir (Aynur-Karateke, 1995: 117).

İnşa Tarihi ve Kitabeler: Bu çeşmenin üç adet kitabesi vardır. İlk yerleştirilen ve inşa kitabesi olan metin, sülüs hatla 0.90 x 0.33 cm. ölçülerinde dikdörtgen bir kitabeliğe iki satır halinde işlenmiştir;

"*Sahibü'l hayrat sadr-ı azam-ı esbak merhüm*

Ve magfür Çorlulu Ali Paşa hazretleri

Sene 1122/ 1710" (Aynur-Karateke, 1995: 118) (Fotoğraf-186).

Tanışık İstanbul Çeşmelerinde bu kitabeyi 1122 yerine 1132 okumuştur (Tanışık, 1943: 118) Egemen de aynı şekilde 1132 olarak yazıp çeşmenin Çorlulu Ali Paşa'nın ölümünden sonra inşa edildiğini belirtmiştir (Egemen, 1993: 132). Ancak kitabede de görüldüğü üzere tarih 1122/1710'dur. Kitabe içerisindeki metinde geçen mağfur yani merhum kelimesi ise kitabenin çeşmeyi tamir ettiren Hanife Hatun tarafından ilk kitabeyi de eski tarihle yeniden yazdırdığının göstergesidir (Aynur-Karateke, 1995: 118).

İkinci olarak gelen 0.95 x 0.25 cm. ölçülerindeki tamir kitabesinin iki satırlık talik metni dikdörtgen bir kitabeliğe işlenmiştir;

"*Sadr-ı a'zam Çorlulu merhüm Ali Paşa idi*

Evvela bu çeşmeyi ihya eden merd-i bihin

Evliya namıyla ma'rüf cami'i inşa eden

Hazret-i Tevfik Efendi sakin-i Huld-i berin

İşte ol zat-ı şerifin zevce-i pakizesi

Menba-ı himmet Hanife nam hatun-ı Güzin

Sonra işbu çeşmeyi tecdid ü ihya eyledi

Manzar-ı ecr-i azim etsin onu Rabb-ı Mu'in

Bir su içtim Fehmi amin-h'aj olup ta'rihine

Na'il-i Kevser ola ervah-ı pak-ı müslimin

1320/1902" (Aynur-Karateke, 1995: 118) (Fotoğraf-187).

Sivri kemerli nişin tam başında yer alan 0.58 x 0.44 cm. ölçülerindeki üçüncü kitabe ise yuvarlak istifli besmele ve rik'a hattıyla yazılan son tamir yılından oluşur (Aynur-Karateke, 1995: 118)

Bismillali'r-rahmani'r-rahim

Ta'mir-i çeşme 1953

Halim" şeklindedir (Aynur-Karateke, 1995: 118) (Fotoğraf-188).

Usta/Sanatçı: İlk inşa kitabesinin yanında yer alan tamir kitabesinin şairi Baltacızade Fehmi Abdullah Efendi'dir. Üçüncü kitabe (tamir kitabesi) Mustafa Halim Özyazıcı tarafından işlenmiştir (Aynur-Karateke, 1995: 118; Tanışık, 1943: 119).

Malzeme ve Teknik: Duvarları taştan inşa edilen çeşmenin kemer ve tekne kısmı mermerdendir. Mevlanakapı Çorlulu Ali Paşa Çeşmesinde kare ve dikdörtgen formlu değişik ebatlardaki taşlar horasan harcı ile tutturulmuş, kaba yonu duvar örgüsü su haznesinde kullanılmıştır (Fotoğraf-189-190). Çeşmenin kare planlı su haznesinin kubbesi kurşun kaplıdır ve bu kubbenin üzerinde basit kurşun bir alem yer almaktadır (Fotoğraf-192).

Mimari: Çeşme kullanıldığı zamanlarda Halkalı Hekimoğlu su yolundan beslenen mahalle-meydan çeşmesidir. Sadrazam Çorlulu Ali Paşa'nın Halkalı

suyolunun, 1120/1708 yılında (bu çeşmeyi inşa ettirmeden önce) onarımdan geçmesini sağladığı bilinmektedir (Müller-Wiener, 2001: 514).

Bağımsız olarak inşa edilen kare planlı, kubbe örtülü, 4,50x4,50 m. boyutlarındaki su haznesinin caddeye bakan yüzüne mermer kaplama ile sivri bir kemer oluşturulmuştur. Bu kemer içine aynalık taşı ve musluk yerleştirilmiştir (Çizim-18).

Tek cepheli çeşmenin sivri kemerinin üzerinde birinci (inşa) ve ikinci kitabe (tamir) dikdörtgen alanlarda yan yana yer alırlar. Sivri kemerin altına yerleştirilmiş olan üçüncü kitabenin üst köşeleri kemerin içine denk gelecek şekilde pahlanmıştır. Bu kitabenin metni yeşil bir levha üzerine altın yaldız renkle işlenmiştir. Aynı renkler daha solgun şekilde diğer iki kitabede de kendisini tekrarlar.

Çeşme kemerinin iki yanına kemerden alçak olarak dikdörtgen, 0,67x1,00 ölçülerinde mermer plakalar yerleştirilmiştir. İnşa edildiği caddeden bir basamak yukarı yapılan çeşmenin önünde yer alan basamak da mermer ile kaplanmıştır. Tekne, tekne yanlarında ve sekilerde yer alan mermer kaplamaların bir kısmı bugün kırılmış ve alttaki taş örgü ortaya çıkmıştır (Fotoğraf-189).

Yapının üç cephesinde de saçak vardır ancak ön cephedeki saçak çeşme teknesini örtecek kadar geniş tutulmuştur. Ayrıca kuzeybatı tarafında yer alan cephede yaklaşık 1,00x1,00 m. ölçülerinde bir gözetleme açıklığı vardır (Fotoğraf-191). Muhtemelen yağmur sularıyla yıpranan beton saçağın içindeki demir malzeme belirgin bir şekilde görülmektedir.

Süsleme Özellikleri: Çeşme nişine ait kemerin kilit taşında, bitkisel içerikli bir rozet yer almaktadır. Çeşmenin ayna taşı adeta minyatür bir çeşme şeklinde kitabelik, köşelik, sivri bir kemer ve bu kemerin içerisine yerleştirilmiş yuvarlak çiçek motifinden oluşur. Bu ince kemerin içerisinde musluğun iki yanına denk gelecek şekilde aşağıdan yukarıya sivrilen selvi motifleri vardır (Fotoğraf-193). Çeşme önüne yerleştirilen saçakta çiçek motifleri içeren bir kartuş içine yine bitkisel motifler içeren kalem işi süslemeler işlenmiştir. Zemin rengi olarak canlı bir mavi kullanılan bu süslemeler ne yazık ki büyük oranda deforme olmuştur (Fotoğraf-194,197).

Günümüzdeki Durumu: Çeşme geçirdiği onarımlarla günümüze tekne ve saçağında bulunan ufak tefek hasarlar dışında oldukça sağlam ulaşmıştır. Eski fotoğraflarından da anlaşıldığı üzere çeşmede çok fazla değişiklik gerçekleşmemiştir. Ancak ne yazık ki günümüzde musluğu sökülmüş ve kullanılmamaktadır.

2.6. ÇORLULU ALİ PAŞA'NIN GÜNÜMÜZE ULAŞAMAYAN YAPILARI

Çeşitli arşiv belgeleri ve yayınlara göre Çorlulu Ali Paşa'nın zengin vakıf sistemi içerisinde yaptırmış olduğu yapılardan bir kısmı günümüze ulaşamamıştır. Mevcut belgelere göre inşa edildikleri düşünülen 14 çeşme, Paşanın ikamet ettiği yalı ve Çorlu'da inşa edildiği düşünülen mektep daha sonra ortadan kalkmıştır. Ancak çeşmelerin kitabe metinleri kaynaklar sayesinde günümüze ulaşabilmiştir

2.6.1. Çeşmeler

Bir kısmının inşa ettirilip-ettirilmediği kesin olarak tespit edilemeyen çeşmeler için hazırlandığı düşünülen kitabe metinleri çeşitli divanlarda yer almaktadır. Bunlar, Aynur-Karateke'den aktarılarak; Durri'nin, İshak'ın, Şehdi'nin, Neyli'nin, Bosnalı Sabit'in divanlarıdır[7].

2.6.1.1. Çorlulu Ali Paşa'nın Vakfiyesinde Adı Geçen Çeşmeler

Bu bölümde yer alan çeşmeler Çorlulu Ali Paşa Vakfiyesinde bahsi geçen, yapıldıklarını yazılı kaynaklardan öğrendiğimiz çeşmelerdir.

2.6.1.1.1. Tersane Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi

Bu çeşmenin yeri Çorlulu Ali Paşa'nın tersanedeki camisinin önünde, sahilde olduğu düşünülmektedir (Aynur-Karateke, 1995: 103). Çünkü 10 Zilkade 1119/2 Şubat 1708 tarihli ilk vakfiyede bu çeşmeden Tersanede inşa ettirilen caminin yakınlarında diye bahsedilmektedir (Vakfıye-i Çorlulu Ali Paşa, nr. 1125; Cenez, 2017: 60-63).

Çeşmenin kitabesi ile ilgili olarak Aynur ve Karateke'nin incelemiş olduğu divanlarda geçen birkaç şiir bulunmaktadır:

[7] Durri Ahmed Efendi, *Divan,* İstanbul Üniversitesi, TY 5705; İshak Şeyhülislam, *Divan,* Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi 2594; Neyli, *Divan,* İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY 2868, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi 2710, Hamidiye 1123, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 900; Sabit, *Divan,* İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY 1318, 3288, 2901, Österreichische Nationalbibliotek, A.F. 158a, Mixt 8, Süleymaniye Kütüphanesi, Halet 156, 661, Hüsrev Paşa 521, 523, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Bağdad 163; EH 1620, Hazine 877, 901; Şehdi, *Divan,* Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi Mülhak 147, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Y 639.

Dürri'nin verdiği tarih,

"*Ta'rih çeşme-i Tershane*

Bu çeşmesarı revan eyledi li-vechilllah

Vezir-i a'zam-ı şahenşeh-i cihan-ara

İlahi fazlın ile hayrını edip makbül

Zülal-i rahmete müstagrak et onu ferda

Dedim akınca ser-i ab Dürriya ta'rih

Sebil-i ayn-ı hayat eyledi Ali Paşa

1119/1707-08"

İshak'ın şiiri ise;

"*Barekallah ey vezir-i a'zam-ı sahip-ata*

Eylemiş zatın ebü'l- hayrat Rabbü'l-alemin

Oldu cari zümre-i atşanı irva etmeğe

Ab-ı nab-ı lutf-ı tab-ı re'fet-ayinin hemin

Ba-husüs ettikte bu nev çeşme-i paki bina

Saha-i Tersane reyyan oldu çün Huld-ı berin

Barekallah çeşme-i ra'na ki oldukta tamam

Zümre-i atşanı tarizen Kiram(en) Katibin

Şevkiy-ile İshak –asa dediler ta'rihini

Çeşme-i mecd-i Ali Paşa'dan iç ma'ü'l-ma'in" (Aynur-Karateke, 1995: 104-105).

Aynur/Karateke'ye göre Tershane Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi'nin kitabe şairleri Durri, İshak ya da Şehdi olmalıdır. Yukarıda verdiğimiz şiirler dışında Aynur/Karateke'nin incelediği divanlarda bu çeşme için Şehdi'nin de şiiri mevcuttur. Ancak Şehdi'nin şiiri kitabe olamayacak kadar uzun bulunmuş olmakla birlikte Aynur/Karateye'ye göre bu şiir içinden birkaç beyitin seçilip kitabe yapılma ihtimali

de vardır (Aynur-Karateke., 1995: 103). Çorlulu Ali Paşa'nın günümüze ulaşan çeşmelerinde yer alan kitabelerden yola çıkılırsa, bu çeşmelerde inşa kitabeleri üç-dört satırdan oluşan metinlerdir. Bu açıdan Durri ve İshak'ın şiirleri bile Çorlulu Ali Paşa çeşmelerinde yer alan kitabe metinlerinden uzundur.

Aynur/Karateke Şehdi'nin şiirini;

"Ta'rih beray-ı çeşme-i 'Ali Paşa der

Tersane-i Amire" başlığı altında toplam 92 satır olarak çevirmiştir. Bu uzun tarih manzumu;

"Çıkıp nüh tak-ı çarha yazdı hatif böyle ta'rihin

Mu'alla çeşme-i ab-ı musaffa-yı 'Ali Paşa

1119" şeklinde sonlanır (Aynur-Karateke, 1995: 107)

Gravürlerden anladığımız kadarı ile İskele-Meydan çeşmesi türünde olan çeşmenin, Beyoğlu Camialtı'nda Tersane'deki Çorlulu Ali Paşa Camii ile birlikte yapıldığı düşünülmektedir (Aynur-Karateke, 1995: 103). Ki Çorlulu Ali Paşa Vakfiyesi de çeşmenin inşasını bu şekilde belirtmiştir (Cenez, 2017: 63; Vakfıye-i Çorlulu Ali Paşa, nr. 1125). Dört yüzlü ince ve uzun bir meydan çeşmesi olan çeşmenin gravürlerde kubbesi olduğu görülmektedir (Aynur-Karateke, 1995: 104) (Resim-4-5). Bir gravürde tek bir cephesi görülen çeşmenin yarım yuvarlak bir niş içine yerleştirildiği anlaşılmaktadır. Tekne kısmı çeşme nişi önüne dikdörtgen formda yerleştirilmiştir (Resim-5). Diğer bir gravürde de çeşmenin iki cephesi birden görülmektedir. Bu gravürden cephelerin birbirinin kopyası olduğu görülür (Resim-4).

Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii'nin de bulunduğu bu bölgede yapılan saha çalışması sonucu çeşmenin günümüze ulaşamadığı anlaşılmıştır.

2.6.1.1.2. Şehremini Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi

Aynur/Karateke incelemiş oldukları divanlardan yola çıkarak bu çeşmenin İstanbul'un Fatih ilçesine bağlı Şehremini'de yapılmış olduğunu belirtmişlerdir (Aynur-Karateke, 1995: 114).

Aynur/Karateke'nin divanlardan aktarmış olduğu kitabenin metni; (Aynur-Karateke, 1995: 114)

"*Ta'rih-i çeşme-i Çorlulu Ali Paşa der*

kurb-ı Şehremini

Be-nam-ı aşaf-ı mükrim kerem-güster ebü'l-hayrat

Bu ab-ı ayn-ı Zemzem'le bu cayı eyledi ihya

Erip Tevfik-i Yezdani ki çeşmesarı imrara

Mahallinde eşer etti reva hayr-a a'zam icra

Revan oldu hayat-ı teşnegana nev-be-nev lutfun

Vücüh ile leb-i atşanları igna edip iska

Tulü edip dile bir ta'rih-i ziba seza Akli

Bu ab-ı paki akıttı li-vechillah Ali Paşa

1121/1709-1710" şeklindedir ve bu divanlara göre kitabe şairi Akli'dir (Hafız Hüseyin Ayvansarayi, 1985: 380; Aynur-Karateke, 1995: 115).

Vakfiyede Şehremini çarşısının yakınında bulunan Deniz Abdal Camii civarında yapılmış bir çeşmeden bahsedilmektedir (Abuşoğlu, 1995: 17, Cenez, 2017: 66). Yapılan saha araştırması sonucu çeşmenin günümüze ulaşamadığı anlaşılmıştır. Çeşmenin mimarisi hakkında yazılı kaynaklarda da herhangi bir bilgi bulunamamıştır.

Çapa'da Deniz Abdal Camii'nin yanında bir çeşme daha yer almaktaydı.

"*Sadr-ı ali –kadr Sultan Ahmed-i alem-penah*

Daver-i a'zam Ali Paşa-yı hayret-intisab

Fi sebilillah bünyad eyleyip bu çeşmeyi

Kıldı feyz-i iltifatı teşneğenı neş'e-yab

Geldi bir vakt-i mübarekte şu ta'rihin dedim

Oldu cari çeşmesar-ı aşafide ab-ı nab

1121/1709-10" (Aynur-Karateke, 1995: 114) şeklindeki kitabe metninden dolayı çeşme için; Çorlulu Ali Paşa'nın azlinde rolü bulunan Şehit Ali Paşa'ya (Özcan, 2010: 433) mı yoksa Çorlulu Ali Paşa'nın kendisine mi ait olduğu hakkında tartışmalar vardır. Ancak III. Ahmet Devri İstanbul Çeşmeleri kitabında Mehmed Ziya Bey'in bu çeşme için Şehid Ali Paşa'ya aittir diye belirtmesinin yanlış olduğu söylenmiştir ki; Tanışık'ta III. Ahmet'in veziri Ali Paşa'nın çeşmesi olarak belirtirken, Affan Egemen hangi Ali Paşa'ya ait olduğu kesin olarak bilinememektedir yazmıştır (Egemen, 1993:133; Tanışık, 1943:116; Aynur-Karateke, 1995: 114).5 Zilhicce 1120/15 Şubat 1709 tarihli vakfiye zeylinde Çorlulu Ali Paşa'nın Deniz Abdal Camii civarında bir çeşme yaptırdığından bahsedilmektedir. (Cenez, 2017: 66; Abuşoğlu, 1995: 18). Zira Çorlulu Ali Paşa Vakfiyesinde camilerin yanında yer alan çeşmeler için "cami kurbunda (cami yakınında/yanında)" ifadesi yer alırken, Uluyol üzerindeki bu çeşme için "Deniz Abdal Cami dimekle ma'ruf camii-i şerifin civarında (Deniz Abdal Camii olarak bilinen caminin civarında)" ifadesi kullanılmıştır (Abuşoğlu, 1995: 18). Bu yüzden Çorlulu Ali Paşa'nın inşa ettirdiği çeşmenin Deniz Abdal caminin avlu girişinde olmadığı daha yüksek bir ihtimaldir. Çorlulu Ali Paşa'nın bu civarda inşa ettirmiş olabileceği çeşme Şehremini çeşmesi başlığı altında incelediğimiz ilk çeşmedir.

Çapa'da Deniz Abdal Camii'nin avlu girişi yakınında yer alan diğer çeşme ise 1956 yılında Milet Caddesi genişletilirken yıktırılmıştır. Ki günümüzde Deniz Abdal Camii de mevcut değildir (Aynur-Karateke, 1995: 113).

2.6.1.1.3. Çarşamba Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi

Çarşamba'da yer alan bu çeşme Aynur/Karateke'ye göre Fatih'te yer alan Fethiye Cami'nin (günümüzde müze) avlu kapısına bitişik bir çeşme idi (Tanışık, 1943: 116; Aynur-Karateke, 1995: 114; Egemen, 1993: 133). (Fethiye Camii Fatih'in Çarşamba Semtinde, Balat Mahallesinde yer alır.)

Aynur/Karateke'nin incelediği divanlara göre şaiiri belli olmayan kitabe metni;

"*Ebü'l-hayrat Ali Paşa-yı ali-cah kim odur*

Vezir-i a'zam-ı Sultan Ahmet Han-ı Osmani

Tarik-i Hakk'ta bünyad eyleyip bu çeşme-i paki

Füyüzatıyla şadab etti ervah-ı şehidanı

Muvaffak oldu hayrı mevki'inde eyledi icra

Suya muhtac idi zira bu semtin cümle sükkanı

Huda hıfz eyleyip her dem kederden meşreb-i pakin

Ola peyveste cari su gibi alemde fermanı

Bu hayr-ı bi-adile binde bir ancak düşer ta'rih

Ali Paşa-yı Ekrem kıldı icra Ab-ı hayvan'ı

1121/1709" şeklindedir (Hafız Hüseyin Ayvansarayi, 1985: 342; Aynur-Karateke, 1995: 114).

Sadece son iki mısrayı yazan Tanışık kitabenin kırık olduğunu belirtip tarihi 1131/1718-19 olarak vermiştir (Tanışık, 1943: 116).

5 Zilhicce 1120/15 Şubat 1709 tarihli Çorlulu Ali Paşa vakfiyesi zeylinde Fethiye Mahallesinde Fethiye Camii yakınında inşa edilen bir çeşme olduğundan söz edilmektedir (Cenez, 2017: 66; Abuşoğlu, 1995: 17). Aynur/Karateke'ye göre cami-cephe çeşmesi türüne giren yapı, Fatih-Süleymaniye-Beyazıd su yollarından beslenmiş olmalıdır (Aynur-Karateke, 1995: 114).

Tanışık'ın yaptığı araştırma göz önünde bulundurulursa çeşme 1940'larda hala ayaktadır 1943 yılında kitabesiyle birlikte yıkılmıştır (Tanışık, 1943: 116). Ne yazık

ki günümüze ulaşamayan çeşme için yazılı kaynaklarda ayrıltılı bir mimari tanım yapılmamıştır.

2.6.1.1.4. Karaman Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi

İstanbul'un Fatih semtinde Karaman yakınlarında inşa edilmiştir (Cenez, 2017: 63; Aynur-Karateke, 1995: 230).

Aynur/Karateke'nin incelediği divanlara göre kitabe şairinin Sabit olduğu bilinmektedir ve kitabe metinleri şunlar olabilir; (Aynur-Karateke, 1995: 230)

"*Ta'rih-i çeşme-i vezir-i a'zam Çorlulu*

Ali Paşa der kurb-ı Karaman

Şehenşah-ı cihan Sultan Ahmed Han-i zi-şanın

Vezi-i a'zam sadr-ı ser-efrazı Ali Paşa

Getirdi gül gibi bu çeşmeyi şehr-i Sitanbul'a

Gülab-asa edip ab-ı ruh-ı mahbüle-i dünya

Yetişti teşgana Hızr olup saka-yı ihsanı

Vezaret hükmünün Ab-ıhayat'ın eyledi icra

Sebil etti tarik-i Hak'ta gerçi bezl edip simin

Gümüş suyu gibi bir su getirdi taşradan amma"

Veya bir diğer kitabe;

"*Bu mecradan sulasın zevrak-ı bi-ab-ı mahrüran*

Saladır çeşme-i Tesnim'e Bismillah mecraha

Değildir çeşme saf-ayine bir pür-feyz-i müşriddir

Mürid-i teşnegana ism-i Hayy telkin eder güya

Musaffa lüle-i simini engüşt-i şehadettir

Meszak-ı ehl-i imana halavet verdi şehd-asa

Semiyy-i saki-i Kevser yedinden almasa feyzi

Utaş-ı ümmeti bir kefçesi eyler midiirva

Okurlar Sabita ezberleyip su gibi ta'rihin

Akıttı ab-ı nab-ı lüle-i cüdun Ali Paşa

1119/1707-08" (Aynur-Karateke,1995: 230).

Yeri net olmadığı için günümüzdeki durumu tespit edilememiştir. III. Ahmet devri İstanbul Çeşmelerinde bu çeşme yalnızca divanlarda adı geçen çeşmeler bölümünde incelenmiştir (Aynur-Karateke, 1995: 230). Ancak Çorlulu Ali Paşa'nın 10 Zilkade 1119/2 Şubat 1708 tarihli vakfiyesinde Küçüksu Karaman'da inşa edilmiş bir çeşmeden söz edilmektedir (Cenez, 2017: 63). Yazılı kaynaklarda ve ilgili kurumlarda böyle bir çeşmeden bahseden başka bir kayda rastlanmamıştır.

2.6.1.1.5. Takyeci Çeşmesi

10 Zilkade 1119/2 Şubat 1708 tarihli ilk vakfiyede (Çorlulu Ali Paşa Vakfiyesi) Takyeci Mahallesinde bir çeşme yer aldığından bahsedilir (Cenez, 2017: 66). Ancak günümüzde İstanbul'da bu isimde bir mahalle bulunmamaktadır. Bu yüzden yayınlarda da ele alınmayan bu çeşme için saha araştırması yapılamamıştır.

2.6.1.1.6. Çorlu Gaziler Çeşmesi

Ayrıca Çorlulu Ali Paşa'nın Çorluda inşa ettirdiği iki farklı çeşmeden daha 5 Zilhicce 1120/15 Şubat 1709 tarihli vakfiye zeylinde bahsedilmektedir (Cenez, 2017: 63-66; Abuşoğlu, 1985: 16). Bu zeyle göre Çorlulu Ali Paşa'nın Çorlu'da inşa ettirdiği bir çeşme Gaziler Meydanı'nda yer almaktaydı. Çeşme Çorlu'da bahsedilen mahallede yapılan araştırmalar sonucu tespit edilememiştir. Yazılı kaynaklarda birer cümle ile sadece inşasından bahsedilen bu çeşmenin mimarisi hakkında yazılı veya görsel bir bilgi bulunmamaktadır.

2.6.1.1.7. Çorlu Kumyolu Çeşmesi

Çorlulu Ali Paşa yine memleketi Çorlu'da Kumyolu denilen mahalde bir çeşme daha inşa ettirmiştir. 5 Zilhicce 1120/15 Şubat 1709 tarihli vakfiye zeylinde bahsedilen bu çeşmeden günümüzde her hangi bir iz bulunamamıştır (Cenez, 2017: 63-66; Abuşoğlu, 1985: 16). Çorluda bahsedilen bu mahalleler dışında da Çorlulu Ali Paşa'ya kayıtlı herhangi bir çeşme tespit edilememiştir. Bu çeşme için de mimari tanım yapılabilecek yazılı veya görsel bir kaynak tespit edilememiştir.

2.6.1.2. Çorlulu Ali Paşa Vakfiyesinde Adı Geçmeyen Çeşmeler

İnşa ettirilip ettirilmedikleri kesin olmayan bu çeşmeler için yazılı kaynaklarda özellikle Aynur/Karateke'nin incelemiş oldukları Neyli, Durri ve Taib gibi dönemin şairlerinin divanlarında bazı kitabe şiirleri bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla;

1. "*Çeşme-i cüd-ı Ali Paşa'dan aktı ab-ı şaf*" şeklinde yazılan çeşme kitabesinin ebced hesabı ile tarihi 1118/1706-07 olmaktadır (Aynur-Karateke., 1995: 228).

2. Aynur/Karateye göre inşa ettirilip ettirilmediği kesin olmayan bi başka çeşme için divanlarda Neyli'nin yazdığı 16 satırlık bir kitabe yer almaktadır (Aynur-Karateke, 1995: 229).

Kitabe metni;

"*Ta'rih-i çeşme-i Ali Paşa*

Sadr-ı a'zam ol müşir-i pür-kerem

Revnak-efza-yı serir-i daveri

Ya'ni hem-nam-ı şehenşeh-ı Necef

Peyrev-i aşar-ı pak-i Haydari

Şah-ı alem Hazret-i Han Ahmed'in

Asaf-ı şan-ı haşmet-güsteri

Hayr-ı cariye edip niyet yine

Oldu eltaf-ı Huda'nın mazharı

Geldi cari oldu bu Ab-ı hayat

Etti Hızr-ı himmeti çün rehberi

Oldu ayat-ı du'a-yı devleti

Su gibi cümle enamın ezberi

Neyli-i da'i dedi ta'rihini

İçelim ayn-ı Ali'den Kevser'i

1119/1707-08" şeklinde okunmuştur (Aynur-Karateke, 1995: 229).

3. Bir başka çeşme için Şairi Dürri Ahmed Efendi olan kitabe; (Aynur-Karateke, 1995: 230)

"*Ta'rih-i çeşme*

Sadr-ı güzin asaf-ı vala-mekan

K'eyledi sirab-ı ata her yeri

Eyledi bu Ab-ı hayat'ı revan

Padişehin asaf-ı nam-averi

Nüş kılıp lezzet ile teşneler

Oldular asar-ı ataştan beri

Dürri-i da'i dedi ta'rihini

Ayn-ı Ali'den içelim Kevseri

1119/1707-08" olarak çevrilmiştir (Aynur-Karateke, 1995: 230).

4. Çeşme için Aynur/Karateke'nin aktarmış olduğu kitabe metni;

"*Dedi du'a birle onun ta'rih salin kudsiyan*

Ayn-i Ali Paşa yine ruh-ı Hüseyn'i kıldı yad

1120/1708-09" şeklinde olup kitabe şairi Taib'dir (Aynur-Karateke, 1995: 233).

5. Divanlara göre Sadrazam Çorlulu Ali Paşa bu çeşmeyi 1121/1709-10'da Şeyh Sivasi Efendizade Abdülbaki Efendi'nin (Sultan Ahmed Camii vaizi) yardımları ile yaptırmıştır (Aynur-Karateke, 1995: 234). Aynur/Karateke Şaiiri İshak olan çeşme kitabesini;

"*Ta'rih-i Çeşme*

Kutb-ı devran ya'ni Sivasi Efendi-zade'nin

Himmetiyle sadr-ı a'zam rami-i sehm-i ata

Teşneganı eyleyip sir ab-ı lutf u cüdu

Ya'ni bünyad edicek bir çeşme-i Kevser-nüma

Lülesi atşana bir mısra'la der ta'rihini

Ma sana iç afiyetle ola ab-ı can-feza" şeklinde okumuştur (Aynur-Karateke, 1995: 234).

6. Çeşme için Aynur/Karate'nin divanlardan okumuş olduğu kitabe metni;

"*Ta'rih-i çeşme-i Ali Paşa*

Sahibü'l-hayr asaf-ı Han Ahmedi

Ya'ni sadr-ı a'zam-ı ali-simat

Bu kadimi çeşmeye su zamm edip

Eyledi manzür-ı çeşm-i iltifat

Güyiya ayn-ı tevekkülden revan

Bir zülal-i saftır hem çün Fırat

Nüş edip Dürri dedi ta'rihini

Ma-i safi çeşme-i ayn-ı hayat

1120/ 1708-09" şeklindedir (Aynur-Karateke, 1995: 232). Bu kitabeye göre kitabe şairi, diğer kitabe şiirlerinde de sıkça karşılaşılan Durri'dir.

Kitabe metninden de anlaşıldığı üzere aslında Çorlulu Ali Paşa kimin yaptırdığı belli olmayan bu çeşmeyi tamir ettirmiştir (Aynur-Karateke, 1995: 232).

2.6.2. Çorlulu Ali Paşa Yalısı

Yalı yıkılmadan önce Zeynep Nayır'a göre günümüzde Arnavutköy İlkokulu'nun bulunduğu alanda (Arnavutköy İlkokulu Arnavutköy'de Anadolu Mahallesi, Yıldırım Beyazıt Caddesi, No:4'te yer almaktadır.) yer almaktaydı (Nayır, 1978: 162). Ancak bu alan deniz kenarında yer alan yalılar için kıyıdan oldukça uzak bir konumdadır. Bu yüzden Beşiktaş Kaymakamlığı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'nden ve Sedat Hakkı Eldem'in Boğaziçi yalılarını incelediği yayından alınan yer bilgisi daha mantıklı olacaktır. Bu bilgiye göre yalı bugün Robert Kolejinin bulunduğu arazide kolej girişine yakın parsellerden birinde yer almaktaydı[8]; Eldem, 1993: 94-95) (Harita-4) (Resim-6)

Günümüze ulaşamayan bu yalı Çorlulu Ali Paşa'nın sadrazam olduktan sonra ilk ikamet ettiği yapı değildir. Ali Paşa sadrazam olduktan hemen sonra Demirkapı'daki sarayda düzenlenen bir odada ikamet etmiş, ilerleyen dönemlerde de Arnavutköyde bu yalıyı inşa ettirmiştir (Cenez, 2017: 53-54).

Çorlulu Ali Paşa Vakfiyesinde de bu yalıdan ve yalıya ait birimlerden bahsedilmektedir. Vakfiyeye göre yalı, çiçek bahçesi ve limonluk da içeren geniş bir arazide inşa edilmişti (Abuşoğlu, 1995:36-37; Vakfiye-i Çorlulu Ali Paşa, nr. 1125).

Çorlulu Ali Paşa Kuruçeşmede yer alan yalısını 1709'da onarımdan geçirdikten sonra yeni köşkler de ekletmiş, tamirat ve eklemeler biter bitmez III. Ahmet (1703-1730) için yalısında bir davet düzenlemiştir (Cezar, 2002: 221). Reşat E. Koçu'nun incelediği Raşit Tarihinde de bu yalıdan bahseden kayıtlarda genellikle Çorlulu Ali Paşa'nın III. Ahmet (1703-1730) için verdiği davetlerden bahsedilmiştir (Koçu, 1966: 4108-4109). Kayıtlardan biri 21 Haziran 1709 yılına ait bir davetten bahsetmektedir (Koçu, 1966: 4108-4109). Reşat Ekrem Koçu bu kayıtta yalının yerinin Kuruçeşme olarak verilmesinin bir hata olduğunu belirtmiş, yalı Arnavutköy ile Kuruçeşme arasında ancak Arnavutköy sahilindedir diye düzeltmiştir. 1710 yılının Mayıs veya Haziran aylarına ait ikinci kayıtta yalının yeri Arnavutköy olarak belirtilmiş, yine Sultan adına düzenlenmiş bir davetten bahsedilmiştir (Koçu, 1966: 4108-4109). Ancak yalının yeri Vakfiyede 'de Arnavutköy olarak geçmektedir ki bugün Kuruçeşme olarak

[8] http://besiktas.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_08/05030313_ Erişim Tarihi: 04.12.2018

bilinen bu mevkii de Arnavutköye bağlıdır (Abuşoğlu, 1995:36-37; Vakfıye-i Çorlulu Ali Paşa, nr. 1125).

Sadrazam Çorlulu Ali Paşa 1711 yılında idam edildiğinde yalı eşi Emine Sultan'a (II. Sultan Mustafa'nın (1695-1703) kızı), Emine Sultandan da kızları hanım sultana kalmıştır. Yalının 1826 yılına kadar ayakta kaldığı yine Reşat E. Koçu'nun incelediği III. Selim'in ilk zamanlarına (1789-1807) dayanan bir Bostancıbaşı defterinden öğrenilmiştir (Nayır, 1978: 162; Koçu, 1966: 4109). Yalı el değiştirdiği için bu defterde "Sultan Hanımın Çorlulu Yalısı" ismiyle kayıtlıdır. Yalıya ait altı göz kayıkhane ve altı adet de dükkan bulunduğunu belirten deftere göre yalı Kuruçeşme'den Arnavutköy'e doğru sahildeki 33. yapıdır ve Arnavutköy iskelesine çok yakındır (Nayır, 1978: 162; Koçu, 1966: 4109).

Arnavutköydeki bu yalı son olarak hanım sultanın vefatı sebebiyle I. Abdülhamid (1774-1789) vakfına devredilmiştir. Ancak yalı uzun bir süre bakım görmeyince harap olmuştur. 01.04.1235/17.01.1820 tarihli belgeden öğrendiğimiz kadarı ile yalının harap halde olması sebebi ile yıkılıp enkazı ve arsasının satılması için bir karar verilmiştir (, 1820: 1548; Cenez, 2017: 54). Bu karar da belirtildiğine göre o bölgede Müslüman nüfusun yaşamak istememesi de etkili olmuştur (BOA, 1820: 1548; Cenez, 2017: 54). Ki XIX. yüzyılın sonun da Phılıpp Anton Dethier Arnavutköyü ziyaret etmiş, burada çoğunlukla yaşayan Arnavutların yerini artık Rumların aldığını, Müslümanların bu bölgede azınlık olduğunu aktarmıştır (Evren, 2010: 43).

1325/1907 yılında harap vaziyetteki yalıyı ve arsasını Musurus Paşa satın almak istemiştir. 1914 yılında Arnavutköy Kız Koleji için kiralanan yapı, 1920'de kolej tarafından tamamen satın alınmıştır (Şafak, 2006: 35).

Koçu'nun incelediği defterden ve İstanbul III numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nda bulunan 2383 numaralı dosyadan da öğrendiğimiz kadarı ile, daha önce Çorlulu Ali Paşa yalısı dahil, yalılara ev sahipliği yapan bölgede (Bugün Robert Koleji bulunan arazi) 1957 yılında halen ayakta kalan yapılar bulunmaktaydı. Ancak aynı dosyada ilerleyen yıllarda bu yapıların da fırtına gibi doğal afetler sebebi ile büyük hasarlar aldığı ve yıkılmak zorunda kaldığı ortaya koyulmuştur.

Elde edilen bilgilerden Çorlulu Ali Paşa Yalısı'nın da komşu yalılarla birlikte oldukça harap halde olduğu 1900'lü yıllardan sonra yıkılarak yerine Musuruz Konağı'nın yapıldığı ve bu konağında Amerika Kız Kolejine devredildiği anlaşılmaktadır (Çizim-), (Fotoğraf).

Reşat Koçu'ya göre de XVIII. yüzyılın büyük ve güzel yalılarından olan eser ne yazık ki günümüze ulaşamamıştır (Koçu, 1966: 4109).

2.6.3. Çorlulu Ali Paşa Mektebi

Reşad E. Koçu İstanbul Ansiklopedisinde Çorlulu Ali Paşa'nın Çorlu'da bir mektep yaptırdığından bahseder (Koçu, 1959: 681). Ancak Çorlulu Ali Paşa'nın Vakfiyesine göre bu mektep İstanbul Hobyar Mahallesinde inşa edilmişti. Bu mektepten 1120/1708-09 tarihli vakıf senedinde harcamalarının nasıl olacağı ile ilgili bahsedilmiş ayrıntılı bir bilgi verilmemiştir (Cenez, 2017: 62-63, Abuşoğlu, 1995: 16).

İstanbul'da Hobyar Mahallesi Çorlulu Ali Paşa'nın çokça eser inşa ettirdiği Fatih ilçesinde yer almaktadır. Ancak 08.06.1305/13.02.1888 tarihli bir belgeye göre Hobyar Mahallesi Bahçekapı'da bulunan mektep arsasının satılmasına karar verilmiştir (BOA, 1888: 1072). 29.11.1323/25.01.1906 tarihli bir başka belgede de mektebin tamamen yok olduğundan ve arsasının kime, nasıl satıldı ise belirlenerek Çorlulu Ali Paşa Vakfına bildirilmesi gerektiğinden bahsedilmiştir (, 1906: 908). Bu kayıtlardan yola çıkarak mektebin ancak 1800'lü yılların sonuna kadar ayakta kalabildiği söylenebilir.

3. DEĞERLENDİRME

3.1. Malzeme ve Teknik

Çorlulu Ali Paşa'nın inşa ettirdiği yapılarda taş, tuğla, mermer, ahşap ve maden gibi yapı malzemeleri kullanılmıştır.

3.1.1. Taş ve Mermer: Çorlulu Ali Paşa'nın vakıf eserlerinde taş bir çok formda, bir çok yerde kullanılmıştır. Ancak bu yapılarda özellikle ana inşa malzemesi olarak duvarlarda taş kullanımı en yaygın görülen uygulamadır. Taş cinsi olarak da küfeki, od, Bakırköy kalkeri kullanılmıştır.

Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii ve Çorlulu Ali Paşa Külliyesi ön cephesi kesme taş ile inşa edilen yapılardır. Çorlulu Ali Paşa Külliyesinde büyük kesme taş bloklar halinde kullanılmıştır. Ayrıca Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Cami duvarlarında köşe ve pencerelerde dışa taşkın taşlar kullanılarak bosajlı duvar uygulamasına gidilmiştir (Fotoğraf-2-99).

Çorlulu Ali Paşa Külliyesi arka cephesi, külliye içindeki yapılar, Çorlulu Ali Paşa Hanı taş-tuğla almaşık duvar örgü tekniği ile oluşturulan yapılardır (Fotoğraf- 3-17-52-62-146). Zaten XVIII. yüzyıl şehir hanlarında Çorlulu Ali Paşa Hanında olduğu gibi önceki yıllara göre inşaat tekniği ve malzemesi bir değişiklik göstermemiş yine taş-tuğla karışımı devam etmiştir (Güran, 1976: 44). Çorlulu Ali Paşa Han'ında küfeki ve od cinsi taşlar kullanılmıştır. Ayrıca bu handa taş kemer ve sütunlar tüm revaklarda kendini gösterir. İstanbul Eminönü Ağa Hanı (XVIII. yy.) Laleli Simkeşhane Hanı (XVIII. yy.) (yine tuğla hatıl) Çorlulu Ali Paşa Hanı gibi taş-tuğla almaşık duvar örgüsü ile inşa edilirken Laleli Taşhan (XVIII. yy.) sadece giriş cephesinde sade taş malzeme kullanılmış diğer duvarlar taş-tuğla örülmüştür (Güran, 1976: 103-134-138).

Külliye içinde yer alan Çorlulu Ali Paşa Camii, medrese gibi almaşık duvar örgü tekniği ile yapılmıştır (Fotoğraf-17-52). Ancak medreseye göre daha düzenli bir almaşık örgü sistemi kullanılmıştır (Argıt, 1993: 120).

Çorlulu Ali Paşa Medresesi, Eyüp Hacı Beşir Ağa Medresesi gibi belirli bir düzen göstermeyen taş-tuğla almaşık duvar ile inşa edilmiştir (Fotoğraf-52). Fatih Nuru Osmaniye Medresesi gibi kesme taşla inşa edilen, nadir örnekler karşımıza çıksa da iki sıra tuğla bir sıra taş almaşık ve sıra gözetmeyen taş-tuğla almaşık duvar örgüsü

XVIII. yüzyıl İstanbul medreselerinde de gördüğümüz duvar tekniğidir (Köşklü, 1999: 369).

XVII. ve XVIII. yüzyıl dershanelerinde sadece taş veya taş-tuğla almaşık örgü duvarlar gözlemlenir. Çorlulu Ali Paşa ve Üsküdar Ahmediye Medreselerinin (1722) dershanelerinde kesme taş kullanılırken yine XVIII. yüzyılda inşa edilen Eminönü Seyit Hasan Paşa Medrese Dershanesinde (1745) ise taş-tuğla almaşık duvar örgüsü kullanılmıştır (Köşklü, 1999: 370) (Fotoğraf-43).

Çorlulu Ali Paşa Tekkesi de külliyedeki diğer yapılar gibi (dershane hariç) almaşık duvar örgü sistemi ile inşa edilmiştir (Fotoğraf-62). Çorlulu Ali Paşa Tekke duvarında gördüğümüz bu almaşık örgü, Eyüp Hacı Beşir Ağa Tekkesi duvarında gördüğümüz almaşık örgüye göre düzenlidir. Eyüp Hacı Beşir Ağa Tekkesinde duvarlar bazı kısımlarda kaba yonu, bazı kısımlarda ise moloz olan küfeki taşı arasına yerleştirilmiş bir-iki tuğla hatıl ile oluşturulmuştur (Tanman, 1990: 83).

Bu dönem çeşmeleri taş ve ağırlıklı olarak mermer malzemeden yapılmıştır (Coşkun, 2017: 84-85-89). Ancak Eyüp, Fatih, Hırka-i Şerif Çorlulu Ali Paşa Çeşmeleri tamamen kesme taş ile inşa edilerek dönemin özelliklerini yansıtırken, Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa/Halil Hamit Paşa Çeşmesi su haznesinde taş-tuğla almaşık örgü kullanılmıştır (Fotoğraf-177-179-180-184). Ayrıca Mevlanakapı Çeşmesi'nin su haznesinde kaba yonu taşlar büyüklü-küçüklü kullanılarak yine almaşık örgü görünümü kazandırılmıştır (Fotoğraf-189).

Taşın duvarlarda tek başına ya da tuğla ile birlikte kullanımı bu yapı gurubunda en çok görülen uygulamadır. Bunun dışında taş malzeme Çorlulu Ali Paşa Hanı sütunları, dershane, cami pencere söveleri, kütüphane konsolları gibi mimari elemanlarda da görülmektedir.

Çorlulu Ali Paşaya ait eserlerde mermer malzeme ise özellikle sütunlarda az olarak da su yapılarında kullanılmıştır. Şadırvan havuzları ve çeşmelerin aynalık, tekne ve seki kısımlarında mermer malzeme görülmektedir.

Çorlulu Ali Paşa Külliyesi'nde mermer daha çok sütunlarda kullanılmıştır. Örneğin Çorlulu Ali Paşa Tekkesinde olduğu gibi Eyüp Hacı Beşir Ağa Tekkesinde de sütunlar ve sütun başlıkları mermer tercih edilmiştir (Tanman, 1990: 67-83) (Fotoğraf). Medrese, cami, dershane revaklarının sütunları ve cami ve medrese

şadırvan havuzları, cami şadırvanının sütunları da mermer malzemeden yapılmıştır (Fotoğraf-15-45-51-64-74-75-131).

XVIII. yüzyıl köşe çeşmeleri genellikle kesme taş, az olarak mermerden inşa edilirken duvar ve meydan çeşmeleri ise genellikle mermerden inşa edilmiştir (Coşkun, 2017: 84-85-89). Çorlulu Ali Paşa'nın inşa ettirdiği çeşmeler de ise meydan ve cephe (duvar) çeşmeleri tipolojisinde ağırlıklı olarak kesme taş ve mermer ile inşa edilmiştir. Çorlulu Ali Paşa Çeşmelerinden Mevlanakapı çeşmesinin çeşme nişi, sekiler ve tekne, Hırka-i Şerifte yer alan çeşmenin ise aynalık taşı mermerdir (Fotoğraf-185-189-193). Bu dönemde inşa edilen Üsküdar Genç Mehmet Paşa Çeşmesi taş bir su haznesinin ön yüzüne mermer olarak oluşturulan çeşme kısmı ile Mevlanakapı Çorlulu Ali Paşa Çeşmesine benzerlik gösterir (Coşkun, 2017: 88).

Ayrıca yapılardaki kitabelerde genellikle mermer malzeme üzerine işlenmiştir.

3.1.2. Tuğla: Tuğla malzeme yukarıda bahsettiğimiz gibi ikinci dereceden ana inşaat malzemesi olarak sıklıkla duvarlarda kullanılmıştır.

Taş-tuğla almaşık duvar örgüsü dışında, tuğla kiremitten çatılarda da kullanılmıştır. Çorlulu Ali Paşa Han'ında tuğla malzeme hatıl şeklinde duvarlarda kullanımın dışında revak ve pencere kemerlerinde de görülmektedir. Tuğla malzemeyi Çorlulu Ali Paşa Hanında olduğu gibi dış duvarlarda hatıl olarak kullanmak İstanbul şehir hanlarında çok yaygın gördüğümüz bir unsurdur. Fetihten sonraki ilk eserlerde ahşap hatıl görülse de, tuğla hatılın estetik duruşu gibi özelliklerinden dolayı ahşap hatıl yerini tuğlaya bırakmıştır (Güran, 1976: 33).

Ayrıca medrese ve tekke hücrelerinde ocakların tuğla ile çevrelendiği görülmektedir. Medrese, tekke ve hana ait bacalar tamamen tuğla ile inşa edilmiştir. Tuğla malzeme kemerlerde, kubbe ve tonozlarda da karşımıza çıkmıştır. Çorlulu Ali Paşa Külliyesinde de tuğlayı pencerelerde hafifletme kemerlerinin içini doldururken görmek mümkündür (dershane ve cami pencereleri gibi) (Fotoğraf-53-55-68-69-158).

3.1.3. Ahşap: Çorlulu Ali Paşa'nın baniliğini yaptığı vakıf eserlerinde kullanılan önemli malzemelerinden biri de ahşaptır.

Mahfil taşıyıcılarında, minberlerde, vaaz kürsülerinde hatta Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii mihrabında ahşap malzeme kullanılmıştır (Fotoğraf-113).

Şehzadebaşı Damad İbrahim Paşa Camii minberi tıpkı Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Cami'ndeki minber gibi hem özgün değildir hem de ahşaptır (Papila, 2000: 132).

Ayrıca Şehzadebaşı Damad İbrahim Paşa Cami şadırvanı yine Çorlulu Ali Paşa'nın şadırvanları gibi ahşap çatılı inşa edilmiştir (Tali, 2009: 188).

Ahşap malzeme pencere-kapı aksanlarında, kapı kanatlarında tercih edilmiştir. Büyük birer örnek olarak Çorlulu Ali Paşa Külliyesi medrese-dershane avlu girişinde ve Çorlulu Ali Paşa Hanı girişinde büyük ebatlarda ahşap kapı kanatları kullanılmıştır (Fotoğraf-149).

Yukarıda da belirtildiği gibi Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii ve Çorlulu Ali Paşa Külliye Camii'nde özgün olmasa da minber ve vaaz kürsüleri ahşap malzemeden yapılmıştır (Fotoğraf-33-34,114-115)

Özellikle Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii ve Çorlulu Ali Paşa Külliyesi için inşa ettirdiği şadırvanlarda ahşap ağırlıklı bir mimari söz konusudur (Fotoğraf-79-129). Hatta külliye içindeki medrese şadırvanında çatıyı taşıyan sütunlar dahi ahşaptır.

Ayrıca bugün medrese, tekke ve handa yer alan bazı mekanların nişleri ahşap ile kaplanmıştır.

3.1.4. Metal: Çorlulu Ali Paşa'nın inşa ettirmiş olduğu yapılarda demir malzeme daha çok kapı ve pencerelerde tercih edilmiştir. Ayrıca kemer aralarına demir gergiler yerleştirilerek sütunlar birbirine bağlanmıştır (Fotoğraf-51-160).

Çorlulu Ali Paşa Külliyesinde (Fotoğraf-) olduğu gibi Üsküdar Ahmediye Külliyesinde de medrese ve kütüphanede demir parmaklıklı pencereler kullanılmıştır (Papila, 2000 :129-130). Ayrıca yine Çorlulu Ali Paşa Tekkesinin pencerelerinde (Fotoğraf-52) gördüğümüz demir parmaklıkların benzerini Eyüp Hacı Beşir Ağa Tekke hücrelerinde de görmek mümkündür (Tanman, 1990: 83).

Tamamen demir kanatlardan oluşan küçük (han üst kat mekanların kapıları) veya büyük (külliye bahçe içinde cami arkasında yer alan kapı) kapılar mevcuttur (Fotoğraf- 156-163). Pencerelerde ve külliyenin haziresinde demir malzeme küçük bölümlere ayrılarak parmaklık formunda kullanılmıştır. Ayrıca Çorlulu Ali Paşa'nın mezarının etrafı da demir parmaklıklarla çevrilmiştir (Fotoğraf-91).

Tekke revağında yer alan sütunlarda tunç bilezikler sütun ile sütun başlığının birleşim yerlerini gizlemek için kullanılmıştır (Fotoğraf-70).

Bir metal çeşidi olarak kurşun malzeme özellikle üst örtülerin kaplanmasında kullanılmıştır.

Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Şadırvanının ve Çorlulu Ali Paşa Külliye Camisi Şadırvanının ahşap çatılarının üstleri kurşun kaplıdır (Fotoğraf-74-129).

Kurşun malzeme ayrıca Çorlulu Ali Paşa Külliye Camii'nin ve Beyoğlu'ndaki Cami'nin minare külahında (Fotoğraf-35-126), Mevlanakapı Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi su haznesinin ve Çorlulu Ali Paşa Kütüphanesinin üst örtüsünde kaplama olarak görülmektedir (Fotoğraf-72-192).

3.2 Plan Tipleri ve Mimari Elemanlar

3.2.1. Plan Tipleri:

Çorlulu Ali Paşa'nın Eminönü 'nünde inşa ettirmiş olduğu cami kare planlı tek kubbe ile örtülüdür. Cami önünde beş bölüme ayrılmış son cemaat yerinde girişe denk gelen bölüm kubbe, yanlardaki alanlar tonoz örtülüdür. Tek şerefeli minare caminin doğu cephesinde yerleştirilmiştir (Çizim-2-4).

Kasımpaşa Tersanesi'nde yer alan Çorlulu Ali Paşa Cami ise dikdörtgen planlı, kırma çatı örtülü bir camidir. Bu camide yer alan son cemaat yerinde de üst örtü olarak çatı kullanılmıştır. Tek şerefeli minare caminin batı cephesine yerleştirilmiştir (Çizim-8-10).

Ali Paşa'nın Beyoğlu'nda Tersane içinde inşa ettirdiği cami ve Eminönü'nde Çorlulu Ali Paşa Külliyesi içinde inşa ettirdiği cami özgün hallerinde benzer plan özellikleri sergilemekteydi. Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii de tek kubbeli ve tek minareli olarak inşa edilmiştir. Ancak daha sonra kubbesi kaldırılarak cami kiremit kaplı ahşap kırma çatı ile örtülmüştür. Aralarındaki bir fark da Beyoğlu'nda yer alan caminin üç (yine üçüncü kat sonradan eklenmiştir), Eminönü'nde yer alan caminin tek katlı olmasıdır.

Çorlulu Ali Paşa'nın inşa ettirmiş olduğu bu iki cami gibi Üsküdar Yeni Valide Camii (1708-1710) ve Beyazıt Kaptan İbrahim Paşa Camii (1707) III. Ahmet (1703-1730) döneminde inşa edilmiş camilerdir (İnci, 1985: 224). Çorlulu Ali Paşa'nın tersanedeki camisi tek başına inşa edilirken Eminönü'ndeki cami bir külliye camisi olarak inşa edilmiştir. Beyazıt Kaptan İbrahim Paşa ve Üsküdar Yeni Valide Camileri de külliye camileridir. Üsküdar Yeni Valide Camii kareye yakın harimini merkezi bir kubbenin örtmesi açısından Çorlulu Ali Paşa Külliye Camine benzerlik gösterir. Ancak Üsküdar Yeni Valide Camii Çorlulu Ali Paşa Külliye Camine göre daha büyük ölçekli bir yapıdır (Orman, 2013: 434). Bu örneklerden de anlaşıldığı üzere XVIII. yüzyılda batı etkisi ile cami mimarisine gelen etkiler plandan çok dekorasyonu etkilemiştir. Cami plan tipleri bir önceki dönemin devamı niteliğindedir (İnci, 1985:223-224).

Çalışmada incelenen tüm şadırvanlar çokgen planlı olarak inşa edilmiştir. Eminönü Çorlulu Ali Paşa Külliye Camii ve Medrese şadırvanları sekizgen planlı çatı

altında sekizgen planlı şadırvan havuzu yerleştirilerek oluşturulan şadırvanlardır (Çizim-3-5). Çorlulu Ali Paşa tarafından inşa ettirilmemiş olan Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Şadırvanı sekizgen bir çatı altında on altıgen bir şadırvan havuzuna sahiptir.

İstanbul Camilerinde yer alan şadırvanlar dikdörtgen, çokgen ve silindirik planlı olarak inşa edilmişlerdir (Tali, 2009: 273-274-291). XVIII. yüzyılda inşa edilen Fatih Beyazıd Ağa Camii Şadırvanı dikdörtgen formlu havuz, yine XVIII. yüzyılda inşa edilen Ayasofya Camii Şadırvanı ise silindirik formlu havuz ile Çorlulu Ali Paşa Camii Şadırvanlarından farklı olarak inşa edilmiştir. Yeni Valide Cami Şadırvanı ise çokgen (sekizgen) formlu havuzu ile Çorlulu Ali Paşa Camii Şadırvanlarına plan olarak benzemektedir (Tali, 2009: 192).

Çorlulu Ali Paşa Külliyesi içinde yer alan medrese ve tekke hücreleri kare planlı kubbe örtülü yapılardır. İki hücre dizisinin de önünde revakları yer almaktadır. Medrese revağı kubbe örtülü, tekke revağı aynalı tonoz örtülü tasarlanmıştır. Medrese hücrelerinin sonuna yerleştirilen dikdörtgen planlı ortak mekanlar önlerinde kare ve dikdörtgen şekillenen, aynalı tonoz ve kubbe örtülü iki küçük revağa sahiptir.

Medrese hücrelerinin tamamı "L" ve "U" planlı olarak düzenlenmiştir (Şengül, 2005: 80) (Çizim-3-4). Yine XVIII. yüzyıl başında inşa edilen Fatih Feyzullah Efendi Külliye Medresesi Çorlulu Ali Paşa Medresesi gibi "L" planlıdır. Bu plan tipi klasik dönem medreselerinde görülmeye başlayıp geç dönemde de uygulanmaya devam etmiştir (Köşklü, 1999: 338). Özellikle XVII. ve XVIII. yüzyılda İstanbul'da görülen "L" planlı medreselerde dershane yerleri farklılık göstermektedir. Bazı örneklerde dershane Çorlulu Ali Paşa Medresesinde olduğu gibi medrese hücrelerinden ayrı bir şekilde yer alır (Fatih Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Medresesi gibi). Bazı örneklerde ise dershane medrese hücrelerinin sonuna bitiştirilmiştir (Beyoğlu Valide Kethüdası Mehmet Efendi Medresesi). Son olarak da medrese hücreleri ve dershane ayrı ayrı avluya sınır oluşturacak şekilde yerleştirilmiştir (Fatih Seyit Hasan Paşa Medresesi) (Köşklü, 1999: 338).

Çorlulu Ali Paşa Tekke hücreleri düz bir cephe oluşturacak şekilde külliye içinde dikine yerleştirilmiştir (Tanman, 1990: 67) (Çizim-3-4). Çorlulu Ali Paşa Tekkesi tıpkı Eyüp Hacı Beşir Ağa Tekkesi gibi bir külliye tekkesi olarak inşa

edilmiştir. Ancak Çorlulu Ali Paşa Tekkesi 3x3 m. ölçülerinde yan yana kare hücrelerden meydana gelirken Eyüp Hacı Beşir Ağa Tekkesi derviş hücreleri, mutfak, yemekhane, selamlık ve tevhidhaneden meydana gelmiş ve bütün bu bölümler bir medrese gibi revaklı bir avlu etrafında toplanmıştır (Eyice, 1992: 3) Eyüp Hacı Beşir Ağa Tekke hücreleri de Çorlulu Ali Paşa Tekkesi gibi 3x3 m. ölçülerinde kare planlıdır (Tanman, 1990: 83).

Çorlulu Ali Paşa Külliye dershanesi sekizgen prizma şeklinde olup tek bir kubbe ile örtülmüştür. Bu sekizgen dershane önünde üç bölüme ayrılan, kubbe ve tonoz örtülü revak bulunmaktadır (Çizim-3-4).

Üsküdar Ahmediye Medresesi de Çorlulu Ali Paşa medresesinin dershanesinde olduğu gibi sekizgen dershanenin ön yüzünde üç açıklıklı bir revak ile inşa edilmiştir. Ancak bu dönemde revaksız örneklere de rastlamak mümkündür. Örneğin Fatih Köprülü Mehmet Paşa Medrese dershanesi yine sekizgen planlıdır ancak önünde revağı yoktur (Köşklü, 1999: 391-392).

Çorlulu Ali Paşa Külliye kütüphanesi aynalı tonoz örtülü, dikdörtgen planlı olarak inşa edilmiştir (Çizim-3-4). Çift katlı olan bu kütüphane külliye kütüphaneleri içinde değerlendirilir.

İstanbul'da yer alan ve XVII- XIX. yüzyıl arasında inşa edilmiş kütüphaneler inşa edildikleri yere göre sınıflandırıldığında üç ana grup ortaya çıkar. Bunlar Çorlulu Ali Paşa Kütüphanesi (1709) gibi külliye içinde yer alan külliye kütüphaneler, Fatih Ayasofya Kütüphanesi (1740) gibi bir yapıya bağlı/bitişik kütüphaneler, Şehzadebaşı Şehit Ali Paşa Kütüphanesi (1715) gibi kendilerine ait bahçe/alan içinde yer alan kütüphanelerdir (Kubilay, 1998: 361-362). XVII. yüzyıla kadar Kütüphaneler kuruldukları bina içerisinde bir bölüm olarak kalır. 1661 yılında Fatih Köprülü Mehmet Paşa Kütüphanesi ile kendi binasına sahip ilk kütüphane örneği verilmiştir. XVIII. ve XIX. yüzyılda da bu örnekler çoğalarak artmıştır (Kubilay, 1998: 1). Çorlulu Ali Paşa Kütüphanesi de XVIII. yüzyılın başlarında inşa edilmiş bağımsız kütüphanelere örnek teşkil etmektedir. Yine bir külliye içinde yer alan Saraçhanebaşı Hüseyin Amcazade Kütüphanesi (1700) iki katlı, kubbe örtülü, fevkani ve kare planlı inşa edilirken, Şehzadebaşı Şehit Ali Paşa Kütüphanesi (1715) bodrum kat üzerine

mahzeni olan fevkani bir yapı olarak kare planlı bir okuma salonuna sahip, kubbe ve tonoz örtülere sahip bir kütüphanedir (Kubilay, 1998: 46-71). Ancak Şehzadebaşı Şehit Ali Paşa Kütüphanesi diğerlerine göre daha karmaşık bir plana sahiptir. Bodrum ve zemin kat üzerine yükselen ana kütüphane bölümü kubbeli ve tonozlu, iç içe geçmiş bölümlerden oluşur (Kubilay, 1998: 71).

Çorlulu Ali Paşa Hanı tek avlulu, çift katlı bir şehir hanıdır. Hanın arazi şartları dolayısı ile yamuk dikdörtgen bir planı vardır. İçinde yer alan yapılar çokta simetrik olmayan dikdörtgen formda mekanlardır (Çizim-11-13).

XVIII. yüzyıl özellikle İstanbul'da yoğun şehirleşme ve kamusal alanların artışı göze çarpar. Bu faaliyetlerden hanlarda nasibini almış ve bu dönemde İstanbul'da hanların sayısı geçmiş yıllara göre oldukça artmıştır. 1236/1821 tarihli bir kayıttan elde edilen bilgilere göre bu tarihte İstanbul'da Çorlulu Ali Paşa Hanı dahil 178 han bulunmaktaydı (Yaşar, 2013: 524).

Çorlulu Ali Paşa Hanı çift katlı olarak inşa edilmiş olsa da üç katlı hanlar ilk örneklerini tam da bu dönemde (XVIII. yüzyıl) vermiştir. Fatih Sümbüllü Han ve Laleli Büyük Yeni Han, Çorlulu Ali Paşa Hanı ile aynı dönemde inşa edilmiş üç katlı şehir hanı örnekleridir (Güran, 1976: 44). XVIII. yüzyılda İstanbul'da üç katlı hanlar, misafirhane hanlar, organik plan tatbikatı ve Çorlulu Ali Paşa hanında da gördüğümüz plan eğriliklerinin çıkmalarla düzeltilmesi gibi yenilikle değişmiştir (Güran, 1976: 47). XVIII. yüzyıla tarihlendirilen Fatih Ağa Hanı da Çorlulu Ali Paşa Hanı gibi tek avlulu iki katlı ve yamuk planlıdır (Güran, 1976: 104-105). Aslında XVIII. Yüzyıl İstanbul hanları genel olarak Çorlulu Ali Paşa Hanı gibi tek avlulu iki katlı olarak inşa edilmişlerdir. Ancak Laleli Büyük Yeni Han çift avlulu üç katlı, Fatih Cebeci Handa iki avlulu iki katlı, Galata Saksı Hanı avlusuz iki katlı, Laleli Taşhan üç avlulu ve iki katlı inşa edilerek dönemin genelini yansıtan hanlara uymamaktadırlar (Güran, 1976: 115-117-132-139).

XVIII. yüzyılda sadece külliye ve han gibi büyük çaplı yapılar değil çeşme gibi küçük ebatlı mimari eserler de yoğun kentleşme faaliyetlerinden etkilenmiştir. Bu dönemde İstanbul'da tespit edilebilen 200 den fazla çeşme yeni inşa edilmiştir. Yalnız XVIII. yüzyılda öne çıkan çeşme tipolojisi dört yüzlü meydan çeşmeleri olmuştur (İgüs, 2014: 676-682).

Çorlulu Ali Paşa'nın günümüze ulaşan çeşmeleri konumlarına göre bağımlı olan tek çeşme Hırka-i Şerif Çeşmesi'dir. Eyüp, Fatih, Beyoğlu ve Mevlanakapı Çeşmeleri bağımsız inşa edilmiş çeşmelerdir.

Gövde biçimlerine göre su haznesi bulunan Eyüp ve Mevlanakapı Çeşmeleri kare Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi ise dikdörtgen planlı çeşmelerdir.

Günümüze ulaşan tüm çeşmeler tek cepheli olarak tasarlanmıştır. Eyüp Çeşmesi yarım yuvarlak kemerli, Hırka-i Şerif Çeşmesi ise dikdörtgen kemerli olarak tasarlanmıştır. Fatih, Beyoğlu ve Mevlanakapı Çeşmeleri sivri kemerli nişlere sahiptir (Çizim-14-18).

XVIII. yüzyılda, III. Ahmet (1703-1730) devrinde özellikle İstanbul'da çeşme sayısı çoğalmış ve malzeme, tasarım, süsleme açısında klasik Osmanlı çeşmelerinden uzaklaşılmıştır (Coşkun, 2017: 83). Bu dönemde çeşmeler; duvar çeşmeleri, köşe çeşmeleri, tek veya dört yüzlü meydan çeşmeleri olarak üç ana tipolojide incelenebilir (Coşkun, 2017: 84-85-89).

Çorlulu Ali Paşa'nın günümüze ulaşan, ulaşmayan çeşmelerine baktığımızda çeşmeler tipolojik olarak iki gruba ayrılmaktadır. Eyüp, Fatih, Beyoğlu ve Mevalanakapı Çorlulu Ali Paşa çeşmeleri mahalle meydan tipolojisine dahil çeşmelerdir. Çarşamba, Çapa, Hırka-i Şerif Çorlulu Ali Paşa Çeşmeleri ise cami-cephe (duvar) çeşmesi plan tipine girmektedir. Tershanede inşa edilmiş olan Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi ise çok yüzlü bir iskele-meydan çeşmesidir (Aynur-Karateke, 1995: 104). Kısacası Çorlulu Ali Paşa çeşmeleri duvar ve meydan çeşmelerine örnek vermiş ancak XVIII. yüzyılda yaygın olarak görülen bir diğer çeşme tipolojisine, köşe çeşmelerine tespit edebildiğimiz bir örnek vermemiştir. Çorlulu Ali Paşa Çeşmelerinden farklı olarak, iki yapının birleşimine inşa edilen köşe çeşmelerine bu dönemde verilebilecek örnek Azapkapı Saliha Sultan Çeşmesi'dir (Coşkun, 2107: 85).

3.2.2. Mimari Elemanlar

3.2.2.1. Üst Örtüler: Sadrazam Çorlulu Ali Paşa'nın İstanbul'da inşa ettirdiği yapı gruplarında genel örtü sistemi kubbe ve tonozdur.

Çorlulu Ali Paşa'nın inşa ettirmiş olduğu Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa cami sonradan alttan çakmalı kırma çatı ile örtülmüştür (Fotoğraf-108). Harim içinde bu ahşap tavan yine ahşap çıtalarla bölümlere ayrılmıştır.

Külliye içinde yer alan cami ise tek kubbe ile örtülmüştür. Caminin kubbesi kenarları pahlanmış kare bir kasnağa oturur. Harim içinde kubbeye geçiş tromplarla sağlanmıştır (Fotoğraf-.16-25)

Yine XVIII. yüzyılda inşa edilen Üsküdar Yeni Valide Camii kareye yakın harimini merkezi bir kubbenin örtmesi açısından Çorlulu Ali Paşa Külliye Camine benzerlik gösterir. Ancak Üsküdar Yeni Valide Camii'nde kubbe iri fil ayaklara oturur (Orman, 2013: 434). Çorlulu Ali Paşa'nın kethudalığını yaptığı bilinen İbrahim Paşa'nın dikdörtgen planlı camisi aynı Çorlulu Ali Paşa'nın tersanede inşa ettirdiği cami gibi kiremit kaplı bir çatıyla örtülüdür. Ancak bu cami Çorlulu Ali Paşa Camiine göre küçük ölçekli bir camidir (Kolay, 1993: 343).

Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii'nin son cemaat yeri metal düz bir çatı ile örtülürken Eminönü Çorlulu Ali Paşa Külliye Camii'nin son cemaat yeri harim girişinde kubbe, yanlarda aynalı tonoz örtülü beş bölüme ayrılmıştır (Fotoğraf-20-104).

Çorlulu Ali Paşa'nın inşa ettirdiği şadırvanlar, çokgen ahşap çatılarla örtülüdür. Çorlulu Ali Paşa Külliyesinde yer alan cami ve medrese şadırvanları içten kubbe, dıştan piramidal külahlarla örtülmüştür (Fotoğraf-74-79).

Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii şadırvanı da (Çorlulu Ali Paşa inşa ettirmemiştir.) içten kubbe ve dıştan külah ile kapatılmıştır (Fotoğraf-129-132).

Eminönü Çorlulu Ali Paşa Külliyesi medrese ve tekke hücreleri hatta medrese revakı kubbe örtülüdür. Ancak tekke revakı aynalı tonoz ile örtülmüştür (Fotoğraf-51-52-63).

XVIII. yüzyılda genel olarak hücre örtüsü kubbe ya da tonozdur. Çorlulu Ali Paşa ve Şehzadebaşı Damat İbrahim Paşa Medrese hücrelerinde genel örtü sistemi ise kubbedir. Ancak Damat İbrahim Paşa Medresesinin üç hücresi, Çorlulu Ali Paşa Medresesisin ise iki hücresi aynalı tonoz ile örtülmüştür (Köşklü, 1999: 356). Çorlulu Ali Paşa Külliyesi medrese ve tekke ortak kullanılan hücrelerde de örtü sistemi yine tonozdur. Şehzadebaşı Damat İbrahim Paşa Medrese hücreleri ise Çorlulu Ali Paşa'nın aksine sadece kubbe ile örtülü hücrelere sahiptir (Köşklü, 1999: 354).

Hücrelerde olduğu gibi Çorlulu Ali Paşa Medresesi ve Şehzadebaşı Damat İbrahim Paşa Medreselerinin revağında da üst örtü olarak kubbe kullanılmıştır (Köşklü, 1999: 358). Bu dönemde Fatih Cedit Mehmet Efendi ya da Fatih Seyyit

Hasan Paşa Medrese revaklarında uygulandığı gibi tonoz örtülü revaklara rastlanmaktadır (Köşklü, 1999: 358).

Yine Çorlulu Ali Paşa Külliyesindeki bir diğer yapı olan dershane kubbe örtülüdür. Bu kubbe dershane gibi sekizgen bir kasnağa oturmaktadır. Dershane içinde kubbeye geçişlerde tromp kullanılmıştır (Fotoğraf-43-44).

Bu dershanenin önünde konumlanan üç bölümlü revağın girişe denk gelen kısmı kubbe yan kısımlar ise aynalı tonoz örtülüdür. XVIII. Yüzyıl dershaneleri Çorlulu Ali Paşa ve Şehzadebaşı Damat İbrahim Paşa Dershanesi gibi genel olarak kubbe örtülüdür. Fatih Cedit Mehmet Efendi dershanesinde uygulandığı gibi tonoz örtüye ise çok az örnekte rastlarız (Köşklü, 1999: 356-357).

Çorlulu Ali Paşa Külliyesi içinde birçok birimi örtmek için kullanılan aynalı tonoz Çorlulu Ali Paşa Külliye Kütüphanesinin de üst örtüsüdür (Fotoğraf-72). Aynı dönem kütüphanelerinden Şehzadebaşı Şehit Ali Paşa Kütüphanesi kubbe ve tonoz, Saraçhanebaşı Hüseyin Amcazade Kütüphanesi ise sadece kubbe ile örtülerek Çorlulu Ali Paşa Kütüphanesine göre farklılık gösterir (Kubilay, 1998: 46-71).

Çorlulu Ali Paşa Hanı kiremit kaplı bir çatıya sahiptir (Fotoğraf- 151). Alt kat mekanları beşik tonoz örtülü olan hanın üst kat mekanları, üst kat revakı ve hatta alt kat revakı çapraz tonoz örtülüdür. Ayrıca hana girişte ufak bir koridor oluşturulup üstü tonoz ile örtülmüştür. Çorlulu Ali Paşa Hanı'nda alt katta gördüğümüz beşik tonoz uygulaması Ağa Hanında bütün katlarda örtü olarak kullanılmıştır (Güran, 1976: 34). Zaten Türk hanlarında başlangıcından beri örtü sistemi olarak tonoz kullanılmıştır. Bu uygulama İstanbul şehir hanlarında da devam etmiştir (Güran, 1976: 34).

Çorlulu Ali Paşa'nın inşa ettirdiği çeşmelerden su haznesi bulunanlar tespit edebildiğimiz kadarı ile üç adettir. Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa/Halil Hamit Paşa Çeşmesi'nin su haznesi tek yöne eğimli kırma çatı ile örtülmüşken, Mevlanakapı Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi su haznesi kubbe örtülüdür (Fotoğraf-179-192). Eyüp Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi su haznesi düz bir çatı/dam ile kapatılmıştır (Fotoğraf-173).

3.2.2.2. Taşıyıcılar: Çorlulu Ali Paşa'nın inşa ettirmiş olduğu yapılarda genel olarak yuvarlak kesitli mermer, ahşap ve taş sütun veya direkler kullanılmıştır.

Çorlulu Ali Paşa Külliyesi içinde tekke, medrese, cami hatta dershane revaklarında da yuvarlak kesitli sütunlardan yararlanılırken külliye girişinde yer alan sütunlar altıgen tercih edilmiştir.

Çorlulu Ali Paşa'nın yaptırmış olduğu iki camide de kadınlar mahfilini harimde yer alan ahşap ayaklar taşır. Ancak Beyoğlu'nda yer alan camide mihrabın karşısına da iki ayak yerleştirilmiş harimde toplam dört ayak kullanılmıştır. Eminönü'nde yer alan cami de sadece kadınlar mahfilinin taşıyan iki ayak kullanılmıştır. Bu ayaklardan Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii'nde yer alanlar kemer altından itibaren kaideleriyle birlikte 4,62 m. boyundadırlar (Fotoğraf-111). Külliye içinde yer alan caminin harim içindeki ayakları ise 3,48 m. uzunluktadır (Fotoğraf-30). Külliye de yer alan caminin son cemaat yerinde yer alan sütunlar ise kaide ve başlıkları ile 2,75 m. uzunluğa sahiptirler (Fotoğraf-15). Ayrıca Beyoğlu'nda yer alan camide ayaklar kare kesitli, külliye içindeki camide silindirik formlu tercih edilmiştir.

Bu dönemde camilerde kemer formlarıyla beraber sütun başlıklarında da değişime gidildiği görülmektedir. Çorlulu Ali Paşa Camii sütun başlıklarında klasik ya da barok dönem etkisi keskin bir şekilde görülmese de sarkıtlı sütun başlıklarıyla klasikten farklı bir uygulamaya gidildiği açıktır. XVIII. yüzyılda özellikle Hekimoğlu Ali Paşa Camii'nden (1734) sonra sütun başlıklarında yeni bir dönem başlamıştır. İstiridye, iyon ve korint gibi farklı sütun başlıkları tam da bu dönemden sonra kullanılmaya başlanmıştır (İnci, 1985: 228).

Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii şadırvanı ve Çorlulu Ali Paşa Külliyesi Medrese Şadırvanı ahşap sütunlara sahiptir. Külliyedeki medresenin şadırvanı 1,90 m. boyunda sütunlara sahipken Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii şadırvanı kaide ve başlığıyla beraber 2,50 m. uzunluğa sahiptir (Fotoğraf-130). Çorlulu Ali Paşa Külliye Camii Şadırvanı mermer, yuvarlak kesitli sütunları ise medrese şadırvanının sütunları gibi başlık ve kaidesiyle birlikte 1,90 m. boyundadır. Bu şadırvanda başlıklar baklavalı tercih edilmiştir (Fotoğraf-74-79).

Çorlulu Ali Paşa Külliyesinde yer alan medresenin revak kısmında bulunan sütunlar başlıkları ile birlikte yaklaşık 3,40 m. boya sahipken tekkenin revağında yer alan sütunlar 2,70 m. boy ile medrese sütunlarından daha kısa kalırlar (Fotoğraf-51-64). Ayrıca tekke revağının baklavalı sütun başlıkları ve yuvarlak kemerleri varken medresenin sivri kemerlerini mukarnaslı sütun başlığına sahip sütunlar taşır.

Saraçhanebaşı Amcazade Hüseyin Paşa Medresesi'nde ise Çorlulu Ali Paşa Medresesi gibi değil de tekkedeki gibi mermer sütunlar, baklavalı sütun başlıkları ile sivri kemerleri taşımaktadır (Argıt, 1993: 108).

Dershanenin giriş revakında yer alan yuvarlak sütunlar başlıklarıyla beraber 2.40 uzunluğa sahiptir. Ve yine dershanede de mukarnaslı başlık tercih edilmiştir (Fotoğraf-45).

Çorlulu Ali Paşa Hanı'nda 1,90 m. boyunda, 0,40 m. genişliğinde kare kesitli sütunlar kullanılmış (Fotoğraf- 187). Ayrıca Çorlulu Ali Paşa Hanı'nda Çorlulu Ali Paşa Külliye Kütüphanesinde olduğu gibi ikinci katlar genişletilmek için taş konsollarla desteklenmiştir (Fotoğraf).

Çorlulu Ali Paşa'nın inşa ettirmiş olduğu yapılarda genel olarak basit sivri veya yarım yuvarlak kemerler görülür.

Çorlulu Ali Paşa Hanı'nda sivri ve yarım yuvarlak formlu kemerler bir arada, revaklarda kullanılmıştır. Ayrıca külliye içindeki yapıların revak kemerleri de yarım yuvarlak ve sivri kemer olarak değişmektedir. Bu yapılarda bazı pencerelerde tuğladan hafifletme kemerleri kullanılmıştır. Örneğin Çorlulu Ali Paşa'nın külliye içindeki caminde sivri formda hafifletme kemerleri yer almaktadır (Fotoğraf-17-51-154).

Aslında Çorlulu Ali Paşa Camii'nde karşımıza çıkmasa da XVIII. yüzyılda inşa edilen Hekimoğlu Ali Paşa ve Ayazma Camilerinde olduğu gibi kemer formlarında da klasik dönemdeki kemer formlarından vazgeçilmiştir. Daha barok etkili bu kemerlerde dört merkezli kaş kemer gibi geniş kemer formları tercih edilmiştir (İnci, 1985: 228).

Çorlulu Ali Paşa ve Nevşehirli Damat İbrahim Paşa Medrese revaklarında sivri kemer kullanılırken, yine XVIII. yüzyılda inşa edilen Nuru Osmaniye Medrese revakında yarım yuvarlak kemerler tercih edilmiştir (Köşklü, 1999: 362).

Fatih, Beyoğlu, Mevalanakapı çeşmelerinde çeşme nişine ait kemerler sivri kemer tercih edilirken (Fotoğraf-177-180-189), Eyüp çeşmesinde yarım yuvarlak, Hırka-i Şerif çeşmesinde ise düz, dikdörtgen bir kemer içine çeşme nişi açılmıştır (Fotoğraf-184). III. Ahmet devrinde inşa edilen mahalle-meydan çeşmelerinde dilimli kemer, istiridye kemer ve sivri kemerli örneklerle sıkça karşılaşılır (Coşkun, 2017: 89)

3.3. Yapı Elemanları

3.3.1. Kapılar: İncelenen yapı grubu içerisinde avlu giriş kapıları, camilerde harim giriş kapıları, son cemaat yeri kapıları, hücre kapıları olmak üzere değişik ebat ve formda kapılar görülmektedir.

Çorlulu Ali Paşa'nın Eminönü'nde inşa ettirdiği külliye bahçesine Yeniçeriler Caddesi üzerinde bulunan iki giriş kapısı ve Medrese Çıkmazında bulunan bir giriş kapısı ile toplamda üç ayrı yerden girilir (Fotoğraf- 4-5-8). Çorlulu Ali Paşa Külliyesi avluya girişte kullanılan bu iki ana giriş kapısı yarım yuvarlak kemerli ve ince silmelerle dikdörtgen bir kesit içine alınmıştır. Bu kapılar Cedit Mehmet Efendi Külliyesinin yarım yuvarlak kemerli avlu kapısı ile benzerlik göstermektedir (Köşklü, 1999: 415). Aynı dönem külliyelerinde yuvarlak kemerli, ince silme veya silmelerle dikdörtgen kesit içine alınmış bir örnek de Hacı Beşir Ağa Külliyesi giriş kapısıdır (Köşklü, 1999: 418). Çorlulu Ali Paşa Külliyesinin Medrese çıkmazında yer alan giriş kapısının ise dikdörtgen bir kesiti vardır. Ancak bu kapı üzerinde yarım daire formlu, tuğla bir hafifletme kemeri yer almaktadır (Fotoğraf-8).

Çorlulu Ali Paşa Külliye Camii'nin son cemaat yeri kapısı ahşap görünümlü plastik doğramadır (Fotoğraf-15). Caminin esas giriş kapısı (harim kapısı) yaklaşık 1,35x2,60 m. ölçülerinde, mermerden, yarım daire kemerlidir. Üzerinde dikdörtgen bir kitabelik bulunan bu girişte ahşap çift kanatlı bir kapı kullanılmıştır (Fotoğraf-23).

Çorlulu Ali Paşa Medrese hücrelerinde 0,80x1,75 m. ölçülerinde kapılar yarım yuvarlak kemerin dikdörtgen çerçeve içine alınmasıyla oluşturulmuştur (Köşklü, 1999: 422) (Fotoğraf-51). Aynı şekilde Hacı Beşir Ağa Medrese hücrelerinin kapısı yarım yuvarlak kemerli iken Cedit Mehmet Efendi Medrese hücrelerinde dikdörtgen açıklıklı, düz atkılı, üzeri yarım daire kemerli bir alınlığa sahip kapıları vardır (Köşklü, 1999: 422).

Çorlulu Ali Paşa Dershanesinin 1,43x2,40 m. ölçülerindeki giriş kapısı (Fotoğraf-47) Damat İbrahim Paşa Dershane giriş kapısı gibi yarım yuvarlak kemerli kenarlarında ince silmeler bulunan bir kapıdır (Köşklü, 1999: 420). Yarım daire kemer dışında dershane kapılarında bu dönemde düz atkılı, sivri kemerli ve barok kemerli kapılar vardır (Köşklü, 1999: 418). İçlerinde en dikkat çekeni Abdürrahim Medresesi'nin dershane kapısında da gördüğümüz barok kemerli kapılardır. Bu

uygulamada kıvrımlı bir kemer formu ve ince silmelerle belirlenen bir dikdörtgen kesit içine kapı açılmıştır (Köşklü, 1999: 421).

Çorlulu Ali Paşa Tekke hücrelerinde de 0,78x1,68 m. ölçülerindeki hücre kapıları medrese hücrelerindeki gibi kapılar yarım yuvarlak kemerlidir (Fotoğraf-54). Aynı şekilde Hacı Beşir Ağa Tekke hücrelerinde de yarım yuvarlak kemerli kapılar karşımıza çıkar (Tanman, 1990: 67-83).

Çorlulu Ali Paşa Külliye Kütüphanesi ise basit dikdörtgen formlu, muhtemelen sonradan eklenmiş, demir tek kanatlı bir kapıya sahiptir (Fotoğraf-71).

Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camisine yapılan son onarımlarda, (1980'ler) eklenen son cemaat yerinin çift kanatlı demir bir kapısı vardır. Dışarıdan kuzey cepheye (giriş cephesi) bakıldığında son cemaat yerinin hemen üzerinde onarım kitabesini görebiliriz. Sonradan yapılan son cemaat yeri, esas giriş kapısını tamamen görmemize engel olsa da orada yarım daire formlu bir kapı bulunmaktadır (Fotoğraf-99-106-107).

Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii'nin batı cephesinde kadınlar mahfiline direk geçiş sağlayan bir giriş kapısı daha vardır ki bu kapı ahşap malzemeden çift kanatlı olarak 2,80x1,20 m. ölçülerinde yapılmıştır (Fotoğraf-124). Caminin doğu ve güney cephesinde yer alan, sonradan ekleme imam meşrutalarına ait küçük ölçekli kapılar çelik kapı olarak kullanılmıştır.

Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii'nin son cemaat yerinden merdivenlerle yükseltilerek ayrılmış harim giriş kapısı 1,47x2,88 m. ölçülerinde ahşap ve çift kanatlıdır (Fotoğraf-106-107).

Sadrazam Çorlulu Ali Paşa'nın Eminönü Küçükpazar'a inşa ettirdiği hana Gümüş Çeşme Caddesindeki yarım daire kemerli yaklaşık 1,40x1,90 m. ölçülerindeki kapıdan girilir (Fotoğraf-139). Bu kapının üzerinde içi boş bir kitabelik yer alır. Ayrıca bu kemerli kapının içine ahşap çift kanatlı bir kapı yerleştirilmiştir (Fotoğraf- 149). Bu kapının kilidinin Doğu Karadeniz Bölgesinde bulunan bir köy evinden sökülüp buraya getirildiği söylenmektedir. Kapı da düzgün kesme taştan inşa edilmiştir (Aksu, 1999: 42). Çorlulu Ali Paşa Hanı'nın girişinden birkaç merdiven ile tonoz örtülü bir koridora inilir ve buradan avluya geçiş sağlanır.

Çorlulu Ali Paşa Hanının dış cephelerinde ve avlu içinde alt katta kalan mekanları kullanımda oldukları için özgün kapıları değişmiştir. Birçoğu özellikle dış

cephedekiler metal kapılarının ve camekanlı girişlerinin üzerine kepenk kapatarak girişlerini sağlamlaştırılmıştır (Fotoğraf-141-142). Üst katta yer alan ve hemen hemen hiç biri kullanılmayan mekanların küçük, yarım daire kemerli, ortalama 0,78x1,65 m. ölçülerinde girişleri vardır. Bu girişlerde metal kapılar kullanılmıştır ve basit asma kilitlerle kapılara kilit vurulmuştur (Fotoğraf-160-163).

3.3.2. Pencereler: Çorlulu Ali Paşa'nın baniliğini yaptığı yapılarda değişik form ve ebatlarda pencereler bulunmaktadır. Her mekan kendi büyüklüğüne göre bir veya birkaç pencere ile aydınlatılmıştır. Zaten XVIII. Yüzyıl yapılarında özellikle camiler de değişik şekillerde, fazla pencere kullanımı yaygın olarak görülmektedir (İnci, 1985: 228).

Eminönü'ndeki Cami'nin alt kat pencerelerinin üstlerinde tuğla hafifletme kemerleri kullanılmıştır. Caminin 1,15x1,90 m. ölçülerindeki alt kat pencerelerinin söveleri mermerdir. Bu pencere söveleri dikdörtgen şeklinde kullanılmışlardır. Çorlulu Ali Paşa Külliye Camii'nin üst kat pencereleri de genel olarak sivri kemerlidir (Fotoğraf-17-18).

Çorlulu Ali Paşa Külliye Medresesinde dikdörtgen kesitli ahşap veya metal donatılı pencereler ortalama 0,70x1,35 m. ölçülerinde kullanılmıştır. Tekke hücrelerinde de pek değişmeden 0,76x1,32 m. ölçülerinde inşa edilen pencereler dikdörtgen formlu metal veya ahşap aksanlı tercih edilmiştir (Fotoğraf-52).

Çorlulu Ali Paşa Külliye Dershanesi'nin her cephesinde bulunan altlı üstlü 1.35x2.25 m. ölçülerinde ikişer pencere içeriyi aydınlatmaktadır. İçerde üst pencereler yarım yuvarlak kemerliyken alt pencereler dikdörtgen taş sövelidir. Dışarıdan bakıldığında üst pencereler sivri kemerli alt pencereler yarım yuvarlak kemerlidir. Pencereler içerde ahşap kanatlara ve şebekelere sahipken dışarıda metal şebekeler kullanılmıştır (Fotoğraf-43-48). Yine XVIII. Yüzyılda inşa edilmiş olan Köprülü Mehmet Paşa Dershanesinde pencere dizilimi Çorlulu Ali Paşada olduğu gibi altlı üstlü iki sıra halindedir. Köprülü Mehmet Paşa Dershanesinde de alt katta dikdörtgen kesitli pencereler vardır. Ancak bu dershanede alt kat pencerelerinin üzerinde yüzeysel sivri kemerlerle alınlıklar oluşturulup, üst kat pencerelerinde içten yuvarlak dıştan sivri kemerli olarak yapılmıştır (Köşklü, 1999: 88).

Çorlulu Ali Paşa Külliye Kütüphanesi dış cephesi konsollara kadar ahşap ile kaplanmıştır. Külliye avlusu kütüphane önünde plastik brandalarla üstten kapatılmıştır. Kısacası külliye avlusundan Çorlulu Ali Paşa Kütüphanesinin herhangi bir penceresini görme olanağımız kalmamıştır. Ancak Ayşe Kubilay "Cephelerinde yer alan pencereler dikdörtgen nişlerin içine oturtulmuş, dışarıdan demir şebekelerle kaplanmışlardır" diyerek kütüphanenin pencerelerinin dikdörtgen formda olduğunu belirtmiştir. Kubilay'ın çekmiş olduğu eski tarihli fotoğraflarda külliye avlusuna bakan iki adet üst kat penceresi vardır (Kubilay, 1998: 63).

Çorlulu Ali Paşa'nın Beyoğlu'nda inşa ettirdiği sahil camisinde harimi aydınlatan esas pencereler sivri kemerlidir. Bu pencereler 2,00x4,37 m. boyutlarındadır. Sonradan eklenen katta 0,77x1,95 m. ve 1,16x1,95 m. ölçülerinde değişen pencereler vardır. Alt katlarda yer alan pencereler de 0,96x1,67 m. - 0,92x1,43 m. ölçülerinde değişkenlik gösterir. Bu pencerelerin tümü taş lento ve sövelere sahip ahşap kanatlı pencerelerdir (Fotoğraf-99-100).

Çorlulu Ali Paşa'nın Eminönü Küçükpazarda inşa ettirdiği hanın dış cephelerinde (Gümüşpala ve Gümüş Çeşme Caddesi) dikdörtgen kesitli, taş söveli pencerelerin üzerlerinde tuğla hafifletme kemerleri kullanılmıştır. Hanın içinde alt katta da üst katta da revak içine açılan pencereler metal aksanlı dikdörtgen formda pencerelerdir. Burada yer alan pencere ölçüleri ortalama 0,79x1,23 metredir (Fotoğraf-144-147-155-164).

3.3.3. Mahfiller: Çorlulu Ali Paşa'nın iki caminde de harim içine yerleştirilen ahşap korkuluklarla girişin sağ ve soluna müezzin mahfilleri yerleştirilmiştir. Ayrıca her iki camiye, harime yerleştirilen ahşap ayakların taşıdığı kadınlar mahfili eklenmiştir. Bu mahfiller harime balkon şeklinde çıkma yapmaktadır. Ancak Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii'nin kadınlar mahfili, sonradan eklenen bölümle beraber oldukça geniş tutulmuştur (Fotoğraf-30-112).

3.3.4. Mihraplar: Çorlulu Ali Paşa'nın inşa ettirdiği yapılar içinde en yoğun süslemeli mihrap Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii mihrabıdır. Bu mihrap kuzey duvarına girişin tam karşısına denk gelecek şekilde yerleştirilmiştir. Harimde bulunan diğer yapı elemanları gibi özgün olmayan bu mihrap ahşap malzeme kullanılmıştır. Harimden bir basamak yükseltilerek, dikdörtgen bir çerçeve içine açılan mihrap nişi

boş bırakılırken, ahşap çerçevede bitkisel bezemeler bulunmaktadır (Fotoğraf-113). Çorlulu Ali Paşa eserlerinde incelediğimiz mihraplar dışında bu dönemde çokgen olarak açılmış mihrap nişleri görmekte mümkündür. Nevşehirli Damat İbrahim Paşa ve Hekimoğlu Külliyelerinde yer alan camilerde bu mihrapları incelemek mümkündür (Papila, 2000: 108-132). Ayrıca Hekimoğlu Camii mihrabı da Beyoğlu Çorlulu Cami mihrabı gibi sütuncelere sahiptir. Ancak bu mihrapta mermer malzeme kullanılmıştır (Papila, 2000: 108).

Külliye cami içindeki mihrap ise çok daha sade özellikler sergiler. Etrafında dikdörtgen, bitkisel içerikli bir bezeme kuşağı olan bu mihrapta yarım daire formlu mihrap nişi içine mihrap ayeti yerleştirilmiştir (Fotoğraf-32-42). Üsküdar Ahmediye Külliye Cami mihrabı da tıpkı bu cami de olduğu gibi kıble duvarına açılmış sade bir nişten ibarettir (Papila, 2000: 124).

Ayrıca Çorlulu Ali Paşa Medresesine ait olan dershanede kıble yönündeki duvarda bugün yerinde olmayan bir mihrap daha olduğu duvardaki pencere düzeninin diğer cephelerden farklı oluşundan muhtemel görülmektedir. İki adet, taş söveli, düşey dikdörtgen pencerenin ortasına yerleştirilen mihrabın yerinde bugün ahşap bir kitaplık bulunmaktadır (Fotoğraf-49). Çorlulu Ali Paşa Dershanesiyle aynı şekilde sekizgen inşa edilen Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Dershanesi de mescid olarak kullanıldığı için bir mihraba sahiptir (Köşklü, 1999:114)

3.3.5. Minberler: Çorlulu Ali Paşa'nın inşa ettirmiş olduğu camilerde özgün minberler günümüze ulaşamamıştır. Külliye içinde yer alan minber açık renk, cilalı ahşap kullanılarak yapılmıştır. Dilimli külah ile sonlanan köşk bölümü ve dikdörtgen formlu giriş açıklığı ile bu minber oldukça sade bir görünüm sergiler (Fotoğraf-33).

Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Cami minberinin köşk bölümü dilimli bir külah ile sonlanır. Dikdörtgen formlu bir giriş açıklığı bulunan minberde aynalık içinde yapraklardan oluşan üçgen bir bordür vardır. Bu bordür ortasına çiçek motifli rozet yerleştirilmiştir (Fotoğraf-114).

3.3.6. Vaaz Kürsüleri: Özgün olmayan vaaz kürsülerinden Bayoğlu'ndaki camide yer alan dikdörtgen formluyken külliye caminde yer alan vaaz kürsüsü kare

formda tercih edilmiştir. Her ikisi de ahşap malzemeden oluşan vaaz kürsülerinden külliye Cami'ndeki daha sade bir görünüme sahiptir (Fotoğraf-115).

Külliye caminde bulunan vaaz kürsüsü dört adet ayak üzerine oturtulurken Beyoğlu'ndaki camide yer alan vaaz kürsüsü direk olarak harime temas etmektedir. Külliyedeki kürsü yan yüzeylerinde basit kare ve dikdörtgen formlarda, köşeleri bitkisel bezeli, kabartma şeklinde çerçevelere sahiptir. Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii vaaz kürsüsünün tüm yüzeylerine bitkisel süslemeler oyulmuştur (Fotoğraf-34).

3.3.7. Minareler: Her iki camide de tek şerefeli birer minare vardır. Bu minareler camilerin ikinci kat hizasına ulaşan yüksek kaidelere oturmaktadır. Külliye cami minaresinde kesme taş kaide kullanılırken, Beyoğlu Camii'nde yapılan onarımlarda betonarme bir kaide kullanılmıştır. Bu minare özgün halinde kesme taş ile inşa edildiği için beton malzeme üzerine taş görüntüsü verilmeye çalışılmıştır. Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii minaresi dilimli bir gövde ile caminin batı cephesinde, külliye cami ise silindirik bir gövde ile caminin doğu cephesinde yükselir. İkisi de kurşun kaplı külah ile sonlanan minarelerden külliyede yer alan minarenin şerefesi dikdörtgen panolara ayrılmıştır. Bu panolara üçgen motifler oyulmuştur. Beyoğlu'nda yer alan minarenin şerefesi ise süslemesiz, silindirik bir formdadır (Fotoğraf-35-125-126).

XVIII. yüzyılda inşa edilen Ayazma ve Hekimoğlu Ali Paşa Camileri de tek şerefeli birer minareye sahiptir. Hekimoğlu Ali Paşa Camii ahşap, kurşun kaplı bir külaha sahiptir. Hekimoğlu Ali Paşa Camii minaresi de Ayazma Camii minaresi de birkaç kez önemli onarımlardan geçmiş ve özgün hallerinden uzaklaşmışlardır (Eyice, 1991: 231; Çobanoğlu, 1998: 171). Çorlulu Ali Paşa Camilerinden farklı olarak Nuru Osmaniye Camii'nde iki şerefeli iki minare doğu ve batı cephelerde yerini almıştır (Çetinaslan, 2012: 122).

3.3.8. Ocak ve Nişler: Çorlulu Ali Paşa'nın inşa ettirmiş olduğu medrese ve tekke hücrelerinde hemen her odada iki niş bir ocak bulunurken handa yer alan mekanlarda niş sayıları bir ile üç arasında çeşitlilik göstermektedir. Ancak Çorlulu Ali Paşa Han'ında da her mekanda muhakkak bir adet ocak bulunmaktadır. Çorlulu Ali Paşa'nın eserleri ile aynı dönemde inşa edilen eserlerin çoğunda özellikle medrese-

tekke hücrelerinde hem ısınma hem de dekoratif amaçlı kullanılan ocaklar günümüzde işlevselliğini yitirse de özgün olarak kalabilmişlerdir. Çorlulu Ali Paşa yapılarında neredeyse en sade şekliyle kullanılan ocaklar bu dönemde bir çok form ve yapıda kullanılmıştır. Genellikle dikdörtgen bir niş içine açılan ocaklar, basık ve yarım yuvarlak kemerli olarak şekillenir. Ayrıca Nuru Osmaniye Medresesi'nde yer alan ocaklar gibi üzeri üçgen şekilde sonlanan veya rafları olan ocaklar da görmek mümkündür (Köşklü, 1999: 426). Çorlulu Ali Paşa'nın vakıf eserlerinde yer alan ocakların hepsi tuğladan, yarım daire formlu nişlerin içine açılmış ocaklardır (Fotoğraf-55-68-158).

Genel olarak günümüzde ahşap raflar olarak kullanılan nişler ise düşey dikdörtgen planlı tercih edilmiştir. Özellikler XVIII. yüzyılda inşa edilmiş menderese-tekke hücrelerinde nişler bir ile dört adet arasında, değişik ebatlarda karşımıza çıkar. Bazen yapı içlerinde görülen nişler düzensiz olarak farklı formlarda yerleştirilirken bazen de hep aynı düzende aynı boyutta kullanılmıştır. Örneğin Nuru Osmaniye medrese hücrelerinde ocağın iki yanında ve yan duvarlarda dikdörtgen açıklıklı nişler yer almaktadır (Köşklü, 1999: 427) (Fotoğraf-55-68-158).

Çorlulu Ali Paşa Han'ında ve medresesinde altıgen bacalar kullanılırken, Çorlulu Ali Paşa Tekkesi'nde kare formlu bacalara yer verilmiştir (Fotoğraf-53-69-170). XVIII. yüzyılda inşa edilmiş yapılarda çokgen ve kare formda bacalar, tek tük kesme taştan, ağırlıklı olarak da tuğla malzemeden yapılmıştır (Şengül, 2005: 88). Çorlulu Ali Paşa Medrese bacaları gibi altıgen planlı olan Nuru Osmaniye Medrese bacaları kesme taş malzeme kullanılarak inşa edilmiştir. Damat İbrahim Paşa Medrese Bacaları ise tuğla malzeme ile sekizgen olarak tercih edilmiştir (Şengül, 2005: 88).

3.3.9. Merdivenler: Çorlulu Ali Paşa'nın inşa ettirdiği mimari yapılarda en çok taş ve ahşap merdiven kullanılmıştır.

Ahşap özellikle Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii ve Çorlulu Ali Paşa Külliye Camii'nin harimden kadınlar mahfiline çıkan merdivenlerinde karşımıza çıkar (Fotoğraf-30-116). Beyoğlu'nda yer alan camide katlar arası geçişi sağlayan neredeyse tüm merdivenler ahşaptır (Fotoğraf-121).

Çorlulu Ali Paşa Külliyesi'nin arka cephede yer alan girişinde taş merdivenlerle avluya ulaşılır (Fotoğraf-7). Taş merdivenler yine Beyoğlu Çorlulu Ali

Paşa Camii son cemaat yeri önünde, son cemaat yerinden harime çıkışta kullanılan merdivenlerde, batı cepheden kadınlar mahfiline çıkan merdivenlerde ve şadırvan girişinde kullanılmıştır (Fotoğraf-106).

Çorlulu Ali Paşa Hanı'nın bodrum katına batıda yer alan mekana yerleştirilmiş taş bir merdivenle inilirken, üst katına giriş cephesinde revak içine yerleştirilmiş olan merdivenlerle çıkılır. Ayrıca bu handa çatıya da ikinci kat revakına yerleştirilmiş taş, dönen merdivenler ile ulaşılır (Fotoğraf- 159-161-167).

3.4. Süsleme

Çorlulu Ali Paşa'nın İstanbul'un çeşitli semtlerinde inşa ettirmiş olduğu vakıf eserleri süsleme olarak sade özellikler sergiler. Ancak bu yapılarda az da olsa karşılaşılan süsleme özellikleri taş, mermer, kalemişi, mukarnas ve ahşap olarak beş ana grupta incelenebilir. Bu grupların genel özellikleri ağırlıklı olarak bitkisel içerikli süslemeler olmasıdır.

3.4.1. Taş: Çorlulu Ali Paşa'nın inşa ettirdiği yapıların genelinde yoğun olarak taş süslemeler kullanılmıştır.

Taş süslemeler genel olarak yapı cephelerinde, kemer başlarında, kapı kenarlarında karşımıza çıkar. Ağırlıklı olarak bitkisel içerikli bu süslemelerde lale sıkça karşılaşılan bir motiftir. Osmanlı sanatına en erken giren çiçek motiflerinden olan lale motifi, XVI. yüzyılda yuvarlağa yakın oval olan formdan gittikçe uzayarak XVIII . yüzyılda aşırı uzun kadehlere dönüşmüştür. (Demiriz, 1986; 355) Çorlulu Ali Paşa Külliyesinde lale motifi cami giriş kapısında yer almaktadır (Fotoğraf-24)

Çorlulu Ali Paşa Camii ile Kaptan İbrahim Paşa camilerinin (1708) minare şerefesi eşit olarak bölümlere ayrılmış ve her bir bölmede dikey şekilde yerleştirilmiş altıgenleri yine dikey ve çapraz düz çizgiler kesmiştir (Söylemez, 2010: 187) (Fotoğraf-35). Yeni Valide Camisinde de Çorlulu Ali Paşa Camiine benzer bir şerefe görülür. Yalnız Yeni Valide Cami şerefesinde tek sıra altıgen yerine yan yana iki sıra, iki yanda da yarım altıgenler vardır (Söylemez, 2010: 187).

Çorlulu Ali Paşa Külliyesi'nin haziresi de taş-bitkisel süsleme açısından oldukça zengindir (Fotoğraf-85-86). Mezar taşlarının ayak ve baş taşları, sandukalar bitkisel motiflerle doldurulmuştur. Hazirenin mezar taşlarında meyve tabakları ve saksı/vazo içine yerleştirilen çiçek motifleri büyük ebatlarda kullanılmıştır. Bu iki süslemenin İslami inançtaki karşılığı cennet olduğu için mezar taşlarında sıkça karşılaşılan motifler olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Coşkun, 2017; 89). Meyve tabakları içinde özellikle üzüm ve armutlar dikkat çekmektedir. Ayrıca bitkisel süsleme olarak lale, selvi, karanfil ve yaprak motifleri en çok kullanılan motiflerdir. Çorlulu Ali Paşanın mezar sandukasında da büyük gül motifleri tercih edilmiştir.

Çorlulu Ali Paşa Külliye Haziresinde bulunan mezar taşları ağırlıklı olarak bitkisel süsleme ile kaplanmıştır. Yalnız dershane tarafında yer alan haziredeki tek bir

mezar taşında altı köşeli yıldız motifi kullanılmıştır. Mezar taşı kırık olduğu için kime ait olduğu saptanamamıştır (Fotoğraf-87).

Yaygın olarak kullanılan bir diğer taş motif ise, özellikle kemer başlarında kullanılan yuvarlak gül-gülçe motifleridir. Bu motif özellikle çeşmelerde XVIII. yüzyıl dönem özelliği haline gelmiş olan rozet şeklinde yerini alır. Bizimde Çorlulu Ali Paşa Külliyesi giriş cephesinde, hanın giriş kapısında ve Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa/Halil Hamit Paşa çeşmelerinin kemer başlarında gördüğümüz bu süslemeler XVII. ve XVIII. yüzyılda örneklerine sıkça rastladığımız taş süslemelere birer örnek teşkil eder (Fotoğraf-12-138-180). Külliye girişinde kemer başlarında yer alan gülçeler iki farklı örnek olarak karşımıza çıkar. Biri sivri yaprakların ortasına yerleştirilmiş, oldukça dışa taşkın bir gül motifi iken diğeri oval yapraklarla oluşturulmuş oldukça basit bir gül motifidir. Ayrıca yine külliye giriş cephesinde yer alan sütun başlıklarının hemen üzerinde palmet motifleri yer almaktadır (Fotoğraf-11).

Çorlulu Ali Paşa'nın inşa ettirdiği çeşmelerden Burdurlu Halil Hamit Paşa'nın tamiri sayesinde günümüze ulaşmış olan Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa/Halil Hamit Paşa Çeşmesi bitkisel süslemelerinin yanı sıra yazılı süslemeye de yer verilen bir çeşmedir. Boş inşa kitabeliğinin iki yanında kenarları sivriltilmiş kartuşlar içine bugün okunmaz halde olan yazılı süslemeler, taş üzerine oyulmuştur (Fotoğraf-180).

3.4.2. Mermer: Çorlulu Ali Paşa Külliyesi içinde yer alan tekkenin önünde revaklar vardır. Bu revakların sütun başlıkları mermer baklavalı sütun başlıklarıdır. Ayrıca Çorlulu Ali Paşa Külliye Camii Şadırvanının sütun başları da aynı şekilde baklavalı sütun başlığı olarak tasarlanmıştır. Çorlulu Ali Paşa Külliyesinde tekke ve medresenin ortak olarak kullandığı mekanların ayrıca bir revağı vardır. Bu revakta kullanılan sütun başlıkları tekke revağında olduğu gibi mermer, baklavalı sütun başlığı olarak kullanılmıştır. Çorlulu Ali Paşa Külliye Camii'nin şadırvanında da tekke revağında kullanılan baklavalı sütun başlığının küçük ebatlı olanı tercih edilmiştir (Fotoğraf-61-70-74).

Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Cami Şadırvanında bulunan gülçe motifi oldukça zarif bir örnektir. İnce çizgilerle oluşturulan gül motifi mermer şadırvan havuzunda, musluğun üzerine, kemerin iç ortasına yerleştirilmiştir (Fotoğraf-131).

Hırka-i Şerif çeşmesinin mermer aynalık taşında yer alan çiçek motifleri çoklu çizgilerle çerçeve içine alınmış aynalık taşının dört köşesinde yer almaktadır (Fotoğraf-185).

Ayrıca selvi motifi de Çorlulu Ali Paşa'nın eserlerinde karşımıza çıkan, XVIII. yüzyılda çeşmelerinin ayna taşında sıklıkla gördüğümüz bir motiftir (Coşkun, 2017; 89). Bizde Mevlanakapı Çorlulu Ali Paşa Çeşmesinin ayna taşında iki adet karşılıklı yerleştirilmiş selvi motifi ile karşılaşmaktayız. Bu motifler oldukça sade olarak yukarıya doğru sivrilen bir üçgenin içine yerleştirilmiş üst üste çizgilerden oluşur (Fotoğraf-193). Selvileri bu dönem çeşmelerinden Kasımpaşa Kaptan Hacı Hüseyin Paşa Çeşmesi (1145/1732) ayna taşında da görmek mümkündür. Bu çeşmede kullanılan selvi motifleri Mevlanakapı Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi ayna taşında yer alan selvi motiflerine benzer ancak aralarındaki fark Kasımpaşa Kaptan Hacı Hüseyin Paşa Çeşmesi'nde yer alan selvilerin üst kısımları içeri doğru kıvrılmıştır (Barışta, 1991:13).

Mermer malzeme ile oluşturulan süslemelere önemli bir örnekte mukarnastır. Mukarnas İslam mimarisine özgü bir bezeme şeklidir. Sütun başlıklarında, kubbeye geçiş elemanlarında, şerefelerde, mihrap ve nişlerde kullanılır. Çorlulu Ali Paşa'nın eserlerinde mukarnas sütun başlığı olarak karşımıza çıkar. Sütun başlıklarında iki tür uygulama yaygındır. Yine yıldız ve üçgen çıkıntı yapan konsol öğeleriyle başlayan başlıklardan birincisinde ikinci dizide kareye geçildikten sonra diziler köşelerde devam eder. İkincisinde ise, ikinci dizide kare kesite geçildikten sonra kemer tabanına değin taşırtılan dizilerle düzenleme son bulur (Ödekan, 1988; 475-477) Çorlulu Ali Paşa Külliyesinde birinci uygulama görülmektedir (Fotoğraf-11).

Çorlulu Ali Paşa Külliyesi giriş cephesinde yer alan sütun başlıkları, Çorlulu Ali Paşa Külliyesi Medrese revakı ve dershanede de sütun başlıkları mukarnaslı olarak kullanılmıştır (Fotoğraf-11-50-60).

Çorlulu Ali Paşa Külliye Camisinin son cemaat yerindeki sütun başlıkları barok tarzda yapılmış olmasına rağmen püskülleri klasik mukarnasta kullanılan püsküllere benzer. Ancak klasikten farklı olarak bu camide kullanılan püsküller daha büyük ve üzerleri yivli olarak yapılmışlardır (Söylemez, 2010: 208) (Fotoğraf-22).

3.4.3. Kalemişi: Çorlulu Ali Paşa Külliye Camisinde de alt pencere üstlerinde yer alan kalemişi süslemelerde kırmızı ve mavi ile boyanan palmet ve lotuslar

dönüşümlü olarak kullanılmıştır. Bu palmet ve lotusların ortasına altta yapraklar ile birleşen beyaz hatailer işlenmiştir (Aytaçoğlu, 1993: 29). Ayrıca caminin kubbe içinde sarı zemin içine beyaz harflerle "İhlas Suresi" yazılmıştır. Bu yazı kubbe içinde tam ortada yer almaktadır (Aytaçoğlu, 1993: 31) (Fotoğraf-25).

Camide üstte yer alan pencerelerde ise kemer köşeliklerinde kırmızı zemin üzerine beyaz rumiler yerlerşitirilmiştir. Ayrıca pencere kenarını sarı renkli küçük palmet ve yapraklardan oluşan bir şerit çerçeveler (Aytaçoğlu, 1993: 29) (Fotoğraf-27-28). Tropların üst kısmına yarım daire içine hatayiler yerleştirilirken her bir tromp eteğini dokuz adet taç motifinden oluşan dizi dolaşır. Burda da yine palmet ve rumiler iç içe kullanılmıştır (Aytaçoğlu, 1993: 29-30). Kubbe içinde ve dış kenarlarda da benzer kompozisyonda kalemişi süslemeler devam etmiştir (Fotoğraf-25). Çorlulu Ali Paşa Külliyesi ile aynı dönemde inşa edilen Nevşehirli Damat İbrahim Paşa Külliyesinde kalemişi süsleme Cami yerine kütüphane kubbesinde tercih edilmiştir (Aytaçoğlu, 1993: 66-67).

Çorlulu Ali Paşa Külliyesi içinde yer alan medresenin revakları kubbe örtülüdür. Bu kubbelerin içlerinde kalemişi lale, rumi ve yaprak motifleri bulunmaktadır. Kubbe dış kenarlarına kırmızı renkte lale ve yaprak motifleriyle şerit çekilmiştir. Kubbe içinde yer alan kompozisyon en dıştan sekiz adet lalenin ikişer yaprak üzerine oturtulması ile başlar. Burada laleler mavi renk tercih edilmiştir. Kubbenin içine yerleştirilen yuvarlak kompozisyonda kırmızı renkli yaprak ve rumi motiflerinin ortasına mavi renkli basit lotus motifleri yerleştirilmiştir. Bu revağın sonuna yerleştirilen tonoz örtünün içinde de benzer bir kompozisyonda kalemişi süsleme mevcuttur. Yine tonozun dış kenarlarını mavi-kırmızı lale ve yaprak motifleri çerçevelermiştir. Tonozun içinde ise sarı ve mavi iki düz çizgi ile dikdörtgen bir çerçeve oluşturulmuş, bu çerçevenin dört köşesine kırmızı renkli yaprak ve lale motifleri yerleştirilmiştir. Kompozisyonun tam ortasında ise lotusların içine yerleştirilmiş lale motifleri kullanılmıştır (Fotoğraf-51-58-59).

Bugün içi tamamen beyaza boyanmış olduğu için herhangi bir süsleme izine rastlayamasak da Çorlulu Ali Paşa Dershanesi de Saraçhanebaşı Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesinde yer alan dershane gibi kalemişi bir süslemeye sahipti. Bu süslemeler iki yapıda da kubbe ve tromplarda yer almaktaydı (Argıt, 1993: 129).

Mevlanakapı Çorlulu Ali Paşa çeşmesinde yer alan kalemişi süslemeler bugün oldukça harap vaziyettedir. Çeşme saçağında yer alan mavi ağırlıklı süsleme yine yaprak, lale ve lotus bitkileriyle bezelidir. Saçağın iç köşesine mavi fon üzerine siyah-beyaz lale ve lotuslarla düz bir şerit çekilmiştir. Saçağın içine buluta benzer bir çerçevenin içine büyük yaprak ve lotusların ortasına yine mavi fon üzerine yerleştirilmiş bir lale motifi konulmuştur (Fotoğraf-194-197).

3.4.4. Ahşap: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii ahşap tavanı dikdörtgen-kare bölümlere ayrılmış ve bu bölümlerin içine sekiz kollu yıldız, dikdörtgen, üçgen ve karelerle hareket katılmıştır (Fotoğraf-108-135).

Ahşap malzeme süsleme unsuru olarak genellikle özgün olmayan müezzin mahfilleri, minber, vaaz kürsüsü gibi mimari elemanlarda karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Cami mihrabı bitkisel içerikli ahşap süslemelere güzel bir örnek olacaktır (Fotoğraf-113).

3.5. Kitabeler

Çorlulu Ali Paşa'nın İstanbul'da inşa ettirdiği vakıf eserlerinin hemen hemen hepsinin ya inşa ya da onarım kitabesi bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Günümüze ulaşamayan çeşmelerinde kitabelerine yazılı kaynaklardan ulaşılabilir. Ancak bu eserlerin hepsi İstanbul'da inşa edildiği düşünülen çeşmelerdir. Bu çeşmeler içinde inşa edilip edilmedikleri kesin olmayanlar mevcuttur. Bu eserlerin kitabeleri için de bu çalışmada ilgili bölümlere bakılabilir. Ayrıca az da olsa kitabesi mevcut olmayan (Çorlulu Ali Paşa Hanı gibi), ya da inşa kitabesi günümüze ulaşamamış ancak metinlerini yazılı kaynaklardan tespit edilen kitabeler de mevcuttur. Bu metinlerde yukarı (ilgili başlıkların altında) da tek tek incelenmiştir.

Bu bölümde ise günümüze fiziki anlamda ulaşabilen inşa, onarım ya da usta kitabeleri incelenecektir.

XVIII. yüzyılda özellikle çeşme kitabelerinde "divan edebiyatı" unsurlarına yer verilmeye başlandığı bir dönemdir. Kitabeler artık yalnızca yaptıranı ve yapım yılını içeren basit metinlerden çok şiirsel hatta anlaşılması güç metinlere çevrilmiştir (Aynur-Karateke, 1995; 71). Aşağıda incelenen bazı çeşme kitabelerinde de bu etkiyi görmek mümkündür.

3.5.1. İnşa Kitabeleri: Çorlulu Ali Paşa'nın Eminönü'ne inşa ettirdiği külliyenin inşa kitabesi medrese-dershane tarafındaki girişte yer alır. Mermer bir kitabelik içine yeşil zemin oluşturulmuştur. Sarı renkte boyanan metin dört bölüme ayrılmıştır. Toplam 16 satırdan oluşan bu kitabe metni 1120/1708 tarihini verir. Kitabe aralarında lale, papatya ve yaprak motifleri kullanılmıştır. 1120/1708 tarihli ta'lik kitabenin manzum metni şair Dürri'ye aittir (Kınaylı, 1966: 4108) (Fotoğraf-1).

Çorlulu Ali Paşa Külliyesinin giriş cephesinde cami-tekke giriş kapısına ve medrese çıkmazında yer alan (arka cephesinde) girişine mermer plaka üzerine "*Çorlulu Ali Paşa Camii-i Şerifi Hicri 1119*" (1707-08) yazılı birer kitabe daha eklenmiştir (Fotoğraf-14).

Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Şadırvanı aslında Kaptan-ı Derya Süleyman Paşa tarafından yaptırılmıştır. Daha sonra bu şadırvan harap olunca tamamen yıkılarak yerine yeni bir şadırvan inşa edilmiştir. Bu şadırvanın kitabesi metal bir plaka içine yerleştirilmiştir. Bu plaka içince yazı celi-rik'a olarak dört satır yazılmıştır (Tali, 2009:

183). Tarih 1333 (1914-15) olarak metnin sonuna eklenmiştir (Kınaylı, 1966: 4105). Aynı şadırvanda metal dikdörtgen bir plaka içine Arapça kitabenin Türkçe açıklaması verilmiştir (Fotoğraf-127-128).

Eyüp Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi inşa kitabesi ise iki satırdan oluşmaktadır. Celi sülüs olarak yazılan bu kitabe metni 1119/1707 tarihini verir (Aynur-Karateke, 1995: 103) (Fotoğraf- 171).

Mevalanakapı Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi'nin iki satırlık kitabesi 1122 (1710) tarihini verir. Sülüs olarak yazılan bu kitabenin metin 1122/1710 tarihini verir (Aynur-Karateke, 1995: 118) (Fotoğraf-186).

3.5.2. Onarım Kitabeleri: Çorlulu Ali Paşa Külliye Camii'nin inşa kitabesi yerinde yoktur bugün kapı üzerinde yer alan kitabelikteki metin ise Arapçadır. Bu metin dikdörtgen mermer bir panoya, kenarları sivrileştirilmiş bir kartuş içinde yerleştirilmiştir. Bu cami kitabesi Seyyid Muhammed Hami'ye ait bir metnidir (Argıt, 1993: 116) (Fotoğraf-13).

Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii'nin sülüs olarak yazılmış dört + dört toplam sekiz satırlık bir onarım kitabesi vardır. Sülüs olarak yazılmış olan bu kitabe 1314/1896-97 (II. Abdülhamit dönemi (1876-1909) tarihini veren bu kitabe giriş kapısı üzerinde yer alır (Fotoğraf-92).

Yine Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii'nin batı cephesine yerleştirilmiş mermer bir onarım kitabesi daha vardır. Bu mermer plakaya dört ayrı metin işlenmiştir bunlardan sadece biri tarih içerir. 1219/1804-05 tarihli bu kitabe mermer plaka içinde altta yer alır (Fotoğraf-93-94).

Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa/Halil Hamit Paşa Çeşmesi Çorlulu Ali Paşa tarafından yaptırılmış ve Burdurlu Halil Hamit Paşa tarafından tamir ettirilmiştir. Bu çeşmenin onarım kitabesi iki satırdır esas kitabeliğin üstüne yerleştirilen metin harekeli sülüs olarak yazılmıştır ve 1198/1783 tarihini verir. (Tanışık, 1945: 137; Aynur-Karateke, 1995: 120) (Fotoğraf-178).

Hırka-i Şerif Çorlulu Ali Paşa Çeşmesinin onarım kitabesi dört satırdan oluşur. 1307/1889 tarihini veren bu kitabenin sanatçısı Bosnalı Sabit ya da Durri'dir.

(Egemen, 1993: 133, Anonim, 1983: 1515; Aynur-Karateke, 1995: 97-98) (Fotoğraf-183).

Mevalanakapı Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi'nin inşa kitabesinden başka onarım ve usta kitabesi vardır. Beş + beş toplam on satırdan oluşan onarım kitabesi Baltacızade Fehmi Abdullah Efendi tarafından talik olarak yazılmıştır. Bu kitabe 1320/1902 tarihini verir. (Aynur-Karateke, 1995: 118) (Fotoğraf-187).

3.5.3. Usta Kitabeleri: Mevlanakapı Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi üçüncü bir kitabeye daha sahiptir yine tamirden bahseden bu kitabe istifli besmele içeren bir usta kitabesi olarak da değerlendirilebilir. Mustafa Hali Özyazıcıya ait 1953 tarihli bu metin çeşmede kemer içinde yer alır (Aynur-Karateke, 1995: 118) (Fotoğraf-188).

4. SONUÇ

Bu çalışma esnasında incelenen yapılar tek bir baniye, Sadrazam Çorlulu Ali Paşa'ya ait olduğu için hepsi birbirine yakın tarihlerde XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde inşa edilmiştir. Klasik Dönem Osmanlı mimarlığından Geç Dönem Osmanlı mimarlığına geçiş olarak değerlendirilebilecek özellikler sergileyen bu yapılarda klasik dönem özellikleri daha baskın görülmektedir. Çünkü henüz XVIII. yüzyılın başlarında inşa edilen bu yapılarda plan bakımından değil ancak süsleme özellikleri bakımından ufak değişikliklere gidilmiştir.

Çorlulu Ali Paşa İstanbul ve Tekirdağ'da vakıf eserleri vermiştir. İstanbul'da yer alan yapılar Fatih, Eyüp ve Beyoğlu ilçelerinin farklı mahallelerine dağılırken, Tekirdağ'da yer alan hayratlar Çorlu ilçesinde iki farklı mahallede yer almaktaydı.

Sadrazamın en fazla göz önüne çıkan eseri Eminönü'nde inşa ettirdiği külliyesidir. Bu külliye genel hatlarıyla dönemin ve sadrazamın ekonomik koşullarıyla bağdaşır şekilde inşa edilmiştir. Çorlulu Ali Paşa Han'ında olduğu gibi mevcut olan araziye uygun inşa edildiğinden avlu planı düzensizdir. İnşa malzemesi olarak hemen hemen içerisindeki her yapıda külliyenin bahçe duvarları gibi ya sadece taş ya da taş-tuğla almaşık örgü kullanılmıştır. Ön cephe tamamen taştan inşa edilmiştir, dershane, kütüphane ve medrese hücrelerinin önünde de taş kullanılmış ancak cami ve tekke de külliyenin arka cephesinde olduğu gibi taş-tuğla almaşık bir örgü kullanılmıştır. Külliyede genel olarak bitkisel süsleme kullanılmıştır. Giriş cephesindeki gülçe motiflerinden, cami içinde, medrese hücrelerinin revak kubbelerinin içindeki kalemişlerine kadar bitkisel motifler baskın bir şekilde kullanılmıştır.

Çorlulu Ali Paşa'nın Beyoğlu'nda inşa edilmiş olan cami plan bakımından XVIII. yüzyıl sahil camilerinde görülen çift katlı plan özelliğine uygun inşa edilmiştir. İlk inşasında tek kubbeli olan yapıda Geç Dönemin sonuna doğru XIX. yüzyılda yapılan onarımla kubbe yerini ahşap çatıya bırakmıştır. Tamamen kesme taştan inşa edilen yapıda, minare kaidesinde olduğu gibi zaman zaman betonarme onarımlar gerçekleştirilmiştir. Süsleme olarak cami içinde ve şadırvanda ahşap üzerine geometrik motifler ağır basmaktadır.

Çorlulu Ali Paşa Eminönü'nde iki katlı bir şehir hanı inşa ettirmiş bu han diğer vakıf yapıları için akar olarak kullanılmıştır. Araziye uygun bir plan geliştirmek için giriş cephesi sokağa oval bir çıkıntı yaparak yan cepheyle birleşir. Çift katlı, tek avlulu

bir han olan Çorlulu Ali Paşa hanı taş-tuğla almaşık örgü sistemiyle inşa edilmiştir. Giriş cephesinde yer alan küçük boyutlu bitkisel motifleri saymazsak süsleme olarak ele alınabilecek fazla özellik taşımaz.

Çorlulu Ali Paşa'nın önem taşıyan eserleri arasında çeşmeleri saymak yerinde olacaktır. Çeşmeler bu çalışma içinde günümüze ulaşabilen ve ulaşamayanlar olarak ayrı ayrı incelenmiştir. Günümüze ulaşan beş çeşmede ortak olarak mahalle-meydan çeşmesi tipinde inşa edilmiş ve genel malzeme olarak kesme taş kullanılmıştır. Günümüze ulaşamayan 13 adet çeşmeden İstanbulda yer alan sadece beşinin ismine Çorlulu Ali Paşa'nın Vakfiyesinde rastlamaktayız. Ancak bu çeşmelerin mimari tasvirleri hakkında kesin bilgimiz yoktur. Diğer altı adet çeşme inşa edildi mi edilmedi mi kesin değildir, divanlarda kitabe şiirleri yazılmıştır ancak inşalarına dair kesin bilgiler verilmemiştir.

Bu mimari yapılar dışında Sadrazam Çorlulu Ali Paşa elbette ki kendi memleketi Çorlu'ya da hayır eserleri yaptırmıştır. Yazılı kaynaklardan ve kendi vakfiyesinden öğrendiğimiz kadarıyla iki çeşme Tekirdağ Çorluya Ali Paşa tarafından inşa ettirilmiştir. Ancak yapılan çalışmalarda bu çeşmelerin günümüze ulaşamadığı tespit edilmiştir.

Çorlulu Ali Paşa kendisi de Arnavutköy'de dönemin en güzel yalılarından birinde ikamet etmiş biri olarak özellikle su yapılarına önem vermiş olmalı ki Beyoğlu'nda inşa ettirdiği camiye yakın olarak bir de hamam inşa ettirmiştir. Günümüzde askeri bir bina olarak kullanılan hamam özgün halinde küçük bir mahalle hamamı olarak inşa edilmiştir. Zaman içinde harap hale gelen İstanbul Hobyar'da bulunan mektep ise arsası ile birlikte Çorlulu Ali Paşa Vakfı tarafından elden çıkarılmıştır.

İslamiyet'te suya özellikle bir kutsallık verilmiş, temsil ettiği temizlik neredeyse imanın şartlarından gösterilmiştir. Çeşmelerle halka ulaşan su, yaptırana hayır duası kazandırmıştır. Bu su yapıları dışında Çorlulu Ali Paşa inşa ettirdiği külliyede caminin darülkurra olarak kullanılmasını şart koşmuş, camileriyle İslami ibadete, tekke ve medresesiyle de dini eğitimlere olanak sağlamış bir sadrazam olarak yalnızca Osmanlı Devleti'ne değil İslamiyet'e de hizmet etmiş bir devlet adamıdır.

Bize düşen elbette güzel amaçlara hizmet için inşa edilmiş bu yapıların devamlılığını sağlamaktır. Günümüzde vakıflara bağlı veya özel (şahıs veya kurum

malı) bir çok tarihi yapıda yaşanılan problemler bu yapılarda da karşımıza çıkmaktadır. Günümüze ulaşan yapılar için kullanılıyor olmaları bir şekilde yaşamaları için gereklidir. Ancak yapılar kullanım şekillerinin zaman içinde değişmesinden kaynaklı çeşitli tahribatlara uğrayabilmektedir. Örneğin tekkelerin kapatılmasıyla esas kullanım amacını yitiren Çorlulu Ali Paşa Tekkesi için uygun kullanımın bulunması yapının geleceği için önem taşımaktadır. Mimari özelliklerine uymayan kullanımlar yapılarda deformasyona ve tarihi değerlerinin kaybolmasına yol açmaktadır. Özgün çizgisinden her tamiratta uzaklaşan yapılar için uzman ellere ihtiyaç vardır. Örneğin Beyoğlu'nda yer alan Çorlulu Ali Paşa Camii şu an özgün halinden uzaktır. Osmanlı döneminde yapılan ilaveler hariç yakın tarihteki tadilatlar yapıyı tarihi çizgisinden uzaklaştırmıştır. Aynı şekilde külliyedeki yapılarda da şadırvanlara varana kadar kullanımdan kaynaklanan değişiklikler vardır. Külliye bahçesine eklenen gereksiz ahşap odacıklar, bütün sütunlara asılan süs eşyaları yapıyı örten aslına dokunmamızı engelleyen diğer çirkin detaylardır. Günümüze kendi halinde ulaşabilmeyi başaran yapılar Çorlulu Ali Paşa Hanı ve çeşmeleridir. Hanın bir çok odasının kullanılmaması belki özgün haline dokunulmamasına sebep olmuş ancak tamirat görmeyen yapı harabeleşmiştir. Çeşmelerde de aynı şekilde sağlam olanlar dahi kullanılmayıp kaderine terkedilmiştir.

Bu çalışmayla yapıların kullanım amaçları, mimari ve süsleme özellikleri, zaman içerisinde ki değişiklikleri kaydedilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmayla Osmanlı Devletine farklı görevlerde hizmet etmiş, Müslüman bir topluma İslami eğitim ve ibadet mekanı sağlamış olan Sadrazam Çorlulu Ali Paşa'nın günümüze ulaşmış, ulaşamamış tüm vakıf yapılarına yer verilerek bu yapılar yaşatılmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

Abaç, Sadi (1935), Kasımpaşa'nın Tarihçesi, İstanbul.

Abuşoğlu, Mehmet M. (1995), *Sadr-ı A'zam Çorlulu Ali Paşa'nın Vakıfnamesi*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Aksu, Demet (1999), *Çorlulu Ali Paşa Hanının Restorasyon Projesi,* İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Aktaş, Necati (1986), *1206 (1792) Tahririne Göre İstanbul Medreseleri,* Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Aktepe, Münir (1993), "Çorlulu Ali Paşa", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 8, İstanbul, s.370-371

Anonim (1983), "Ali Paşa (Çorlulu)", *Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi*, İstanbul, s.251-252.

Anonim (1983), "Ali Paşa, Çorlulu, Silahdar*"*, *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi,* Cilt: 2, İstanbul, s.665-668.

Anonim (1983), "Çorlulu Ali Paşa Camii", *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi,* Cilt:3, İstanbul, s.1504-1505.

Anonim (1983), "Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi", *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi,* Cilt: 3, İstanbul, s.1505.

Anonim (1987), *Eminönü Camileri*, İstanbul.

Anonim (2013), *İstanbul'un Kitabı Fatih 2, Eminönü 1*, İstanbul.

Anonim, http://besiktas.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_08/05030313_ilcemizin_tarihi.pdf , Erişim Tarihi: 04.12.2018).

Argıt, Nisa N. (1993), *Klasik Dönem Sonrasında İstanbul'da Küçük Külliyeler*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Aşkar, Mustafa (1999), "Bir Türk Tarikatı Olarak Halvetiyye'nin Tarihi Gelişimi ve Halvetiyye Silsilesinin Tahlili", *AÜİF Dergisi*, Sayı: 39, s.535-563.

Aynur, Hatice ve Karateke, Hakan T. (1995), *III. Ahmet Devri İstanbul Çeşmeleri (1703-1730)*, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları.

Aytaçoğlu, Zaide L. (1993), *İstanbul Lale Devri (1703-1730) Mimari Bezemesi,* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Ayvansarayi Hüseyin Efendi, Ali Satı Efendi, Süleyman Besim Efendi (2001), *Hadikatü'l Cevami*, İstanbul.

Ayla Ödekan (1988), "Mukarnas Bezeme*", Mimarbaşı Koca Sinan, Yaşadığı Çağ ve Eserleri*, Vakıflar Yayını, Cilt: 1 Ankara, s.473-478.

Barışta, H. Örcün (1991), *İstanbul Çeşmeleri, Beyoğlu Cihetindeki Meyva Tabağı Motifleriyle Bezenmiş Tek Cepheli Anıt Çeşmeler*, İstanbul.

Cenez, Dilek S. (2017), *18. Yüzyılda Bir Devlet Adamı: Çorlulu Ali Paşa (1706-1710),* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Cerasi, Maurice (2006), *Divanyolu*, (Çeviren: Ali Özdamar), İstanbul.

Cezar, Mustafa (1971), *Mufassal Osmanlı Tarihi,* Cilt: 5, İstanbul.

Cezar, Mustafa (2002), *Osmanlı Başkenti İstanbul*, İstanbul.

Coşkun, Seda (2017), "III. Ahmed (Lale) Devrinde İstanbul Çeşmeleri", *Vakıf Restorasyon Yıllığı*, Sayı: 14, İstanbul, s.80-99.

Çevik, Hikmet (1949), *Tekirdağ Tarihi Araştırmaları*, İstanbul.

Çobanoğlu, Ahmet, V. (1998), "Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 17, İstanbul, s.169-173.

Danişmend, İsmail H. (1972), *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Cilt: 4, İstanbul.

Demiriz, Yıldız (1986), *Osmanlı Kitap Sanatında Natüralist Üslupta Çiçekler*, İstanbul.

Egemen, Affan (1993), *İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri*, İstanbul.

Eğin, Ergün (1994), "Çorlulu Ali Paşa Camii", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt: 3, İstanbul, s.527.

Eldem, Sedat, H. (1993), *I Boğaziçi Yalıları Rumeli Yakası,* İstanbul.

Ertem, Adnan (2011), "Osmanlıdan Günümüze Vakıflar", *Vakıflar Dergisi,* Sayı: 6, İstanbul, s.25-65.

Ethem, Halil (1932), *Camilerimiz*. İstanbul.

Evren, Burçak, (2010), *Seyyahların Gözüyle Semt Semt İstanbul*, İstanbul.

Eyice, Semavi (1991), "Ayazma Cami", *TDV İslam Ansiklopedisi,* Cilt: 4, İstanbul, s.169-173.

Eyice, Semavi (1992), "Beşir Ağa Külliyesi", *TDV İslam Ansiklopedisi,* Cilt: 6, İstanbul, s.1-3.

Gökman, Muzaffer (1939), *İstanbul Kütüphaneleri ve Bugünkü Vaziyetleri*, İstanbul.

Güran, Ceyhan (1976), *Türk Hanlarının Gelişimi ve İstanbul Hanları Mimarisi,* İstanbul.

Hafız Hüseyin Ayvansarayi (1985), *Mecmua-i Tevarih* (Hazırlayanlar: Fahri Ç. Derin-Vahid Çabuk), İstanbul.

Haksan, Mehmet N. (1995), *İstanbul Hamamları*, İstanbul.

Haksan Mehmet N. (2008), *Eyüpsultan Tarihi,* Ankara.

İgüs, Esma (2014), "XVIII. Yüzyıl İstanbul'unda Fiziki Çevre, Meydan Çeşmeleri ve Çeşme Meydanlarının Etrafında Oluşan İstanbul Meydanları", *Osmanlı İstanbul'u II. Uluslararası Osmanlı İstanbullu Sempozyumu, Bildiriler,* İstanbul, s. 675-692.

İnci, Nurcan (1985), "18. Yüzyılda İstanbul Camilerine Batı Etkisiyle Gelen Yenilikler*"*, *Vakıflar Dergisi*, Sayı: 19, s.223-236.

İ.S.K.İ. (2006), *İstanbul Tarihi Çeşmeler Külliyatı*, Cilt: 2, İstanbul.

İşli, Esin Demirel, (1998), *İstanbul Tekkeleri Mimarisi Eklentileri ve Restorasyonu,* Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Kahraman Seyit. A. ve Dağlı Yücel (2006), *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: İstanbul*, Cilt: 1, İstanbul.

Karakaya, Ebru (2004), "Hamamlar", *Geçmişten Günümüze Beyoğlu,* Cilt: 1, İstanbul, s.243-252.

Koçu, Reşad, E. (1959), "Ali Paşa (Çorlulu)", *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt:2, İstanbul, s.680-681.

Koçu, Reşad E. (1966), "Çorlulu Yalısı", *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt: 8, İstanbul, s.4108-4109.

Köprülü, Bülent (1951), "Tarihte Vakıflar", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:8, Ankara, s.490-497

Köşklü, Zerrin (1999), *17. Ve 18. Yüzyıl Osmanlı Medreselerinin Tipolojisi 1,* Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Erzurum.

Köşklü, Zerrin (2000), "18. ve 19. Yüzyıl İstanbul Kütüphanelerinden İki Örnek: Damat İbrahim Paşa Kütüphanesi ve İstanbul Feyzullah Efendi Kütüphanesi", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 15, Erzurum, s.15-29.

Köşklü, Zerrin (2000), "Vakfiyelere Göre 17. ve 18. Yüzyıllarda Bir Eğitim Kurumu Olarak Osmanlı Darülkurraları", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 14, Erzurum, s.271-278.

Köşklü, Zerrin (2001), "Osmanlı Medrese Mimarisinde Bazı Örneklerle Baca Formları", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 16, Erzurum, s.209-218.

Kınaylı, Hüsnü (1966), "Çorlulu Ali Paşa Camii", *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt: 8, İstanbul, s.4104-4105.

Kınaylı, Hüsnü (1966), "Çorlulu Ali Paşa Camii Medresesi Kütübhanesi", *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt: 8, s.4105-4108.

Kubilay, Ayşe Y. (1998), *18. ve 19. Yüzyıl İstanbul Kütüphanelerinin Mimarisi*, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul.

Kunter, Halim, B., (1938), "Türk Vakıfları ve Vakfiyeleri Üzerine Mücmel Bir Etüd" *Vakıflar Dergisi*, Sayı:1, s.103-129

Kuruçay, Akif (2012), *İstanbul'un 100 Hamamı*, İstanbul.

Kütükoğlu, Mübahat S. (2000), *20. Asra Erişen İstanbul Medreseleri*, Ankara.

Müller-Wiener, Wolfgang (2001), *İstanbul'un Tarihsel Topografyası* (Çeviren: Ülker Sayın), İstanbul.

Nayır, Zeynep (1978), Arnavutköy Tarihi Çevre Özellikleri, *O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Sayı: 2, s.159-178.

Orman (1985), "Yeni Valide Külliyesi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt:43, İstanbul, s.433-435.

Öz, Tahsin (1987) *İstanbul Camileri* (2. Baskı), Ankara.

Özcan, Abdülkadir (2010), "Şehid Ali Paşa", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 38, İstanbul, s.433-434.

Özcan, Ali R. (2011), *İstanbul'un 100 Kitabesi*, İstanbul.

Papila, Aytül (2000). *18. Yüzyıl Osmanlı Külliyelerindeki Üslup Değişiklikleri*, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Pervittich, Jacques (2003), *Sigorta Haritalarında İstanbul, İstanbul in the Insurance Maps of Jacques Pervittich,* Çev: Zülal Kılıç, İstanbul.

Sav, Murat (2014), "Deniz Abdal'da Mimar Şüca Camii Tarihçesi Özellikleri ve Yıkım Süreci", *Vakıf Restorasyon Yıllığı Dergisi*, Sayı:8, s.108-114.

Sak, Sema (2010), "Çorlulu Ali Paşa Camii", *Beyoğlu Dergisi*, Sayı: 12, s.44-53.

Söylemez, İ. Duygu (2010), *Batılılaşma Dönemi İstanbul Camilerinde Taş Süsleme (1703-1839)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Konya.

Sunay, Simla (2016), Genco Erkal İle Tarihi Ali Paşa Han Üzerine, Erişim Tarihi: 06.01.2018, http://www.mimarizm.com/hobi/genco-erkal-ile-tarihi-ali-pasa-han-uzerine_124760.

Süreyya, Mehmed (1996), *Sicill-i Osmani* (Çeviren: Seyit Ali Kahraman), Cilt: 1, İstanbul.

Şafak, Nurdan (2006), *Bir Tanzimat Diplomatı Kostaki Musurus Paşa (1807-1891)*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Şengül, Ö. Ebru (2005), *Eyüp Hacı Beşir Ağa Külliyesi Restorasyon Projesi*, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Tali, Şerife (2009), *Osmanlı Dönemi İstanbul Camilerinde Şadırvanlar*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum.

Tanışık, İbrahim H. (1943), *İstanbul Çeşmeleri İstanbul Ciheti*, İstanbul.

Tanışık, İbrahim H. (1945), *İstanbul Çeşmeleri Beyoğlu ve Üsküdar Cihetleri*, İstanbul.

Tanman, Baha M. (1990), *İstanbul Tekkelerinin Mimari ve Süsleme Özellikleri Tipoloji Denemeleri,* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Tanman, Baha (1993), "Çorlulu Ali Paşa Külliyesi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 8, İstanbul, s.371-373.

Toptaş, Mahmut (2011), *Kur'an-ı Kerim Türkçe Meali,* Ankara.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, Osmanlı Arşivi, Hattı Hümayun, 1548-20.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, Osmanlı Arşivi, Dahiliye, 1072-84113.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, Osmanlı Arşivi, Mektubu Kalemi, 908-19.

Uzunçarşılı, İsmail H. (1984), *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, Ankara.

Ünsal, Behçet (1984), "Türk Vakfı İstanbul Kütüphanelerinin Mimari Yöntemi", *Vakıflar Dergisi*, Sayı: 18, İstanbul, s.95-124.

Vakfıye-i Çorlulu Ali Paşa, nr. 1125.

Varol, Muharrem (2013), "19. Yüzyıl İstanbul'unda Bazı Tekkelerin Matbaacılık Faaliyetleri*", Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 49, İstanbul, s.317-347.

Yaşar, Ahmet (2013), "İstanbul Hanları: 18. Yüzyıl Sonu ve 19. Yüzyıl Başı", *Osmanlı İstanbulu I. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu, Bildiriler,* İstanbul, s.511-524.

Yaşar, Ahmet (2014), "İstanbul Hamamları: 1731-1766", *Osmanlı İstanbulu II. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu, Bildiriler*, İstanbul, s.553-585.

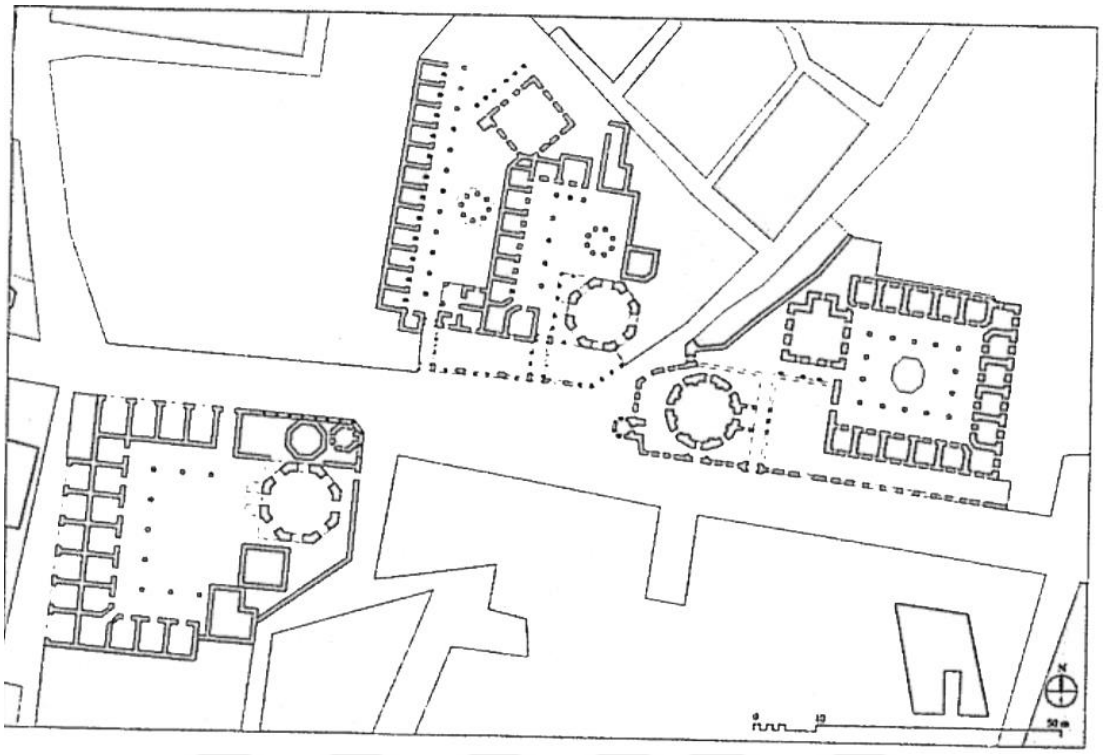
Yenigün, Sudi (2014), *İstanbul'un İncileri Sur Dışı Camileri*, İstanbul.

Yenigün, Sudi (2013), *İstanbul'un İncileri Sur İçi Camileri*, İstanbul.

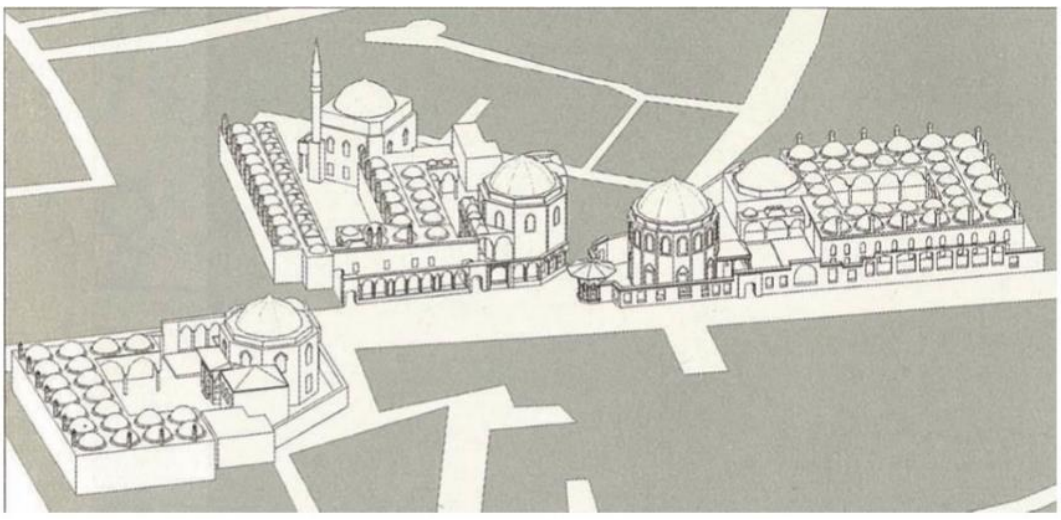
Yıldırım, Sercan Ö., (2008), *Kentin Anlam Haritaları Gravürlerde İstanbul*, İstanbul.

Yılmaz, Özgüler, Semra (2013), *İmgeler Üzerinden Kent Okuması Divanyolu Caddesi Örneği*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

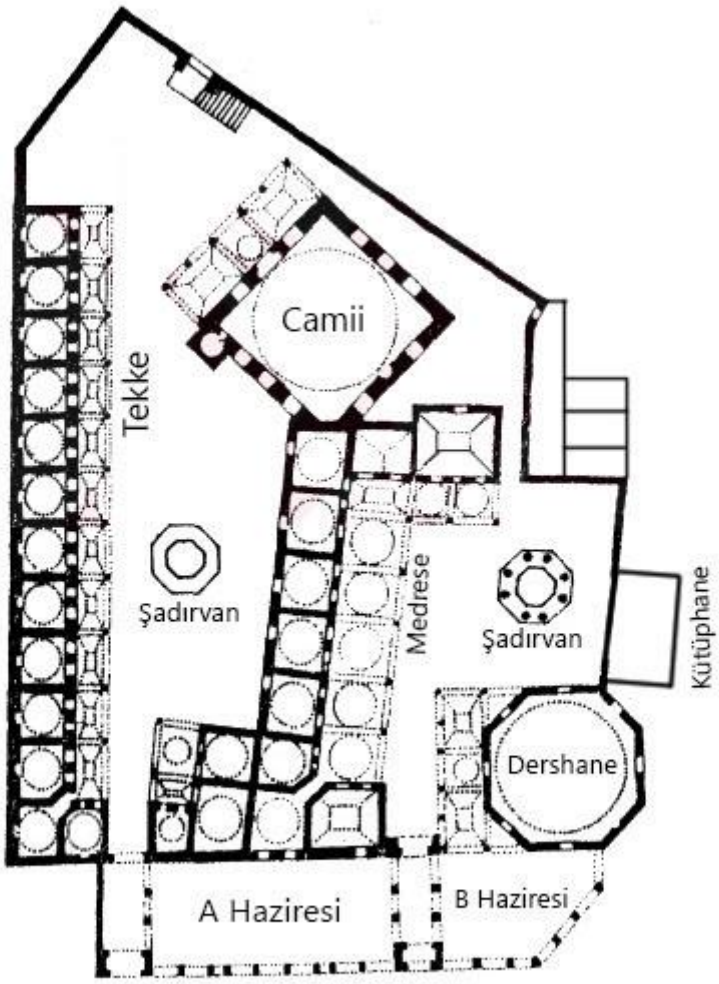
ÇİZİMLER

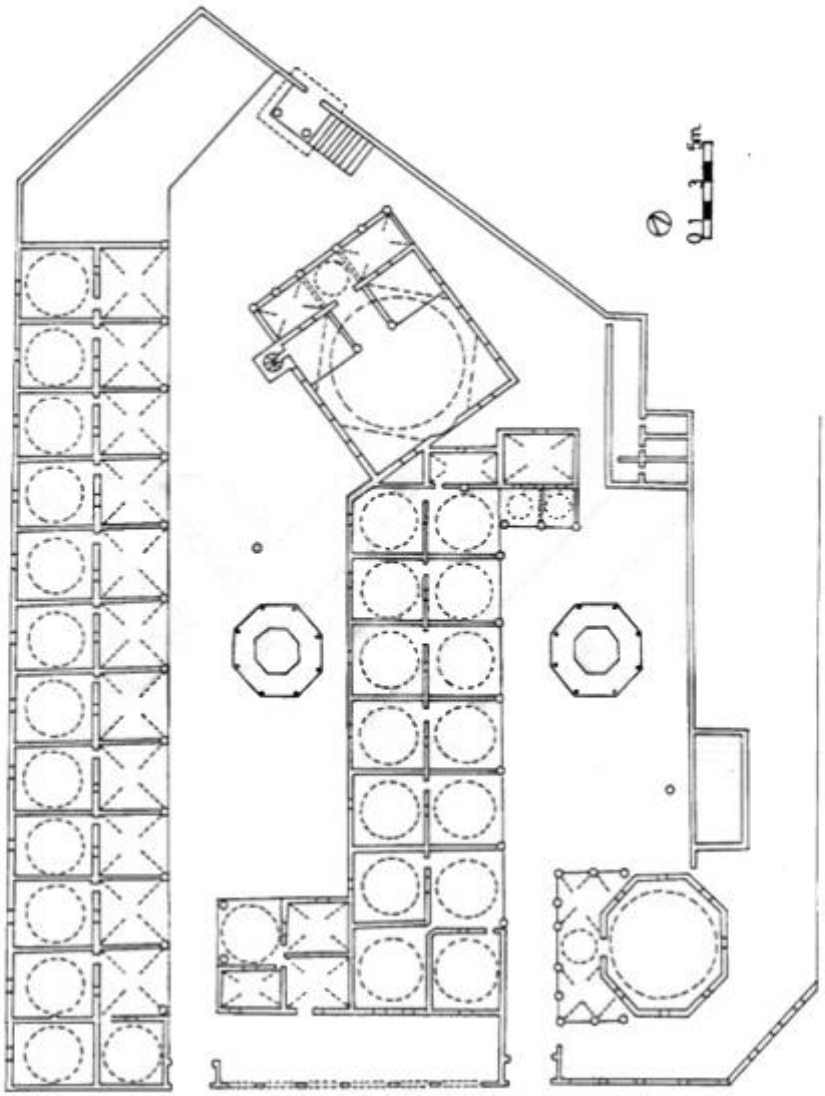
Çizim-1: Çorlulu Ali Paşa (kuzeydeki), Merzifonlu Kara Mustafa Paşa (güneybatıdaki) ve Koca Sinan Paşa (doğudaki) Külliyeleri Planı (Cesari'den)

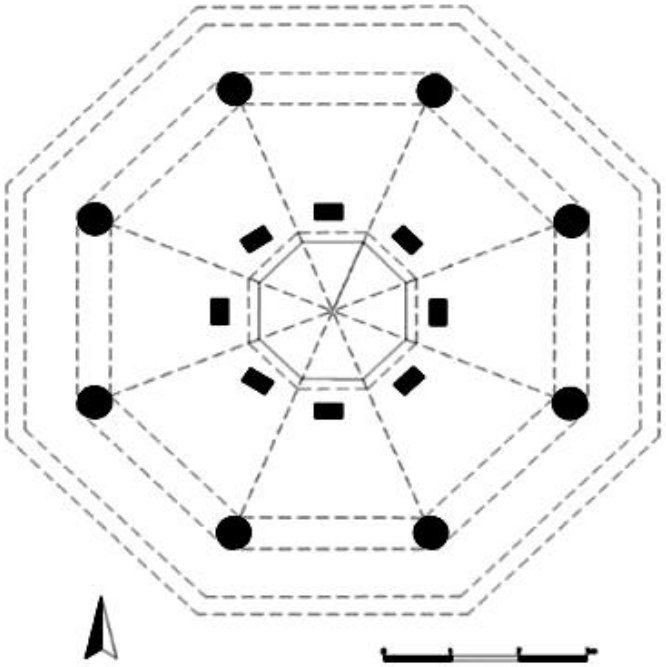
Çizim-2: Çorlulu Ali Paşa (kuzeydeki), Merzifonlu Kara Mustafa Paşa (güneybatıdaki) ve Koca Sinan Paşa (doğudaki) Külliyeleri Perspektifi (Cesari'den)

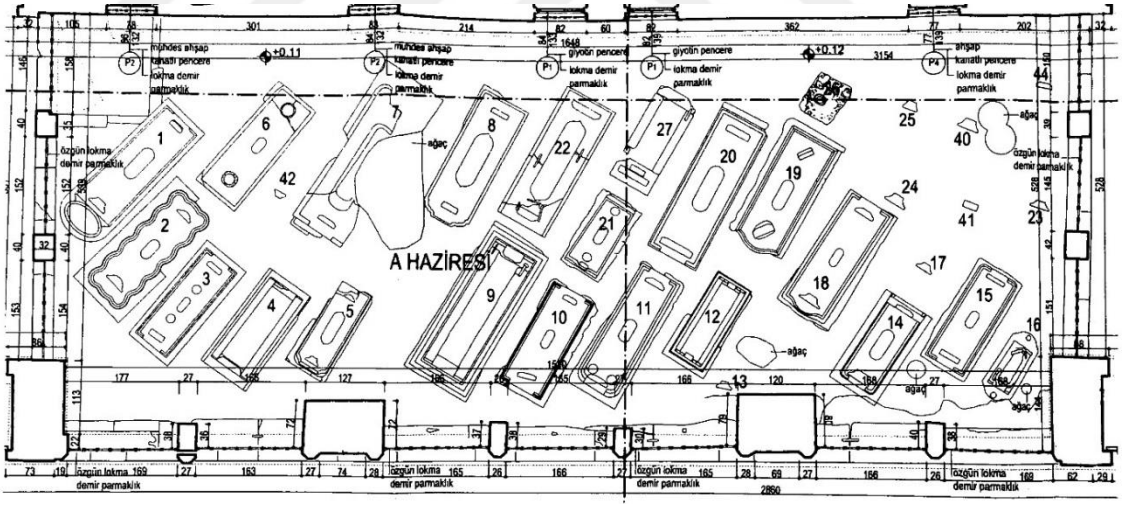
Çizim-3: Çorlulu Ali Paşa Külliye Planı (Kınaylı'dan işlenerek)

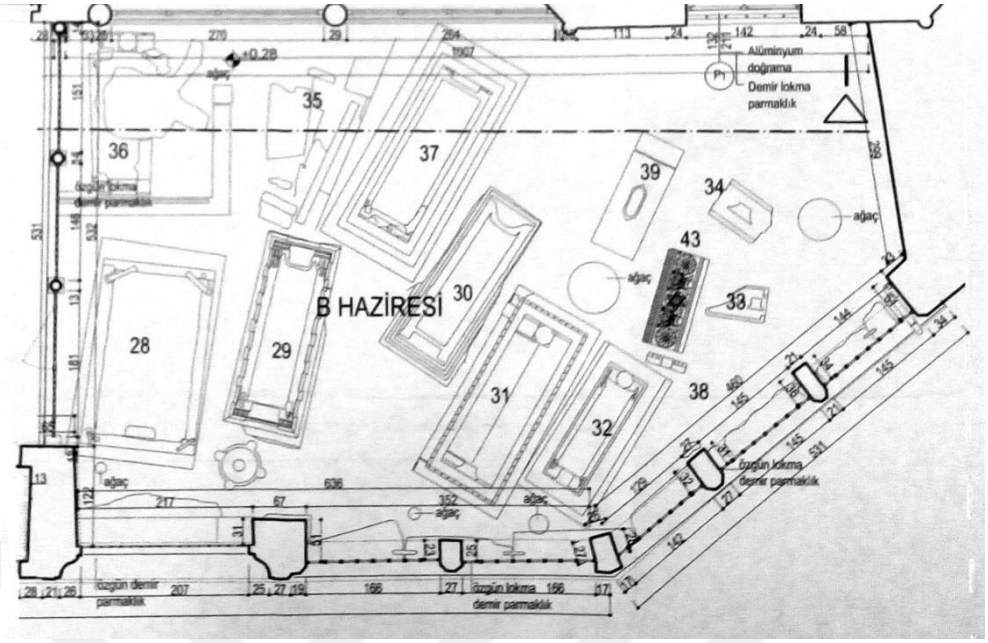
Çizim-4: Çorlulu Ali Paşa Külliye Planı (Köşklü'den işlenerek)

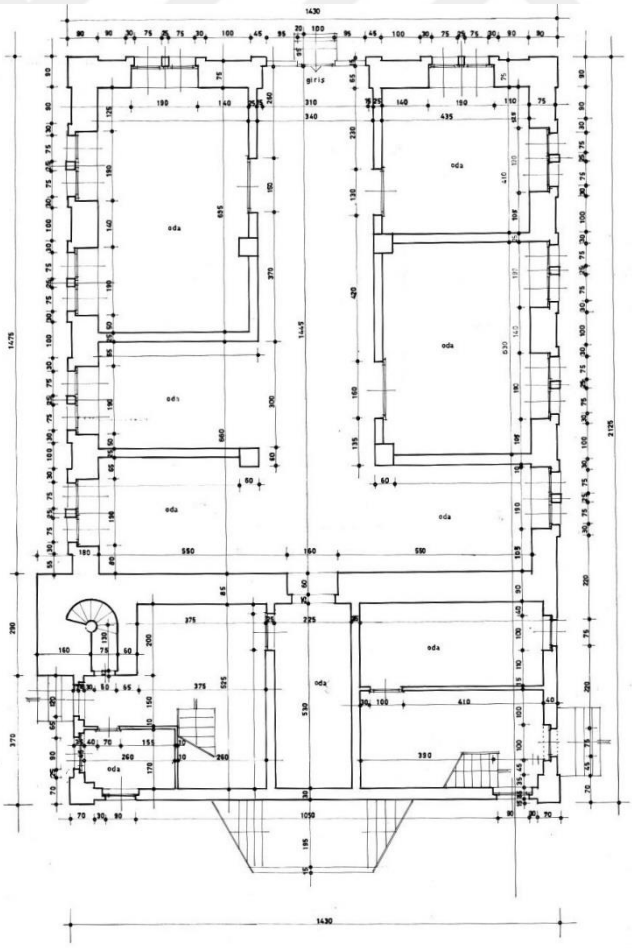
Çizim-5: Çorlulu Ali Paşa Cami Şadırvanı (Tali'den işlenerek)

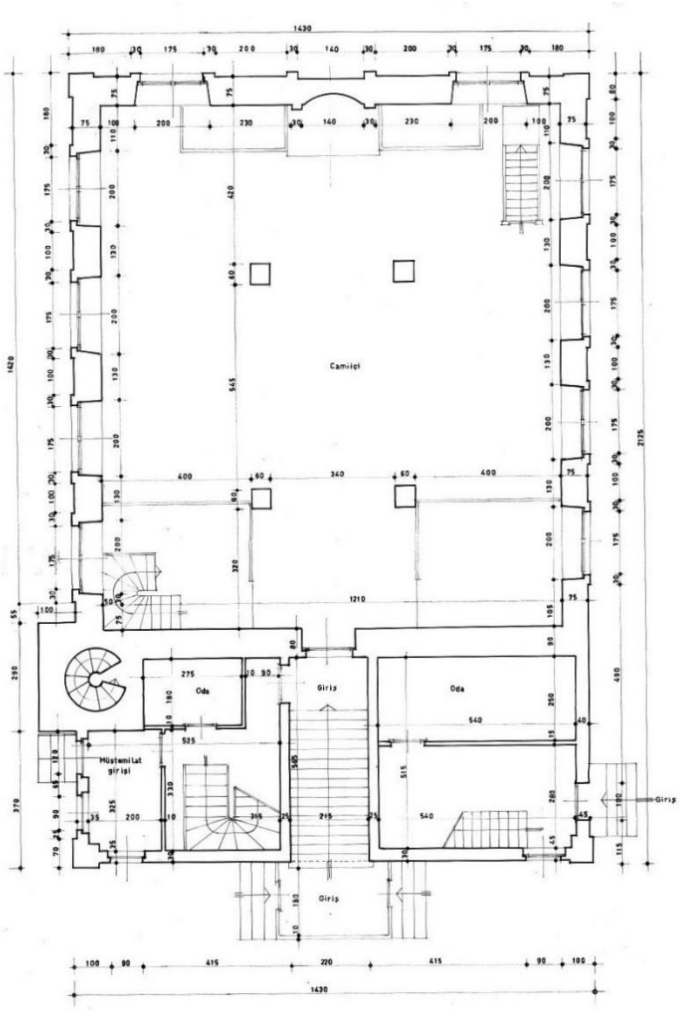
Çizim-6: Çorlulu Ali Paşa Külliyesi A Haziresi (VGM)

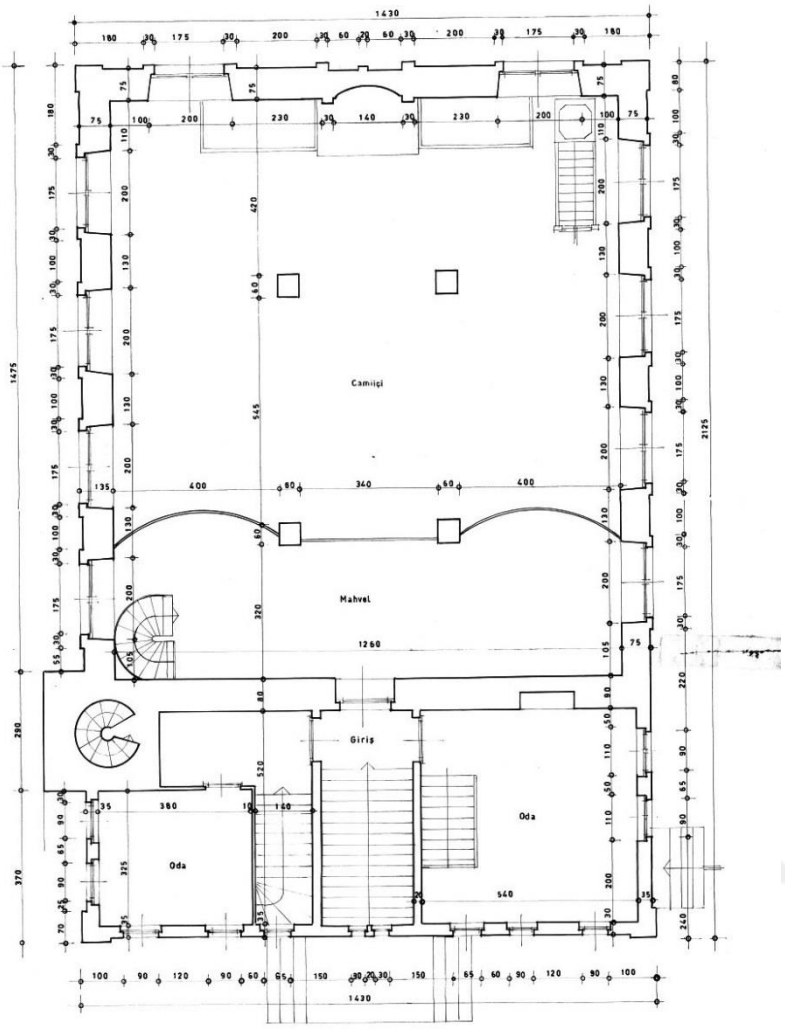
Çizim-7: Çorlulu Ali Paşa Külliyesi B Haziresi (VGM)

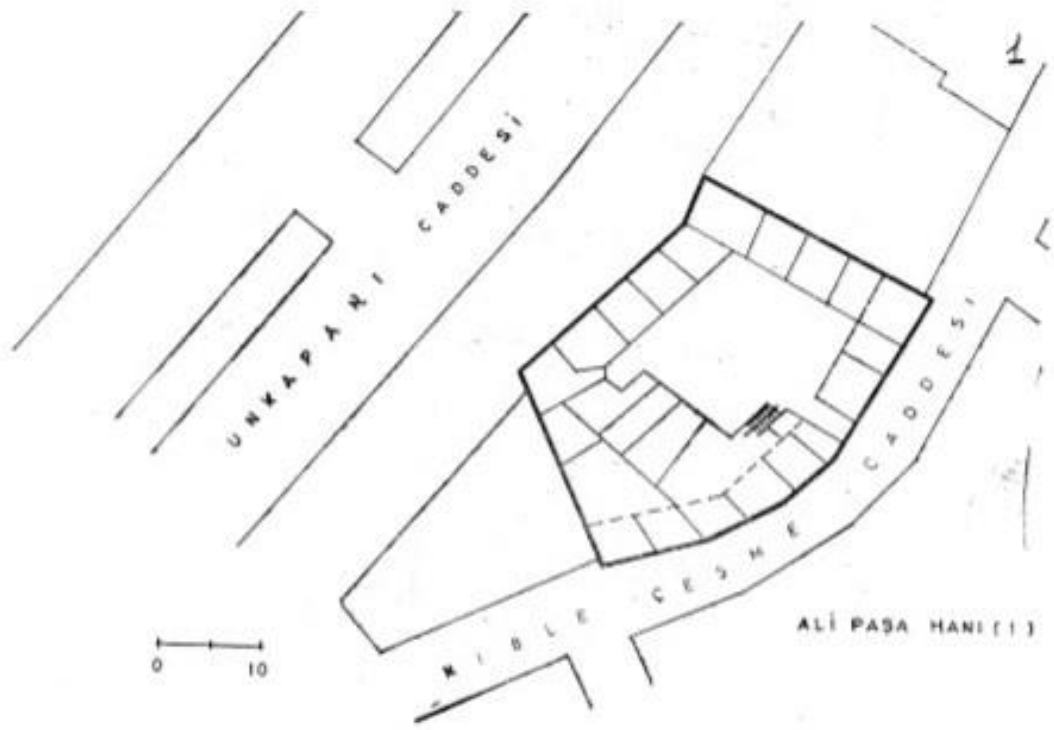
Çizim-8: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Cami Bodrum Kat Planı (VGM)

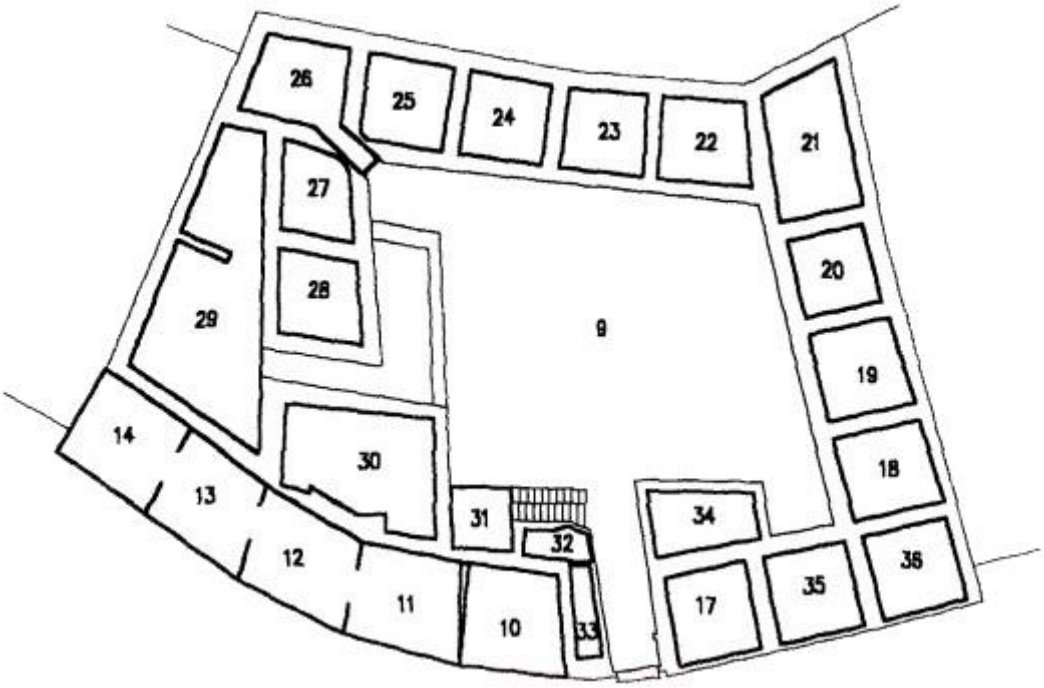
Çizim-9: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Cami Giriş Kat Planı (VGM)

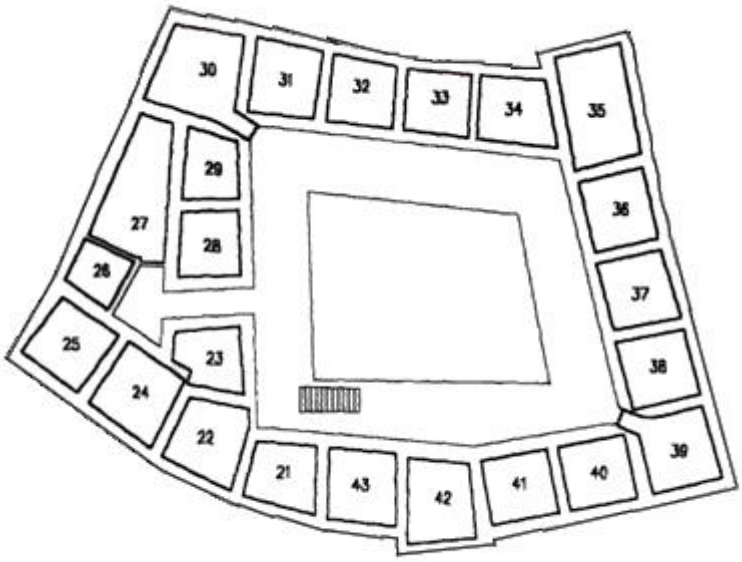
Çizim-10: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Cami Mahfil Kat Planı (VGM)

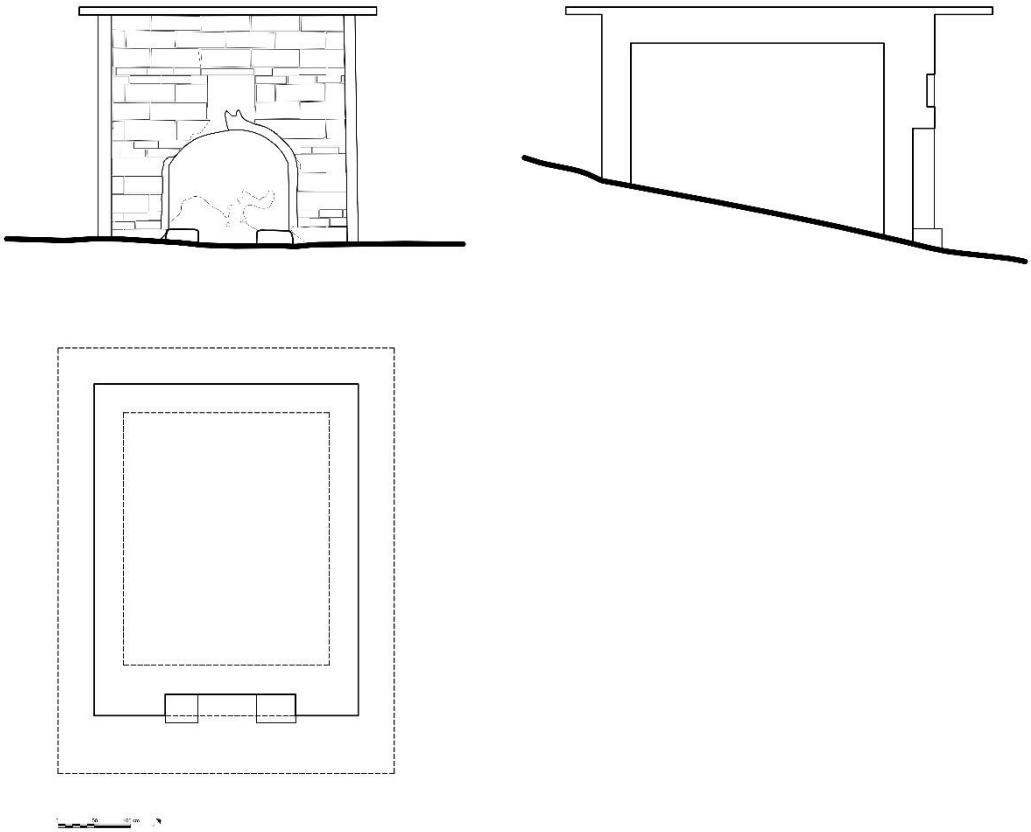
Çizim-11: Çorlulu Ali Paşa Hanı Plan (Güran'dan)

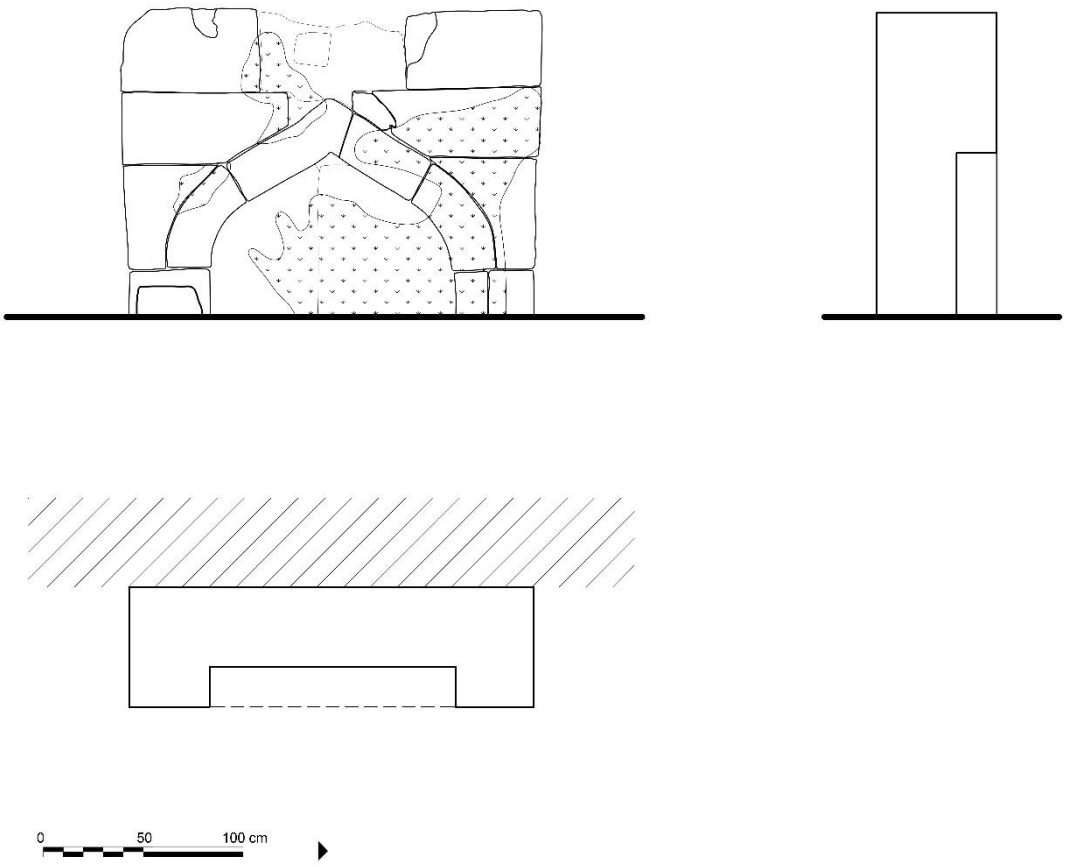
Çizim-12: Çorlulu Ali Paşa Hanının 1930 tarihli tapu-kadastro haritasına göre zemin kat parselasyon planı

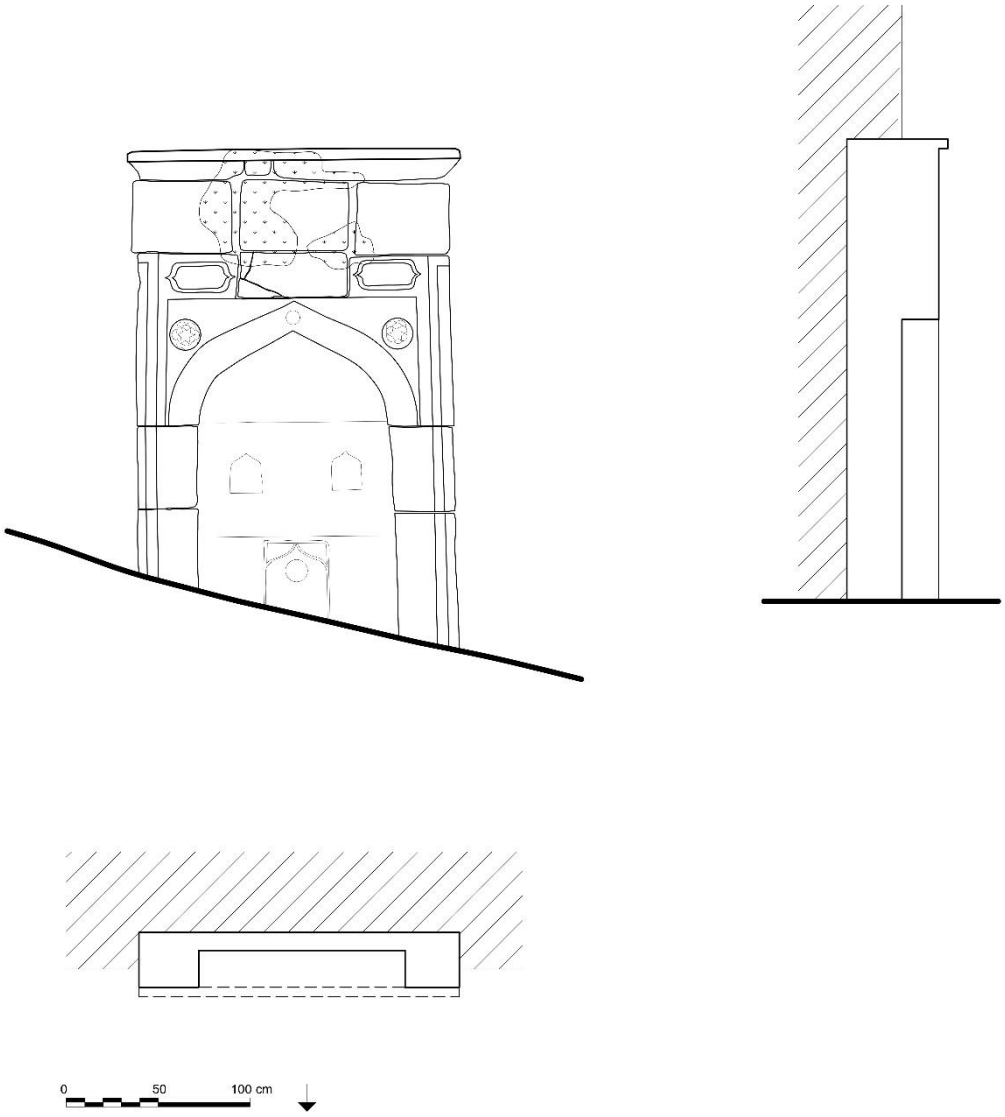
Çizim-13: Çorlulu Ali Paşa Hanının 1930 tarihli tapu-kadastro haritasına göre 1. kat mülkiyet planı (kapı numarasına göre)

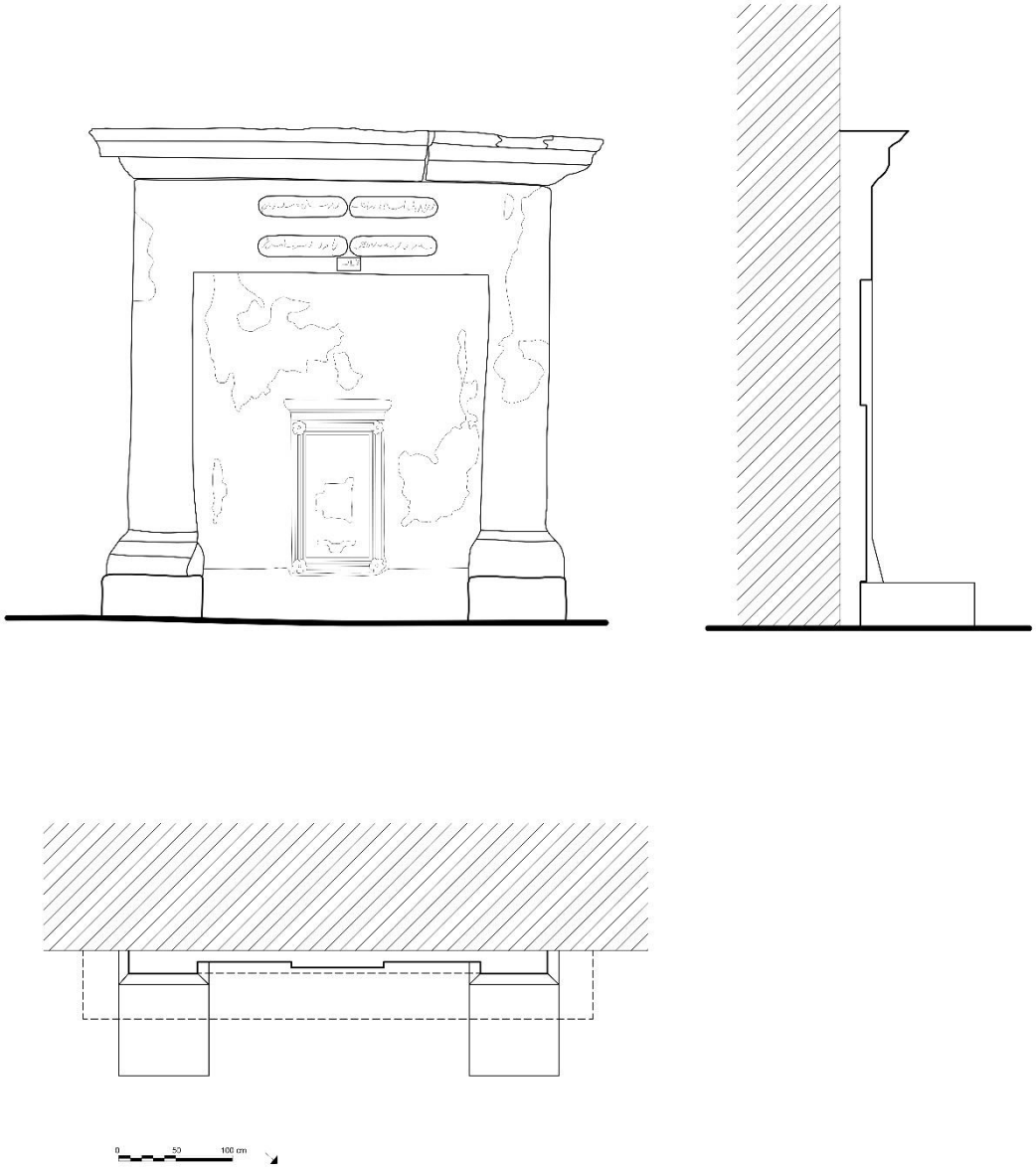
Çizim-14: Eyüp Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi

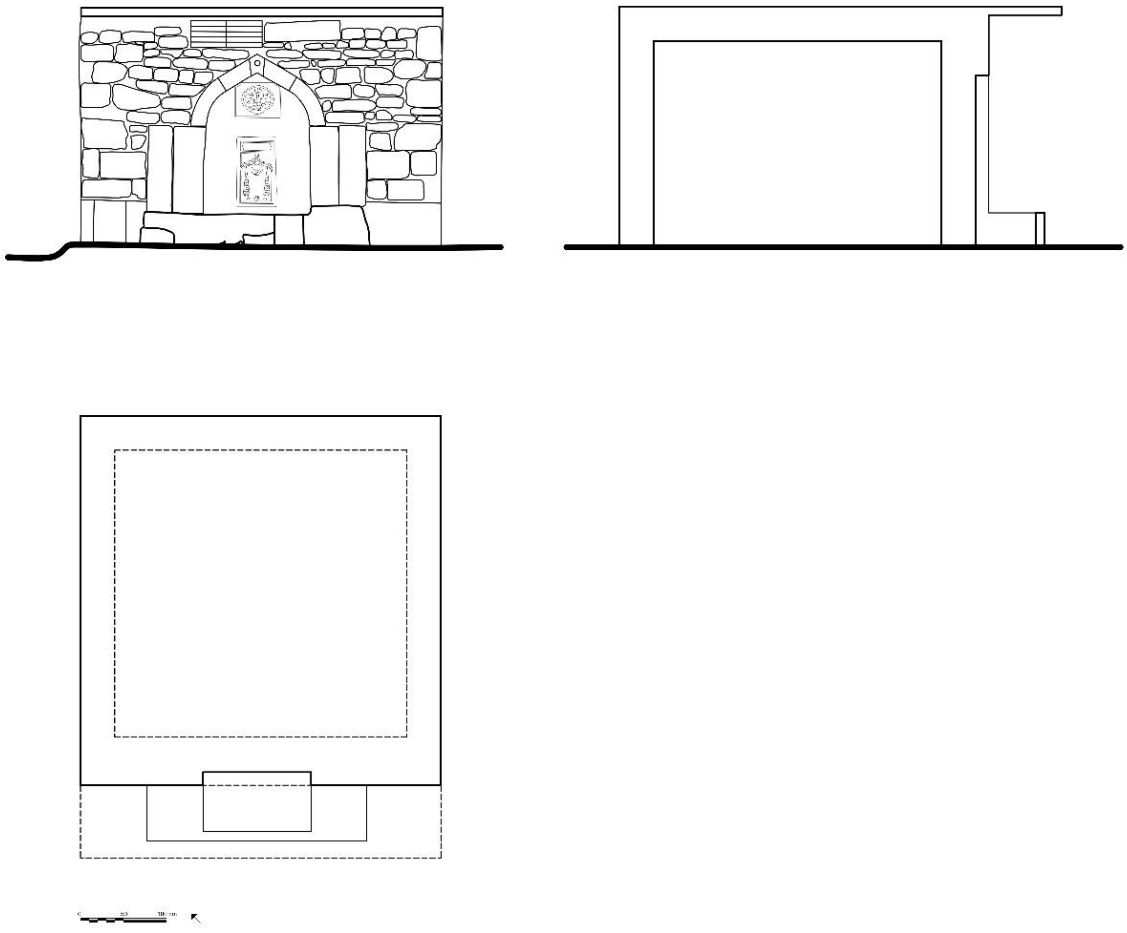
Çizim-15: Fatih Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi

Çizim-16: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa/Halil Hamit Paşa Çeşmesi

Çizim-17: Hırka-i Şerif Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi

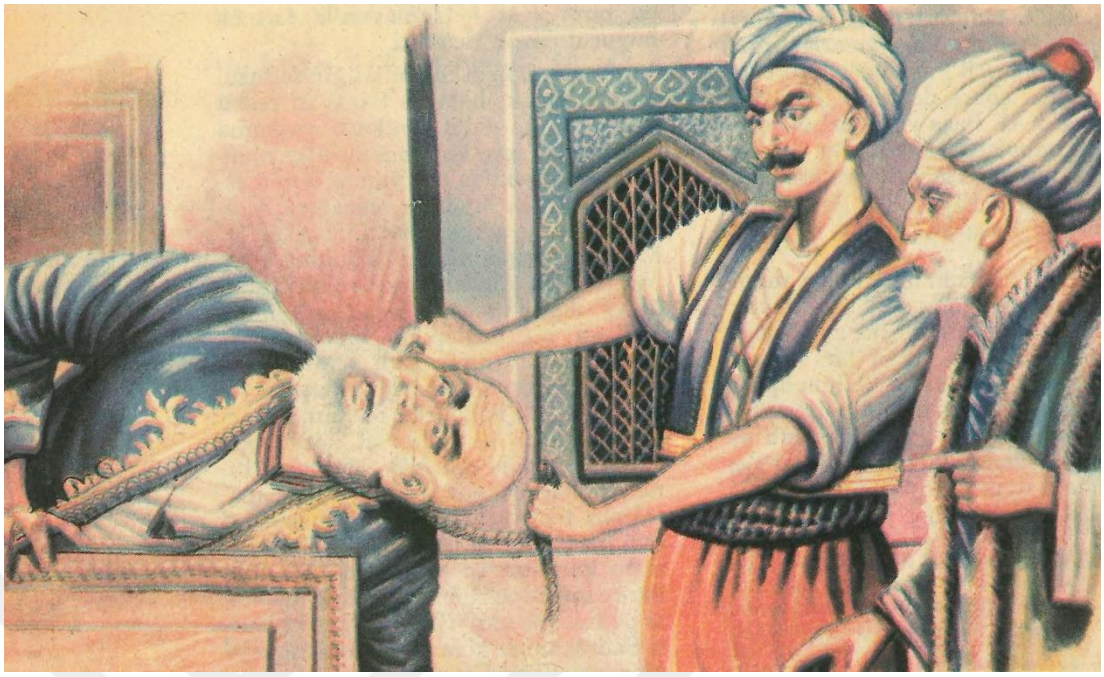

Çizim-18: Mevlanakapı Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi

RESİMLER

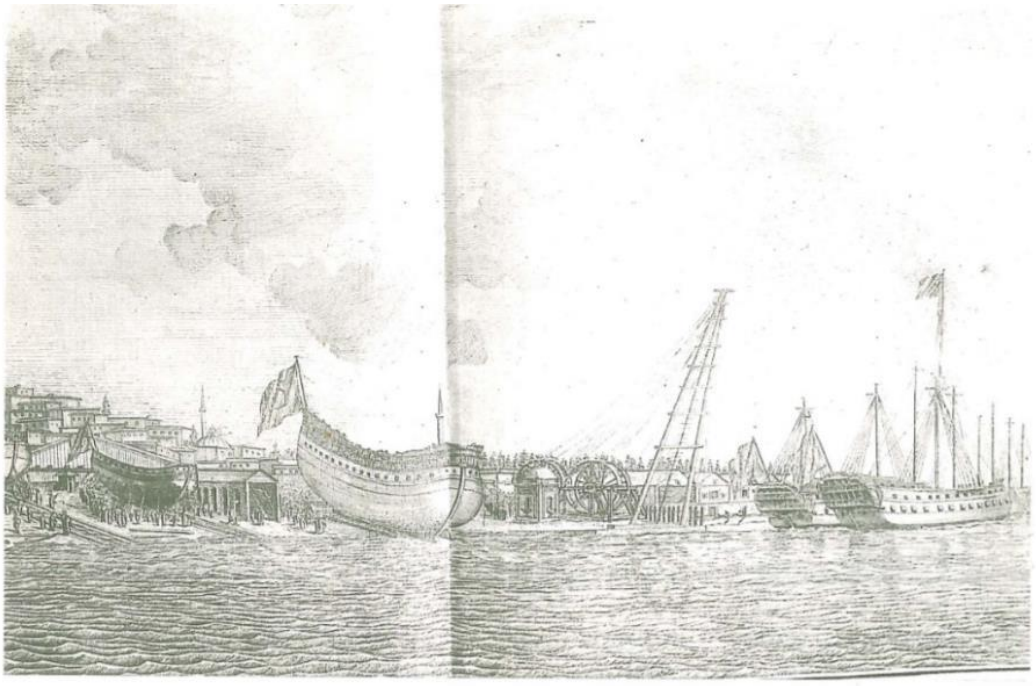
Resim-1: Çorlulu Ali Paşa (Mustafa Cezar'dan)

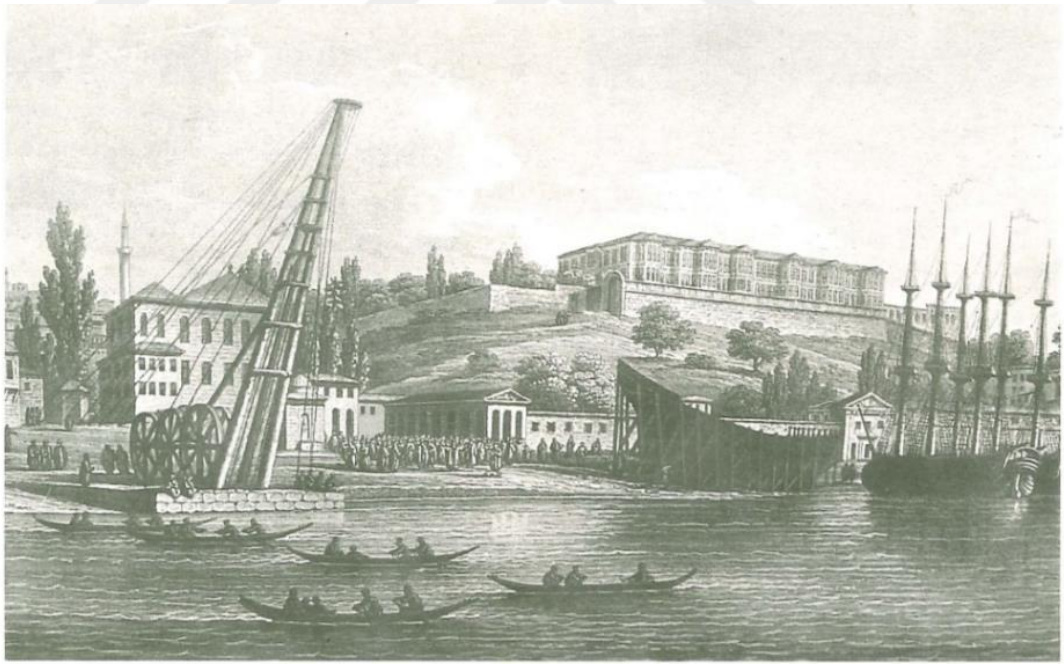
Resim-2: Çorlulu Ali Paşanın İdamı (Temsili) (Anonim)

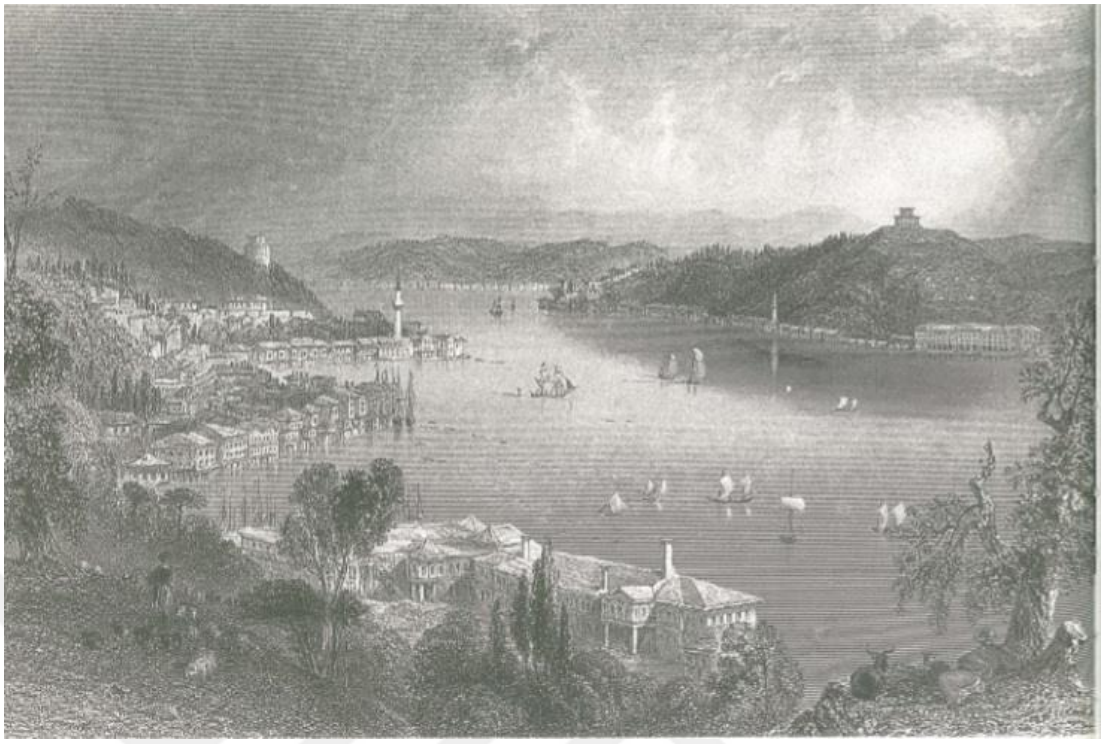
Resim-3: Çorlulu Ali Paşa Külliyesi Gravür (Zaide Aytaçoğlu'ndan)

Resim-4: XIX. Yüzyıl Başları Kasımpaşa (Hatice Aynur-Hakan Karateke'den)

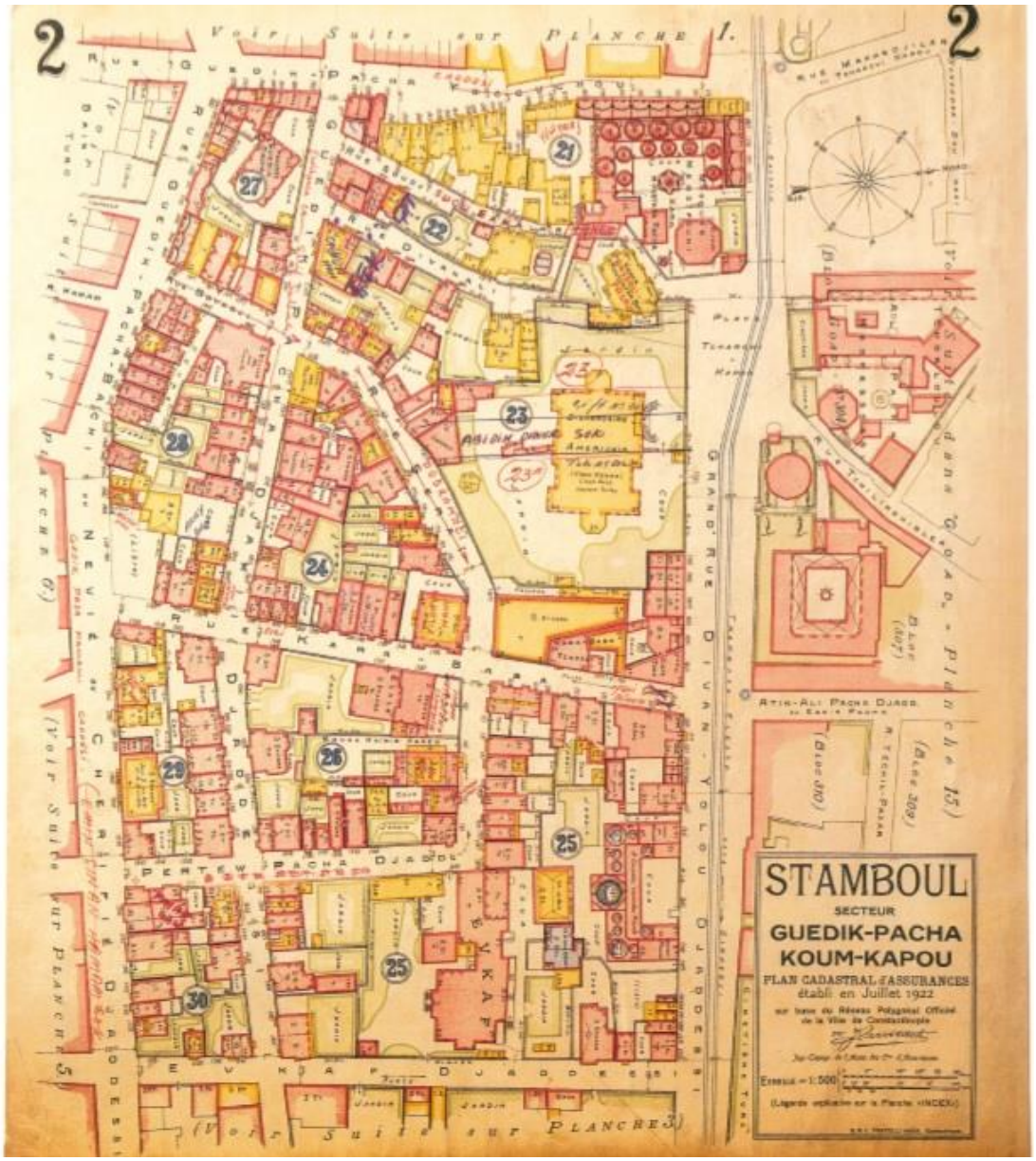

Resim-5: XVIII. Yüzyıl Sonları Kasımpaşa (Hatice Aynur-Hakan Karateke'den)

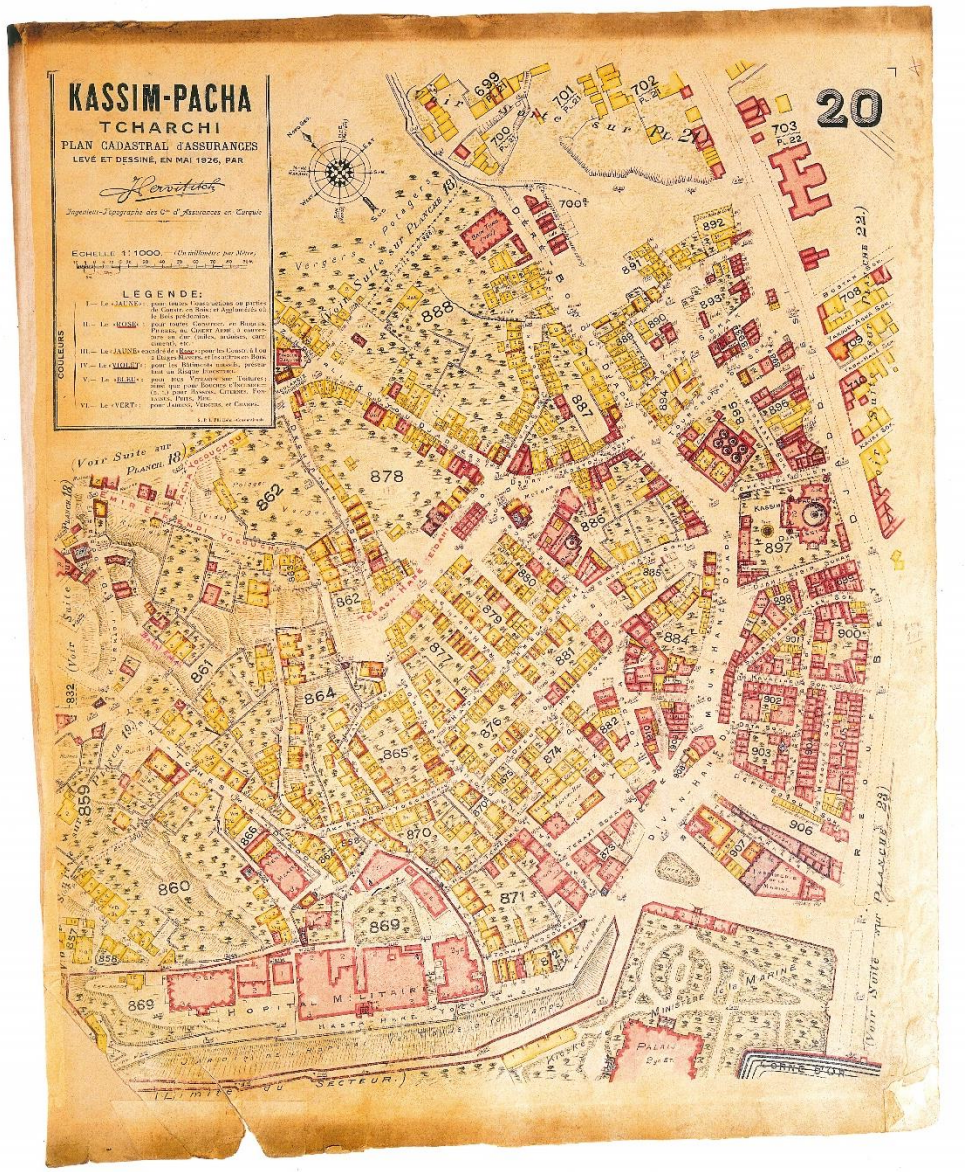

Resim-6: Arnavutköy Gravür (Sercan Ö. Yıldırım'dan)

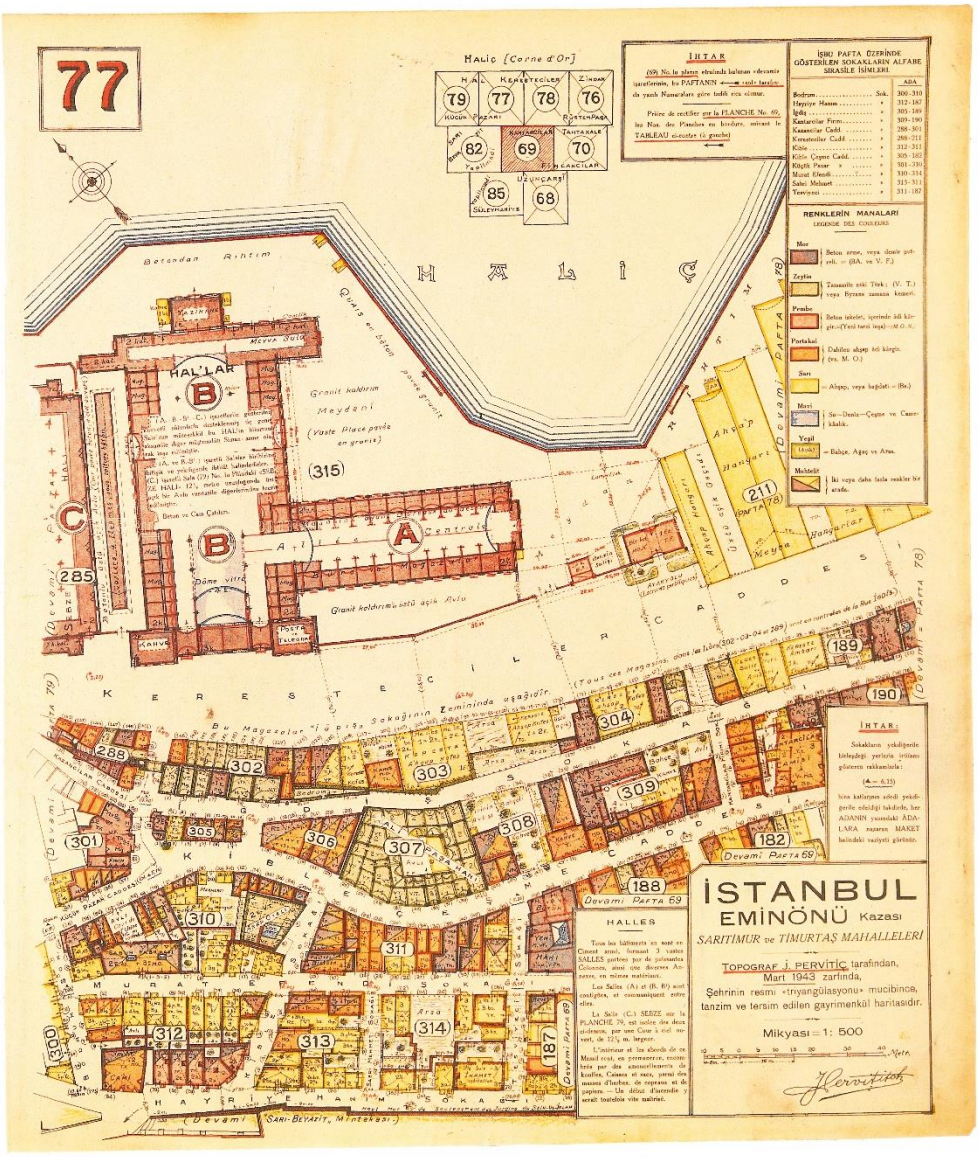
HARİTALAR

Harita-1: Çorlulu Ali Paşa Külliyesi/Divanyolu (Jacques Pervititch'den)

Harita-2: Beyoğlu/Kasımpaşa (Jacques Pervititch'den)

Harita-3: Eminönü-Çorlulu Ali Paşa Hanı (Jacques Pervititch'den)

Harita-4: Arnavutköy/Çorlulu Ali Paşa Yalısı (AK 8 olarak gösterilmiş) (Sedat Hakkı Eldem'den)

FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf-1: Çorlulu Ali Paşa Külliyesi Kitabe

Fotoğraf-2: Çorlulu Ali Paşa Külliyesi Giriş Cephesi

Fotoğraf-3: Çorlulu Ali Paşa Külliyesi Arka Cephesi (Medrese Çıkmazı)

Fotoğraf-4: Çorlulu Ali Paşa Külliyesi Camii-Tekke Avlu Kapısı

Fotoğraf-5: Çorlulu Ali Paşa Medrese-Dershane Avlu Giriş Kapısı

Fotoğraf-6: Çorlulu Ali Paşa Külliyesi Yan Cephe

Fotoğraf-7: Çorlulu Ali Paşa Külliyesi Medrese Çıkmazı Avlu Kapısına Çıkan Merdivenler

Fotoğraf-8: Çorlulu Ali Paşa Külliyesi Medrese Çıkmazı Avlu Kapısı

Fotoğraf-9: Çorlulu Ali Paşa Külliyesi Avlu İçindeki İşlevsiz Kemerler

Fotoğraf-10: Çorlulu Ali Paşa Giriş Koridoru/İç Kapı

Fotoğraf-11: Çorlulu Ali Paşa Külliyesi Giriş Cephesi Sütun Başlığı

Fotoğraf-12: Çorlulu Ali Paşa Külliyesi Kilit Taşı Süsleme Detayı

Fotoğraf-13: Çorlulu Ali Paşa Camii Kitabesi

Fotoğraf-14: Çorlulu Ali Paşa Camii Kitabe (Medrese Çıkmazı)

Fotoğraf-15: Çorlulu Ali Paşa Camii Son Cemaat Yeri

Fotoğraf-16: Çorlulu Ali Paşa Camii Kubbesi

Fotoğraf-17: Çorlulu Ali Paşa Camii Doğu Cephesi

Fotoğraf-18: Çorlulu Ali Paşa Camii Batı Cephesi

Fotoğraf-19: Çorlulu Ali Paşa Camii Güney Cephesi

Fotoğraf-20: Çorlulu Ali Paşa Camii Son Cemaat Yeri Üst Örtü

Fotoğraf-21: Çorlulu Ali Paşa Camii Son Cemaat Yerindeki Odacık

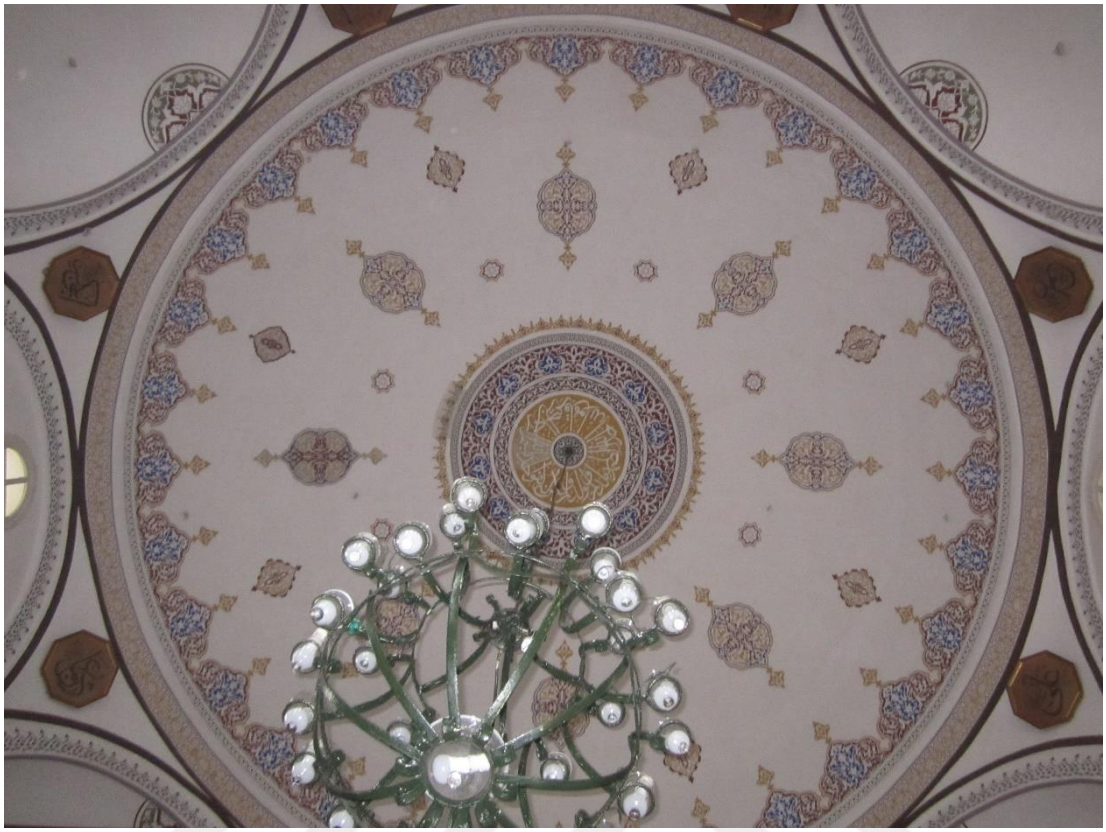
Fotoğraf-22: Çorlulu Ali Paşa Camii Sütun Başlığı

Fotoğraf-23: Çorlulu Ali Paşa Camii Giriş Kapısı

Fotoğraf-24: Çorlulu Ali Paşa Camii Giriş Kapısındaki Lale Motifleri

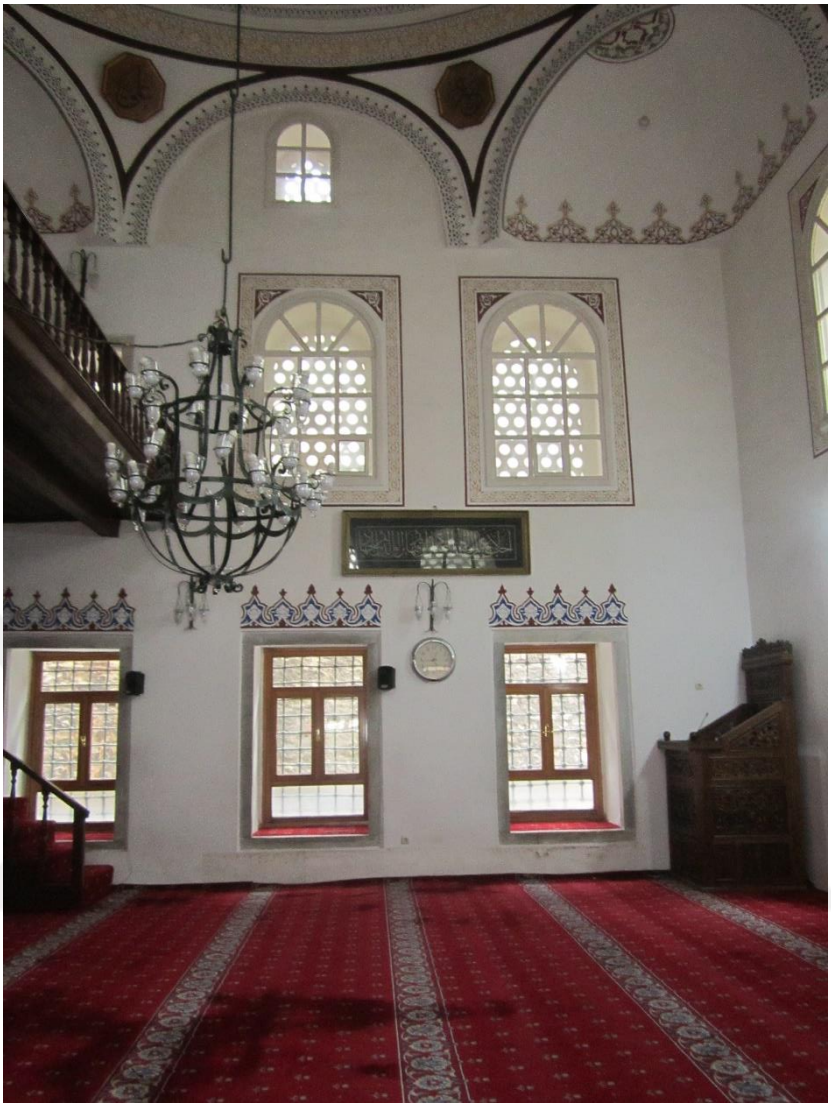
Fotoğraf-25: Çorlulu Ali Paşa Camii Kubbesi

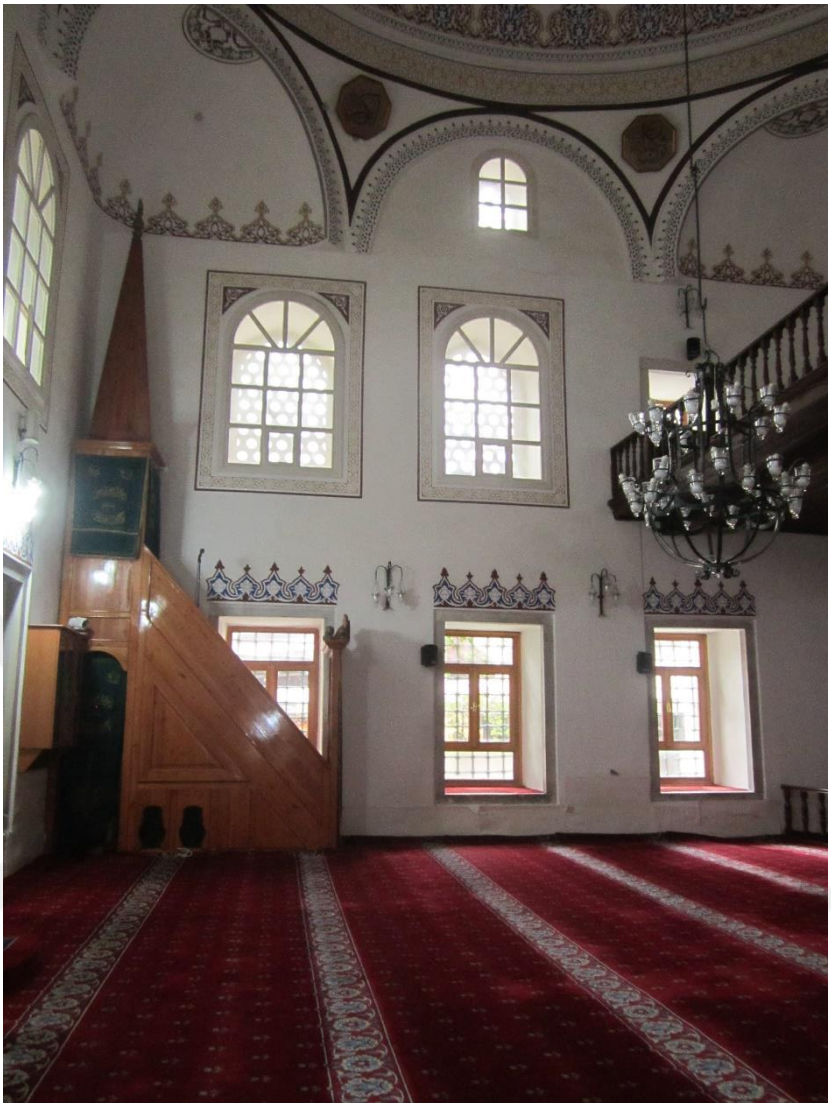
Fotoğraf-26: Çorlulu Ali Paşa Camii Müezzin Mahfilleri

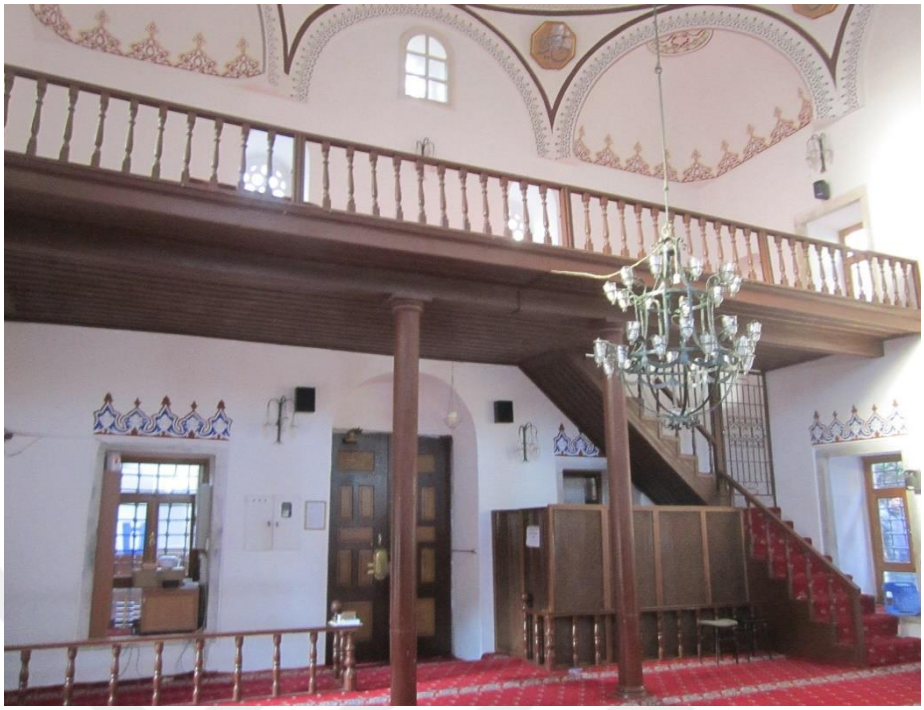
Fotoğraf-27: Çorlulu Ali Paşa Camii Mihrap Cephesi (Güney Cephe)

Fotoğraf-28: Çorlulu Ali Paşa Camii Harimden Batı Cephesi

Fotoğraf-29: Çorlulu Ali Paşa Camii Harimden Doğu Cephesi

Fotoğraf-30: Çorlulu Ali Paşa Camii Harimden Giriş Cephesi

Fotoğraf-31: Çorlulu Ali Paşa Camii Kadınlar Mahfili

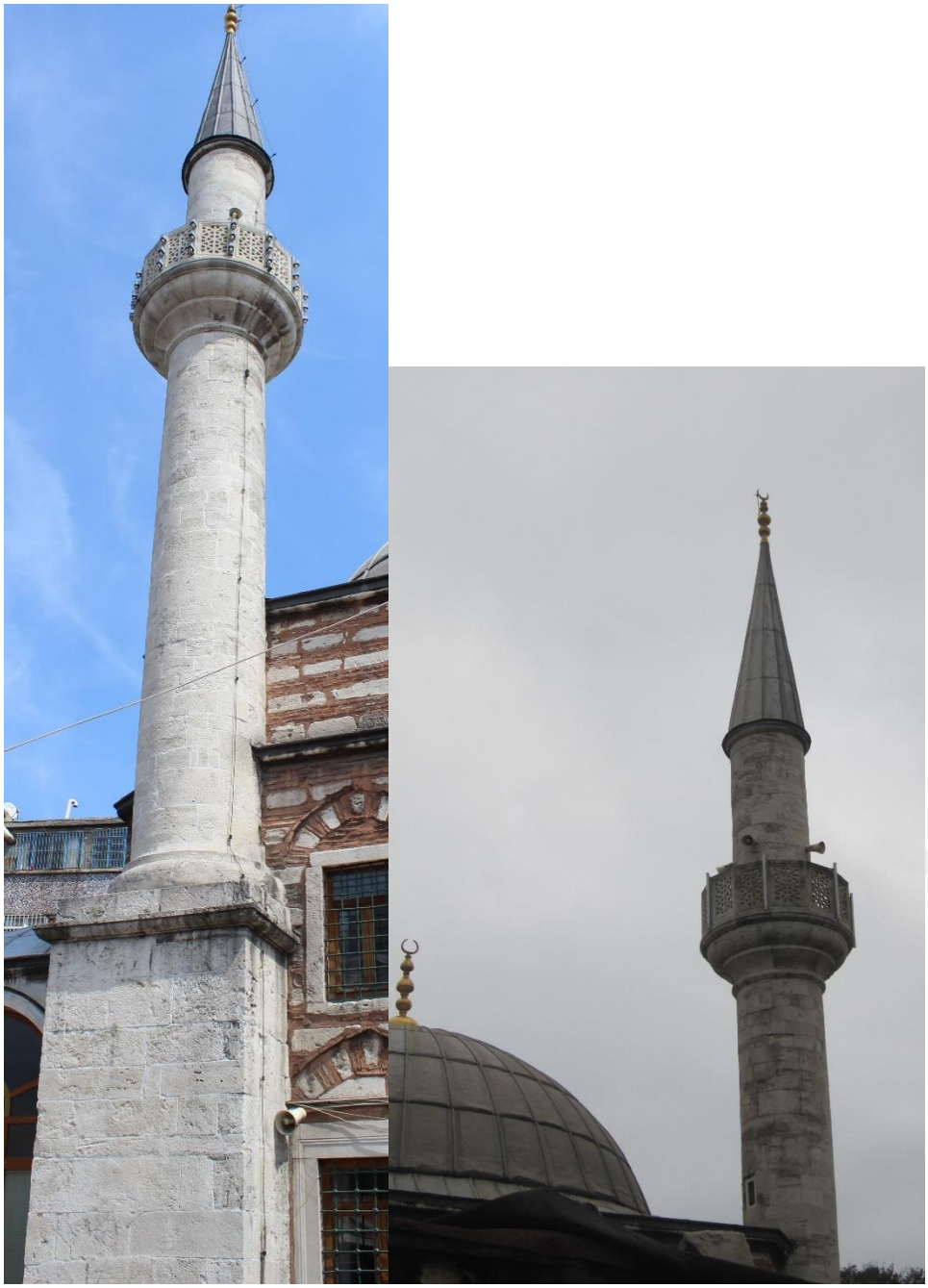
Fotoğraf-32: Çorlulu Ali Paşa Camii Mihrabı

Fotoğraf-33: Çorlulu Ali Paşa Camii Minberi

Fotoğraf-34: Çorlulu Ali Paşa Camii Vaaz Kürsüsü

Fotoğraf-35: Çorlulu Ali Paşa Camii Minaresi

Fotoğraf-36: Çorlulu Ali Paşa Külliyesi Camii/Tekke 1983 (Oğuz Topoğlu'ndan[9])

[9] https://www.oguztopoglu.com/2014/02/corlulu-ali-pasa-kulliyesi-1983.html, Erişim Tarihi:03.12.20018

Fotoğraf-37: Çorlulu Ali Paşa Camii Doğu Cephesi/Minare/Şadırvan 1968 (VGM'den)

Fotoğraf-38: Çorlulu Ali Paşa Camii Doğu Cephesi 1968 (VGM'den)

Fotoğraf-39: Çorlulu Ali Paşa Camii Son Cemaat Yeri Onarım Öncesi 1968 (VGM'den)

Fotoğraf-40: Çorlulu Ali Paşa Camii Son Cemaat Yeri Onarım Sonrası 1968 (VGM'den)

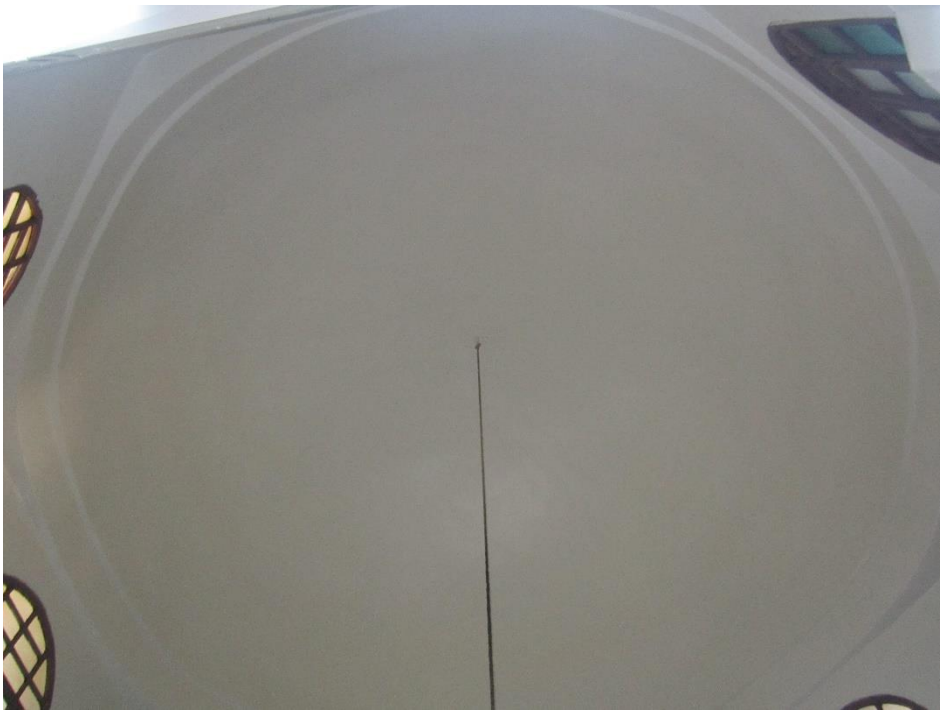
Fotoğraf-41: Çorlulu Ali Paşa Camii Harim İçinden Batı Cephesi 1968 (VGM'den)

Fotoğraf-42: Çorlulu Al Paşa Camii Mihrabı 1968 (VGM'den)

Fotoğraf-43: Çorlulu Ali Paşa Dershane Kubbesi Dışardan

Fotoğraf-44: Çorlulu Ali Paşa Dershane Kubbesi İçerden

Fotoğraf-45: Çorlulu Ali Paşa Dershane Revakı

Fotoğraf-46: Çorlulu Ali Paşa Dershanesi Giriş Merdivenleri

Fotoğraf-47: Çorlulu Ali Paşa Dershanesi Kapı/Boş Kitabelik

Fotoğraf-48: Çorlulu Ali Paşa Dershanesi Pencere Düzeni

Fotoğraf-49: Çorlulu Ali Paşa Dershane Mihrabı

Fotoğraf-50: Çorlulu Ali Paşa Dershanesi Mukarnaslı Sütun Başlıkları

Fotoğraf-51: Çorlulu Ali Paşa Medrese Revakı

Fotoğraf-52: Çorlulu Ali Paşa Medresesi Arka Cephesi

Fotoğraf-53: Çorlulu Ali Paşa Medrese Bacaları

Fotoğraf-54: Çorlulu Ali Paşa Medrese/Tekke Ortak Kullanım Mekanları

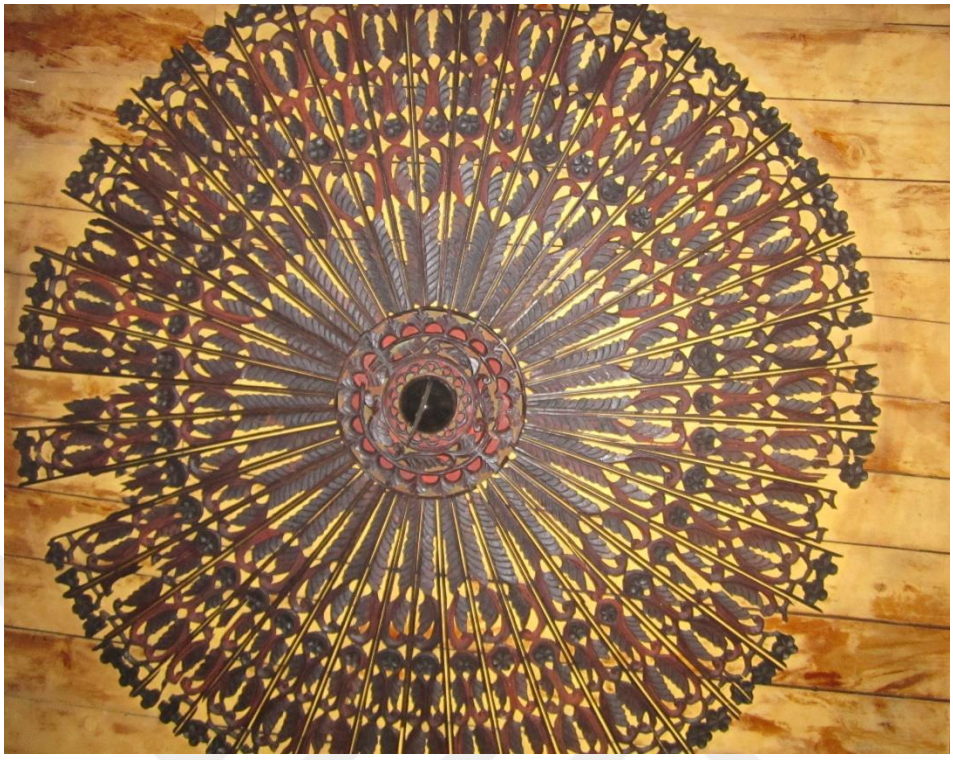
Fotoğraf-54: Çorlulu Ali Paşa Medresesi Kapı/Pencereler

Fotoğraf-55: Çorlulu Ali Paşa Medresesi Niş/Ocak

Fotoğraf-56: Çorlulu Ali Paşa Medresesi Asma Kat Bulunan Hücre

Fotoğraf-57: Çorlulu Ali Paşa Medresesi Tavan Süslemesi

Fotoğraf-58: Çorlulu Ali Paşa Medrese Hücresi Kubbesinde Yer Alan Kalemişi Süsleme

Fotoğraf-59: Çorlulu Ali Paşa Medrese Revakı Tonozdaki Kalemişi Süsleme

Fotoğraf-60: Çorlulu Ali Paşa Medrese Revakı Mukarnaslı Sütun Başlığı

Fotoğraf-61: Çorlulu Ali Paşa Külliyesi Medrese-Tekke Ortak mekanların Revakı

Fotoğraf-62: Çorlulu Ali Paşa Tekke Revakı

Fotoğraf-63: Çorlulu Ali Paşa Tekke Revakı/Duvar Örgüsü

Fotoğraf-64: Çorlulu Ali Paşa Tekkesi Sütun/Sütun Başlığı

Fotoğraf-65: Çorlulu Ali Paşa Tekkesi Kapı/Pencere

Fotoğraf-66: Çorlulu Ali Paşa Tekkesi Son Hücre (Cami Karşısı)

Fotoğraf-67: Çorlulu Ali Paşa Tekkesi Sonradan Eklenen Camekanlı Mekan

Fotoğraf-68: Çorlulu Ali Paşa Tekkesi Ocak/Niş

Fotoğraf-69: Çorlulu Ali Paşa Tekkesi Bacalar

Fotoğraf-70: Çorlulu Ali Paşa Tekkesi Sütun Başlığı

Fotoğraf-71: Çorlulu Ali Paşa Kütüphanesi Giriş Kapısı

Fotoğraf-72: Çorlulu Ali Paşa Kütüphanesi Üst Örtü

Fotoğraf-73: Çorlulu Ali Paşa Kütüphanesi Taş Konsollar

Fotoğraf-74: Çorlulu Ali Paşa Cami Şadırvanı Genel Görünüm

Fotoğraf-75: Çorlulu Ali Paşa Cami Şadırvan Havuzu

Fotoğraf-76: Çorlulu Ali Paşa Cami Şadırvan Havuzu Detay

Fotoğraf-77: Çorlulu Ali Paşa Cami Şadırvan Oturma Yerleri ve Yalak

Fotoğraf-78: Çorlulu Ali Paşa Cami Şadırvanı Çatıdaki Alem/Sütun Başlıkları

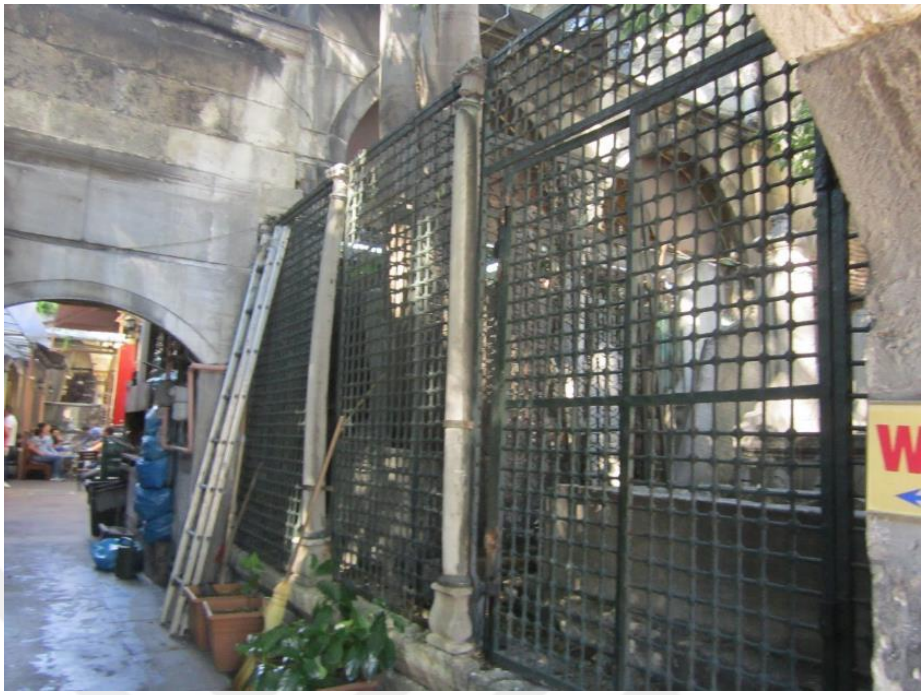
Fotoğraf-79: Çorlulu Ali Paşa Medrese Şadırvanı

Fotoğraf-80: Çorlulu Ali Paşa Külliyesi A Haziresi

Fotoğraf-81: Çorlulu Ali Paşa Külliyesi B Haziresi

Fotoğraf-82: Çorlulu Ali Paşa Külliyesi B Haziresi Giriş

Fotoğraf-83: Çorlulu Ali Paşa Külliyesi A Haziresi Girişi

Fotoğraf-84: Çorlulu Ali Paşa Külliyesi A Haziresi Mezar Taşlarına Örnekler

Fotoğraf-85: Çorlulu Ali Paşa Külliyesi B Haziresi Mezar Taşlarına Örnek

Fotoğraf-86: Çorlulu Ali Paşa Külliyesi B Haziresi Mezar Taşları Süsleme Detayı

Fotoğraf-87: Çorlulu Ali Paşa Külliyesi B Haziresi Mezar Taşları Geometrik Süsleme Detayı

Fotoğraf-88: Çorlulu Ali Paşa'nın Mezar Taşı/Kitabe

Fotoğraf-89: Çorlulu Ali Paşa'nın Mezarı Baş Taşı

Fotoğraf-90: Çorlulu Ali Paşa'nın Mezarı Ayak Taşı

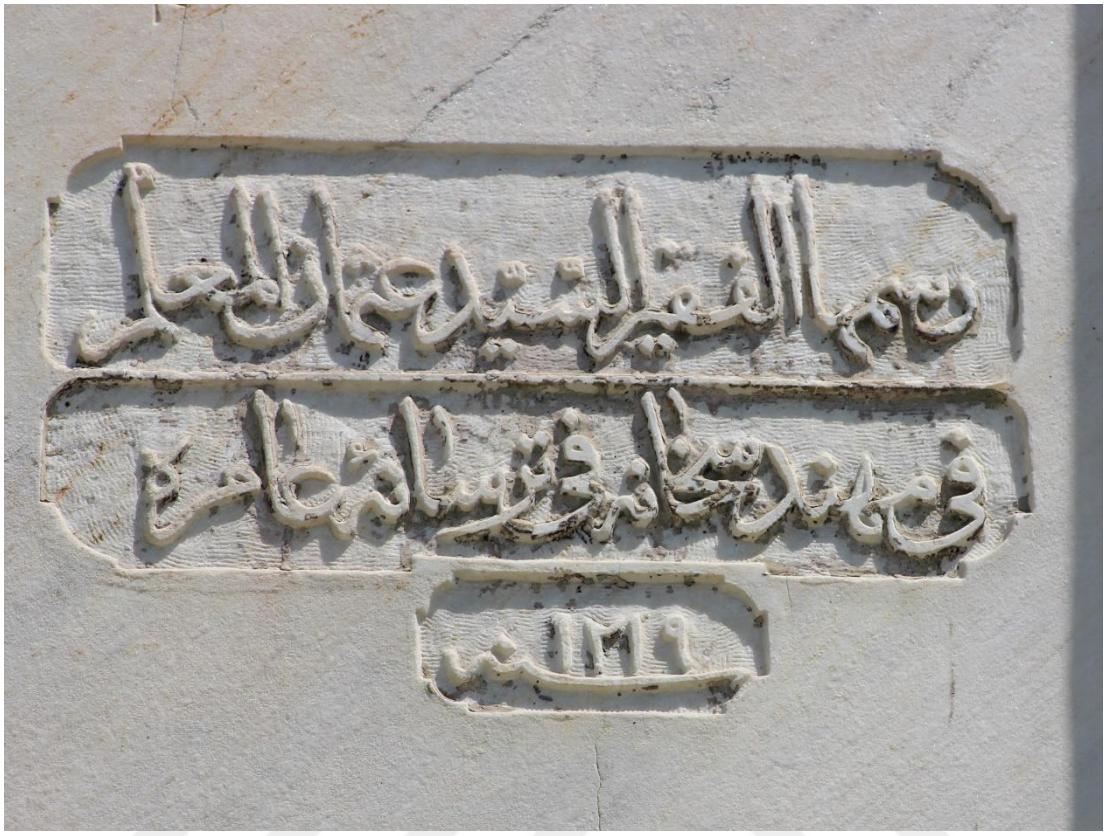
Fotoğraf-91: Çorlulu Ali Paşa'nın Mezar Sandukası

Fotoğraf-92: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Onarım Kitabesi (Giriş Kapısı, II. Abdülhamit Dönemi)

Fotoğraf-93: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Kitabesi (Doğu Cephesi)

Fotoğraf-94: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Onarım Kitabesi (Doğu Cephesi, II. Mahmud Dönemi)

Fotoğraf-95: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Onarım Kitabesi 2. Metin (Doğu Cephesi, II. Mahmud Dönemi)

Fotoğraf-96: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Onarım Kitabesi 3. Metin (Doğu Cephesi, II. Mahmud Dönemi)

Fotoğraf-97: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Onarım Kitabesi 4. Metin (Doğu Cephesi, II. Mahmud Dönemi)

Fotoğraf-98: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Avlu Girişi

Fotoğraf-99: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Kuzey (Giriş) Cephesi

c

Fotoğraf-100: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Doğu Cephesi

Fotoğraf-101: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Güney Cephesi

Fotoğraf-102: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Batı Cephesi/Minare Kaidesi

Fotoğraf-103: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Batı Cephesi

Fotoğraf-104: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Son Cemaat Yeri Çatısı

Fotoğraf-105: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Son Cemaat Yeri

Fotoğraf-106: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Son Cemaat Yerinden Harime Çıkan Merdivenler/Harim Kapısı

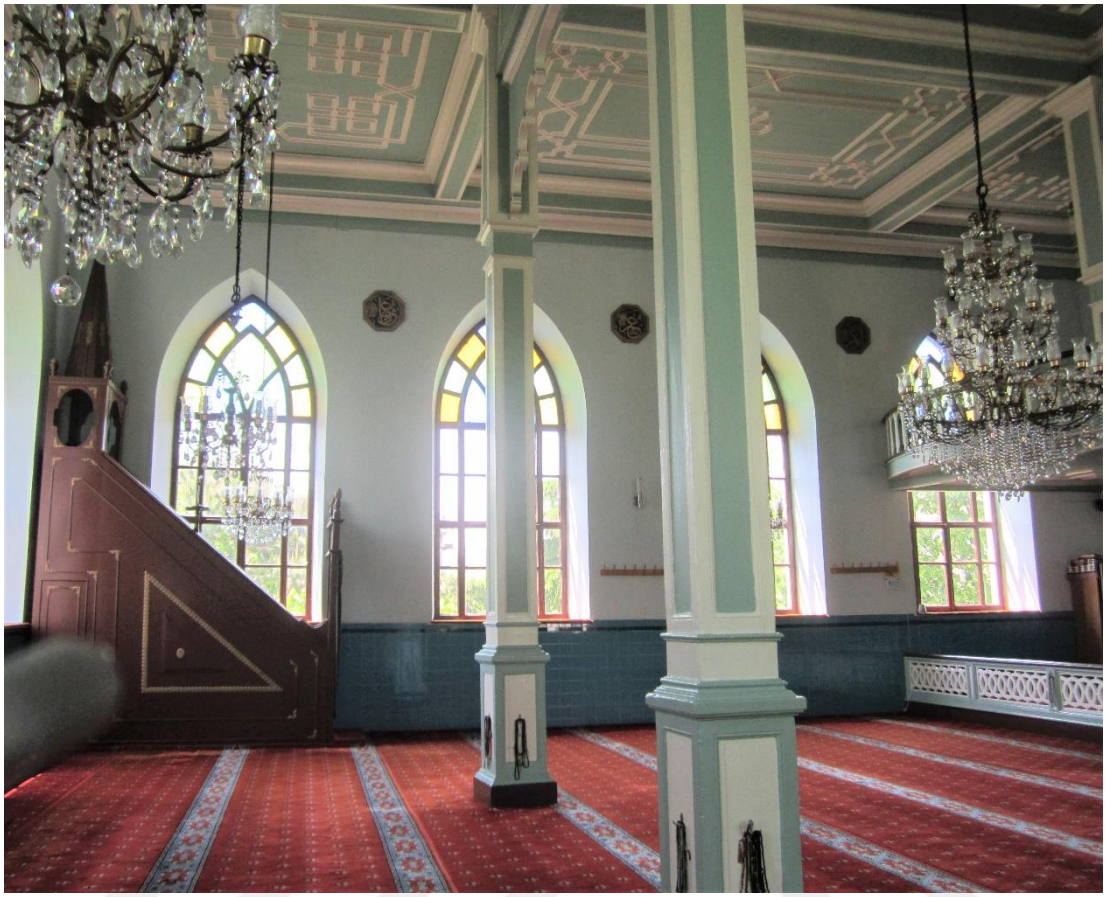
Fotoğraf-107: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Harim Kapısı

Fotoğraf-108: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Harim

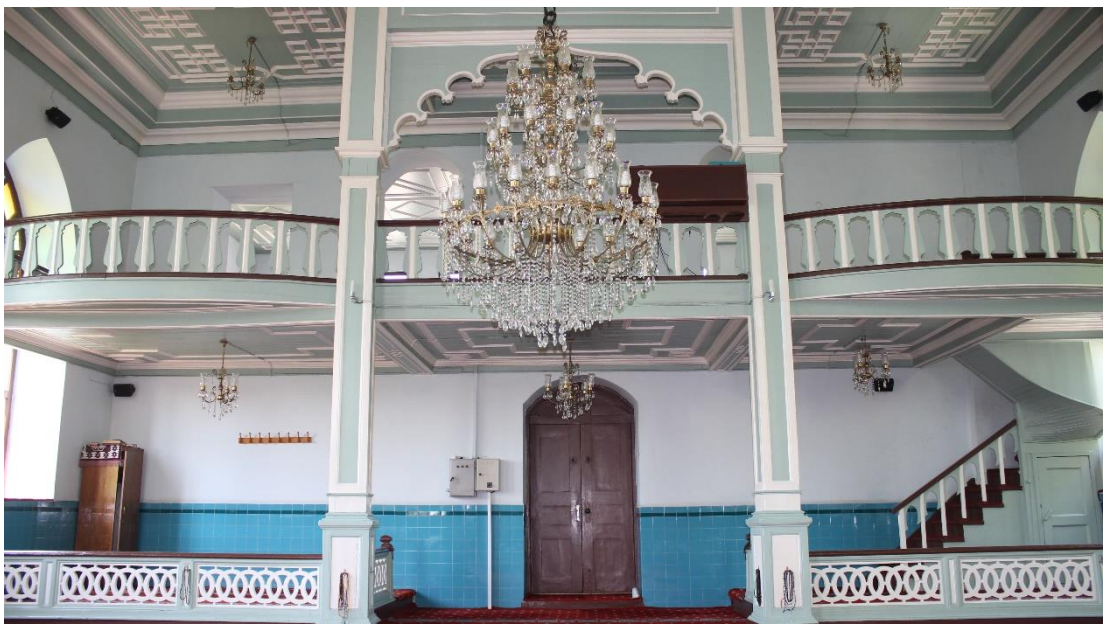
Fotoğraf-109: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Harim/Batı Cephesi

Fotoğraf-110: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Harim/Doğu Cephesi

Fotoğraf-111: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Harim/Güney Cephesi

Fotoğraf-112: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Kuzey Cephesi/Kadınlar Mahfili

Fotoğraf-113: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Mihrap

Fotoğraf-114: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Minberi

Fotoğraf-115: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Vaaz Kürsüsü

Fotoğraf-116: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Müezzin Mahfili/Kadınlar Mahfiline Çıkan Merdivenler

Fotoğraf-117: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Kadınlar Mahfili Genişletilen Alana Girişler

Fotoğraf-118: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Kadınlar Mahfili Doğudaki Mekan

Fotoğraf-119: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Kadınlar Mahfili Batıdaki Mekan

Fotoğraf-120: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Kadınlar Mahfili İmam Odası

Fotoğraf-121: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Kadınlar Mahfili Alt Kata İnen Merdivenler

Fotoğraf-122: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii 2. Kat Batı Taraftaki Mekan

Fotoğraf-123: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Zemin Kat Batı Taraftaki Mekan

Fotoğraf-124: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Kadınlar Mahfiline Açılan Kapı

Fotoğraf-125: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Minaresi

Fotoğraf-126: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Minare Şerefesi

Fotoğraf-127: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Şadırvan Kitabesi

Fotoğraf-128: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Şadırvan Kitabesi (Türkçe)

Fotoğraf-129: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Şadırvanı

Fotoğraf-130: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Şadırvan Sütunları

Fotoğraf-131: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Şadırvan Havuzu

Fotoğraf-132: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Şadırvan Üst Örtüsü

Fotoğraf-133: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Şadırvan Alemi

Fotoğraf-134: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Çatıda Yer Alan Alem

Fotoğraf-135: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Tavan Süslemesi

Fotoğraf-136: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Merdiven Korkuluklarındaki İmameler

Fotoğraf-137: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa Camii Kemerler

Fotoğraf-138: Çorlulu Ali Paşa Hanı Boş Kitabelik

Fotoğraf-139: Çorlulu Ali Paşa Hanı Giriş

Fotoğraf-140: Çorlulu Ali Paşa Hanı Girişin Üstü 2. ve 3. Kat

Fotoğraf-141: Çorlulu Ali Paşa Hanı Girişin Girişin Doğusu

Fotoğraf-142: Çorlulu Ali Paşa Hanı Girişin Girişin Batısı

Fotoğraf-143: Çorlulu Ali Paşa Hanı Girişin Girişin Doğusu Pencere Düzeni

Fotoğraf-144: Çorlulu Ali Paşa Hanı Girişin Girişin Batısı Pencere Düzeni

Fotoğraf-145: Çorlulu Ali Paşa Hanı Giriş Cephesi Çörten

Fotoğraf-146: Çorlulu Ali Paşa Hanı Kuzey Cephesi

Fotoğraf-147: Çorlulu Ali Paşa Hanı Kuzey Cephesi Pencere Düzeni

Fotoğraf-148: Çorlulu Ali Paşa Hanı Kuzey Cephesi Çörten

Fotoğraf-149: Çorlulu Ali Paşa Hanı Avlu Kapısı, Ahşap Kanatlar

Fotoğraf-150: Çorlulu Ali Paşa Hanı Giriş Holü

Fotoğraf-151: Çorlulu Ali Paşa Hanı Avlu

Fotoğraf-152: Çorlulu Ali Paşa Hanı Avlu Kuzey Cephe

Fotoğraf-153: Çorlulu Ali Paşa Hanı Avlu Batı Cephe

Fotoğraf-154: Çorlulu Ali Paşa Hanı Avlu Güney Cephe

Fotoğraf-155: Çorlulu Ali Paşa Hanı Avlu Doğu Cephe

Fotoğraf-156: Çorlulu Ali Paşa Hanı Kuzey Cephede En Batıdaki Mekan

Fotoğraf-157: Çorlulu Ali Paşa Hanı Batı Cephede En Kuzeydeki Mekan

Fotoğraf-158: Çorlulu Ali Paşa Hanı Kuzeybatıdaki Mekan Ocak/Niş

Fotoğraf-159: Çorlulu Ali Paşa Hanı Kuzeybatıdaki Mekan Bodrum kata İnen Merdivenler

Fotoğraf-160: Çorlulu Ali Paşa Hanı Üst Kat Galeri/Demir Gergiler

Fotoğraf-161: Çorlulu Ali Paşa Hanı Üst Kata Çıkan Merdivenler

Fotoğraf-162: Çorlulu Ali Paşa Hanı Üst Kat Doğu Cephedeki Koridor

Fotoğraf-163: Çorlulu Ali Paşa Hanı Üst Kat Doğu Cephe Koridorda Yer Alan Mekanlar

Fotoğraf-164: Çorlulu Ali Paşa Hanı Üst Kat 43 Kapı Numaralı Mekan

Fotoğraf-165: Çorlulu Ali Paşa Hanı Üst Kat Mekanlara Örnek (Batı Cephe)

Fotoğraf-166: Çorlulu Ali Paşa Hanı Üst Kat Mekanlara Örnek Kuzey Cephe)

Fotoğraf-167: Çorlulu Ali Paşa Hanı Çatıya Çıkan Merdivenler

Fotoğraf-168: Çorlulu Ali Paşa Hanı Çatıdaki Ek Mekan

Fotoğraf-169: Çorlulu Ali Paşa Hanı Çatıdaki Ek Mekanın İçi

Fotoğraf-170: Çorlulu Ali Paşa Hanı Bacalar

Fotoğraf-171: Eyüp Çorlulu Ali Paşa Çeşme Kitabesi

Fotoğraf-172: Eyüp Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi Ön Cephe

Fotoğraf-173: Eyüp Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi

Fotoğraf-174: Eyüp Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi Yan Cephe/Gözetleme Açıklığı

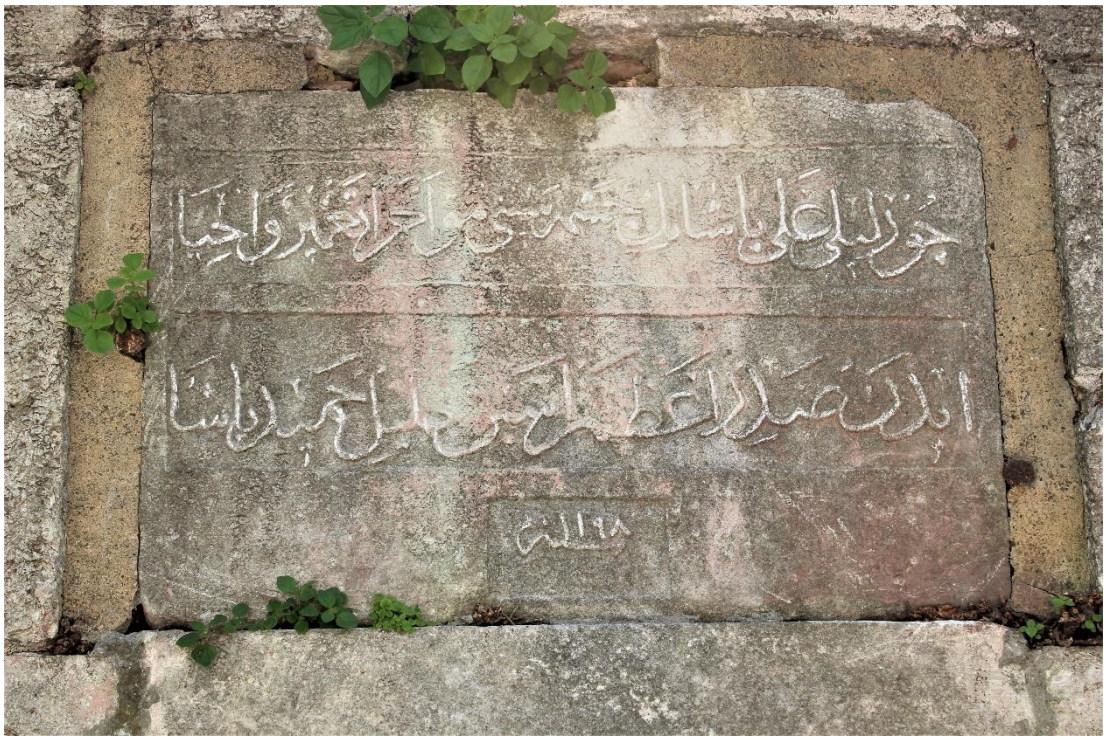
Fotoğraf-175: Eyüp Çorlulu Ali Paşa Çeşme Nişi

Fotoğraf-176: Fatih Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi Kırık Kitabelik

Fotoğraf-177: Fatih Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi

Fotoğraf-178: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa/Halil Hamit Paşa Çeşme Kitabesi

Fotoğraf-179: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa/Halil Hamit Paşa Çeşmesi

Fotoğraf-180: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa/Halil Hamit Paşa Çeşme Nişi

Fotoğraf-181: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa/Halil Hamit Paşa Çeşmesi Taslıklar

Fotoğraf-182: Beyoğlu Çorlulu Ali Paşa/Halil Hamit Paşa Çeşmesi Aynalık

Fotoğraf-183: Hırkaı-i Şerif Çorlulu Ali Paşa Çeşme Kitabesi

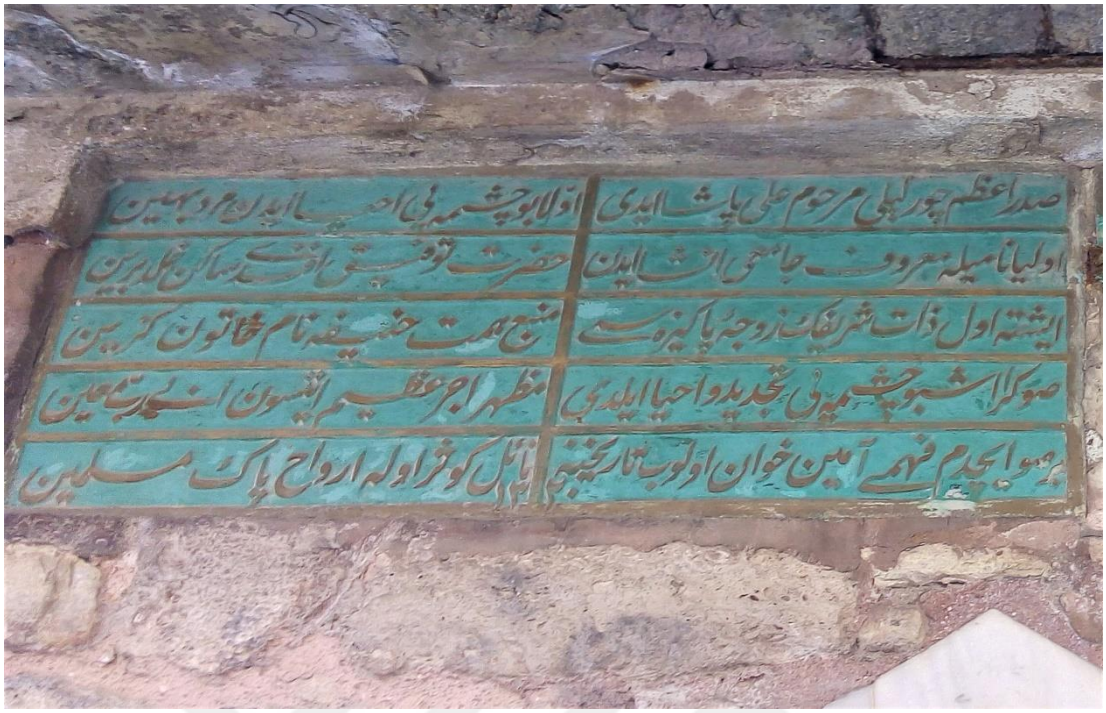
Fotoğraf-184: Hırkaı-i Şerif Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi

Fotoğraf-185: Hırkaı-i Şertif Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi Aynalık

Fotoğraf-186: Mevlanakapı Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi 1. Kitabe

Fotoğraf-187: Mevlanakapı Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi 2. Kitabe

Fotoğraf-188: Mevlanakapı Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi 3. Kitabe

Fotoğraf-189: Mevlanakapı Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi

Fotoğraf-190: Mevlanakapı Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi Kuzeydoğu Cephesi

Fotoğraf-191: Mevlanakapı Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi Kuzeybatı Cephesi

Fotoğraf-192: Mevlanakapı Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi Üst Örtüsü

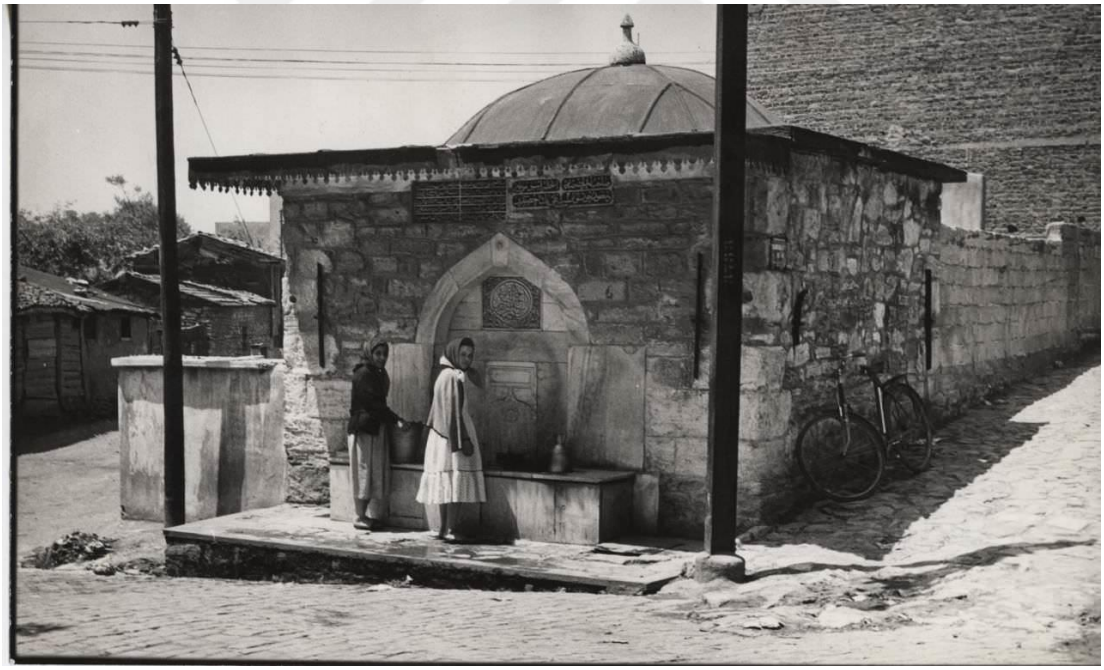
Fotoğraf-193: Mevlanakapı Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi Aynalık

Fotoğraf-194: Mevlanakapı Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi Kalemişi Süslemeler

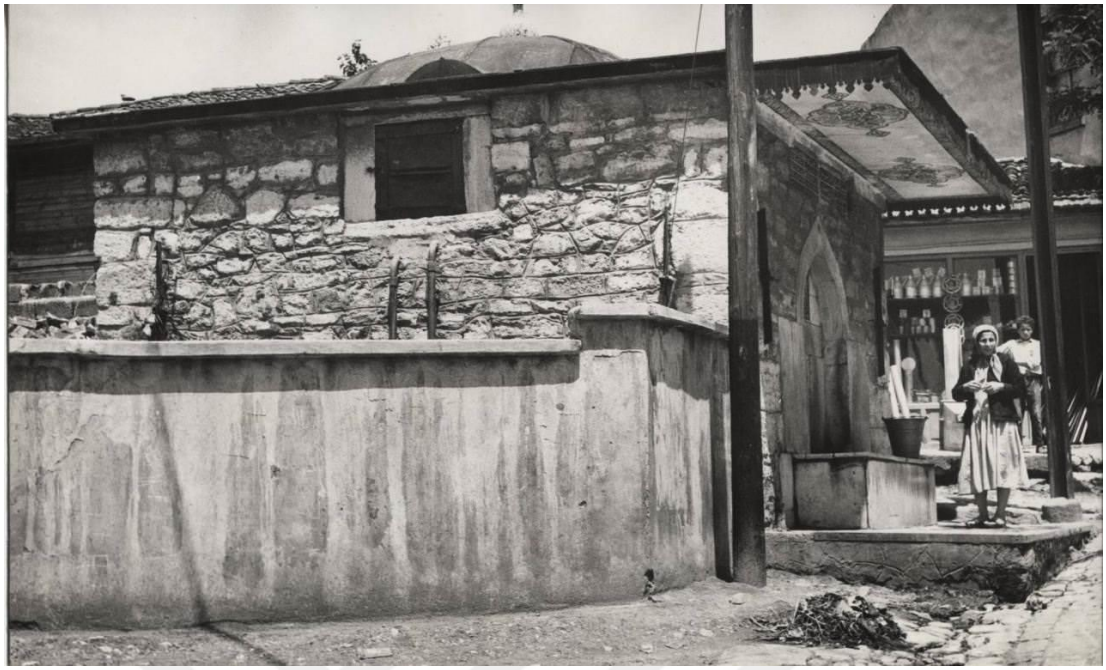

Fotoğraf-195: Mevlanakapı Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi Ön Cephe (Eski Hali)[10]

Fotoğraf-196: Mevlanakapı Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi Ön/Yan Cephe (Eski Hali)[11]

[10] http://www.eskiistanbul.net/5546/corlulu-ali-pasa-cesmesi-mevlanakapi, Erişim Tarihi: 03.12.2018
[11] http://www.eskiistanbul.net/5607/corlulu-ali-pasa-cesmesi-mevlanakapi, Erişim Tarihi: 03.12.2018

Fotoğraf-197: Mevlanakapı Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi Yan Cephe (Eski Hali)[12]

[12] http://www.eskiistanbul.net/5608/corlulu-ali-pasa-cesmesi-mevlanakapi, Erişim Tarihi: 03.12.2018

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Özgeçmiş

Adı Soyadı:	Selin Özhasta
Doğum Yeri:	Şahinbey/Gaziantep
Doğum Tarihi:	03.11.1990
Medeni Durumu:	Bekar
Öğrenim Durumu	
Derece:	Okulun Adı:
İlköğretim:	**Kenan Evren İlköğretim Okulu**
Ortaöğretim:	**Doktor Nülifer Mustafa Özyurt İlköğretim Okulu**
Lise:	**Gaziantep Şahinbey Cumhuriyet Lisesi**
Lisans.	**Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü**
Yüksek Lisans.	
Becerileri:	**Microsoft Office (Word, Exel, Power point)**
İlgi Alanları:	**Fotoğrafçılık, Resim, Takı Tasarımı, Sinema**
Halen Yaptığı İş:	
İş Deneyimi: (Doldurulması isteğe bağlı)	
Aldığı Ödüller: (Doldurulması isteğe bağlı)	
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar: (Doldurulması isteğe bağlı)	**Mustafa Çetinaslan: 0535 626 75 95** **Remzi Duran: 0542 564 92 57**
Tel:	**0538 883 15 24**
E-mail:	**selin.ozhasta@gmail.com**
Adres:	**Bağlarbaşı Mah., Gülyolu Sok., Çakılcılar Apt., No: 71 Maltepe / İstanbul**

İmza: